

studii

REVISTA DE ISTORIE

50 DE ANI
DE LA CREAREA
PARTIDULUI
COMUNIST ROMÂN

TOMUL 24 — 1971

3

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OȚETEĂ (*redactor responsabil*); MATEI IONESCU (*redactor responsabil adjunct*); acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI; acad. C. DAICOVICIU; M. BERZA; ȘT. PASCU, membri corespondenți ai Academiei; L. BONYAI, MIRON CONSTANTINESCU, AL. ELIAN, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EUGEN STĂNESCU, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*membri*); I. APOSTOL (*secretar de redacție*).

Prețul unui abonament este de 180 de lei.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii voluntari de presă din întreprinderi și instituții.

La revue „STUDII”, REVISTĂ DE ISTORIE, parait 6 fois par an.

Toute commande à l'étranger sera adressée à l'entreprise de comert exterior—„LIBRI”. Bolte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „Studii”, revistă de istorie. Apare de 6 ori pe an

Adresa redacției : B-dul Aviatorilor, nr. 1
București, tel. 18.25.86.

www.dacoromanica.ro

studii

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 24, 1971, Nr. 3

S U M A R

Pag.

50 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

La semicentenarul Partidului Comunist Român 461

M. C. STĂNESCU, Procesul din Dealul Spirii și ecoul produs în opinia publică internă și internațională 467

S. CUTIȘTEANU, Elucidarea problemei caracterului revoluției, imperativ major al activității ideologice și politice a P.C.R. în anii 1921—1931 487

GH. I. IONIȚĂ, Locul și rolul partidului comunist în opoziția politică din România anilor 1934 — februarie 1938. Linia lui politică-tactică 501

ILIE PUIA, Influența Partidului Comunist Român asupra unor periodice social-economice burgheze în perioada interbelică 525

TRAIAN UDREA, Acțiuni ale Partidului Comunist Român pentru făurirea Frontului patriotic antifascist (1941—1944) 537

AUREL A. ROMAN, Contribuții la istoria luptelor greviste din România (A doua jumătate a secolului al XIX-lea — 1944) 563

V. LIVEANU, Particularități ale strategiei politice a Partidului Comunist Român în revoluția populară. Revendicările imediate și obiectivul final 581

ION ȘERBĂNESCU, Perspectivele dezvoltării politice a României în dezbaterile de idei din anii 1944—1947 609

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

Lucrări de Lucrețiu Pătrășcanu consacrate istoriei moderne și contemporane a României (*Al. Porșeanu și Tr. Udrea*) 627

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică jubiliară; Sesiune științifică (*I.A.*) 637

RECENZII

- GH. I. IONIȚĂ, GH. ȚUȚUI, *Frontul plugarilor*, „Mica bibliotecă de istorie”, București, 1970, 300 p. (*Ion Stanciu*) 615
- OLIMPIU MATICHESCU, ELENA GEORGESCU, *1 Mai în România*, Edit. politică, București, 1970, 366 p. (*M. Rusenescu*) 648

REVISTA REVISTELOR

- „ANALE DE ISTORIE”, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., an. XVI, 1970, nr. 1—6, Edit. Scinteia, București, 1 184 p. (*Ion Apostol*) 651

ÎNSEMNĂRI

- * * * *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, Edit. politică, București, 579 p. (*M. Rusenescu*); STELIAN NEAGOE, *Nicolae Codreanu*, Edit. politică, București, 1970, 184 p. (*Valeriu Stan*); VASILE GH. IONESCU, *Alexandru Ionescu. Studiu și antologie*, Edit. politică, București, 1970, 254 p. (*M. Iosa*); N. GOGONEAȚĂ și A. GĂLĂȚEANU, *Panait Mușoiu. Antologie*, Edit. politică, București, 1970, 215 p. (*Ion Radu Vasile*); AUGUSTIN DEAC, *Engels și România*, București, Edit. politică, 1970, 286 p. (*Ion Babici*). 659

LA SEMICENTENARUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Cercetătorii din domeniul istoriei, laolaltă cu întregul popor, au sărbătorit în primăvara acestui an un eveniment memorabil din istoria patriei și a mișcării revoluționare din România: semicentenarul Partidului Comunist Român, împlinirea unei jumătăți de veac de la crearea primului partid marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră.

Preluând cele mai înaintate și nobile idealuri de libertate socială și națională ale înaintașilor și ridicând această moștenire pe o treaptă superioară, Partidul Comunist Român și-a sărbătorit bilanțul unei jumătăți de veac de existență și de luptă revoluționară în condițiile și în ambianța triumfului deplin și cu conștiința datoriei împlinite. S-a scurs așadar o jumătate de secol de istorie zbuciumată și a fost parcurs un drum aspru, spinos, presărat adesea cu singe, cu lacrimi și cu morminte, dar și cu momente de mari biruințe și satisfacții morale, un drum care înmănunchează un noian de învățăminte prețioase și de fapte pilduitoare pentru contemporani și pentru viitorime. Partidul acesta, născut cu 50 de ani în urmă, în condițiile teroarei și asupririi, călit în focul unei lupte ilegale de peste două decenii și apoi în lupta pentru construirea unei societăți noi, și-a legat numele de toate marile evenimente ale istoriei naționale din această epocă, a fost alături, în ceasuri tragice, ca și în momentele de înălțare, de poporul din care s-a născut și pe care l-a condus cu înțelepciune și devotament la victorie.

Născut în mai 1921 ca partid revoluționar de opoziție, Partidul Comunist Român a ajuns astăzi partidul de guvernământ, căruia Constituția Republicii Socialiste România îi consfințește rolul de forță conducătoare a poporului nostru. Născut în stadiul de dezvoltare a societății românești când capitalismul abia intra într-o nouă fază de evoluție — ca urmare a creării statului unitar român — și când încă sarcinile revoluției burghezo-democratice nu fuseseră îndeplinite în întregime, Partidul Comunist Român conduce astăzi procesul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, procesul vast și complex de ridicare a României pe culmile cele mai înalte ale progresului și civilizației. Traversând câteva perioade distincte ale capitalismului interbelic și trecând pragul acestei orînduiri perimate, istoria partidului comunist se împletește de peste două decenii cu lupta pentru edificarea societății fără clase antagoniste, pentru trans-

formarea României într-o țară industrial-agrară înaintată. Elementele definitorii ale societății industriale, ale civilizației, au devenit treptat în aceste ultime decenii, factorii precumpănitori în peisajul social-economic și cultural științific al României și nu există an, lună sau zi care să nu adauge noi și noi fapte ce atestă apropierea tot mai accelerată a țării noastre de nivelul celor mai avansate state cu veche tradiție industrială.

Mai lesne ca oricine, istoricul, ca mînuitor experimentat al datelor statistice și al celorlalte documente necesare comparației, poate învedera că astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român, dezvoltarea țării noastre are loc sub semnul civilizației industriale cu toate mutațiile implicite pe plan demografic, economic, social, cultural științific, urbanistic și, firește, și politic. Sub conducerea Partidului Comunist Român, societatea românească a devenit o societate omogenă, fără antagonisme sociale, în care principalele clase ale societății: clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea acționează unitar, au interese și țeluri identice. Numai sub conducerea partidului comunist și datorită politicii sale cu adevărat patriotice, naționale, s-au creat condițiile materiale și spirituale pentru înflorirea națiunii noastre socialiste, pentru deplina unitate, egalitate și frăție între toți oamenii muncii din patria noastră — români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități. Experiența P.C.R. în făurirea acestei unități de nezdruccinat a partidului și a poporului în jurul conducerii partidului și statului constituie un aport deosebit de prețios la îmbogățirea teoriei marxist-leniniste despre națiune, despre națiunea socialistă cu deosebire.

Politica Partidului Comunist Român a concretizat și a dat înțelesul și conținutul adevărat, just, patriotismului socialist. Pornind de la analiza realistă, marxist-leninistă, a lumii contemporane, a procesului revoluționar ce se desfășoară astăzi în lume, în condițiile cînd lupta de eliberare a sute de milioane de oameni de sub jugul exploatării și asupririi imperialiste a devenit caracteristica dominantă a vieții contemporane, Partidul Comunist Român afirmă și promovează în politica sa externă dreptul sacru al fiecărui popor de a-și hotărî singur propriile destine, propriile căi de dezvoltare fără nici un amestec din afară, dreptul de a-și hotărî independent politica internă și externă în conformitate cu năzuințele și interesele sale naționale. Politica externă a României socialiste se întemeiază pe principiile: egalității în drepturi, respectării integrității teritoriale și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne ale altor state, respectului mutual și avantajului reciproc. Respectarea dreptului internațional și a normelor internaționale de către toate țările — indiferent de orînduire socială și regim politic — constituie un obiectiv primordial al politicii externe a României, țară care își aduce contribuția ei statornică și prețioasă la promovarea principiilor Chartei Organizației Națiunilor Unite, la combaterea politicii imperialiste de dictat, de amenințarea cu forța și utilizarea forței. România socialistă se pronunță răspicat pentru înlocuirea dreptului forței cu forța dreptului, pentru triumful moralei în relațiile internaționale.

Politica internă și externă a Partidului, drumul eroic al celor cinci decenii de istorie au fost reunite și oglindite în ampla sinteză expusă de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea solemnă din 7 mai 1971 consacrată sărbătoririi semicentenarului.

Acest document de partid și de stat prezintă o excepțională însemnătate atît sub aspect teoretic, cît și practic, iar studierea lui atentă și

multilaterală se impune ca sarcină de prim ordin cercetătorilor din domeniul istoriei. Drumul lung și glorios străbătut de mișcarea muncitorească din România din deceniul al șaptelea al secolului trecut și pînă în zilele noastre, programul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, perfecționarea continuă a organizării societății, rolul conducător al partidului în viața societății, politica externă a României și rolul Partidului Comunist Român, ca detașament activ al marii armate revoluționare internaționale, iată numai cîteva probleme cruciale, care au făcut obiectul amplei cuvîntări de la adunarea solemnă. Sînt tot atîtea probleme de studiu pentru activul de partid și de stat, pentru lucrătorii din economie și din frontul ideologic, pentru istorici, ca și pentru specialiștii în prognoza socială economică și politică, pentru toți cercetătorii trecutului, prezentului și viitorului acestei țări.

Cu gîndul la prezent și viitor secretarul general al Partidului a adus în același timp de la tribună un vibrant omagiu tuturor luptătorilor din trecut, celor căzuți în lupta pentru libertatea și fericirea patriei: „Partidul — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — îi prețuiește în cel mai înalt grad pe activiștii din anii ilegalității. În numele Comitetului Central le adresez tuturor calde felicitări și mulțumiri comuniste!”.

„Istoria partidului nostru — a spus apoi secretarul general — este istoria luptelor sociale și naționale ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, este istoria nașterii și dezvoltării mișcării muncitorești și revoluționare din România. Noi, comuniștii, sîntem continuatorii tradițiilor progresiste ale întregului popor. Cinstim pe toți acei care au stat în fruntea luptei împotriva asupririi străine, pentru neatîrnarea poporului, pentru formarea statului național român. Greul luptelor l-au dus întotdeauna masele largi populare; lor le adresăm cea mai fierbinte recunoștință și ne plecăm cu smerenie în fața jertfelor grele pe care le-au dat în aceste lupte”.

Vorbind despre rolul hotărîtor al maselor populare, în desfășurarea procesului istoric, secretarul general a evocat între alte momente de seamă din istoria patriei și a partidului condițiile în care partidul comunist a cîștigat de partea sa majoritatea poporului pentru înfrîngerea reacțiunii și trecerea spre socialism subliniind că „trecerea pe calea socialismului a fost expresia voinței, democratic exprimate, prin vot, a poporului român, care s-a convins pe deplin în anii cînd partidul nostru a militat neînfricat pentru interesele națiunii și a mobilizat toate forțele pentru salvarea poporului că numai urmîndu-i pe comuniști își asigură un viitor fericit, perspectiva unei dezvoltări independente”.

Scotînd în evidență importanța factorului intern în revoluția socialistă secretarul general a precizat: „Desigur, nu negăm — și am mai arătat aceasta — că a existat întotdeauna o strînsă interdependență între condițiile interne și internaționale, că împrejurările internaționale ne-au favorizat; dar pînă la urmă, rolul hotărîtor, fără de care nu se putea face nimic, l-a avut poporul. Lui îi mulțumim pentru drumul nou pe care merge patria noastră socialistă!”.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a expus în continuare momentele principale ale luptei pentru construcția socialistă, luptă la capătul căreia patria noastră se înfățișează ca un stat socialist înfloritor, cu o industrie dezvoltată și o agricultură în plin proces de modernizare, cu o orînduire

socială avansată care asigură condiții de viață tot mai bune tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate.

Viitorul mai apropiat — cincinalul 1971—1975 — și mai îndepărtat — adică anii 1980—1990 — a format obiectul capitolului următor intitulat sugestiv: „Programul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”.

Cincinalul 1971—1975 conține următoarele sporuri în % — față de 1970 — la indicatorii principali : producția globală industrială 168—178 ; producția globală agricolă 136—149 ; productivitatea muncii pe un salariat în industrie 142 ; reducerea cheltuielilor la 1000 lei producție-marfă în industria de stat 11—12 ; volumul comerțului exterior 161—172 ; investițiile centralizate din fondurile statului 470 miliarde lei ; venitul național 168 182 lei ; creșterea numărului de salariați 1010 mii persoane ; la fondul de salarii 153 ; volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul 140—146 ; volumul serviciilor prestate populației 155—161 ; la salariul real 120 % ; veniturile reale ale țărănimii provenite din munca în C.A.P. și gospodăriile personale, pe o persoană activă 122—130.

Grija pentru viitorul României socialiste, prognoza științifică asupra mersului construcției societății socialiste multilateral dezvoltate în deceniile următoare sînt ample și concludent oglindite în expunerea prezentată de secretarul general al partidului. Conform acestei previziuni științifice, întemeiate pe o profundă și realistă analiză a posibilităților noastre, rezultă că pînă în 1985—1990 urmează ca țara noastră să-și creeze o industrie puternică, la nivelul tehnicii și științei moderne, o agricultură intensivă de mare randament, să obținem în toate domeniile o creștere substanțială a productivității muncii, astfel încît *România să ajungă la nivelul statelor dezvoltate atît în ceea ce privește producția și venitul național pe locuitor, cît și condițiile de viață ale populației*. Conform previziunii, producția industriei va putea spori față de 1970, de 2,7 ori în 1980, și de aproape 6 ori în 1990. În agricultură, pînă în 1990 va fi irigată practic întreaga suprafață care se justifică din punct de vedere economic. Ca urmare a industrializării accelerate a țării, la sfîrșitul următoarelor două decenii circa 80 % din populația ocupată a țării va lucra în ramurile neagricole ale economiei.

În următorii 15—20 de ani pe harta țării vor apare 250—300 de centre urbane, dublîndu-se astfel numărul orașelor existente. Se prevede ca în 1980 să se treacă la generalizarea liceului, iar numărul studenților și al cursanților școlilor de specializare postliceale, raportat la 10 000 de locuitori, va ajunge la peste 100 în 1980 și circa 150 în 1990.

Sintetizînd în cuvinte calde esența partidului comunist și a legăturilor sale cu poporul, esența misiunii sale istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus : „partidul sînt oamenii, istoria sa este istoria oamenilor, conștiința lui este conștiința oamenilor. Putem spune cu deplin teamei : partidul sîntem noi, membrii săi, reprezentanții poporului. El nu este nici mai bun, nici mai rău decît sîntem noi, clarviziunea sa este clarviziunea colectivă a membrilor săi, a conducerii sale. Sîntem astăzi întru totul îndreptățiți să afirmăm : partidul este poporul, reprezentat prin cei mai buni fii ai săi”.

În acest context conducătorul partidului și statului nostru a adresat poporului, tuturor oamenilor muncii un vibrant apel : „Dacă vreți ca

partidul să fie puternic, să-și poată îndeplini și în viitor, cu cinste, misiunea istorică, vegheați permanent la întărirea rindurilor sale, asigurați înprosperarea sa cu cei mai buni dintre voi, acționați pentru apărarea unității sale! Uniți-vă strâns în jurul său! Partidul trăiește prin voi și pentru voi, de voi depinde ca el să fie veșnic tânăr și atotputernic!”.

Rolul României și al partidului comunist în lumea contemporană, în mișcarea muncitorească și comunistă mondială au format în bună parte obiectul expunerii de la 7 mai, prilejuind precizări și reafirmări de poziții, elaborări cu caracter teoretic de o excepțională importanță și valoare.

Analiza științifică a condițiilor istorice postbelice care au condus la transformările profunde din lumea contemporană, la prevalența forțelor socialismului, democrației și păcii asupra reacțiunii și imperialismului a prilejuit în continuare expunerea amplă și documentată a politicii externe a României, a poziției internaționale a Partidului Comunist Român. Reafirmând principiile care stau la baza politicii externe a României, principiile independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne și a avantajului reciproc, tovarășul Nicolae Ceaușescu a precizat: „Am fost întrebat, cu prilejul unor interviuri, dacă România se gîndește să renunțe la susținerea acestor principii. Cunoașteți răspunsul, dar aș dori să spun mai mult aici. Noi considerăm că, într-un anumit sens, aceste principii sînt pentru societatea omenească de astăzi, pentru relațiile de colaborare în lume, așa cum sînt apa și aerul pentru existența omului. Cum am putea să renunțăm la apă și la aer? Ar însemna să renunțăm la viață. Nu, nu putem renunța la aceste principii, pentru că ele constituie condiția vieții noastre independente și libere condiția vieții independente și libere a tuturor națiunilor lumii”.

Expunerea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul sărbătoririi semicentenarului consacră un amplu capitol activității internaționale a Partidului Comunist Român, poziției sale față de problemele fundamentale ale mișcării comuniste și muncitorești mondiale, rolului său de detașament activ al mării armate revoluționare internaționale. Subliniind că încă de la apariția lor mișcarea muncitorească din România și partidul nostru comunist au înscris pe steagul de luptă unirea cu proletarii și oamenii muncii din întreaga lume și că de la Comuna din Paris și pînă în zilele noastre, revoluționarii români, și-au manifestat constant, concret, prin fapte, solidaritatea internaționalistă cu lupta de eliberare socială și națională a popoarelor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat, în expunerea sa, că partidul nostru dezvoltă relații cu partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume, cu numeroase alte forțe socialiste și mișcări democratice, antiimperialiste. Numai în cursul anului 1970 partidul nostru a avut întîlniri, contacte, schimbări de delegații cu 73 de partide comuniste, cu 12 partide socialiste și social-democrate, cu 15 organizații democratice, mișcări de eliberare națională din țările în curs de dezvoltare.

Abordînd problema relației dintre general și particular în revoluție și în construcția socialistă, expunerea a evocat diversitatea de condiții în care are loc procesul revoluționar, diversitate care impune adoptarea unei linii politice, a unei strategii și tactici diferențiate, citîndu-se în acest sens ideea lui Lenin că „mișcarea revoluționară a proletariatului nu se desfășoară și nu se poate desfășura uniform, ea nu îmbracă și nu poate

îmbrăca forme identice în țări diferite. Folosirea deplină și multilaterală a tuturor posibilităților în toate domeniile de activitate se obține numai ca rezultat al luptei de clasă a muncitorilor din diferite țări. Fiecare țară aduce particularitățile ei prețioase, originale, în torentul general...".

Încă în 1943 în hotărârea Prezidiului Comitetului Executiv al Cominternului privind autodizolvarea Internaționalei Comuniste se evidențiază „deosebirea adâncă a problemelor ce se pun în fața clasei muncitoare în diferite țări” și se sublinia că „rezolvarea problemelor mișcării muncitorești din fiecare țară luată separat, prin forțele unui centru internațional, oricare ar fi el, va întâmpina piedici de netrecut”.

„Cu atât mai mult astăzi — se arată în expunere — când numărul partidelor comuniste a crescut foarte mult, când ele s-au călit și maturizat, dovedindu-și capacitatea de a gândi și acționa în mod autonom, când mișcarea revoluționară s-a amplificat și a îmbrăcat forme noi, existența sub orice formă a unui centru în mișcarea comunistă nu mai e nici necesară, dar nici posibilă”.

Transformările rapide care au loc în lume, revoluția tehnico-științifică, descoperirile epocale în domeniul științelor naturii, fizicii și chimiei, demonstrând încă odată materialitatea lumii, solicită totodată o analiză aprofundată de pe poziția marxism-leninismului creator și o receptivitate maximă față de tot ceea ce este nou și progresist în lume, „sintetizarea roadelor întregii cunoașteri” în spiritul cunoscutei idei a lui Lenin care spunea : „Istoria filozofiei și istoria științelor sociale ne arată foarte clar că în marxism nu există nimic care să semene cu „sectarismul” în înțelesul unei doctrine închise, osificate, care s-ar fi ivit *alături* de drumul larg al dezvoltării civilizației mondiale. Dimpotrivă, întreaga genialitate a lui Marx constă tocmai în faptul că el a dat răspuns la problemele pe care gândirea înaintată a omenirii le pusese de mai înainte. Învățătura lui a luat ființă ca o *continuare* nemijlocită și directă a învățăturilor celor mai mari reprezentanți ai filozofiei, ai economiei politice și ai socialismului”.

În acest spirit, în sensul tezei binecunoscute a lui Marx că filozofia clasei muncitoare nu se poate rezuma la a explica lumea, ci trebuie să contribuie la transformarea ei, abordează partidul nostru toate problemele fundamentale ale politicii sale. Cu o asemenea fundamentare teoretică a activității sale prezente și viitoare, cu bilanțul strălucit a cinci decenii de istorie, Partidul Comunist Român pășește cu cinste și glorie în a doua jumătate de secol a existenței sale, înconjurat de dragostea și stima poporului, de admirația a sute de milioane de oameni de pe planeta noastră !

PROCESUL DIN DEALUL SPIRII ȘI ECOUL PRODUS ÎN OPINIA PUBLICĂ INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

DE

M. C. STĂNESCU

Actele represive antimuncitorești săvârșite de autorități în perioada postbelică au culminat cu arestarea delegaților la Congresul din mai 1921 care votaseră pentru crearea P.C.R. și afilierea sa la Internaționala Comunistă și cu înscenarea procesului din Dealul Spirii. Acțiune premeditată, întreprinsă sub pretextul afilierii la un for internațional, ea urmărea, în fond, decapitarea mișcării muncitorești, distrugerea acesteia. Moment de maturitate politică și de înaltă ținută revoluționară a comuniștilor români, procesul din Dealul Spirii s-a terminat cu înfringerea autorilor lui.

Dînd o înaltă apreciere curajului și abnegației cu care comuniștii au luptat în timpul regimului capitalist pentru interesele majore ale popoului român și pentru cauza socialismului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta la a 45-a aniversare a creării P.C.R. că, „încă din primii ani ai existenței sale, partidul comunist a fost nevoit să înfrunte prigoana dezlănțuită de clasele dominante... Teroarea dușmanului de clasă nu a reușit însă să înfrîngă voința de luptă a comuniștilor și a celorlalți patrioți”¹.

Delegații arestați au fost duși la închisorile Văcărești și Jilava, unde au fost supuși unui regim aspru, de exterminare. Arestați pentru „delict” politic, lor nu li s-a aplicat, așa cum legile țării prevedeau, un regim politic. „Alimentație proastă, încălzire insuficientă, zdrențe în loc de haine, lipsa îngrijirii medicale, vorbitor la gratii, corvezi istovitoare, provocări și spionări din partea administrației, bătaia și teroarea cea mai îngrozitoare, iată pe scurt tabloul vieții comuniștilor din închisori și, în același timp, dovada cea mai concludentă că burghezia urmărea fățiș distrugerea lor înainte de a fi aduși în fața justiției”².

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Editura politică, 1968, p. 354.

² N. Popescu, *Lupta P.C.R. împotriva terorii dezlănțuite de burghezie și moșierime asupra maselor muncitoare. Procesul din Dealul Spirii (1921—1922)*, în „Analele Institutului de istorie a partidului”, VII (1961), nr. 1—2, p. 163.

Întrucît lipseau probele pentru intentarea unui proces de asemenea proporții, instrucția s-a prelungit aproape nouă luni. În acest timp, atît în închisoare, cît și în afară au fost organizate numeroase acțiuni pentru eliberarea lor, pentru aplicarea și respectarea regimului politic, împotriva terorii. Totodată, cei peste 300 de militanți revoluționari — proveniți din rîndul celor arestați în anii 1918—1920, arestați cu prilejul grevei generale din octombrie 1920, la începutul anului 1921, la Congresul din mai și după aceea — au desfășurat în închisoare variate acțiuni, cum ar fi proteste, memorii, greva foamei ³. După unele evaluări, la închisorile Văcărești și Jilava și în timpul procesului numărul zilelor de greva foamei făcute de arestați se ridică la impresionanta cifră de 4 000 ⁴.

Încă din perioada instrucției, cînd fiecare deținut a fost obligat să dea cel puțin două declarații scrise în legătură cu activitatea depusă anterior și cu scopurile partidului comunist pentru a cărei înființare militase, cei arestați, în majoritatea lor zdrobitoare, au dat dovadă de o înaltă ținută revoluționară.

De pildă, Gh. Cristescu a arătat că propaganda desfășurată de militanții revoluționari, scrisă ori orală, a fost publică și conformă cu legile țării. El nu s-a sfiit să declare că partidul comunist urmărește să pună „în drepturile lui firești poporul de la țară și orașe” ⁵.

La rîndul său, B. Ștefanov arăta că a fi comunist nu este o crimă contra siguranței statului, deoarece articolul 5 al Constituției țării prevede libertatea conștiinței, învățămîntului, presei, întrunirilor, iar articolul 24 garantează libertatea de a comunica ideile și convingerile pe orice cale ⁶.

Întrebat asupra scopurilor unei guvernări muncitorești-țărănești, M. Macavei declara că „prin noua formă de guvernare preconizăm binele și fericirea largei mase proletare de la orașe și sate, care sînt adevărata temelie a unei țări” ⁷.

Unii dintre arestați nu s-au sfiit să declare răspicat că partidul urmărește proclamarea republicii muncitorești (M. Popa) sau a republicii socialiste (C. Popovici) ⁸.

În alte declarații, cei interogați au apărut dreptul la existență al partidului comunist și au explicat că acesta, propunîndu-și să lupte pentru întronarea unei lumi noi, nu poate să o facă decît cu sprijinul maselor și în interesul acestora. Din această cauză, partidul nu-și propune și nu trebuie să desfășoare o activitate clandestină, ci legală, la lumina zilei, pentru a-și propaga liber programul și țelurile sale. Ei au demonstrat că crearea partidului comunist este rezultatul firesc al dezvoltării mișcării muncitorești din România în cadrul larg al mișcării muncitorești internaționale, că asemenea partide au luat ființă în perioada postbelică în majoritatea țărilor lumii.

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 194, f. 192—193; dos. 219, f. 1, 27, 94, 136, 139 146, 204 și 217; N. Popescu, *op. cit.*, p. 163—166.

⁴ „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 715 din 17 iunie.

⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 221, f. 5.

⁶ *Ibidem*, f. 136.

⁷ *Ibidem*, f. 13.

⁸ *Ibidem*, f. 116 și 184.

În ciuda prigoanei și a vexațiunilor de tot felul pe care trebuiau să le îndure în spatele gratiilor închisorilor Văcărești și Jilava în perioada detențiunii, cei închiși au desfășurat între ei ascuțite discuții asupra problemelor fundamentale legate de tactica și de strategia noului partid, de atitudinea care trebuia adoptată în fața Consiliului de război. În fapt, acolo între zidurile închisorilor, a continuat procesul de delimitare ideologică între comuniști și centriști⁹.

Folosind dreptul de a lua contact cu tovarășii din afară, ei transmiteau articole și știri despre viața lor grea din închisoare și mai ales indicații cu privire la organizarea partidului și a clasei muncitoare¹⁰. Ei au găsit și mijloace de a comunica între cele două închisori. În fiecare închisoare s-a constituit câte un comitet care organiza activitatea cultural-educativă și acțiunile revendicative¹¹. În condiții deosebit de vitrege, în această perioadă, la Jilava, au apărut clandestin ziarele „Fortul”, „Cătușa”, „Jilava comunistă” (în limba română), „Jilavskaia pravda” (în limba rusă) și „Vörös Ujság” (în limba maghiară)¹².

Lupta comuniștilor aflați în închisori a fost sprijinită de întreaga clasă muncitoare, de intelectualitatea progresistă, de o parte a presei burgheze. Trebuie remarcat faptul că n-a fost congres, conferință sau adunare muncitorească ținută în perioada mai-decembrie 1921, indiferent de cine și în ce scop au fost organizate, unde în ciuda regimului stării de asediu, să nu fie exprimate sub diferite forme, protestul contra terorii și să nu se ceară eliberarea celor arestați. Toate acestea au constituit o admirabilă pagină de solidaritate proletară.

La București, Brașov, Iași, Ploiești, Cîmpina, Cluj și în multe alte centre se țin în ultima perioadă a anului 1921 adunări muncitorești în care, printre altele, se cere eliberarea imediată a celor arestați și încetarea terorii antimuncitorești¹³.

În octombrie 1921, profesorul universitar Traian Bratu, rectorul Universității din Iași, s-a adresat în scris Ministerului Instrucțiunii Publice, cerîndu-i să intervină pe lângă autorități spre a obține eliberarea studentului Timotei Marin¹⁴.

În ianuarie-februarie 1922, înainte și după începerea procesului, acțiunile muncitorești și campania din presă în vederea eliberării militanților revoluționari au luat o amploare tot mai mare. Zeci de întruniri au avut loc în această perioadă în București, Iași, Ploiești, Cîmpina, Craiova, Turnu-Severin și în alte centre. Mii și mii de muncitori, comuniști, socialiști,

⁹ Ibidem, fond. 1 I. C., dos. 148, f. 133—198 (70).

¹⁰ Ibidem, fond. 96, dos. 237, f. 39.

¹¹ Ibidem, dos. 217, f. 11—13.

¹² „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 715 din 17 iunie. În închisori s-au organizat cursuri și conferințe pentru deținuți după cum urmează: în fiecare zi, dimineața, cursuri de limba română și franceză, de 5 ori pe săptămână, după-amiaza, se organizau conferințe pe teme ideologice și politice, iar duminica se țineau ședințe literare (vezi: „Socialismul”, organ al Partidului Socialist-Comunist din România, XV (1922), nr. 88 din 14 decembrie; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 217, f. 11).

¹³ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (B.A.R.S.R.), secția manuscrise, fond. Arhiva Gh. Kirileanu—Arhiva Palatului, mapa XXXIV, varia 4, dos. neinventariat; Arhiva Palatului, mapa LXXII, varia 8, f. 2, 4 și 11; „Viața sindicală”, organ central al mișcării sindicale din România, I (1921), nr. 9 din 11 septembrie; „Aurora”, I (1921), nr. 32 din 30 noiembrie.

¹⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 231, f. 69.

social-democrați, sindicaliști sau neorganizați, vîrstnici ori tineri, înfruntînd rigorile regimului stării de asediu, umpleau pînă la refuz sălile „Tomis”, „Ovidiu”, „Grivița”, „Eforie”, „Dacia” (București), „Sidoli” (Iași), a sindicatelor din Ploiești ș.a.m.d., ascultînd cuvîntări, votînd moțiuni și rezoluții în care se dădea glas indignării și revoltei față de judecarea tovarășilor și conducătorilor lor¹⁵. Presa muncitorească și o parte a celei burgheze va insera numeroase articole care demască și condamnă înscenarea judiciară pusă la cale de autorități.

În primul rînd se cuvine să evidențiem articolele scrise de militanții comuniști, care, luînd în discuție acuzațiile aduse celor închiși, au demascat cu argumente fundamentale inconsistența acestora, caracterul lor premeditat. Scrise înainte de începerea procesului sau în prima lui perioadă, cînd acuzații nu se prezentaseră la interogatoriu, aceste articole au dat apărării și chiar celor arestați numeroase argumente la întrebările și la acuzațiile din ordonanța militară. În felul acesta, între cei aduși la bara justiției și cei liberi de afară s-a realizat o adevărată sudură, o voință unită și puternică, capabilă să înfrunte nu numai teroarea, ci și înscenarea odioasă ce se desfășura.

Principalele acuzații aduse masivului număr de militanți arestați erau: afilierea la Internaționala Comunistă, activitate clandestină, crimă contra siguranței statului, colaborare cu inamicul, îndemn la revoltă și organizarea unor acțiuni teroriste. Acestea vor fi și temele comentariilor din presa vremii.

La cîteva zile după ieșirea sa din închisoare, comunistul M. Macavei a acordat ziarului „Aurora”, oficios al Partidului Țărănesc, al cărui director era dr. N. Lupu, un interviu privitor la acuzațiile ce se aduceau comuniștilor și la situația P.C.R. Încă de la început, el a arătat că ordinea de zi a congresului, pe care figura și afilierea, a fost aprobată de Ministerul de Interne, iar lucrările s-au desfășurat public, în conformitate deci cu legile țării. El a adăugat că „toate partidele comuniste din celelalte țări sînt legale și că va trebui, mai curînd sau mai tîrziu, să se recunoască în țară acest drept și partidului nostru”. Desfășurarea faptelor a dovedit că legile țării au fost încălcate tocmai de cei „care sînt puși să le păzească” și nu de comuniști¹⁶.

La rîndul său, L.D. Pătrășcanu scria că, prin detențiunea îndelungată, prin abrutizarea celor arestați, prin teroarea antimuncitorească din țară, guvernul este acela care împinge proletariatul la violențe. „Proletariatul român nu trebuie împins pe calea violențelor sau, dacă va fi împins, să se știe că nu noi, ci însăși oligarhia stăpînitoare i-a arătat drumul”¹⁷.

Într-un amplu articol intitulat sugestiv *Comuniștii și atentatele*, „Socialismul” din 4 ianuarie 1922 declara public că P.C.R. dezaprobă

¹⁵ B.A.R.S.R., secția manuscrise, fond. Arhiva Gh. Kirileanu—Arhiva Palatului, mapa XXXIV, varia 4, rapoarte ale Prefecturii poliției capitalei din 5, 11, 12, 13 și 19 februarie 1922; Arh. M.F.A. R.-Sărat, fond. Corpul II armată, serviciul de stat-major, dos. 17/45 din 1921/1922, f. 520; „Socialismul”, XV (1922), nr. 97 din 3 februarie; „Îașul socialist”, foaia organizațiilor socialiste din Moldova, III (1922), nr. 133 din 29 ianuarie și nr. 135 din 12 februarie; „Lupta socialistă”, organ al mișcării sindicale și socialiste din Prahova, IV (1922), nr. 82 din 1 februarie; vezi și N. Popescu, *op. cit.*, p. 164—165.

¹⁶ „Aurora”, I (1921), nr. 42 din 11 decembrie.

¹⁷ „Socialismul”, XV (1922), nr. 93 din 19 ianuarie.

atentatele, ca fiind o metodă străină de tradițiile mișcării muncitorești din România, de activitatea unui partid de masă. „Partidul comunist — se spune în încheierea articolului — *nu poate* fi partizan și mai ales propovăduitor al atentatelor. El rămîne un partid de masă, care nu poate avea nimic comun cu boala micii burghezii : terorismul”.

Ziarul „Tineretul socialist” a publicat număr de număr articole în care demasca înscenarea judiciară, demonstrează netemeinicia argumentelor instanței militare și chema clasa muncitoare să lupte pentru eliberarea celor arestați¹⁸. „Noi repudiem clandestinismul conspirațiilor, comploturilor și atentatelor — scria P. Constantinescu-Iași —, repudiem acțiunile romantice și copilărești ale unor bolnăvicioși”¹⁹.

În ceea ce-i privea pe social-democrați, îndeosebi pe conducătorii Federației Partidelor Socialiste din România, ei s-au aflat într-o situație foarte delicată. Ca reprezentanți ai unor organizații muncitorești, ei nu puteau să ignoreze în întregime înscenarea, organizarea și desfășurarea procesului. Pe de altă parte însă, ei n-au scăpat acest prilej ce li se oferea de a sublinia încă o dată în fața autorităților deosebirea dintre metodele lor „legale”, duse „în spiritul legilor”, și cele ale comuniștilor care erau „clandestiniști”. În „Tribuna socialistă” și în alte organe de presă socialiste și social-democrate au apărut mai multe articole în legătură cu tratamentul aplicat celor aflați în închisoare.”... Glasul nostru izvorât din adîncimea sentimentelor umane, se ridică cu indignare împotriva barbariei militare și pretinde să se facă loc justiției civilizate !”, scria „Tribuna socialistă”²⁰.

Marcante personalități politice și de cultură românești și numeroase ziare burgheze își vor exprima, atît înainte, cît și după începerea procesului, indignarea lor profundă față de intentarea procesului și de tratamentul brutal aplicat celor arestați, atrăgînd autorităților atenția că prin aceasta știrbesc prestigiul țării.

Savantul N. Iorga notează în memoriile sale în ziua de 16 ianuarie despre o discuție avută cu ministrul de justiție despre situația arestaților și își exprimă îndoiala asupra justeței răspunsului primit de la acesta²¹. Iar la scurt timp după începerea procesului, tot el formula un vehement protest împotriva tratamentului aplicat celor judecați. „Ținem să protestăm, alături de toată lumea conștientă și cu dragoste de soarta cetățenilor acestui stat și demnitatea noastră ca popor, contra tratamentului barbar ce se aplică la 300 de cetățeni ai acestui stat dați pe mîna curților marțiale, schingiuïți și batjocoriți cum nu se poate mai josnic după ce au fost ținuți în aresturi peste un an de zile ca prevenție.

Să înceteze nelegiuirile și barbaria asupra arestaților”²².

Într-un alt articol intitulat *Bolșevism — antibolșevism*, marele cărturar condamna cu indignare metodele folosite de guverne și de instanța

¹⁸ „Tineretul socialist”, organ al tineretului socialist, X (1922), nr. 26 din 22 ianuarie, nr. 27 din 28 ianuarie și nr. 28 din 4 februarie.

¹⁹ „Socialismul”, XV (1922), nr. 120 din 3 martie.

²⁰ „Tribuna socialistă”, organ popular al Partidului Socialist din România, XVIII (1922), nr. 3 din 29 ianuarie.

²¹ N. Iorga, *Memorii*, vol. III, Edit. „Națională, S. Ciornei”, 1922, p. 257.

²² „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 603 din 1 februarie.

militară. El arăta că nu e demn să arestezi un congres comunist după ce s-au îndeplinit toate formalitățile pentru a-și putea ține ședințele, că au fost arestați în masă „comuniști, necomuniști, cine s-a aflat în grămadă” și băgați în închisoare, unde li s-au aplicat bătăi și insulte neînchipuite, printre ei aflându-se „deputați aleși pentru ideile lor și acum pedepsiți tocmai pentru ideile lor...”²³.

Cunoscutul om politic, luptător pentru un regim general-democratic, Dem. I. Dobrescu, publica și el un vibrant protest împotriva judecării comuniștilor. „În numele umanității tuturor timpurilor — scria el — protestez contra modului cum societatea tratează pe comuniștii trimiși în judecată...”

În numele umanității tuturor timpurilor, judecătoare a oamenilor și societăților, pe societatea care acuză pe comuniști o acuz eu de o crimă inutilă față de comuniști”²⁴.

Constantin Mille, socialistul de la finele secolului trecut, reputat om politic și ziarist, scria și el în ziarul „Lupta” un articol în care dădea glas indignării sale față de tratamentul aplicat arestaților și de injustețea intentării acestui proces. El arăta că între socialismul său și dictatura proletariatului, susținută de comuniști, e o deosebire ca de la cer la pământ. „Dar nu înțeleg sălbăticia aceasta inutilă, nu concep militarizarea justiției, protestează în mine simțul de dreptate, ca niște oameni care n-au făcut altceva decât să-și propovăduiască crezul lor să fie dați în judecată, ținută în prevenție un an de zile și să fie schingiuiți și maltratați...”

E o sălbăticie de oameni cărora nu le pot zice oameni, care nu au inimă, nici cuget, o sălbăticie de fiară sălbatică”²⁵.

Scriitorul Ion Vinea înfiera și el „focarul de isterie și de sadism marțial” și cerea „asistența și intervenția grabnică a savantului Marinescu printre voluptuoșii crimei, investiți cu funcții de acuzatori regești și de temniciperi ai ordinii”²⁶. Iar într-un alt articol, el definește Dealul Spirii „republica independentă”, în care „nici autoritățile nu pot interveni. Un fel de cetate a trecutului, o Bastilie care nu e nici a reacțiunii, nici a revoluției, ci a rafinementului sadic și a instinctelor crunte”²⁷.

La începutul lunii februarie, Constantin Graur cerea și el „să înceteze deci barbaria oficială, că rid hotențoșii de noi”²⁸. „Ideile nu pot fi biruite, necum exterminate, atunci când extermini pe cei ce la propagă”, nota marele scriitor Gala Galaction. Demascînd cu virulență netemeinicia acuzațiilor și condamnînd metodele abuzive și represive folosite contra arestaților, el arăta că acestea „toate laolaltă sînt pentru dezorientata noastră lume cel mai zguduitor manifest comunist imaginabil”²⁹.

Ziare cu orientare democratică avînd o răspîndire largă în țară, ca „Adevărul”, „Aurora”, „Dimineața”, „Gazeta Transilvaniei”, „Luptă-

²³ „Neamul românesc”, foaia Partidului Național-Democrat, XVII (1922), nr. 5 500 din 30 ianuarie.

²⁴ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 500 din 30 ianuarie.

²⁵ „Lupta”, ziar politic, II (1922), nr. 52 din 19 februarie.

²⁶ „Luptătorul”, III (1921), nr. 487 din 3 februarie.

²⁷ Ibidem, nr. 498 din 17 februarie.

²⁸ „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 604 din 2 februarie.

²⁹ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 518 din 20 februarie.

torul” și altele, au reprodus zi de zi dezbaterile procesului și au publicat, deseori fără semnătură, articolele proprii favorabile celor judecați.

Analizînd acuzațiile aduse comuniștilor, ziarul „Aurora” scria : „Au fost înglobați sub aceleași acuzațiuni deținuți pentru motive diferite : unii pentru afilierea la Internaționala a III-a (deși proces de convingeri nu se poate face după chiar textul constituției), alții pentru crimă împotriva statului în urma acelor comploturi dubioase, ceilalți pentru că au publicat foi clandestine sub regim de cenzură, cîțiva pentru că ar fi luat parte la atentatul de la Senat.

Deci procese de credințe politice și de fapte, procese ce nu se pot judeca decît de instanțe civile, procese ce nici măcar nu se pot intenta după înseși legile acestei țări au fost amestecate în același tot, vor fi supuse aceleiași instanțe militare”³⁰.

La 26 ianuarie, ziarul „Aurora” a publicat și un apel adresat corespondenților ziarelor străine acreditați în România, pe care îi chema să ia cunoștință și să informeze opinia publică din țările respective despre procedeele justiției militare românești. „La protestul general al presei democratice împotriva tratamentului inchizitorial aplicat acuzaților, unim și noi glasul nostru de protestare și indignare”³¹, scria „Gazeta Transilvaniei”. Într-un alt articol, același ziar arăta că, lăsîndu-i la o parte pe complotiști, ceilalți acuzați sînt judecați pe nedrept, deoarece Constituția țării garantează libertatea de gîndire. „Concepția comunistă — se scria în ziar —, dacă e rea, nu sentințele justiției militare vor face-o să recunoască aceasta, ci lupta ei în cîmpul social, cu toate celelalte curente și concepții. Dacă e inadmisibilă și inacceptabilă, vor dovedi-o realitățile cu care se luptă, iar dacă va fi bună va învinge, oricîte sentințe de condamnare se vor produce”³².

Ziarul „Dimineața” nota și el că comuniștii închiși și judecați, indiferent dacă sînt sau nu sînt vinovați, au dreptul la un tratament civilizât și în acest sens cerea intervenția ministrului de război³³. „Cerem intrarea în legalitate și omenie. Să fie un proces adevărat, iar nu o ticăloșie fără seamăn”, se spunea în articolul *Judecată turcească*, semnat C. G.³⁴.

Glasul celor citați, ca și al altora care vor scrie pe parcursul desfășurării procesului sau vor compărea, ca martori ai apărării, unit cu cel al clasei muncitoare, va produce un imens ecou în țară și peste hotare și va avea un rol important în eșuarea pînă la urmă a monstruosului proces anticomunist care s-a judecat la București timp de peste cinci luni de zile.

Sub presiunea acțiunilor clasei muncitoare, a opiniei publice interne și internaționale, a luptei celor aflați în închisori, la 23 ianuarie 1922 a început la București, la Tribunalul Corpului II armată, procesul din Dealul Spirii, cel mai mare proces politic antimuncitoresc din România

³⁰ „Aurora”, I (1922), nr. 67 din 12 ianuarie.

³¹ „Gazeta Transilvaniei”, LXXXV (1 922), nr. 22 din 1 februarie.

³² Ibidem, nr. 25 din 4 februarie.

³³ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 497 din 27 ianuarie.

³⁴ Ibidem, nr. 5 499 din 29 ianuarie.

și unul dintre cele mai mari de acest fel înscenate pe plan internațional în perioada interbelică. În acest proces au fost implicați 271 de militanți revoluționari delegați la primul Congres al partidului, conducători ai luptelor greviste din anul 1920, un lot masiv arestat în martie 1921, membri ai grupurilor comuniste ilegale care acționaseră înainte de crearea partidului, arestați din diverse centre muncitorești în lunile mai-iunie 1921 etc. Printre cei aflați pe banca acuzaților se aflau: Gh. Cristescu, D. Grofu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Timotei Marin, D. Fabian, Gh. Niculescu-Mizil, Gh. M. Vasilescu, I. Olteanu, C. Mănescu, E. Köblös, E. Rozvan, B. Stefanov, C. Agiu, M. Cruceanu, C. Popovici, I. Moscovici, N. Marian, I. Grecea, E. Filipovici, Ioan Elena, P. Tcacenco, N. Boiangiu, M. Macavei, A. Ionescu, M. Popa, Turzo Nandor, E. Ionescu, C. Falade, I. Mirescu ș.a.

Încercînd să compromită partidul comunist în fața opiniei publice, autoritățile îl defineau ca fiind, chipurile, o organizație teroristă, străină de poporul român, și pentru aceasta au inclus în acest proces grupul terorist, în frunte cu Max Goldstein, care, la 8 decembrie 1920, acționînd în afara mișcării muncitorești³⁵, organizase un atentat la Senat. Burghezia a organizat procesul din Dealul Spirii în așa fel ca el să constituie baza legală de lichidare a partidului comunist. Prin acest proces se urmărea „să se demonstreze” opiniei publice că Partidul Comunist Român nu era o organizație politică încheagată, produs al societății românești, ci era alcătuit din grupuri complotiste și teroriste izolate, străine de interesele naționale.

Procesul din Dealul Spirii s-a judecat în sala Cercului subofițerilor din str. Uranus din București. Pentru transportul deținuților politici și paza în timpul procesului, Divizia IV a luat măsuri severe. Cartierul respectiv a fost izolat de restul orașului, iar acuzații erau ținuți în sala de judecată în țarcuri speciale³⁶.

Procesul celor 271 de deținuți politici a început la 23 ianuarie 1922 la Consiliul de război al Corpului II armată, lucrările sale fiind conduse de maiorul C. Cernat, comisar regal. Citirea ordonanței definitive în limbile română, maghiară și rusă a durat pînă la 31 ianuarie 1922³⁷.

Încă din prima zi, între acuzare și apărări, printre care se aflau Osvald Teodoreanu, N.D. Cocea, Pompiliu Ioanițescu, C. Parascivescu-Bălăceanu, Eliad Românul, Laurențiu Oanea, Dem. I. Dobrescu,

³⁵ Concludent în acest sens este faptul că a doua zi după săvîrșirea atentatului, cînd făptașii nu erau cunoscuți publicului, Comitetul provizoriu al Partidului Socialist Român a dat publicității o declarație în care condamna în termeni vehemenți acest act străin de metodele de luptă ale mișcării muncitorești din România. În declarație, printre altele se arată: „Ținem să arătăm și pe calea aceasta că partidul socialist, precum și sindicatele, condamna hotărît asemenea acte, care sînt în contradicție cu documentele socialismului științific, cu tactica mișcărilor muncitorești, care luptă împotriva așezămintelor, iar nu a persoanelor. Asemenea atentate nu numai că nu pot folosi luptei de clasă a mișcării proletare de masă, dar pretutindeni unde au fost comise, ele au dus la o îngreunare a dezvoltării mișcării muncitorești”. În încheiere, conducerea P.S.R. își exprimă convingerea „că atentatorii vor fi dovediți străini de organizațiile muncitorești” („Socialismul”, XIV (1920), nr. 268 din 10 decembrie).

³⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 237, f. 66—67 (ordinul comandantului Diviziei IV privitor la transportul deținuților și la modul de comportare a trupeii); vezi și N. Popescu, *op. cit.*, p. 167—170.

³⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dos. 235, f. 23—31; dos. 237, f. 143—145. Ea a fost și tipărită în broșură: *Ordonanța definitivă a procesului comunistilor*, București, Tipografia militară, Ministerul de Război, 1922.

T. Policrat, Vasilescu-Notarra, Basil Sepeanu, s-a angajat un puternic duel în legătură cu sistemul procedural, cu tratamentul aplicat acuzaților, cu injustețea judecării de către instanța militară a unor oameni politici, cu amestecul în același proces a luptătorilor clasei muncitoare și a grupului terorist etc.³⁸. După citirea ordonanței definitive au început pledoariile apărării. Chiar și cei doi ofițeri, lt.-col. Marinescu și lt. Ursei, apărători din oficiu, s-au alăturat avocaților apărării, cerînd disjungerea congresiștilor. În cuvîntarea sa, lt. Ursei, de pildă, arăta că „cer dijungerea. . .fiind încredințat că, dacă justiția militară o acordă, face un act de dreptate”³⁹.

Întrucît autoritățile nu au găsit fapte condamnabile, împotriva celor arestați au fost formulate acuzații care, cu timpul, vor deveni slogan, ca „crimă contra siguranței statului”, „terorism”, „alianță cu inamicul”, „îndemn la revoltă”, „clandestinism” etc.

Afilierea la Internaționala a III-a a constituit delictul principal invocat de burghezie, fiind considerată ca „complot contra siguranței statului” și „pactizare cu inamicul”⁴⁰. În baza acestei acuzații, conform articolelor 67 și 198 din Codul justiției militare, acuzaților li se puteau aplica pedepse de la interdicția corecțională pînă la împușcare.

Comuniștii aflați pe banca acuzării, prin poziția și prin cuvîntul lor, s-au transformat din acuzați în acuzatori ai regimului burghez. Cu un admirabil curaj, ei au demascat inconsistența acuzațiilor ce li se aduceau și au apărât dreptul la organizare al clasei muncitoare. Ei au subliniat din capul locului că, judecîndu-i pe ei ca reprezentanți ai clasei muncitoare, instanța acuză miile și zecile de mii de muncitori care i-au delegat la congres, care au luat parte la marile bătălii de clasă din anii 1918—1920. Totodată ei au subliniat că afilierea nu era un act penal nu numai pentru faptul că Constituția dădea dreptul fiecărui cetățean al țării de a avea un crez politic, dar asemenea acte s-au săvîrșit în numeroase țări ale lumii fără ca cei în cauză să fie arestați și judecați.

Audierea acuzaților a început la 10 februarie 1922. Primul care a compărut în fața tribunalului militar a fost Gh. Cristescu. El a subliniat dreptul pe care îl aveau muncitorii de a se organiza în partidul lor de clasă. „Voim să dăm o viață nouă și mai fericită poporului român—declara el.—Prin acest fapt nu lucrăm contra intereselor țării”⁴¹.

³⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 235, f. 30—54; dos. 237, f. 147—179.

³⁹ Ibidem, dos. 237, f. 158. Atunci cînd lt. Ursei a vrut să citeze din dosare fapte care dovedeau eroarea judecării comuniștilor și mai ales includerea lor în același proces cu teroriștii, președintele completului de judecată i-a luat cuvîntul.

⁴⁰ Cînd la 24 mai 1922 a apărut în fața instanței militare ca martor al acuzaților, C. Argețoianu, autorul de fapt al acestui proces, cu cinismul care-l caracteriza, a declarat: „Am ordonat arestarea aceluia care au votat afilierea la Internaționala a III-a pentru că am considerat aceasta ca un complot contra siguranței statului... Am hotărît ca pentru singurul acest motiv să arestez pe toți acei care au votat afilierea fără să am nevoie de alte motive” (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 97; „Dimineata”, XIX (1922), nr. 5 593 din 26 mai).

⁴¹ „Aurora”, II (1922), nr. 91 din 12 februarie. În cuvîntul său, conducătorul de atunci al partidului a arătat că în clipele cele mai grele socialiștii au stat alături de aspirațiile maselor. „În timpul ocupației—arăta Gh. Cristescu—am adus servicii reale concetățenilor mei, pe care i-am salvat de multe ori cu riscul vieții mele.... Am ajutat pe prizonierii de la Cercul militar.... Noi am salvat pe Rebreanu. Noi sintem patrioți, luptăm pentru popor. Lucrăm și luptăm ca să aducem la lumină o credință”.

Referindu-se la aceeași acuzație, la patriotismul clasei muncitoare, acuzatul Gh. Niculescu-Mizil declara cu demnitate că afilierea la Internaționala Comunistă „nu cred că constituie un delict care să primejduiască siguranța statului. . . Principiile noastre nu sînt teroriste. Noi nu vrem să dărimăm patria și neamul. Mă doare inima cînd d-l comisar regal spune, mă acuză de acest lucru, parcă eu nu-mi iubesc patria și neamul. . . Noi nu ne-am afiliat guvernului sovietic de la Moscova, ci Internaționalei muncitorești de la Moscova”⁴².

Acuzații Al. Dobrogeanu-Gherea, I. Neagu-Negulescu, E. Stanev și alții au cerut și ei tribunalului să facă deosebirea între guvernul de la Moscova și Internaționala de la Moscova. Ei au adăugat că din cuvîntul comisarului regal a reieșit că sînt acuzați pentru faptul de a fi votat afilierea la Comintern, dar după cîte se știe ordinea de zi a fost aprobată de autorități și lucrările congresului s-au desfășurat la lumina zilei, neexistînd nimic clandestin sau de ascuns în acest act⁴³.

Alți comuniști au adăugat că la Internaționala a III-a au aderat partidele socialiste din Franța, Anglia, Germania, Italia etc., țări civilizate, dar acolo nimeni n-a fost întemnițat pentru aceasta. Combătînd această acuzație comuniștii au arătat că organele de stat nu respectau Constituția țării.

O altă acuzație adusă celor implicați în procesul din Dealul Spirii a fost activitatea clandestină, care ar fi subminat ordinea de stat. Comuniștii aflați pe banca acuzaților au ilustrat cu numeroase fapte și date din istoria mișcării muncitorești postbelice că proletariatul român, partidul său de clasă au desfășurat în această perioadă o activitate legală, îndreptată atît spre democratizarea vieții publice, cît și pentru apărarea intereselor politice și profesionale ale maselor de oameni ai muncii. „Noi care facem parte din Internaționala a III-a—arăta Gh. Cristescu—nu am făcut decît propagandă legală prin organizarea maselor și nu am avut nici o legătură de fapt cu teroriștii”⁴⁴. Faptul că am cerut o viață mai omenească pentru muncitori, pămînt pentru țărani, că am vrut binele acestui popor nu poate constitui o crimă sau acțiune antinațională, arăta același vorbitor⁴⁵.

Al. Dobrogeanu-Gherea, care a avut în proces o ținută de adevărat martir, dezaprobind acțiunea clandestină, ținea să declare: „N-am făcut acțiune clandestină. Am fost deputat și în calitate asta am lucrat numai deschis, avînd permanent contact cu autoritățile pentru interesele partidului și personale. Arestarea congresiștilor n-are deci la bază acțiunea clandestină”⁴⁶.

Alți acuzați au arătat că grevele n-au fost ordonate de cineva, ci au fost provocate de scumpirea traiului, de întetirea exploatării capitaliste, de încălcarea drepturilor și libertăților democratice. „Singurul fapt adevărat din ordonanță—declara E. Filipovici—este că am intrat

⁴² Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 237, f. 186—187.

⁴³ Ibidem, f. 188, 192; „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 613 din 19 februarie.

⁴⁴ „Luptătorul”, III (1922), nr. 494 din 12 februarie.

⁴⁵ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 533 din 10 martie.

⁴⁶ „Aurora”, II (1922), nr. 97 din 19 februarie. După declarația făcută la proces de H. Stenberg, unul dintre conducătorii grupurilor comuniste ilegale, înainte de Congresul de creare a P.C.R., numărul acestora era de 34 și aveau 280 de membri („Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 632 din 8 martie).

în mișcarea socialistă din 1918. Am venit în această mișcare pentru că am fost împinsă de mizeria care domnește în fabrici și pentru că eram convinsă că numai partidul socialist este adevăratul apărător al muncitorimii”⁴⁷.

Comuniștii au ținut să precizeze că, dacă au existat și acțiuni clandestine (tipărirea de manifeste și ziare, unele adunări restrânse), acestea n-au vizat ordinea de stat, ci au fost încercări ale muncitorilor de a se organiza și de a lupta, deoarece, dacă s-ar fi respectat legile, ei le-ar fi făcut pe toate liber, la lumina zilei. Așadar, autoritățile, prin măsurile lor represive, au fost acelea care au împins muncitorimea la acțiuni conspirative. „Noi sîntem pentru o revoluție socială în sensul unor schimbări economice-politice-sociale—a declarat răsplat la proces acuzatul D. Fabian.—Spiritele nu au fost înăsprite de noi. El eau fost înăsprite din cauza mizeriei de după război”⁴⁸. Acuzatul Gh. M. Vasilescu arăta că activitatea dusă în cadrul mișcării muncitorești nu poate constitui o crimă contra siguranței statului, ci a capitalismului. Declarînd că în principiu e împotriva activității clandestine, el adăuga că este totuși pentru ea, „în contra guvernelor care vin cu măsuri abuzive și arbitrare, răpindu-ne posibilitatea de a activa la lumina zilei”⁴⁹.

Comuniștii implicați în proces au arătat în dese rînduri că, în ciuda tuturor măsurilor represive luate de organele statului, lupta clasei muncitoare nu a fost și nu va putea fi înfrîntă.

Deosebit de impresionante au fost declarațiile unor acuzați care, în ciuda represaliilor la care au fost supuși, au ținut să-și afirme în fața instanțelor judecătorești militare crezul lor politic, mîndria și hotărîrea fermă de a fi comuniști. „Declar că sînt comunist și voi rămîne chiar dacă va fi să îndur mizerii mai mari și sînt sigur că voi mai avea multe de îndurat”, declara D. Fabian, unul dintre cei mai înzestrați teoreticieni ai P.C.R.⁵⁰. Un alt propagandist și ziarist comunist, Gh. M. Vasilescu, declara plin de curaj: „Nu-mi pare rău că voi fi condamnat, îmi pare însă rau că n-am lucrat mai mult pentru partidul comunist”⁵¹. Vorbînd în numele tineretului studios, studentul I. Hutschneker spunea: „Studentimea a fost totdeauna precursora ideilor generoase și am satisfacția de a mă afla în rîndurile ei. Aceasta nu constituie o vină penală. Sînt cetățean român. Constituția și legile țării mele nu mă opresc să gîndesc altfel de cum cugetă celelalte categorii de cetățeni”⁵².

Asemenea declarații curajoase și pline de optimism în victoria cauzei comunismului au mai făcut la proces E. Rozvan, M. Macavei, M. Cruceanu, I. Grecea, Al. Dobrogeanu-Gherea și mulți alții.

Nici încercarea instanței de a-i compromite pe militanții mișcării muncitorești din România prin acuzația că ar avea înscrise în tactica lor de luptă metodele teroriste nu au rămas fără un răspuns clar și răsplat din partea comuniștilor. Aceștia au arătat că partidul comunist dezaprobă

⁴⁷ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 533 din 10 martie.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, f. 213.

⁵⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 96, dos. 237, f. 212.

⁵¹ Ibidem, f. 213.

⁵² „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 530 din 6 martie.

din principiu actele de teroare individuală, întrucît victoria proletariatului lui poate fi obținută numai prin luptă organizată. Această linie justă este reflectată în atitudinea tuturor acuzaților din proces, cu excepția, bineînțeles, a celor din grupul atentatorilor de la Senat. „Nu înțeleg din ce considerente actul lui Max Goldstein aruncă umbră asupra acuzaților și se face o apropiere între el și mine—declara acuzatul T. Marin.—Eu sînt marxist și desfid atentatele, care sînt opera anarhiștilor individualiști”⁵³. „Nu există nici o legătură între concepția comunistă și atentatele, pe care le dezaprobăm”⁵⁴, declara, la rîndul său, Al. Dobrogeanu-Gherea. Condamnarea atentatelor teroriste ca metodă de luptă străină de clasa muncitoare au făcut-o în cuvîntul lor și Gh. Cristescu, B. Stefanov, C. Popovici etc.

Duelul dintre acuzați și acuzatori a ținut pînă la 11 aprilie 1922. În pofida diversiunilor politice și a procedeelelor brutale, care au culminat cu asasinarea în martie 1922 a lui Leonte Filipescu pe cînd era transportat spre închisoarea Jilava, a eforturilor desperate făcute de instanță, procesul lua tot mai mult o întorsătură nedorită pentru autorități. Acuzații au reușit să se transforme în adevărați acuzatori. Ei au demascat netemeinicia acuzațiilor, politica antipopulară a guvernelor burgheze, relevînd dreptul la existență legală a Partidului Comunist Român.

Poziției dirze a celor aflați pe banca acuzaților, a luptei clasei muncitoare și a presei proletare și democratice din afară li s-au alăturat spre cîntea lor glasurile multor oameni politici și de cultură de orientări politice foarte diferite, cum au fost dr. N. Lupu, N. Iorga, C. Stere, D.R. Ioanițescu, D. Nenițescu, P. Bogdan, dr. I. Pistiner, V. Goldiș, dr. C.I. Parhon, P. Bujor, G. Grigorovici, V. Madgearu, T. Bratu, Iuliu Teodoreanu, Gr. Trancu-Iași, prof. Gh. Leon, O. Densusianu, C. Rădulescu-Motru, Z. Arbore și mulți alții, care au fost citați de apărare ca martori în acest proces.

Trebuie remarcat faptul că ulterior unii oameni politici citați vor trece în tabăra reacțiunii, însă în acel moment ei au făcut distincție între măsurile antidemocratice ale guvernelor acelor ani și necesitatea respectării drepturilor și libertăților democratice.

Într-o cuvîntare care a durat trei ore, cu patosul care l-a pus în toată activitatea sa politică, dr. N. Lupu a făcut la 11 aprilie un aspru rechizitoriu la adresa politicii antimuncitorești a guvernelor postbelice și îndeosebi la cea dusă de guvernul Averescu-Argetoianu. El a avut cuvinte de laudă la adresa unor conducători comuniști, ca Gh. Cristescu și Al. Dobrogeanu-Gherea, a activității Partidului Socialist din România.

Făcînd distincție între lupta organizată a clasei muncitoare și a militanților săi, pe de o parte, și atentatele puse la cale de elementele anarhiste, adresîndu-se lui Max Goldstein, el spunea: „Prin acțiunea dumitale teroristă, ai făcut un rău imens muncitorimii. De la săvîrșirea atentatului muncitorimea este persecutată”⁵⁵. Subliniînd legitimitatea partidului comunist, a dreptului fiecărui cetățean de a adera la partidul pe care-l crede mai aproape de concepțiile sale politice, dr. N. Lupu arăta

⁵³ „Aurora”, II (1922), nr. 122 din 20 martie.

⁵⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 237, f. 192.

⁵⁵ Ibidem, fond. 95, dos. 238, f. 40.

că „oameni de valoare în Franța, între care 53 deputați din parlamentul francez, sînt afiliați acestei Internaționale fără ca cineva să considere aceasta ca o crimă”⁵⁶. Apreciind arestarea comuniștilor ca ilegală, el declara că „arestarea pentru idei comuniste constituie o sfidare a Constituției, care garantează libertatea gîndirii”⁵⁷.

Alt martor citat în proces a fost savantul N. Iorga, care a fost audiat tot în ziua de 11 aprilie. Depoziția sa s-a desfășurat sub forma unui dialog între el și acuzați, îndeosebi cu Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea și Timotei Marin. N. Iorga a subliniat contribuția adusă de deputații socialiști în parlament și a precizat că-i consideră pe conducătorii muncitorimii „oameni de treabă și superiori acelor care au situațiuni strălucite în partidele politice care au guvernat țara”⁵⁸. În legătură cu afilierea la Comintern, el a declarat că nu vede de ce socialiștilor li se impută aceasta atîta timp cit aceia care au pactizat cu inamicul în timpul războiului nu au fost judecați și pedepsiți. Întrebat de avocatul Take Policrat dacă el i-ar condamna pe acuzați pentru ideile comuniste, N. Iorga a răspuns răspicat: „Fiindcă am o conștiință, nu aș face aceasta”⁵⁹. Despre Al. Dobrogeanu-Gherea a declarat: „Oricînd legăturile cu Dobrogeanu m-ar onora”⁶⁰. Iar la o întrebare a lui Timotei Marin privind activitatea studentescă, ilustrul cărturar a arătat că nu numai că o aprobă, dar o consideră necesară. Și adresîndu-se judecătorilor militari în legătură cu situația studentului T. Marin, le atrăgea atenția: „Să nu căutați să distrugeți cu orice preț oameni ca tînărul acesta, care mie îmi face impresia unei minți luminate”⁶¹. Iar Gheorghe Cristescu i-a făcut impresia „că este un om foarte cumsecade, care își iubește țara ca orice bun român”⁶². Impresiile culese de N. Iorga din sala de judecată au fost consemnate concis, dar cu mult realism, și în memoriile sale⁶³.

În zilele care au urmat, alți martori ai apărării, printre care C. Stere, D.R. Ioanișescu și G. Grigorovici, au insistat asupra dreptului pe care cei implicați în proces îl aveau de a adera la ideile comuniste, de a crea partidul comunist și de a se afilia unui for internațional. Ei au arătat că în țările unde partidele socialiste au aderat la Internaționala a III-a acest lucru nu este considerat delict. În legătură cu acuzația că ar fi primit bani din străinătate, G. Grigorovici a ținut să explice că, „chiar dacă au primit bani, ajutoarele între partidele socialiste, ajutor cu caracter internațional, era ceva foarte firesc”⁶⁴.

Martorii C. Rădulescu-Motru, V. Madgearu, Z. Arbore, O. Den-sianu, V. Goldiș, dr. I. Pistiner ș.a. au făcut depoziții favorabile pentru G. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, M. Cruceanu, T. Marin

⁵⁶ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 561 din 13 aprilie.

⁵⁷ „Aurora”, II (1922), nr. 143 din 13 aprilie.

⁵⁸ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 561 din 13 aprilie.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 41.

⁶¹ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 561 din 13 aprilie.

⁶² „Aurora”, II (1922), nr. 142 din 13 aprilie.

⁶³ N. Iorga, *Memorii*, vol. III, p. 297.

⁶⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 44 și 47; „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 663 din 12 aprilie și nr. 11 681 din 5 mai; „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 578 din 6 mai; „Aurora”, II (1922), nr. 159 din 6 mai.

etc., subliniind că îi consideră pe acești comuniști ca pe niște oameni care au respectat legile românești în vigoare, au acționat în conformitate cu acestea și nu-i cred capabili de acte teroriste. Ei au exprimat cuvinte dure, unii chiar de înfierare referitor la intentarea procesului și mai ales a regimului inuman ce li se aplica⁶⁵. Printre altele, C. Rădulescu-Motru a subliniat că în România socialismul n-a avut caracter terorist și că „nimeni nu poate fi condamnat pentru idei de bună-credință adoptate”⁶⁶. Respingind ca nefundată acuzația de „pactizare cu dușmanul” adusă unora dintre comuniști, V. Madgearu a ținut să declare: „Eu nu cred în seriozitatea acuzației că a existat o înțelegere între Cristescu și guvernul sovietelor contra țării noastre. D-l. Cristescu este tot atît de bun român ca și mine, ca și d-l comisar regal (d-l maior Cernat face un semn de protest).

Numai concepțiile politice se deosebesc între noi... Așa încît această acuzație de pactizare cu dușmanul țării nu-și are locul”⁶⁷.

În depoziția sa la proces, dr. I. Pistiner, lider social-democrat, mărturisea cu amărăciune că, atunci cînd a mers în rîndul maselor să combată afilierea și comunismul, ascultătorii l-au împiedicat s-o facă și deci afilierea a fost rezultatul voinței acestei mase. „Dacă conducătorii se opuneau afilierii — declara Pistiner —, ea s-ar fi făcut peste voința lor”⁶⁸.

O deosebită impresie în opinia publică din întreaga țară au făcut-o cei șase profesori ai Universității de la Iași: Tr. Bratu, rector, dr. C.I. Parhon, dr. Gh. Leon, P. Bujor, Iuliu Teodoreanu, fost rector, și P. Bogdan, personalități marcante ale vieții științifice și culturale ale țării, care au pledat cu căldură, de pe poziții umaniste, pentru studentul Timotei Marin.

Toți au declarat că T. Marin s-a dovedit un strălucit student, că el s-a ocupat de organizarea studenților universității, în rîndul cărora se bucură de un mare prestigiu⁶⁹. În mod deosebit ei au relevat faptele patriotice săvîrșite de acuzat în ultimii ani. Dr. C.I. Parhon îl caracteriza „un patriot leal în sensul manifestării unei deosebite dragoste de pămîntul pe care s-a născut”⁷⁰.

Pe măsura desfășurării procesului din Dealul Spirii, concomitent cu loviturile pe care acuzații și cea mai mare parte a martorilor le dădeau acestei monstruoase înscenări, în afară clasa muncitoare, organizațiile și presa progresistă luau zilnic poziție și cereau eliberarea militanților revoluționari, condamnînd metodele abuzive și nelegale folosite de autorități la acest proces.

⁶⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 60, 74, 95, 99 și 107; „Aurora”, II (1922), nr. 176 din 29 mai; „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 599 din 29 mai.

⁶⁶ „Aurora”, II (1922), nr. 176 din 29 mai.

⁶⁷ Ibidem, nr. 173 din 24 mai 1922.

⁶⁸ Ibidem, nr. 158 din 5 mai; „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 681 din 4 mai.

⁶⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 67, 79, 80 și 105; „Aurora”, II (1922), nr. 134 din 3 aprilie, nr. 154 din 29 aprilie, nr. 163 din 12 mai și nr. 172 din 22 mai. Prof. P. Bujor a mai spus că are autorizația prefectului de poliție din Iași să declare în numele lui că „il consideră nevinovat și va veni să depună în acest sens în fața Consiliului de judecată” („Aurora”, II (1922), 154 din 29 aprilie și nr. 163 din 12 mai).

⁷⁰ „Aurora”, II (1922), nr. 163 din 12 mai.

La 26 februarie are loc la Cîmpina o mare întrunire de protest contra acestei înscenări judiciare, cerîndu-se „imediată liberare a tuturor condamnaților politici, cît și a acelor care se găsesc astăzi aduși în fața justiției militare pentru simplul motiv că au avut o credință”⁷¹.

Împotriva barbariilor din proces și pentru eliberarea ziaristilor D. Fabian, Gh.M. Vasilescu, E. Rozvan, I. Györgyosy etc., au protestat Uniunea ziaristilor profesioniști din România⁷² și Asociația generală a presei⁷³, iar un grup de studenți din București publică la 12 aprilie che-marea *Către opinia publică a țării*, pe care o îndeamnă să-și ridice „glasul protestului pentru drepturile sacre și inalienabile ale omului. Strigați împreună cu noi. Destul sînge!!! Trăiască libertatea gîndirii și a crea-țiunii”⁷⁴.

Mii și mii de muncitori — comuniști, socialiști, social-democrați, sindi-calisti și neorganizati — au luat parte la întrunirile publice, care se înmul-țesc în a doua jumătate a lunii mai 1922. La Brașov, Ploiești, Constanța, București, Iași, Cluj și în multe alte centre ale țării au loc viguroase întruniri, la care se cere cu hotărîre încetarea prigoanei și maltratărilor din proces, eliberarea celor închiși, libertate de organizare, front unic. Elementul nou care apare în aceste adunări este cererea imperioasă de a se acorda amnistie generală⁷⁵.

Ziarele „Adevărul”, „Aurora”, „Contemporanul”, „Gazeta Transil-vaniei”, „Neamul românesc” și multe altele publică numeroase articole. unele semnate de oameni politici și de cultură, altele nesemnate, contra continuării procesului și modului de desfășurare, reproducînd documente și relatări de la adunări publice de solidarizare cu cei închiși și de protest contra politicii antipopulare a guvernului. Se cere cu insistență amnistia, dar nu ca un act de clementă, ci ca un drept al celor închiși pe nedrept. Pagini impresionante despre viața celor închiși și despre dreptul lor de a avea opinia politică pe care o cred mai potrivită scriu N. Iorga, N. Lupu, C. Rădulescu-Motru, I. Vinea, C. Bacalbașa, V. Dimitropol, G. Grigo-rovici, A. Braniște, Dem. Teodorescu și mulți alții⁷⁶. C. Rădulescu-Motru

⁷¹ „Lupta socialistă”, IV (1922), nr. 85 din 5 martie.

⁷² „Lumea nouă”, organ al Partidului Socialist din România, I (1922), nr. 11 din 10 martie.

⁷³ „Dimineața”, XIX (1922), nr. 5 568 din 23 aprilie.

⁷⁴ „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 662 din 12 aprilie.

⁷⁵ D.G.A.S. București, fond. M.A.I., dos. 223/1922, f. 11; dos. 742 1922, f. 101, 102 și 120; B.A.R.S.R., secția manuscrise, Arh. Gh. Kirileanu—Arh. Palatului, mapa XXXIV, varia 4, raport al Prefecturii poliției capitalei din 4 iunie 1922; „Socialismul”, XVI (1922), nr. 155 din 2 iunie; „Viața sindicală”, II (1922), nr. 47 din 4 iunie; „Lupta socialistă”, IV (1922), nr. 94 din 4 iunie.

⁷⁶ Vasile Dimitropol, *D-lui general Mărdărescu, ministru de război*, în „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 664 din 14 aprilie; N. Iorga, *Un bănuț*, în „Neamul românesc”, XVII (1922), nr. 89 din 23 aprilie; dr. N. Lupu, *Torturatorii*, în „Aurora”, II (1922), nr. 170 din 20 mai; *Al. Dobrogeanu-Gherea în a 13-a zi de grevă a foamei*, în „Aurora”, II (1922), nr. 175 din 28 mai; *Iastmus, Amnistia*, în „Neamul românesc”, XVII (1922), nr. 117 din 31 mai; dr. N. Lupu, *Către admiratorii lui Gherea*, în „Aurora”, II (1922), nr. 177 din 1 iunie; I. Vinea, *Amnistia*, în „Contemporanul”, I (1922), nr. 1 din 3 iunie; Andrei Braniște, *În jurul citoroa fapte diverse*, în „Contemporanul”, I (1922), nr. 1 din 3 iunie; G. Grigorevici, *Crima comuniș-tilor*, în „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 684 din 10 mai; Dem. Teodorescu, *Rușinea de a fi român*, în „Contemporanul”, I (1922), nr. 1 din 3 iunie; *Amnistie*, în „Gazeta Transilvaniei” LXXXV (1922), nr. 113 din 3 iunie.

califica procesul comuniștilor „scandal european”, în care „se răsfățâ la lumina zilei o procedură inchizitorială”⁷⁷, iar avocatul V. Dimitropol scria într-un articol-scrisoare adresat generalului Mărdărescu, ministrul de război, că „niciodată n-a existat în țara noastră, fie înaintea justiției militare, fie înaintea justiției civile, un proces atât de monstruos ca procesul comuniștilor”⁷⁸.

Glasul comuniștilor români, exprimat înainte și în timpul procesului, și teroarea la care au fost supuși au făcut o vie impresie în opinia publică internațională, și în primul rând asupra muncitorimii din alte țări, care și-a manifestat solidaritatea frățască cu proletariatul din România. Ziarele și revistele muncitorești au publicat relatări de la asemenea acțiuni, precum și articole de demascare a înscenării judiciare și de solidaritate cu cei arestați.

Astfel revistele editate de Internaționala Comunistă, printre care „La Correspondance Internationale”, „L'Internationale Communiste” și îndeosebi „Internationale Presse-Korrespondenz” din Berlin, au publicat numeroase relatări și articole care informau mișcarea muncitorească internațională despre instrucția și apoi despre desfășurarea procesului din Dealul Spirii.

Marea majoritate a articolelor apărute în „Internationale Presse-Korrespondenz” poartă semnătura lui Al. Bădulescu (G. Moscovici), militant al mișcării muncitorești din România, care trăia în emigrație⁷⁹.

Ziarul „L'Humanité”, organul Partidului Comunist Francez, a informat și el proletariatul din Franța despre metodele brutale folosite de autoritățile române față de deținuții politici comuniști și socialiști, despre desfășurarea instrucției și desfășurarea procesului. De asemenea unele articole scot în relief atitudinea dîră a celor aflați la Văcărești și la Jilava, precum și acțiunile curajoase organizate de muncitorimea română⁸⁰.

⁷⁷ Pentru ca să se știe, în „Iașul socialist”, III (1922), nr. 140 din 27 martie.

⁷⁸ Vasile Dimitropol, *D-lui general Mărdărescu ministru de război*, în „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 664 din 14 aprilie.

⁷⁹ Al. Bădulescu, *Asasinii României*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, I (1921), nr. 19—20 din 8 noiembrie, p. 176—177; Al. Bădulescu, *Situația politică din România*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, I (1921), nr. 34 din 10 decembrie, p. 306; Al. Bădulescu, *Politica românească*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 4 din 10 ianuarie, p. 30; Al. Bădulescu, *Ajutați, salvați*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 20 din 18 februarie, p. 162; Balcanez, *Tribunalul de război*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 22 din 23 februarie, p. 178; Al. Bădulescu, *Alegeri pentru Constituanta în România*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 26 din 4 martie, p. 205; Al. Bădulescu, *Constituanta română*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 42 din 6 aprilie, p. 340—341; Al. Bădulescu, *Cele mai noi acte rușinoase ale justiției albe din România*, în „Internationale Presse-Korrespondenz”, II (1922), nr. 82 din 3 iunie, p. 633.

⁸⁰ *Comuniștii români vor fi judecați*, în „L'Humanité” din 3 noiembrie 1921; *Eroismul comuniștilor români. Ei fac greva foamei*, în „L'Humanité” din 6 noiembrie 1921; *Excesele reacțiunii române*, în „L'Humanité” din 1 decembrie 1921; U. Timescu, *Marea mizerie a muncitorilor români*, în „L'Humanité” din 20 decembrie 1921; *Criza românească nu este numai politică*, în „L'Humanité” din 21 ianuarie 1922; Al. Bădulescu, *Atrocitățile reacțiunii române*, în „L'Humanité” din 1 martie 1922; *Comuniștii români la Curtea marțială*, în „L'Humanité” din 8 martie 1922; Arh. M.A.E., fond. 71/Austria, vol. 6, 1920—1924, Presa, f. 51—53; ziarul „L'Humanité” din 14 februarie, citat într-un raport al Legației române de la Viena.

Cu câteva zile înainte de începerea procesului, ziarul elvețian „Journal de Genève” publica articolul *Procesul comunistilor*, în care își informa cititorii că acesta va începe la 23 ianuarie, fiind implicate 270 de persoane, inclusiv atentatorii de la Senat și complicii lor. De asemenea menționa că la proces apărarea a citat 600 de martori ⁸¹.

Împotriva terorii și proceselor antimuncitorești din Iugoslavia, România și Grecia, Partidul Comunist Bulgar a organizat la Sofia în ziua de 6 februarie 1922 o mare adunare muncitorească, la care au luat parte mii de persoane. Adunarea a votat în unanimitate o rezoluție în care își exprima indignarea față de teroarea crincenă anticomunistă din România și din celelalte țări. Rezoluția cerea imediata eliberare a celor arestați și aflați pe banca acuzaților și declara deplina solidaritate a proletariatului bulgar cu proletariatul din România, Iugoslavia și Grecia ⁸². Adunări publice încheiate cu adoptarea unor rezoluții de protest au mai fost organizate la Sofia și în alte centre din Bulgaria și la începutul lunii martie 1922 ⁸³.

„În timpul judecării procesului de către tribunalul militar — scria ziarul „Pravda” — mulți dintre cei arestați cad în leșin din cauza istovirii puterilor” ⁸⁴.

Cu titluri ca *Un mare proces împotriva comunistilor din România, Teroarea albă din România, Procesul comunistilor din România* ș.a., ziarul „Rudé Pravo”, organul Partidului Comunist din Cehoslovacia, din 25 ianuarie, 14, 23 și 26 februarie 1922 a publicat informații despre procesul din Dealul Spirii.

După cum raporta Legația țării noastre de la Viena, la o lună după începerea procesului, organul Partidului Comunist din Austria, „Die Rote Fahne”, publica articolul *Procesul comunistilor din România*, în care înfățișa pe larg modul inuman în care se desfășura procesul din Dealul Spirii, starea gravă a sănătății multora dintre acuzați ca urmare a regimului la care au fost supuși, faptul că judecătorii militari nu iau în considerație cererile apărării etc. ⁸⁵.

Ziarul românesc „Aurora” menționa că, în semn de solidaritate cu cei implicați în proces și de protest contra terorii din România, în Franța și Statele Unite ale Americii au avut loc numeroase acțiuni muncitorești ⁸⁶. De asemenea, C.C. al Ligii drepturilor omului din Paris a trimis primului ministru un protest în legătură cu procedeele judecătorilor militari, prin care „face un apel suprem la d-l. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, precum și la ministrul de război, spre a obține din partea subordonaților lor . . . respectul legii și al apărării, garanția ordinii la o națiune civilizată” ⁸⁷.

⁸¹ „Journal de Genève” din 19 ianuarie 1922.

⁸² Arh. M.A.E., fond. 71/Austria, vol. 6, 1920—1924, Presa, f. 54—56; B.A.R.S.R., secția manuscrise, Arh. I.I.C. Brătianu, mapa II, varia 3.

⁸³ „Socialismul”, XVI (1922), nr. 129 din 13 martie.

⁸⁴ N. Popescu, *op. cit.*, p. 174.

⁸⁵ Arh. M.A.E., fond. 71/Austria, vol. 6, 1920—1924, Presa, f. 12 și 49—50; ziarul „Die Rote Fahne” din 23 februarie 1922.

⁸⁶ „Aurora”, II (1922), nr. 127 din 28 martie.

⁸⁷ „Adevărul”, XXXV (1922), nr. 11 665 din 15 aprilie.

În ziua de 31 mai 1922, la Casa studenților din Praga s-a ținut o întrunire publică „de protest împotriva terorii din România”⁸⁸.

În cursul său intitulat *Istoria mișcării muncitorești revoluționare și a Partidului Comunist din România*, Ecaterina Arbore menționa și ea puternica solidaritate internă și internațională cu cei implicați în procesul din Dealul Spirii și contribuția acesteia la obținerea amnistiei. „Campania largă prin întruniri și prin presă în țară și prin campania internațională de presă și mitinguri în cursul anului 1922 și mai ales a celor 8 luni, sprijinite activ de Federația balcanică și de partidele comuniste din străinătate, din Franța în special, se termină printr-un succes ...”⁸⁹, arăta E. Arbore.

Impresia cu totul defavorabilă produsă peste hotare de judecarea comuniștilor români este semnificativ ilustrată de articolul *Teroarea albă din România. Crimele d-lui Brătianu*, apărut în ziarul francez „Journal du peuple”, reprodus de ziarul „Socialismul”, în legătură cu asasinarea mișelească a lui Leonte Filipescu. După ce reproduce numeroase știri din presa românească despre teroarea din proces, acest organ de presă protestează contra asasinării deținuților politici și cheamă la organizarea unor ample acțiuni de protest. „Noi ridicăm un protest energetic împotriva asasinării acuzaților politici — se spune în articol. — Noi acuzăm pe domnul Brătianu, președintele Consiliului român, care poartă răspunderea și a altor asasinate ..., că a transformat România într-o țară de barbarie și rușine!

Facem un apel grabnic către toate spiritele independente și cu dragoste de umanitate din orice partid ar face parte de a protesta împreună cu noi și de a spune călăilor care asasinează poporul român că ceasul răspunderilor va suna teribil și neîmblânzit”⁹⁰.

În ziua de 7 iunie 1922, după terminarea Congresului al IV-lea al P.C. din Bulgaria, care a avut loc între 4—7 iunie la Sofia, s-a organizat un mare miting muncitoresc, unde au luat cuvânt delegați ai unor partide comuniste, inclusiv ai P.C.R., și s-a votat o rezoluție de protest contra terorii antimuncitorești din România și Iugoslavia, rezoluție care fusese adoptată anterior de congresul ce se terminase.

După terminarea mitingului, a urmat „o mare manifestație de stradă”, după cum raporta ambasadorul român de la Sofia⁹¹.

Procesul din Dealul Spirii, care s-a desfășurat timp de cinci luni de zile, s-a terminat cu înfrângerea organizatorilor lui, prin demascarea claselor exploatoare din România în fața opiniei publice interne și internaționale. Acuzații, apărarea, clasa noastră muncitoare, martorii, presa și personalitățile democratice, proletariatul internațional, prin curajul, forța și priceperea cu care au demascat acuzație cu acuzație,

⁸⁸ Arh. M.A.E., fond, 71/Cehoslovacia, vol. 14, 1920—1926, Presa, f. 127.

⁸⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1 I.C., dos. 148, f. 133—198 (75).

⁹⁰ „Socialismul”, XVI (1922), nr. 150 din 15 mai.

⁹¹ D.G.A.S., București, fond. M.A.I. dos. 742/1922, f. 165—167; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 450, f. 43—45; *Istoria na B.K.P., nagledno pomagalo*, cîast vtora, 1917—1944 g., Izdatelstvo na B.K.P., Sofia, 1968, p. 44.

netemeinicia înscenării, teroarea anticomunistă, au reprezentat acea forță uriașă, care a făcut să eșueze complotul burgheziei împotriva clasei muncitoare din România și a partidului ei comunist. În fața acestei situații, guvernul a fost nevoit să elaboreze în grabă un decret de amnistie ⁹². La 3 iunie, I.I.C. Brătianu, prim-ministru, J. Th. Florescu, ministru de justiție și generalul Mărdărescu, ministru de război, au înaintat regelui raportul guvernului și proiectul de decret pentru semnare ⁹³. Decretul nr. 2469, semnat la 4 iunie 1922, amnistia pe cei ce săvârșiseră pînă la publicarea lui provocarea sau participarea la greve, propagarea clandestină sau publică de idei împotriva formei de guvernământ și a ordinii sociale și politice prin presă, broșuri, manifeste sau orice alte mijloace, afară de cazul cînd acele scrieri au fost răspîndite în cazărmi, de faptele de spionaj în timp de pace și altele. Erau exceptate crimele și delicturile de înaltă trădare, spionaj militar, atentatele etc.

De prevederile decretului de amnistie din 4 iunie 1922 au beneficiat 213 acuzați, iar un lot de 49 a rămas în continuare în proces ⁹⁴.

Că decretul a fost rezultatul luptei clasei muncitoare e ilustrat și de faptul că chiar în ziua de 4 iunie C.G. Mîrzescu, ministrul muncii și prevederilor sociale, s-a și grăbit să expedieze pe adresa Congresului sindical ce se deschidea la Sibiu o telegramă prin care aducea la cunoștința reprezentanților clasei muncitoare acordarea amnistiei ⁹⁵.

În afară de victoria obținută prin eliberarea sutelor de militanți, amnistia din 4 iunie a însemnat de fapt recunoașterea existenței legale a Partidului Comunist Român. Ieșirea din închisoare a militanților comuniști în zilele care au urmat s-a transformat în mari manifestații pentru partidul comunist. Amnistia a fost, de asemenea, primită cu vie satisfacție de opinia publică generală.

Începea o nouă etapă în istoria P.C.R. și a organizațiilor clase muncitoare conduse de acesta.

⁹² Dorind să ascundă înfringerea suferită în sala Tribunalului militar, guvernul l-a prezentat ca un act de clemență regală, intrucît în acele zile fiica lui Ferdinand, Marioara, s-a căsătorit cu regele Alexandru al Iugoslaviei.

⁹³ Vezi originalele la D.G.A.S., București fond. Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 16/1922, f. 1—7.

⁹⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 96, dos. 238, f. 9, 14, 110—136 și 144—158.

⁹⁵ „Viața sindicală”, II (1922), nr. 39 din 18 iunie.

ELUCIDAREA PROBLEMEI CARACTERULUI REVOLUȚIEI, IMPERATIV MAJOR AL ACTIVITĂȚII IDEOLOGICE ȘI POLITICE A P.C.R. ÎN ANII 1921—1931

DE

S. CUTIȘTEANU

Crearea în mai 1921 a Partidului Comunist Român pe baza ideilor marxism-leninismului a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria poporului român. Partidul comunist a fost primul partid marxist-leninist din România care concentra organizațiile politice muncitorești de pe întreg cuprinsul țării în cadrul unui singur partid, centralizat.

Continuând lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, P.C.R. s-a manifestat de la început ca exponent fidel al intereselor clasei muncitoare, al întregului popor.

Transformarea la Congresul din primăvara anului 1921 a Partidului Socialist în partid comunist a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea mișcării muncitorești, în viața societății românești. Prin constituirea Partidului Comunist Român, lupta revoluționară din țara noastră s-a ridicat pe o treaptă superioară, a căpătat un puternic avânt procesul de clarificare ideologică-politică a mișcării muncitorești, a stimulat dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului și a celorlalte mase ale poporului.

Procesul de clarificare politică și ideologică, desfășurat în anii premergători creării P.C.R., a însemnat o etapă importantă în fundamentarea liniei generale a tînărului partid revoluționar al proletariatului român. Numeroase probleme cu caracter ideologic-politic și de ordin organizatoric aveau însă să-și găsească răspunsul în anii ce au urmat după constituirea Partidului Comunist Român. Trebuiau elucidate o seamă de probleme majore ale epocii fără de care mersul înainte al mișcării era practic imposibil. Deși activa în împrejurări deosebit de grele, partidul comunist, a găsit resurse pentru a lămuri în mod științific numeroase probleme ce se ridicau în mersul luptei revoluționare, ca cele privind raporturile

de clasă, caracterizarea socială a diferitelor partide politice, forțele sociale și organizațiile social-politice cu care clasa muncitoare și partidul ei puteau și trebuiau să făurească alianțe permanente sau vremelnice etc.

Una din problemele ce se ridicau cu cea mai mare acuitate în fața P.C.R. a fost cea privitoare la stabilirea stadiului de dezvoltare în care se afla România în acea perioadă și în funcție de aceasta, aprecierea caracterului revoluției, a forțelor ei motrice și a perspectivelor ei. Sub o formă sau alta, cunoașterea stadiului de dezvoltare social-economică a țării în epoca respectivă, a perspectivelor și a căilor ei de dezvoltare, definirea rolului social al burgheziei, al proletariatului, al țărănimii și al celorlalte categorii și păături sociale a stat în centrul preocupărilor programatice ale tuturor principalelor partide. Ea s-a aflat în același timp în centrul preocupărilor ideologilor diferitelor clase și categorii sociale, ca probleme esențiale pentru orientarea întregii lor activități politice și ideologice.

Clarificarea științifică a acestei importante probleme a cunoscut un proces îndelungat și deosebit de anevoios, care va cuprinde mai bine de un deceniu. Problema revoluției insuficient aprofundată în cadrul Congresului de constituire a P.C.R. datorită împrejurărilor istorice în care s-a desfășurat și a evenimentelor ce au urmat avea să preocupe îndeaproape mișcarea revoluționară. Aceasta se impunea cu atât mai mult, cu cât trebuiau combătute tot soiul de „teorii” referitoare la stadiul, viabilitatea și perspectivele capitalismului în România, care urmăreau dezarmarea proletariatului, estomparea organizării luptei sale conștiente. Cu atât mai grav era faptul că aceste concepții își făceau loc în presa muncitorească. Astfel Șerban Voinea, unul din teoreticienii social-democrați, scria în „Lumea nouă” în anul 1922 că, pe cînd „Europa centrală și apuseană se afla în plină dezvoltare capitalistă, România abia a aruncat cătușele feudalismului, creînd în ultimii ani baza necesară pentru o dezvoltare capitalistă viitoare”¹.

Inversînd etapa istorică în care se afla în deceniul al doilea România, ignorînd totalitatea fenomenelor social-politice în curs, autorul citat mai sus atribuia burgheziei un rol progresist, de conducător incontestabil al destinului societății românești din epocă și în perspectivă. „Chiar dacă prin imposibil ni s-ar dărui astăzi puterea, și încă nu am avea ce face cu ea”², scria acesta.

Un pas înainte în clarificarea unor aspecte legate de problema revoluției se realizează în cadrul Congresului al II-lea al partidului, ținut la Ploiești în octombrie 1922. Sînt supuse unor critici aspre vechile concepții antiproletare, demobilizatoare cu privire la necesitatea sprijinirii dezvoltării capitalismului, care va crea apoi un proletariat gata să ia puterea după ce revoluția va triumfa în Europa. În rezoluția asupra situației din țară se analizează, în limitele posibile ale unui congres ce se desfășura ilegal, condițiile și mijloacele organizării luptei clasei muncitoare împotriva exploatării capitaliste, pentru smulgerea puterii politice din mîinile burgheziei și moșierimii. Documentul arăta că P.C.R. se bazează în activi-

¹ Șerban Voinea, *Comuniștii și capitalismul român*, în „Lumea nouă”, nr. 49 din 5 noiembrie 1922 (subl. ns.).

² Idem, *Congresul Partidului Comunist Român*, în „Vremea nouă”, nr. 101 din 15 aprilie 1921.

tatea sa „pe studierea obiectivă a dezvoltării societății burgheze și a societății românești, îndeosebi a greutăților și piedicilor pe care această dezvoltare le pune în calea revoluției proletare. Partidul comunist luminează, organizează și conduce masele muncitoare în lupta pentru apărarea lor de degenerare la care le condamnă exploatarea capitalistă de azi și pentru deplina eliberare de orice exploatare, pentru transformarea societății capitaliste în societate comunistă”³.

În partidul comunist, problemele stadiului de dezvoltare social-economică a țării și ale revoluției se pun mai pregnant în preajma Congresului al III-lea al P.C.R. În cadrul rubricii „Tribuna Congresului” din ziarul „Socialismul” s-a desfășurat o controversată discuție privind revoluția la care participau militanți de frunte ai P.C.R. din acea perioadă. Subliniind importanța abordării acestei probleme, autorul articolului *Spre revoluție*, respectiv Marcel Pauker, scria: „Pentru a propăși, pentru a putea conduce masele, pentru a-și încheia propria organizare, partidul comunist trebuie să știe ce vrea și încotro merge”⁴. Ridicarea problemei perspectivelor revoluției era neîndoielnic justificată, necesară. Atingerea unor obiective ca cele vizate de mișcarea revoluționară care să ducă la schimbarea radicală a societății și la înlocuirea orînduirii capitaliste cu cea socialistă impunea cunoașterea deplină a obiectivului strategic al revoluției, a tacticii și a forțelor motrice chemate la făurirea ei.

Încercînd să răspundă la aceste probleme, M. Pauker, participant activ la discuția pe tema „Revoluția”, ajunge însă la concluzia eronată că mișcarea muncitorească din țara noastră s-ar fi aflat la acea dată în pragul revoluției. În articolele sale despre iminența revoluției, acesta susținea că țările europene, printre care și România, se îndreaptă spre o criză revoluționară apropiată, ca atare proletariatului și partidului comunist nu-i rămîne altă sarcină decît să vrea puterea politică. „*Voința de a cuceri puterea* (subl. ns.— S.C.), hotărîrea de a lua asupra-și răspunderea conducerii țării, *Voința de putere*, iată ce trebuie partidului, iată ce-i poate hotărî activitatea, iată ce poate influența congresul partidului”⁵, scria el.

Autorul acestor concepții comitea în același timp două greșeli fundamentale. Una constă în propagarea în continuare a unor lozinci aflate deja în afara momentului istoric dat. O analiză științifică a noilor stări de fapt din țară, a evoluției social-economice intervenite în acea perioadă ar fi putut să arate la timp că România intrase în faza stabilizării relative a capitalismului. În ceea ce privește a doua greșeală, ea constă în modul simplist de a pune problema cuceririi puterii politice. Este știut că factorii subiectivi pot avea un rol de seamă în lupta pentru putere, însă numai în condițiile cînd ei însoțesc pe cei obiectivi existenți.

Împotriva acestor păreri nerealiste deosebit de periculoase, s-au pronunțat cu autoritate numeroși activiști de frunte ai partidului. Chiar într-unul din numerele următoare ale „Socialismului”, N. Popescu-Doreanu,

³ Rezoluție asupra situației din țară, în *Documente din istoria partidului și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921—august 1924)*, București, Edit. politică, 1970, p. 334.

⁴ Ion Protiv (M. Pauker), *Spre revoluție. Să vrem puterea politică*, în „Socialismul”, an. XIX, nr. 25 și nr. 26 din 5 și 7 martie 1924.

⁵ Ibidem.

în articolul intitulat *Val revoluționar și perioadă revoluționară*, demonstra cu numeroase fapte, luate din realitatea social-politică a țării și chiar a altor țări din Europa, inconsistența părerilor susținute de autorul articolului *Spre revoluție*. N. Popescu-Doreanu arăta că e o greșeală de neiertat ca, în timp ce pretutindeni capitalul e în plină ofensivă contrarevoluționară, dovedită în țară de grevele de la uzinele „Lemaître” și dintr-o serie de întreprinderi din Ardeal, care aveau un caracter de apărare și nu de atac, de ofensivă antimuncitorească a burgheziei din Germania, Franța, Polonia, Iugoslavia, Ungaria etc., să se considere în continuare că Europa e în perioada unui nou val revoluționar. Apreciind cu multă claritate perioada de reflux în care intrase revoluția în acea vreme, el scria în menționatul articol: „Atacul burgheziei, ofensiva capitalului, este un val reacționar, și acum în toată Europa, ca și în România, există un val reacționar”. Subliniind gravitatea consecințelor ce pot urma din necunoașterea realităților sau din refuzul de a le vedea, N. Popescu-Doreanu scria: „Cînd aceasta este situația de fapt, a pune chestiunea de cucerire a puterii este un artificiu roșu care distrage privirile de la adevăratele probleme actuale”⁶.

Participînd la discuția cu tema „Revoluția”, un alt militant, S. Șain, semnala într-un articol-răspuns multitudinea implicațiilor ce pot urma ca rezultat al unor aprecieri subiective. „Aprecierile greșite asupra situației internaționale duc întotdeauna la concluzii greșite, care determină acțiuni care pot fi păgubitoare pentru partid, deci și pentru proletariat”⁷.

Dezbaterea privind revoluția purtată în coloanele presei s-a desfășurat în perioada premergătoare Congresului al III-lea al partidului, însă ea nu a făcut obiectul unei discuții ample de elucidare în cadrul lucrărilor acestuia. Rezoluția asupra situației economice și politice a României, adoptată de congres, n-a ținut seama de faptul că burghezia a reușit să depășească perioada de dezorganizare economică și să atingă chiar în acel an, 1924, nivelul antebelic în principalele ramuri de producție și să treacă la un avînt industrial. S-a pornit de la aprecierea nerealistă că „marea burghezie a epuizat de acum economicște toate rezervele de mărfuri și posibilitățile de producții ale industriei” și că „o criză generală a finanțelor, comerțului și industriei subminează economia țării”. Aprecierile subiective, nefundamentate științifice, au dus și la concluzia greșită potrivit căreia „problema luării puterii și lozincă guvernului muncitoresc-țărănesc devin, așadar, cheia de boltă a atitudinii partidului”⁸.

Cauzele neabordării problemei caracterului revoluției într-un mod analitic în cadrul forului suprem al partidului erau, după cît se pare, insuficienta pregătire documentară-științifică ce se impunea în tratarea unei probleme de asemenea importanță. În întîmpinarea acestei păreri vine și faptul că la plenara din iulie 1925 a C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control, deci numai la opt luni după ținerea congresului, sînt puse în dezbatere probleme menite să contribuie la clarificarea unor aspecte privind revoluția în țara noastră.

Făcînd o privire retrospectivă asupra mișcării muncitorești din țara noastră, plenara a apreciat critic moștenirea ideologică a partidului nostru.

⁶ „Socialismul”, an. XIX, nr. 29 din 14 martie 1924.

⁷ N. Șain, *Spre revoluție !?*, în „Socialismul”, an. XIX, nr. 27 din 9 martie 1924.

⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, 1924, mapele 189 și 196.

Ea a subliniat latura pozitivă a operelor lui C. Dobrogeanu-Gherea, care fac o profundă „analiză marxistă a realității economico-sociale de la noi, cun sînt *Neoiobăgia* și *Criticile*”⁹, precum și marea sa contribuție la răspîndirea marxismului în România. Plenara a evidențiat și aspectele negative ale zestrei ideologice preluate de P.C.R. la crearea sa. Deși C. Dobrogeanu-Gherea reușise să cunoască în mod amănunțit multitudinea fenomenelor social-economice ale României antebelice și să le analizeze într-un chip care dovedea o mare competență, concluziile teoretice și practice ale acestuia nu concordau cu cerințele și cu realitățile epocii. În operele lui Gherea, problemele revoluției în țara noastră erau orientate într-un mod greșit și dăunător. Tezele sale despre înțelegerea necesității desființării iobăgiei de către exploataatori înșiși, a introducerii socialismului în țările înapoiate din punct de vedere economic după victoria lui în Apusul dezvoltat industrial vădeau profunde confuzii teoretice și sensibile influențe ale ideilor programatice care stăteau la baza social-democrației internaționale.

Plenara din iulie 1925 a supus unei severe critici unele concepții ce și-au făcut apariția în P.C.R. în primii ani după crearea sa cu privire la modul în care ar putea fi smulsă claselor exploatoare din România puterea politică. Ea a combătut teza pucistă a minorității conștiente, dar bine pregătită, ca fiind suficientă pentru a provoca răscoala în urma căreia s-ar pune mîna pe putere, iar apoi, cîștigînd simpatia maselor largi ale poporului, să se asigure consolidarea ei. De asemenea ea a criticat inconsistența celui alt curent, care restrîngea aria forțelor chemate la cucerirea puterii politice exclusiv la proletariatul de la orașe, neglijînd importante forțe sociale interesate în revoluție, ca masele de țărani, mica burghezie orășenească etc. Apariția acestor curente în mișcarea revoluționară erau favorizate îndeosebi de inexistența unei concepții clare, științifice, despre caracterul revoluției în România. Necunoașterea obiectivelor revoluției împiedica stabilirea sarcinilor ei strategice și tactice, precum și a forțelor motrice chemate la realizarea ei.

Un pas important în conturarea componentelor necesare ale revoluției l-a însemnat abordarea de către plenara din vara anului 1925 a problemei aliaților proletariatului. Deși ridicată dintr-un punct de vedere mai limitat, al sarcinilor imediate de luptă pentru răsturnarea guvernului liberal, punerea problemei este deosebit de importantă. „În etapele succesive ale luptelor sale contra *oligarhiei* * și pentru cucerirea puterii, proletariatul și avangarda sa vor trebui să știe a-și alege aliați pentru a combate pe dușmanul cel mai mare”¹⁰, spunea rezoluția. În acest scop, aliații pot fi țărănimea săracă (în documentele plenarei este numită *neoiobagă*), mijlocie și chiar o parte a chiaburimii, mica burghezie, minoritățile naționale, precum și intelectualitatea.

Rezoluția plenarei Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Control din iulie 1925, deși nu a reușit să răspundă la stringentele probleme legate de etapa în care se afla revoluția în țara noastră, a avut un rol de

⁹ Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab-IX-14, inv. 162.

* Asupra conținutului acestui termen în epocă ne vom referi în paginile următoare.

¹⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab-IX-14, inv. 162 (subl. ns.).

seamă în clarificarea în perspectivă a acestor puncte nodale. Ea a trasat ea primă condiție pentru cristalizarea politică și ideologică a partidului „studierea și cunoașterea pe degete a realității de la noi în procesul dezvoltării ei...”¹¹, subliniind necesitatea de a se lua în seamă dezvoltarea industrială și mișcarea muncitorească, care diferă după regiuni, chestiunea agrară și țărănească, precum și mișcările care au loc în rîndurile țărănimii, rolul capitalului național etc.

Trebuie de asemenea subliniat ca un merit al acestei plene înțelegerea importanței cunoașterii trecutului istoric al poporului în ridicarea nivelului de pregătire teoretică a militanților și a membrilor partidului. La îndeplinirea acestei sarcini urgente „va contribui studierea din punctul nostru de vedere a mișcării revoluționare din România (Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu etc.)...”¹², spuneau documentele plenare.

Rezoluția plenarei C.C. și a Comisiei Centrale de Control din iulie 1925 are meritul de a fi reușit să privească caracterul regimului social-politic și forțele motrice ale dezvoltării țării în lumina realistă a aprecierii care începuse să se cristalizeze că în fața României stătea în chip acut problema desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Rezultate pozitive ale acestor priviri realiste s-au reflectat curînd în activitatea partidului comunist, care a întreprins prin Blocul muncitoresc-țărănesc acțiunea de raliere la forțele politice opoziționiste antiliberale.

Un alt moment în procesul clarificării caracterului revoluției din țara noastră l-a constituit anul 1926, cînd o delegație a partidului a studiat împreună cu o comisie, numită de Internaționala Comunistă, situația social-economică a României. Rezoluția adoptată cu acest prilej a ajuns la concluzia justă, stabilind că România se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și transformarea ei în revoluție socialistă¹³.

Progresele înregistrate în clarificarea ideologică s-au dovedit însă insuficiente. În anii următori au continuat să existe confuzii, inclusiv în ceea ce privește revoluția în România. Acțiunile elementelor stîngiste din partid, la care s-a adăugat influența negativă a Cominternului, care în necunoaștință de cauză dezaproba și condamna într-o rezoluție coaliția B.M.Ț. cu blocul opoziționist burghez, au împiedicat partidul să meargă consecvent pe linia înfăptuirii alianțelor și a participării intense la viața politică a țării.

O înrîurire negativă asupra procesului de clarificare ideologică l-au avut curente și ideile din afara partidului, referitoare la stadiul dezvoltării social-economice a țării, la evoluția structurii de clasă a societății.

Dintre acestea, un loc important l-au ocupat cele susținute de Șt. Zeletin, teoretician al „neoliberalismului”. Din lucrările acestuia, ca și din conferințele ținute la Institutul social român, se degajează cu toată claritatea sarcina ce și-o luase de a fundamenta și propaga ideea de mult perimată a rolului progresist al burgheziei române. Acestui scop îi și consacră Zeletin două dintre principalele sale lucrări: *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric* (1925) și *Neoliberalismul* (1927). Făcînd o distincție

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ „Lupta de clasă”, organ al P.C.R., nr. 1 din iunie 1926.

artificială între burghezia industrială și cea financiară, între care în mod obiectiv exista în epocă o îngemănare ce practic era imposibil de deosebit, Zeletin trage concluzia că acestea reprezentau două clase cu interese și misiuni diferite. După el, oligarhia financiară reprezenta clasa în dis-pariție, a regresului, împotriva căreia cealaltă, progresistă, burghezia industrială, și-ar desfășura lupta.

Plecînd de la această construcție neștiințifică care nu concorda cu realitățile românești ale anilor 1920—1930, acesta ajunsese la o serie de concluzii contrarevoluționare. Astfel, recunoscînd că în Franța și în alte țări după revoluția din 1848 „cariera revoluționară a burgheziei aparține trecutului”, Zeletin depune toate eforturile pentru a demonstra că aceasta nu ar fi valabil și pentru țara noastră. „... În România — scria el — un asemenea moment nu numai că n-a sosit, ci se arată încă departe în viitor. Burghezia noastră se află abia în formație și trebuie să lupte pentru existență cu masele reacționare, care au de partea lor forța numerică și atmosfera sufletească prielnică”¹⁴. El considera că burghezia română se găsea pe calea unei totale realizări a creării unui capitalism național și că datorită tuturor forțelor progresiste era de a sprijini pe aceasta. „Burghezia noastră trebuie ajutată să se întărească și să-și îndeplinească rolul istoric”¹⁵.

Mișcarea muncitorească revoluționară a respins cu argumente științifice tezele reacționare susținute de Zeletin. Așa, de pildă, referindu-se la netemeinicia împărțirii burgheziei românești în două clase, remarcabilul militant al mișcării comuniste și revoluționare Lucrețiu Pătrășcanu scria mai târziu : „... Clasa noastră stăpînitoare nu se împarte între o « oligarhie » asupra căreia apasă toate păcatele și o burghezie luminată și progresistă”¹⁶. El a arătat că, în esență, burghezia română nu se deosebește cu nimic de cea din alte țări, că, deși s-a afirmat pe scena istoriei mai târziu, ea s-a încadrat și s-a maturizat, căpătînd curînd trăsăturile care caracterizează în general capitalismul.

Construind schema societății românești postbelice în afara realității istorice, Șt. Zeletin, care considera că la noi revoluția burgheză e în plină desfășurare, că ea mai are o cale lungă de străbătut, a consacrat numeroase pagini în lucrările sale justificării rolului de hegemon al burgheziei în această perioadă. El a mers chiar mai departe, afirmînd că celelalte pături sociale prezente, respectiv proletariatul și țărănimea, au în această epocă un rol pasiv. Expunîndu-și aceste concepții în studiul său intitulat *Forță și constituție*, scris în 1923 și inclus apoi în *Neoliberalismul*, el spunea : „Ceea ce Marx privea drept misiunea istorică specifică a proletariatului devine de fapt opera burgheziei. De unde reiese că proletariatul nu are de îndeplinit nici o misiune revoluționară”¹⁷.

Criticînd strădania lui Șt. Zeletin de a dovedi în pofida realităților istorice că burghezia românească continua să aibă un rol progresist în istorie, să-i justifice stăpînirea și chiar să-i legitimeze permanența, Lucrețiu

¹⁴ Șt. Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei*, editat și tipărit de „Cultura națională”, București, 1925, p. 243.

¹⁵ *Ibidem*, p. 268.

¹⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Edit. „Socec”, 1944, p. 60—61 și 268.

¹⁷ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, Edit. „Pagini agrare și sociale”, 1927, p. 84.

Pătrășcanu scria : „...Burghezia a abandonat propria-i revoluție, proletariatul este constrins să reinnoade firul istoriei și sub hegemonia lui să înfăptuiască, să grăbească și să desăvârșască procesul istoric întrerupt la 1848”¹⁸.

Apărător zelos al intereselor burgheziei, Zeletin critica ca fiind o măsură prea radicală, încă nejustificată pentru stadiul în care se afla capitalismul la noi, legiferarea duratei zilei de muncă la 8 ore. El susținea că muncitorul român nu e îndreptățit la un tratament egal cu cel din Apus, că trebuie avut în vedere egalitatea producției, nu egalitatea timpului de muncă, deci să i se ceară lucrătorului român să muncească atâtea ore pe zi cit îi trebuie spre a produce aceleași valori pe care le producea cel din Apus¹⁹.

Deosebit de dăunătoare erau și concepțiile privind etapa în care se afla țara noastră propagate de unii lideri de dreapta din P.S.D. Șerban Voinea, unul dintre teoreticienii social-democrației române din acea epocă, considera și el că dezvoltarea economică a României depinde exclusiv de progresul capitalismului. El susținea în 1926 că realizarea socialismului în țara noastră e condiționată de pregătirea de către capitalism a factorilor subiectivi și obiectivi necesari. În fond, era vorba de o altă variantă a tezei că perspectivele socialismului sînt foarte îndepărtate, că revoluția burgheză e în plină desfășurare, iar capitalismul ar mai reprezenta progresul.

Și unii lideri social-democrați de dreapta considerau oligarhia drept o forță socială din afara burgheziei care constituia o piedică în dezvoltarea capitalismului. „Partidul liberal — susținea Șerban Voinea — nu reprezintă cituși de puțin burghezia. El a fost și este cel mai tipic reprezentant al oligarhiei”²⁰. Văzînd în Partidul Național Liberal un partid în exclusivitate al oligarhiei, ceea ce constituia o profundă eroare, aceștia acreditau ideea iluzorie că după înlăturarea liberalilor de la guvern va urma o eră democratică și de propășire pentru toate clasele sociale.

Pornind de la aprecierea falsă privind caracterul revoluției și structura burgheziei, unii conducători social-democrați au tras concluzia că „singurul partid burghez din România este cel național-țărănist” și că „sarcina sa istorică constă în aceea ca să înlocuiască dictatura oligarhică cu dezvoltarea burgheză a țării”²¹. Ei chemau la formarea unui front comun împotriva oligarhiei de la putere, la care, alături de burghezie, să participe proletariatul, țărănimea, minoritățile naționale, iar ca sprijin extern capitalul străin și țările apusene²².

Privind retrospectiv realitățile epocii, totul se reducea de fapt la preconizarea unei alianțe obișnuite între partide politice. Incontestabil că partidele muncitorești pot și e chiar firesc să perfecteze înțelegeri cu alte grupări politice care să conducă la cucerirea unor poziții mai înaintate menite să ducă, în ultimă instanță, la smulgerea puterii politice din mâinile exploatazorilor.

Liderii social-democrați rezumau însă totul la necesitatea instaurării unui regim parlamentar burghezo-democratic de felul celor existente

¹⁸ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Edit. „Socec”, 1944, p. 284.

¹⁹ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, p. 84.

²⁰ Șerban Voinea, *Marxismul oligarhic*, p. 224.

²¹ I. Pistiner, „Buletinul Internațional al I-I-a”, nr. 59, p. 532.

²² Șerban Voinea, *Marxismul oligarhic*, p. 217—218 și 238—239.

în Occident. Problemele revoluției proletare nu constituiau obiectul preocupărilor acestora decât cel mult sub raport filozofic, și aceasta în mod sporadic. Fostul secretar al Partidului Socialist din România, Ilie Moscovici, considera că transformarea „societății românești burghezo-capitaliste în societate socialistă” va putea fi realizată „atunci, la termenul fatal pentru societatea de azi, când transformarea socială va avea loc în țările înaintate”²³.

În acest mod puse problemele, lupta proletariatului și a celorlalte mase exploatare și asuprite trebuia subordonată țelurilor burgheziei, care se înfrunta cu o imaginară clasă oligarhică, în fond o parte componentă a acesteia ce deținea de mai mulți ani puterea în stat.

În alimentarea confuziilor teoretice existente în mișcarea revoluționară, un rol nefast l-a avut și ideologia țărănistă. „Țărănismul”, la a cărei elaborare începuse să lucreze încă în 1918 Ion Mihalache, Virgil Madgearu și alți fruntași țărăniști, era deosebit de periculos prin falsul „revoluționarism” care-l afișase vreme îndelungată. Arborînd lozinci al căror conținut interesa în cel mai înalt grad masele largi populare, „țărănismul” a încercat și într-o anumită măsură a reușit să rețină organizarea luptei acestora împotriva capitalismului.

Reprezentanții ideologiei țărăniste susțineau în primii ani postbelici că drumul profundelor transformări sociale, democratice, trece prin instaurarea unei democrații rurale, că țărănimea este hegemonul schimbărilor revoluționare în țara noastră. Pe baza acestei ideologii, care susținea „primatul țărănimii” și „capacitatea țărănimii de acțiune politică de sine stătătoare”, s-a elaborat programul Partidului Țărănesc, după care „statul român nu poate fi decât un stat țărănesc”²⁴. Aceasta era de fapt exprimarea pe plan teoretic a politicii de menținere a României în situația de țară „eminamente agricolă”.

Teoria statului țărănesc a fost larg utilizată în scopuri propagandistice, mai ales electorale. Ea avea de asemenea ca menire să rețină receptivitatea păturilor exploatare față de ideile socialiste. Încercînd să capteze adeviziunea maselor în fața cărora capitalismul era compromis, liderii țărăniști pretindeau chiar că statul preconizat de ei ar reprezenta o orînduire nouă, postcapitalistă. „Între capitalism și comunism — spuneau ei — țărănismul este al treilea drum”²⁵.

Propagarea ideilor „țărăniste”, care aveau prin caracterul lor demagogic o puternică atracție asupra maselor de la sate și ale unor importante pături de la orașe, a contribuit într-o bună măsură la prelungirea perioadei de confuzii privind problemele legate de caracterul revoluției în România. Timp de mai mulți ani, Partidul Național și Partidul Țărănesc, iar după fuziune P.N.Ț., fiind în opoziție, au folosit aspirațiile maselor muncitoare în lupta pe care o duceau de fapt în interesele unei părți a burgheziei, dornică să ia locul liberalilor în guvern.

²³ Ilie Moscovici, *Lupta de clasă și transformarea socială*, București, Edit. Brănișteanu, p. 22—23.

²⁴ *Proiect de program al Partidului Țărănesc din România, supus și aprobat de Congresul general din noiembrie 1921*, p. 4.

²⁵ Gh. Zane, *Țărănismul și organizarea statului român*, P.N.Ț. Biblioteca de educație cetățenească, nr. 7, p. 5.

Încercările de elucidare a problemelor legate de etapa revoluției și chiar unele reușite parțiale din această perioadă au fost estompate în acest cadru de atmosfera iluzionistă creată în jurul P.N.Ț de totalitatea forțelor politice antiliberales. Nu numai masele, ci și o serie de partide politice, inclusiv cele muncitorești, n-au înțeles decît foarte tîrziu că în P.N.Ț. burghezia română și-a creat al doilea principal partid politic menit să împartă succesiv conducerea țării cu Partidul Național-Liberal.

La baza aprecierilor privind rolul P.N.Ț. stăteau mai ales concluziile teoretice greșite referitoare la stadiul de dezvoltare social-economică a țării și, respectiv, etapa istorică în care se afla. Pornind de la teza că revoluția burgheză e în curs și ignorînd faptul că ea se desfășura în epoca capitalismului monopolist, în imperialism, se atribuia acestui partid burghez rolul de hegemon, condamnînd la pasivitate politică proletariatul și celelalte forțe sociale interesate în luptă. Exprimînd acest punct de vedere, un fruntaș al P.S.D. scria : „Proletariatul (nefiind în stare să ia conducerea în mîna sa în vremea procesului revoluției burgheze) proletariatul neputînd să ocupe în luptele politice un loc hotărîtor, conducerea opoziției antioligarhice, adică a revoluției burgheze, aparține partidului țărănimii și burgheziei național-țărăniste”²⁶.

Desfășurînd o activitate opoziționistă îndelungată și beneficiînd de sprijinul larg al maselor populare, precum și a unor forțe politice influente, P.N.Ț. a venit la conducerea țării în noiembrie 1928. Formarea guvernului național-țărănist a generat noi speranțe în rîndurile oamenilor muncii de la orașe și sate, ca și ale forțelor politice care vedeau în preluarea conducerii țării de către „țărăniști” începutul unei epoci de instaurare a democrației. Grăbindu-se să aprecieze importanța evenimentului, socialistul I. Pistiner o caracteriza la numai o lună de la înlăturarea liberalilor și venirea în fruntea guvernului a burgheziei național-țărăniste ca „o revoluție, și încă una fără sînge”²⁷.

Atmosfera generală existentă în viața politică a țării s-a reflectat în mod obiectiv și în P.C.R. Ideologia țărănistă a reușit să pătrundă în unele organizații de partid, să capete credit chiar și în rîndurile unor activiști ai partidului. Astfel, S. Timov, activist al P.C.R., susținea în lucrarea *Problema agrară în România*, apărută în 1928, că „țărănismul” constituia un factor „revoluționar”. Ulterior el considera că guvernul național-țărănist este în stare să împingă simțitor înainte desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, că el va putea să realizeze „capitalizarea forțată a economiei agrare” și să „micșoreze posibilitățile de menținere a rămășițelor feudale-iobage, să elimine camăta”²⁸.

Impresionat de numărul aderenților, de existența printre fruntașii Partidului Național-Țărănesc a unor personalități democratice cu o puternică rezonanță în masele largi, S. Timov caracterizează în mod eronat P.N.Ț. ca partid al țărănimii, aflat „sub conducerea politică a micii burghezii de la orașe”²⁸.

²⁶ „Socialismul”, nr. din 6 mai 1928.

²⁷ „Vorwärts”, organ al P.S.D., din 19 decembrie 1928.

²⁸ Arh. C.C. al P.C.R., 1930, mapa 160 (*Teze la raportul privind situația economică și politică din România*, „Caracterul revoluției românești și lozincile P.C.R.”).

După părerea lui Timov, după venirea național-țărăniștilor la guvern s-ar fi creat chiar posibilitatea de a se revizui aprecierea dată de rezoluția din 1926, care a arătat că România se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Necunoscînd realitățile din țară, el considera că schimbarea de la guvern a modificat într-atît datele problemei, încît susținea că acuma România s-ar afla într-o altă etapă, în fața perspectivei unei revoluții socialiste, care va trebui să îndeplinească anumite sarcini cu caracter burghezo-democratic. „Noi trebuie să admitem acum pentru România — scria el în 1929 — posibilitatea revoluției socialiste nemijlocite, care va trebui să desăvîrșească revoluția burghezo-democratică”²⁹.

Concepțiile și teoriile amintite, care aveau o largă circulație în presa și literatura vremii, neclarificarea temeinică pe baza unei analize științifice a fenomenelor complexe social-economice din țară au determinat persistența îndelungată a unor serioase confuzii în cadrul partidului și a întregii mișcări revoluționare. Pentru a da o perspectivă științifică activității P.C.R. și întregii mișcări muncitorești revoluționare, se impunea studierea gradului de dezvoltare a industriei românești, care în perioada dintre deceniul al doilea și al treilea a cunoscut într-o serie de ramuri o dezvoltare vertiginoasă. Trebuiau de asemenea cunoscute în mod veridic evoluția sistemului bancar, a comerțului, a ponderii și a rolului capitalului străin, componente indispensabile în aprecierea unei etape date. Obținerea unei imagini a stării social-economice a țării era de neconceput fără o profundă și complexă analiză a situației țărănimii, asupra căreia reforma agrară din 1921, cu toate limitele sale, a produs multiple schimbări atît de ordin social, cît și economic.

Pentru a avea un tablou complet al realităților românești din deceniul al doilea, trebuiau supuse unor aprecieri obiective partidele politice și clasele pe care ele le reprezentau pe scena politică a țării. Aceasta era o cerință de mare însemnătate, întrucît și pe planul partidelor politice au survenit schimbări esențiale. Unele partide politice au trebuit să părăsească scena istoriei, altele au încercat tot felul de formule în vederea adaptării lor la noile condiții, iar altele inexistente în anii dinaintea primului război mondial, s-au constituit și s-au afirmat în viața publică a țării tocmai în această perioadă.

La aceste probleme cardinale în orientarea de viitor a partidului și a mișcării revoluționare, precum și la altele, era chemat să dea răspuns Congresul al V-lea al P.C.R.

Întrunit la sfîrșitul anului 1931 în apropierea Moscovei deoarece partidul era scos în afara legii, Congresul al V-lea al P.C.R. a constituit un eveniment de seamă în procesul de clarificare ideologică și maturizare politică a mișcării muncitorești din țara noastră. Congresul a făcut o analiză mai profundată a realităților social-economice, a raporturilor dintre clasele și forțele sociale, ceea ce i-a permis să tragă concluzii de mare importanță privind etapele revoluției în România, linia strategică și tactică a partidului. De asemenea congresul a dezbătut o serie largă de probleme referitoare la viața internă

²⁹ S. Timov, *Problema revoluții v Rumâniei*, în „Economie mondială și politică internațională”, nr. 3 din martie 1929, editată de Academia Comunistă din Moscova (Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., microfilm nr. 152).

de partid, la unitatea clasei muncitoare, la întărirea legăturilor partidului cu masele și a preconizat noi forme de luptă și de organizare a maselor muncitoare.

În lucrările Congresului al V-lea al P.C.R., un loc central l-a ocupat problema caracterului și perspectivele revoluției în țara noastră. Abordată în cadrul raportului prezentat la congres de către Elena Filipovici, membru al Secretariatului C.C. al P.C.R., ca și în tezele la raportul privind situația economică și politică din România supuse discuțiilor delegaților, ea a făcut obiectul unor ample dezbateri. În cuvântul lor, participanții la congres au subliniat urgența clarificării depline a acestor probleme de ordin teoretic și de mare importanță pentru activitatea practică. Referindu-se la aceasta, Ecaterina Arbore, militantă a mișcării muncitorești din țara noastră, arăta : „Pentru partidul nostru este necesară o clarificare cât mai mare a chestiunii ; o apreciere justă a forțelor motrice ale revoluției, a caracterului pe care-l va avea revoluția, care nu se poate realiza decât sub hegemonia proletariatului și sub conducerea partidului comunist”³⁰.

Participanții la congres au supus unor aspre critici pe purtătorii concepțiilor confuze din partid privind caracterul și perspectivele revoluției. Ei au arătat că, deși de-a lungul anilor s-a reușit să se clarifice în mod corespunzător unele laturi ale revoluției (la plenara C.C. și a Comisiei Centrale de Control din iulie 1925, în rezoluția din 1926), acestea au fost ignorate și apoi înăbușite prin apariția unor puncte de vedere neconforme cu realitatea.

La congres, principalii autori ai concepțiilor greșite privind revoluția, S. Timov și, respectiv, Tatarov, au încercat să-și apere punctele lor de vedere care aveau la bază o imagine deformată a realităților social-economice și o seamă de aprecieri subiective. Delegații au respins însă cu argumente științifice ambele teze care contraveneau unei orientări juste a mișcării revoluționare din țara noastră.

Congresul a combătut aprecierea că România s-ar afla abia în fața revoluției burghezo-democratice, precum și cele potrivit cărora Partidul Național-Țărănesc ar fi „chemat să desăvârșească transformarea revoluției burghezo-democratice a României”. El a arătat că autorii acestor concepții ignorează multiplele schimbări care au avut loc în țara noastră în urma șirului de evenimente ce s-au succedat de la jumătatea secolului trecut și în primele decenii ale secolului al XX-lea, că aceștia nu țin seama de condițiile istorice specifice în care își desfășoară proletariatul român lupta împotriva capitalului. Congresul a apreciat P.N.Ț. ca un partid de clasă al burgheziei, al cărui țel era să servească interesele exploataților.

Analiza făcută de Congresul al V-lea al P.C.R. a arătat că în viața social-economică a României predominau relațiile de producție capitaliste, concomitent cu existența unor importante rămășițe feudale în agricultură. Caracterul specific al structurii social-economice se datora fap-

³⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, 1931, mapa 333.

tului că România pășise pe calea dezvoltării industriale abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, că rămășițele feudale în agricultură frinau evoluția capitalistă a țării. El a arătat că după primul război mondial dezvoltarea industriei s-a desfășurat în condițiile crizei generale a capitalismului. România continua să fie o țară capitalistă slab dezvoltată industrial, aflată în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, care își disputau locul pe piața românească. Puterea economică și politică se afla în mâinile burgheziei și moșierimii, în fruntea cărora era regele. Apreciind caracterul puterii de stat, congresul a indicat că, „după conținutul ei de clasă, puterea de stat care trebuie să fie doborâtă prin revoluție este o putere burghezo-moșierească”.

În cadrul lucrărilor congresului a fost de asemenea combătută devierea sectaristă „de stînga”, care își găsea expresia în subaprecierea rolului și importanței aliaților proletariatului, îndeosebi a țărănimii, și „în tendința de a sări peste etapa revoluției burghezo-democratice (Tatarov și alții), în renunțarea de a folosi posibilitățile legale de muncă de către partid și de către organizațiile de masă”³¹. Exprimîndu-și dezacordul cu Tatarov, care, susținînd că România se afla în fața revoluției proletare, minimaliza rolul aliaților în revoluție, un delegat la congres spunea: „În politica sa în care are în vedere viitoarea revoluție proletară, el separă de avangarda proletariatului luptător principala masă a țărănimii și micii burghezii”, voind „să dea țăranului măsuri socialiste. Astăzi însă țăranului îi trebuie pămînt, care trebuie smuls cu forța de la moșieri. Este necesar un război țărănesc împotriva marii proprietăți, împotriva moșierilor și nu numai împotriva dijmei”³².

Reflectînd asupra puternicelor contradicții de clasă din țara noastră, congresul a definit contradicția dintre proletariat și burghezie, „cea mai concentrată, cea mai generală și cea mai neîmpăcată”, ea constituind „factorul tuturor contradicțiilor din țară”. Acestei contradicții de bază i se adăugau cele dintre țărănime și moșierime, dintre întregul popor și imperialismul străin.

Ampla dezbateri desfășurată de Congresul al V-lea în jurul raportului intitulat *Situația economică și politică a României și sarcinile Partidului Comunist din România*, precum și a tezelor politice prezentate delegaților, a conchis cu clarificarea științifică a problemei caracterului și a perspectivei revoluției. Congresul a apreciat că România, una dintre verigile slabe ale lumii capitaliste, se află în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, al cărei scop îl constituie înlăturarea de la putere a burgheziei și moșierimii și instaurarea puterii politice a proletariatului și țărănimii, rolul de hegemon revenind clasei muncitoare.

Lucrările congresului au subliniat că desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice la noi în țară este o etapă necesară în drumul spre revo-

³¹ *Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România*, 1932 (Arh. Institutului de studii istorice și social-politice, cota Ab-XVI-3, inv. 4747).

³² Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, 1931, mapa 333.

luția proletară. În spiritul documentelor congresului, în această etapă va trebui să se treacă imediat la înlăturarea rămășițelor feudale prin confiscarea întregii proprietăți mari și a inventarului ei fără despăgubire și predarea lor fără plată țăranimii, la democratizarea țării, la crearea condițiilor pentru trecerea rapidă de la rezolvarea sarcinilor revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă.

Clarificarea de către Congresul al V-lea a problemelor referitoare la caracterul și la perspectivele revoluției în România a constituit un aport însemnat în determinarea liniei generale a strategiei și tacticii partidului în organizarea luptei maselor muncitoare pentru înlăturarea regimului burghezo-moșieresc.

LOCUL ȘI ROLUL PARTIDULUI COMUNIST ÎN OPOZIȚIA POLITICĂ DIN ROMÂNIA ANILOR 1934 — FEBRUARIE 1938. LINIA LUI POLITICĂ—TACTICĂ .

DE

GH. I. IONIȚĂ

Deceniul al patrulea al secolului nostru, jalonat de marea criză economică din 1929 — 1933 și de începutul celui de-al doilea război mondial, a constituit o perioadă de profunde frământări sociale, care reflectau, pe de o parte, ascuțirea contradicțiilor fundamentale ale capitalismului, instabilitatea lumii burgheze, iar pe de altă parte viguroasa ridicare la luptă a forțelor revoluționare, democratice, progresiste din diferite țări ale lumii.

În timpul și în anii următori crizei economice, pe plan internațional s-au conturat tot mai mult grave amenințări din partea statelor fasciste, militariste la adresa păcii, a suveranității și independenței multor popoare, prevestind viitoarea conflagrație mondială. Consolidarea fascismului în Italia, instaurarea dictaturii hitleriste în Germania și alianța dintre acestea două și Japonia militaristă au schimbat raportul de forțe pe plan internațional, au dus la accentuarea tendințelor de reîmpărțire a sferelor de influență, a coloniilor, de cotropire a unor teritorii străine. Transformată în centrul celor mai reacționare forțe ale imperialismului, Germania nazistă a devenit principala primejdie pentru securitatea și pacea generală, pentru libertatea popoarelor. Se nășteau și se activizau în diverse țări organizațiile fasciste și militariste, puse în slujba hitlerismului.

Nazismul a fost expresia tendințelor celor mai periculoase reprezentate de fascism la adresa popoarelor și a păcii lumii. După cum se știe, Hitler n-a făcut niciodată un secret din sensul luptei sale. În *Mein Kampf*, el a expus fără echivoc planurile de transformare a Reichului nazist în stăpînul lumii. Baza ideologică a acestei politici a format-o teoria aberantă a rasismului, care, proclamînd rasa germanică drept „superioară” altora, propovăduia fie înrobirea, fie suprimarea totală a popoarelor aparținînd celorlalte rase. Pentru reușita acestor planuri, hitlerismul a făurit o formidabilă mașină de război și a elaborat pînă la ultimele detalii strategia *Blitzkrieg*-ului.

Prin toate acestea „fascismul a reprezentat o primejdie de moarte pentru valorile umanității, pentru existența liberă a tuturor statelor, și cu deosebire a celor din Europa, pentru însăși ființa națională și fizică a multor popoare, punând sub un îngrijorător semn al întrebării întregul curs al evoluției societății”¹.

În fața pericolului care amenința ființa națională a popoarelor, civilizația umană se ridicau pretutindeni, cu tot mai multă vigoare și hotărîre, forțele iubitoare de libertate, progres și pace. Se desfășura cu succes construcția noii orînduiri în Uniunea Sovietică, primul stat socialist din lume. În țările dominate de capital aveau loc mari lupte sociale. Puternice acțiuni revoluționare antifasciste a desfășurat proletariatul din Viena; realizarea Frontului popular în Franța a prilejuit în întreaga lume calde manifestări de simpatie; epopeea apărării Spaniei republicane a mobilizat de partea ei opinia mondială; cunoștea un nou avînt revoluția populară în China. În lupta împotriva reacțiunii fasciste se afirma cu tot mai multă putere tendința de unire într-un front comun larg a tuturor forțelor militante pentru cauza progresului social, independenței naționale și păcii. Pentru înfăptuirea acestei unități, partidele comuniste au pus în acea perioadă în centrul activității lor lupta în vederea creării unor largi coaliții de masă, fronturile populare, capabile să bareze calea fascismului și să salvgardeze pacea lumii.

În România, primii ani ai celui de-al patrulea deceniu al secolului nostru, datorită consecințelor grele produse de criza economică din 1929 — 1933, au început sub semnul unor ample lupte sociale și politice împotriva ofensivei capitalului și monopolurilor străine. Aceste lupte, la care au luat parte cele mai largi pături populare în frunte cu clasa muncitoare, au culminat în ianuarie-februarie 1933 cu puternicele bătălii de clasă ale feroviarilor și petroliștilor, care, potrivit aprecierilor făcute încă atunci de Internaționala Comunistă, au intrat „în istoria mișcării muncitorești internaționale ca una din paginile ei minunate”². Desfășurate la scurtă vreme după instaurarea dictaturii fasciste hitleriste în Germania, luptele din 1933 ale proletariatului român au avut o mare însemnătate internațională, înscriindu-se „printre primele acțiuni revoluționare de masă ale proletariatului internațional împotriva fascismului”³.

În acest context s-au circumscris aprecierile pe care partidele comuniste și mișcarea muncitorească, democratică, antifascistă din diferite țări le-au făcut eroicelor lupte proletare din România anului 1933⁴. „Lupta feroviarilor români are o însemnătate internațională”⁵, aprecia organul central de presă al comuniștilor sovietici, ziarul „Pravda”. În același fel,

¹ Ion Gheorghe Maurer, *Cuvîntare rostită la Adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 25 de ani de la victoria împotriva fascismului și a independenței României*, în „Scinteia” din 9 mai 1970.

² „Kommunisteski International” (organ central de presă al Internaționalei Comuniste), 1935, nr. 13—14, p. 54.

³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, București, Edit. politică, 1970, p.367.

⁴ O valoroasă lucrare privitoare la ecoul internațional al luptelor din 1933 a apărut sub semnăturile lui Augustin Deac și Gheorghe Matei în Editura științifică în 1967. Ne referim la lucrarea *Februarie 1933. Ecoul internațional*.

⁵ „Pravda” (Moscova) din 20 februarie 1933.

cu adîncă semnificație, Comitetul internațional al muncitorilor feroviari aprecia într-unul din documentele sale: „Muncitorii feroviari români dau un frumos exemplu, arătînd că nu este vorba numai de a apăra salariile și drepturile clasei muncitoare, ci de asemenea de a apăra mișcarea revoluționară și conducerea sa. În această privință, lupta muncitorilor feroviari români are o importanță deosebită și internațională, ea fiind totodată lupta muncitorilor feroviari din toate țările... În această perioadă, lupta eroică a muncitorilor feroviari români este un semnal. Pentru muncitorii din toate țările, ea este dovada că forța clasei muncitoare este imensă și de neînving atunci cînd este unită, avînd la bază frontul unic revoluționar”⁶.

Organizatorul și conducătorul acestor importante acțiuni muncitorești au fost partidul comunist, organele și organizațiile sale locale, cele din fabrici și ateliere.

În desfășurarea luptelor din această perioadă au fost aplicate forme noi de organizare și de mobilizare a maselor. O deosebită importanță a avut-o crearea comitetelor de acțiune, a comitetelor de grevă și de întreprindere, alcătuite din comuniști, social-democrați, socialist-independenți, membri ai altor partide și organizații ori muncitori neorganizați. Pe această bază, în numeroase întreprinderi și localități s-a înfăptuit Frontul unic muncitoresc, unitatea de acțiune a tuturor muncitorilor.

Parte integrantă și moment culminant al șirului de acțiuni revoluționare și revendicative duse de masele muncitoare împotriva încercărilor burgheziei și moșierimii de a le pune pe umeri greutățile crizei economice, împotriva înfeudării țării intereselor capitalului străin, luptele din 1933 au dat o puternică lovitură claselor exploatare, au frînat ofensiva capitalului împotriva drepturilor economice și politice ale oamenilor muncii.

În timpul acestor lupte glorioase, ca și în perioada care le-a urmat s-au întărit legăturile partidului cu masele, au crescut rîndurile partidului, a sporit rolul elementelor muncitorești în partid, în conducerea sa. Influența P.C.R. s-a extins considerabil în mase, s-a ridicat prestigiul său politic și s-a îmbogățit experiența lui revoluționară.

În perioada care a urmat acestor mari bătălii de clasă, Partidul Comunist Român a desfășurat o intensă activitate pentru ralierea pe o platformă comună a tuturor forțelor patriotice, democratice, antifasciste, interesate vital în stăvilirea pericolului fascist, în apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale, amenințate de expansiunea Germaniei hitleriste, de agitațiile revanșarde și revizioniste ale acesteia și ale acoliților săi.

Însuflețit de un fierbinte patriotism, partidul a pus în centrul întregii sale activități demascarea fascismului, a primejdiei pe care politica agresivă a Germaniei naziste și a aliaților ei o reprezenta pentru însăși existența României. Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că, înfruntînd cu eroism prigoana dezlănțuită împotriva sa, a acționat ca avangardă a mișcării antifasciste, militînd pentru unitatea de acțiune a forțelor democratice, patriotice, progresiste, pentru democrație, independență națională și integritatea teritorială a țării.

⁶ „La Tribune des Cheminots” (Paris) din 1 martie 1933.

În condițiile specifice ale perioadei respective, P.C.R. și-a axat linia politică-tactică pe dezvoltarea legăturilor sale cu masele muncitorești și cu cele mai diferite pături și categorii sociale, pe colaborarea cu diferite organizații politice și obștești în vederea ralierei pe o platformă comună de luptă pentru apărarea libertăților democratice, a neatrănării, integrității și ființei naționale a României. Desfășurată într-un context de împrejurări istorice complexe și contradictorii, activitatea P.C.R. a avut la bază o orientare politică din ce în ce mai suplă și mai realistă, cerută de noile condiții și necesități. Ea s-a concretizat într-o amplă gamă de forme și metode ale muncii de masă ilegale, semilegale și legale, în dinamizarea forțelor progresiste, democratice și patriotice ale poporului român. Drept rezultat, P.C.R. s-a afirmat tot mai mult ca o forță politică de avangardă pe plan național, premisă esențială a unor noi și însemnate succese ale luptei revoluționare și democratice în etapele care au urmat.

Întreaga mișcare revoluționară, democratică și antifascistă desfășurată în perioada pe care o analizăm, succesele înregistrate indicau cu toată claritatea o orientare a maselor populare spre stînga, adoptarea tot mai hotărîită de către acestea a politicii P.C.R. Ele indicau că viața politică a țării, în pofida prigonirilor și a presiunilor de tot felul din partea regimului represiv adoptat de guvernanți și în ciuda insistențelor încercări ale partidelor burgheze opoziționiste de a subordona masele populare concepțiilor lor de participare la putere și de împărțire a puterii, se dezvoltă tot mai mult în afara cadrelor pe care le oferea parlamentarismul ciuntit că mersul politic în țară purta pecetea forțelor care luptau pentru schimbări sociale radicale, revoluționare, forțe în avangarda cărora se afla Partidul Comunist Român.

O dată cu ieșirea din criza din 1929 — 1933, economia României a pășit pe drumul unei înviorări relative, deși anumite efecte ale crizei se mai făceau încă simțite în gradul ridicat de nefolosire a capacităților de producție dintr-un șir de ramuri industriale, în existența unui număr masiv de șomeri, în persistența manifestărilor de criză agrară etc.

Producția industrială și agricolă a cunoscut o continuă creștere, atingînd în 1938 cel mai înalt nivel cunoscut în orînduirea capitalistă. S-a intensificat procesul de concentrare a capitalului și a producției, de formare a monopolurilor, în special în industria grea, extractivă și prelucrătoare, care au început să joace un rol dominant în viața economică și politică a țării. Cel mai slab sector al economiei a rămas și mai departe agricultura, a cărei dezvoltare era frînată de existența rămășițelor semi-feudale. Situația oamenilor muncii continua să rămînă grea. Creșteau impunerile fiscale, „execuțiile silite” ale meseriașilor și meșteșugarilor, se puneau noi biruri asupra țărănimii, bîntuia șomajul. Totodată, pozițiile deținute de monopolurile străine în industrie accentuau înrobirea economică a poporului român și adînceau dependența economică și politică a țării față de puterile imperialiste.

Ca urmare a fenomenelor și proceselor care au avut loc pe plan economic și social, a radicalizării crescînde a maselor muncitoare și a implicațiilor interne ale evoluției situației internaționale, viața politică a României

a cunoscut în anii la care ne referim puternice frământări⁷. Acestea s-au oglindit atât în antagonismele și luptele dintre masele muncitoare și clasele exploatare, cât și în disputele neîncetate care s-au desfășurat între partidele și grupările politice chiar în interiorul majorității acestora.

Venit la guvern după înlăturarea național-țărăniștilor discreditați în perioada crizei, Partidul Național-Liberal era măcinat de puternice lupte interne. O parte a acestui partid, grupată în jurul „bătrînilor liberali” în frunte cu Dinu Brătianu, I.G. Duca ș.a., constituia osatura forței politice-economice care dominase guvernarea țării aproape trei sferturi de veac. În cadrul acestui grup se detașau cercurile economice care dețineau în mare măsură Banca Națională a României și cercurile concentrate în jurul puternicei instituții financiare „Banca românească”. Aceste cercuri se aflau în serioasă concurență cu noile grupuri financiare și industriale reprezentate de „tinerii liberali” și care se concentrau în jurul „Băncii de credit român”, de care era legat și regele Carol al II-lea. Gruparea „bătrînilor liberali” se situa pe poziția menținerii sistemului de guvernare consacrat de Constituția din 1923, pe care îl apreciau drept cel mai adecvat pentru apărarea intereselor regimului burghezo-moșieresc. Această grupare se pronunța, fără a întreprinde acțiuni ferme, împotriva tendințelor dictatoriale ale regelui, în timp ce „tinerii liberali” manifestau interes pentru instaurarea unui regim dominat de rege, care să limiteze și mai mult drepturile și libertățile cetățenești. O a treia grupare liberală se afla sub conducerea lui Gh. Brătianu. Desprinsă în 1930 din P.N.L. și constituindu-se în așa-zisul Partid Liberal georgist, această grupare miza îndeosebi pe orientarea progermană a politicii externe.

Serioase disensiuni existau în același timp și în sinul Partidului Național-Țărănesc, care pe drept cuvînt reprezenta un mozaic de tendințe și de poziții social-politice dintre cele mai diferite. În 1932 se desprinsese din acest partid o fracțiune alcătuită Partidul Radical Țărănist, condus de Grigore Iunian.

În 1935 s-a desprins din P.N.Ț. o altă fracțiune, formînd așa-zisul Front Românesc, condus de Al. Vaida-Voevod. Acesta a reprezentat pe toată durata existenței sale o grupare de dreapta, care a întreținut strînse legături cu Garda de fier.

Este important de subliniat că detașarea de la matcă a acestor grupări nu a adus cu sine omogenizarea P.N.Ț. În rîndurile sale, și chiar în conducere, continuau să se manifeste orientări diferite. Fondul de bază al partidului, masa membrilor săi și chiar o parte dintre lideri — dr. N. Lupu, Dem. Dobrescu, Ghiță Pop, Nestor Badea ș.a. — se pronunțau pentru unirea tuturor forțelor antifasciste, pentru un regim democratic și ameliorarea condițiilor de trai ale maselor muncitoare.

Un grup din P.N.Ț. al cărui exponent principal era Armand Călinescu se situa tot mai energic pe pozițiile luptei pentru reprimarea agen-

⁷ În formularea concluziilor privitoare la evoluția politicii interne și externe a țării noastre în perioada pe care o analizăm, pe lângă încheierile la care noi înșine am ajuns după cercetări stăruitoare întreprinse timp de un deceniu pe problematica studiului de față, de un real folos ne-au fost părerile exprimate de acad. P. Constantinescu-Iași, dr. Victor Axenciuc, dr. Janeta Benditer și dr. I.M. Oprea în capitolul al cincilea al machetei volumului al VI-lea al *Istoriei României*, precum și cele cuprinse în capitolul al patrulea al machetei sintezei *Istoria Partidului Comunist Român*.

turii hitleriste din România. Acest grup nu mergea însă pe linia acțiunii maselor împotriva primejdiei fasciste, ci pe aceea a instaurării unui regim de „mină forte” sub egida regelui.

La aripa dreaptă a conducerii P.N.Ț. se situau principalii lideri ai partidului, Iuliu Maniu și Ion Mihalache, acesta din urmă devenit președinte al partidului între 1934 și 1937.

Întreținând și stimulând disensiunile dintre partidele burgheziei și moșierimii și pe cele din interiorul acestora, regele Carol al II-lea, prin variate manevre și combinații de culise, a desfășurat consecvent o politică de dezagregare a partidelor politice și de netezire a propriului său drum spre instaurarea unei dictaturi personale. Față de asemenea acțiuni nin ce în ce mai deschise, unele personalități politice lucide au înțeles necesitatea concentrării forțelor, a apărării existenței și consolidării partidelor care stăteau pe pozițiile menținerii regimului constituțional-parlamentar.

La extrema dreaptă a vieții politice românești se situau organizațiile fasciste, în primul rând Garda de fier. Bucurându-se de sprijinul Germaniei hitleriste și al celor mai reacționare virfuri ale burgheziei și moșierimii române — Al. Vaida-Voievod, N. Malaxa, Max Aușnit, D. Mocionța ș.a. —, Garda de fier s-a străduit să se impună ca partid în arena politică a țării. Dizolvată juridicește în 1933, gruparea legionară-fascistă și-a activizat treptat forțele, renăscând sub titulatura Totul pentru țară.

Organizație teroristă, criminală, lipsită de principii și ideologie, organizație care, după aprecierea șefului ei însuși, trebuia să fie „mai degrabă o școală sau o armată decât un partid politic”⁸, Garda de fier a făcut pe toată durata existenței sale eforturi desperate pentru a-și menține prozelitii în nebuloasa misticii, în marasmul creat de amestecul hibrid izvorât din îmbinarea perfidă a fanatismului religios cu demagogia deșănțată. Pentru a deruta și a capta masele muncitoare, legionarii foloseau o intensă demagogie socială, își „rezolvau”, de regulă, problemele cu lozinci grandilocvente : „veac nou legionar”, „sfântă tinerețe legionară”, „moartea — cea mai sfântă nuntă dintre nunți”, sau cu împrumuturi din textele

⁸ K. Charlie, *Die Eiserne Garde*, Berlin, 1939, p. 43. Această grupare fascistă n-a avut un program propriu-zis și nici o ideologie în sensul unui sistem de idei, distinctă de a altor partide fasciste. Lipsa programului decurgea din însăși concepția generală a fascistilor, care, neadmițând lupta de opinii, înlocuiau principiul argumentării științifice cu acela al supunerii oarbe față de „căpitan” și ordinele lui.

Ni se pare interesant de amintit că în lucrarea *Problemele de bază ale României*, apărută în Editura Socec, în 1944, Lucrețiu Pătrășcanu include un paragraf special intitulat „Nici ideologie, nici doctrină, nici program” în care se ocupă de mișcarea legionară sub raportul mai sus-amintit. „Ca toate mișcările în care demagogia și promisiunea facilă joacă un rol propagandistic precumpănitor, gardismul s-a ferit de fixări doctrinare și programatice” — citim în acest sens la p. 240.

De altfel, unul dintre publiciștii de extremă dreaptă, N. Roșu, s-a grăbit să și dovedească inutilitatea unei ideologii, pentru toate mișcările care afirmă „un crez naționalist”. Ideile, spune el, sînt chiar primejdioase pentru că „traduc anarhia rațiunii”, iar „ideologia ca sinteză de idei centripede este o simplă iluzie”. De aceea, continua el, nu avem nevoie nici de idei, nici de ideologie (N. Roșu) *Dialectica naționalismului*, ed. a 2-a, p. 342).

Teoreticianul „en titre” al mișcării legionare a formulat și mai plastic aceste afirmații. Nu avem nevoie de program și ideologie — spune Nae Ionescu, căci despre el este vorba — pentru că „ideologia este o chestiune scornită de liberali și de democrați” („Cuvîntul” din 10 februarie 1938). Poate fi oare ceva mai demascator decât atât? Categorie, nu!

sacre : „ecumenicitate națională”, „învierea neamului”, noțiuni de ne-luat în seamă în arena politică, unde, de regulă, nu se validează istoric decât soluțiile conforme cu realitatea. Păcatul acesta originar al confuziei, propice oricărei silnicii și cîntecelor cu iz de cîntîc, a constituit instrumentul de „educație” a „omului nou” după viziunea macabră a fondatorilor gardismului.

Folosind prejudecățile religioase și biznindu-se pe apreciabila doză de obscurantism a păturilor înapoiate, în special a celor de la sate, erijîndu-se în apărători ai religiei, în „cavaleri ai crucii”, în purtători ai „războiului sfînt” împotriva comunismului, acționînd adesea sub patronajul regelui și al guvernanților, legionarii își consumau timpul cu zămislirea a tot soiul de minuni dumnezeiești, cu sfîntirea de troițe ale Gărzii de fier, cu depuneri de jurăminte legionare în cadrul unor procesiuni religioase etc.

Propovăduitori obișnuiți ai cultului morții, ai terorii și rasismului, ai sadismului nedisimulat, ai urii față de om, altoită pe egocentrism și pe megalomanie, legionarii au folosit instalarea lui Hitler în Germania în scopul intensificării propagandei lor deșănțate și apoi fără nici o sfială au militat consecvent pentru apropierea treptată a României de Germania hitleristă pînă la subordonarea țării intereselor imperialismului revanșard și revizionist hitlerist. De altfel, Corneliu Codreanu, căpetenia Gărzii de fier, nu o singură dată în anii la care ne referim și chiar în împrejurări hotărîtoare pentru soarta democratică a țării, a afirmat public că „în 48 de ore de la biruința mișcării legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul”⁹.

În afara Gărzii de fier mai activau o serie de alte organizații fasciste, printre care Partidul Național Creștin, Cruciada românismului, Partidul German, Svastica de foc etc.

Încercările repetate ale fasciștilor autohtoni, încurajați de semenii lor de peste hotare, de a intra într-o ofensivă care să-i conducă pînă la instaurarea în România a unei dictaturi fățișe s-au izbit ca de un zid de ostilitate a maselor largi față de fascism, de hotărîrea acestora de a apăra cu prețul oricăror sacrificii așezămintele democratice ale țării, integritatea teritorială, independența și suveranitatea ei națională.

Primejdiei comune fasciste hitleriste i se opunea, de pe poziții și cu nuanțe diferite, o arie foarte largă de forțe social-politice, cuprinzînd marea majoritate a poporului român. Aceasta mergea de la clasa muncitoare și avangarda sa, Partidul Comunist Român, la celelalte partide muncitorești, Partidul Social Democrat, Partidul Socialist Unitar și Partidul Socialist (Popovici), la importante cercuri și grupări ale partidelor burgheze. Evoluția evenimentelor interne și internaționale, faptul că prin acțiunile Germaniei hitleriste și ale sateliților săi se punea în joc însăși existența României ca stat independent și suveran ridicau cu stringență necesitatea unirii tuturor acestor forțe pentru salvagardarea intereselor naționale majore ale României.

Instaurat în noiembrie 1933, guvernul liberal prezidat de I.G. Duca, reprezentant al „bătrînilor liberali”, a organizat în scurt timp alegeri, ob-

⁹ O asemenea declarație a apărut în ediția specială din 30 noiembrie 1937 a oficiosului legionar „Buna vestire”.

ținând 51% din voturi, ceea ce constituia pe de o parte, urmarea refacerii parțiale a influenței P.N.L. pe seama discreditării P.N.Ț., iar pe de altă parte urmarea obișnuitelor presiuni și falsuri electorale. Fiind adept al menținerii formelor parlamentare burgheze și al orientării externe filo-franco-engleze, antihitleriste, I.G. Duca a jucat un rol important în adoptarea măsurii de interzicere a Gărzii de fier. Aceasta a dus la asasinarea sa de către o echipă de legionari în ziua de 29 decembrie 1933 pe peronul gării din Sinaia după ieșirea din audiența avută la rege la castelul Peleş.

În locul său, la 30 decembrie 1933, regele a numit ca șef al guvernului pe dr. C. Angelescu. Cîteva zile mai tîrziu, la 2 ianuarie 1934, acesta a trebuit să părăsească guvernarea în favoarea lui Gh. Tătăărăscu, lider al „tinerilor liberali”, care timp de patru ani aproape împliniți avea să domine viața politică a țării. În cei patru ani de guvernare cabinetul Tătăărăscu a folosit tot mai mult ca metodă de guvernare decretul-legi, ceea ce a dus la îngustarea vieții parlamentare propriu-zise. În martie 1934 a fost promulgată legea care autoriza introducerea stării de asediu și a cenzurii prin decret regal, fără a mai fi supusă parlamentului; pe această bază starea de asediu s-a permanentizat într-un șir de centre industriale și administrative ale țării, în care existau puternice frămîntări social-politice. Au fost, de asemenea, adoptate și alte măsuri menite a frîna și a înăbuși mișcarea revoluționară și democratică. Prin legea pentru „apărarea ordinii de stat” din aprilie 1934 puteau fi dizolvate orice grupări politice care, potrivit textului legii, „periclitează ordinea politică și socială”.

Toate aceste măsuri nu au atins însă eficient actele teroriste ale legionarilor, care continuau și se intensificau. Deși opinia publică largă și chiar unii membri ai guvernului manifestau o vie îngrijorare în această privință, regele și principalii săi colaboratori tolerau și chiar sprijineau Garda de fier, în speranța de a o subordona și folosi pentru propriile scopuri politice. Ca atare, n-au fost luate măsuri împotriva Gărzii de fier, care a organizat atentatul împotriva lui I.G. Duca, iar făptașii direcți ai acestuia au fost tratați cu indulgență; sub guvernarea tătăărăsciană, cu acordul regelui Carol al II-lea a fost permisă chiar desfășurarea unor congrese și a altor manifestări publice fasciste.

În politica externă, pornind de la interesele apărării integrității sale teritoriale, grav amenințată de creșterea pericolului revanșismului și revizionismului hitlerist-horthist, România a participat activ la viața politică internațională, la acțiuni menite să asigure statu-quo-ul postbelic, pacea și securitatea colectivă în Europa, ea însăși fiind inițiatoarea unor asemenea acțiuni¹⁰. Continuînd legăturile tradiționale cu Franța și cu Anglia, cercurile guvernante române n-au împărtășit integral acțiunile politice și diplomatice ale acestor puteri; ele s-au ridicat nu o singură dată împotriva concesiilor pe care marile țări apusene, și în special Anglia, le-au făcut statelor fasciste și revizioniste. După reînvierea militarismului german și accentuarea primejdiei pe care o reprezenta expansiunea hitleristă spre răsărit, diplomația românească, împotriva cercurilor prohitleriste și

¹⁰ Vezi detalii în lucrarea *Mica Înțelegere* de Eliza Campus (București Edit. științifică, 1968), *România și Antanta Balcanică* de Cristian Popișteanu (București, Edit. politică, 1968), *Studii privind politica externă a României (1919-1939)*, București, Edit. militară, 1969, p. 62-208.

în pofida legăturilor economice pe care le întrețineau unele cercuri ale burgheziei și moșierimii românești cu capitalul german, a căutat să consolideze legăturile cu Franța și cu aliații din Mica Înțelegere, precum și din Înțelegerea Balcanică.

România a susținut definiția agresiunii, propusă de U.R.S.S., și a fost unul dintre primii semnatari ai convențiilor încheiate la Londra în 1933, potrivit cărora nici o considerație de ordin politic, economic sau militar nu îndreptățește vreun stat să încalce cu forța armată teritoriul aflat sub autoritatea statelor respective.

În iunie 1934 România a recunoscut Uniunea Sovietică și a stabilit cu aceasta relații diplomatice, realizându-se astfel un deziderat pentru care au militat de la crearea statului sovietic socialist clasa muncitoare și largi pături ale poporului român. Guvernul român a sprijinit apoi intrarea U.R.S.S. în Liga Națiunilor.

Diplomația românească a militat neconținut pentru încheierea și întărirea pactelor regionale menite să consolideze pacea în centrul, sud-estul Europei și bazinul Mării Negre; ea a susținut negocierile duse în vedere în făptuirii pactului oriental.

Făcînd parte din rîndul țărilor vizate de expansiunea statelor revanșarde, România s-a ridicat împotriva actelor agresive ale statelor fasciste și revizioniste. Un răsunset puternic a avut poziția pe care ea a adoptat-o la Liga Națiunilor și în alte foruri internaționale în problema agresiunii întreprinse de Italia fascistă împotriva Abisiniei, cerînd să se adopte măsuri eficace împotriva agresorului.

În cursul anilor 1936 și 1937, guvernul român a întreprins unele măsuri potrivnice intervenției germano-italiene în Spania. Concomitent însă, guvernul Tătăărăscu a luat măsuri contra P.C.R. și organizațiilor antifasciste interne care militau pentru sprijinirea Spaniei republicane, tolerînd în schimb unele manifestări profasciste ale grupărilor fasciste.

O serie de importante personalități ale vieții politice românești din această vreme, dînd dovadă de luciditate și de realism, s-au manifestat activ pe linia unei politici de pace, bună vecinătate și securitate colectivă, contra revanșismului și agresiunii. Printre aceste personalități, la loc de frunte s-a situat Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României¹¹. Diplomat de mare talent, Nicolae Titulescu a descifrat pericolul pe care-l reprezentau hitlerismul și forțele fascist-revanșarde pentru pacea lumii; el s-a ridicat în apărarea principiilor de egalitate în drepturi și suveranitate a statelor și popoarelor, combătînd tendințele marilor puteri de a nesocoti drepturile și interesele celorlalte națiuni. Prin activitatea sa bogată și prestigioasă, Titulescu a adus o mare contribuție la lupta poporului român pentru apărarea independenței, suveranității și integrității naționale a țării, pentru apărarea păcii.

Negocierile duse în anii 1935—1936 de Nicolae Titulescu din împunernicirea guvernului cu M. Litvinov, comisarul pentru afacerile ex-

¹¹ Cu privire la personalitatea luminoasă a acestui patriot înflăcărat, om politic și diplomat de mare talent, care prin întreaga sa activitate a adus o mare contribuție la lupta poporului român pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale a României, a apărut în 1966 în Editura științifică, sub semnătura lui I.M. Oprea, o valoroasă lucrare intitulată *Nicolae Titulescu*.

terne al Uniunii Sovietice, în vederea încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic s-au concretizat în proiectul de tratat elaborat în iulie 1936. Proiectul prevedea reglementarea acordării ajutorului reciproc pe baza respectării integrității, independenței și suveranității naționale în ipoteza că unul dintre semnatori ar fi devenit victima unei agresiuni.

Anticomunismul claselor dominante, presiunea cercurilor fasciste și a virfurilor celor mai reacționare burghezo-moșierești din interior, precum și iluzia preîntâmpinării pericolului hitlerist printr-o aliniere a politicii externe românești la orientarea concesivă față de agresori a puterilor apusene, care se contura cu tot mai multă claritate, au condus la întreruperea tratativelor româno-sovietice care realizaseră proiectul de pact amintit.

Țintă a atacurilor și uneltirilor forțelor reacționare internaționale și interne de diferite nuanțe, pentru principialitatea și fermitatea soluțiilor preconizate în combaterea hitlerismului și revanșismului și a unor măsuri adecvate pe planul politicii interne, N. Titulescu a fost îndepărtat din guvern în august 1936. Aceasta a dus la slăbirea influenței cercurilor politice burgheze, care se opuneau planurilor revizionist-expansioniste ale Germaniei naziste și Ungariei horthiste, la slăbirea și mai mult a coeziunii Micii Înțelegeri.

Schimbările care se conturau pe plan extern și încordarea situației internaționale au dat naștere unor dispute vii între forțele politice interne în legătură cu metodele de urmat pe acest tărîm. Grupările și cercurile de dreapta, avînd ca lideri pe Al. Vaida-Voievod, Gh. Brătianu, C. Argetoianu ș.a., prin reacționarismul lor, prin sprijinul și incurajarea date organizațiilor fasciste, subminau rezistența națională împotriva pericolului fascist. Împotriva acestora se ridicau cercuri largi, inclusiv numeroși și remarcabili oameni politici democrați și reprezentanți ai intelectualității progresiste, care și manifestau neliniștea față de activizarea legionarilor și creșterea pericolului dezmembrării și aservirii țării imperialismului german. Figuri politice proeminente, ca N. Titulescu, N. Iorga, Gr. Iunian, Virgil Madgearu, Victor Iamandi, Dem. Dobrescu, Armand Călinescu, Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu, dr. Retty, Petre Gheată, Mitiță Constantinescu, Gr. Filipescu etc., au luat atitudine contra expansiunii Germaniei naziste și agenturii sale interne, pentru întărirea securității țării. Comuniștii și socialiștii, împreună cu aceste personalități politice și grupările lor, au întreprins acțiuni în comun, multe dintre ele încununată de succes, dovedind prin aceasta viabilitatea colaborărilor pe obiective majore, punînd mai presus decît orice salvarea de pericolul fascist hitlerist și independența patriei.

Numeroase personalități se pronunțau în favoarea unei politici de prietenie și de colaborare cu Uniunea Sovietică. Evident, gradul de fermitate și consecvența acestora difereau, dar pe toți îi unea adversitatea față de hitlerism, conștiința pericolelor grave pentru integritatea și independența țării.

În sprijinul politicii externe antihitleriste și antirevizioniste s-a pronunțat consecvent partidul comunist. De asemenea au luat atitudine în acest sens Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Unitar și Partidul Socialist (Popovici).

Partidului Comunist Român i-a revenit meritul de a fi fost forța principală care a înțeles cu limpezime pericolul grav pe care-l reprezintă hitlerismul pentru libertatea și pacea Europei, pentru destinele României. P.C.R. a preconizat soluții și măsuri concrete de ordin politic, economic, social și militar, menite să întărească și să asigure capacitatea de rezistență antifascistă, antihitleristă a poporului român.

Pe plan mai general se poate însă afirma, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, că „evenimentele politice din perioada aceea evidențiază cu putere că în țara noastră, în rîndul maselor muncitoare, al cercurilor democratice largi exista o profundă ostilitate împotriva fascismului, a Germaniei naziste”¹².

Condițiile deosebite interne și externe în care Partidul Comunist Român a trebuit să activeze în perioada care ne stă în atenție, mai ales creșterea treptată a primejdiei fasciste, au făcut necesară adoptarea unor măsuri de întărire a rîndurilor sale, rezolvarea unor noi și complexe sarcini. Înfrișgînd condițiile grele ale ilegalității și măsurile represive îndreptate împotriva sa, P.C.R. a acționat cu vigoare sporită în direcția întăririi sale organizatorice. O covârșitoare însemnătate în această direcție a avut experiența acumulată în cursul marilor bătălii proletare din anii crizei economice.

Concentrîndu-și atenția pe linia legării strînse cu detașamentele de bază ale clasei muncitoare, partidul comunist a primit în rîndurile sale numeroși muncitori legați nemijlocit de procesul muncii, ceea ce a dus la îmbunătățirea compoziției sociale a partidului, fapt deosebit de important, dată fiind situația nesatisfăcătoare anterioară asupra căreia atrăsese atenția în mod deosebit Congresul al V-lea al partidului. Între 1934 și februarie 1938, acționîndu-se pe aceste coordonate, s-a reușit crearea de noi organizații de partid și totodată întărirea celor existente. După datele de care dispunem, fără îndoială incomplete, P.C.R. a avut încă la începutul acelei perioade circa 300 de organizații de bază în întreprinderi importante, de pe întreaga suprafață a țării¹³. Totodată, partidul comunist a reușit să atragă în rîndurile sale țărani din unele sate din județele Ilfov, Bihor, Mehedinți, Hunedoara, Dolj, Romanați, Vilcea, Arad etc. Succesele înregistrate pe tărîm organizatoric, reflectate în primul rînd de rețeaua organizațiilor de partid din întreaga țară, capitala ocupînd un loc de prim rang, nu au fost însă de natură să ducă la consolidarea legăturilor partidului atît cît ar fi fost necesar în unele ramuri importante ale economiei, în special în metalurgie, industria minieră și petrolieră.

Legături tot mai strînse, mergînd pînă la constituirea de organizații proprii, a izbutit să realizeze în acei ani P.C.R. în mediul intelectual, mai ales în rîndul universitarilor (București, Cluj și Iași), al scriitorilor și publiciștilor, al profesorilor secundari și învățătorilor.

¹² Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 367.

¹³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, inv. 8, dos. 118, f. 8—35; fond. 15 I. C., dos. 180, f. 312; fond. 16 I.C., dos. 185, f. 208 și 260.

Pentru conducerea mai operativă a activității de partid, plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1933 a hotărât mărirea numărului organizațiilor regionale de la 7 la 11¹⁴. Această structură organizatorică s-a menținut pe întreaga perioadă care ne stă în atenție. S-au produs totodată o reală îmbunătățire și îmbogățire a structurii organizatorice a P.C.R. în fiecare regională¹⁵.

În anii 1934—februarie 1938 a existat o pronunțată fluctuație în conducerea centrală a partidului, determinată atât de măsurile represive ale autorităților burghezo-moșierești, cât și de înlocuirea a numeroase cadre de către Comintern¹⁶. În această perioadă au activat în Biroul Politic, care își avea sediul în străinătate, Alexandr Danieliuk Stefanski (Gorun), Boris Stefanov, Lenuța Filipovici, Nicolae Goldberger, Vanda Nicolski, Eugen Iacobovici, Emil Halițki, iar din Secretariatul C.C. al P.C.R., cu sediul în țară, au făcut parte, în unele cazuri fără continuitate pe întreaga perioadă, Gavrilă Birtaş, Lucrețiu Pătrășcanu, Bela Brainer, Gheorghe Crosnef, M. Diaciuc-Dăscălescu, Gheorghe Dumitru, Ștefan Foriș, Dimităr Ganev, Ilie Pintilie, Constantin Pîrvulescu, Ion Popescu-Puțuri, Alexandru Sencovici, Gheorghe Stoica etc.

În ce privește influența activului de partid aflat în străinătate asupra orientării, organizării și desfășurării muncii organelor și organizațiilor P.C.R. din țară, trebuie menționat că a rămas și în această perioadă insuficient de eficace. Datorită necunoașterii corespunzătoare a situației reale din țară, posibilitățile de informare fiind limitate în acei ani grei, în multe situații activul de partid din străinătate a făcut aprecieri și a dat indicații organelor și organizațiilor de partid din țară în maniere care contraveneau cerințelor obiective și subiective ale procesului revoluționar pe care-l parcurgea mișcarea muncitorească, democratică și antifascistă din România.

Sub conducerea P.C.R. și-au desfășurat activitatea în acei ani ca principale organizații ilegale Uniunea Tineretului Comunist, Ajutorul roșu, Cercul femeilor comuniste. Un ajutor prețios pentru activitatea generală a partidului desfășurată în rîndul tineretului din uzine și fabrici, instituții, școli și facultăți, din armată pentru atragerea lui pe calea luptei revoluționare și democratice l-a constituit Uniunea Tineretului Comunist.

În scopul extinderii și întăririi legăturilor sale cu masele populare, P.C.R. a creat un mare număr de organizații de masă legale, care cuprindeau mii de membri.

În conducerea comitetelor regionale ale P.C.R., în conducerea U.T.C., ca și a organizațiilor de masă legale sau ilegale create sau influențate de P.C.R., s-au aflat numeroși activiști, printre care : Nicolae Alexe, Nicolae Bucurescu, Simion Bughici, Nicolae Ceaușescu, Dumitru Coliu, Miron Constantinescu, Nicolae Cristea, Constantin David, Teohari Georgescu,

¹⁴ Ibidem, fond. 1, inv. 8, dos. 118, filele 8—35.

¹⁵ În București, de pildă, activau trei comitete raionale : Verde, Albastru și Negru (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, inv. 8, dos. 118, f. 8—35). În Oltenia activau patru comitete județene ale P.C.R. : R. Vlcea, Romanați, Mehedinți și Muscel (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 16 I.C., dos. 185, f. 208).

¹⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, inv. 8, dos. 158, f. 168—203 (raport al Secretariatului C.C. al P.C.R. pe perioada 1936—ianuarie 1937).

Bela Josza, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Mihăileanu, Alexandru Moghioroș, Emil Popa, Leonte Răutu, Constantin Trandafirescu, Manole Tudorache, Costache Țiulescu, Vasile Vilcu, Ștefan Voitec etc.

Contribuția P.C.R. și îndeplinirea rolului activ care îi revenea în ralierea tuturor forțelor antifasciste și nefasciste au fost frinate și în acei ani, pe de o parte, de persistența unor insuficiențe, a unor practici și atitudini nepotrivite în înseși rîndurile partidului, ale conducerii sale (manifestări de oportunism, fracționism, sectarism etc.), iar pe de altă parte de aplicarea mecanică a unor lozinci și forme tactice de acțiune pentru front popular antifascist elaborate de organele Comitetului Executiv al Cominternului, valabile întru totul în alte țări, dar necorespunzătoare situației politice concrete din România, realităților societății românești.

Deși la Congresul al VII-lea al Internaționalei comuniste, desfășurat la Moscova între 25 iulie și 20 august 1935, s-a relevat că în aplicarea orientării generale de luptă antifascistă fiecare partid trebuie să țină seama de situația concretă din țara respectivă, au continuat să se manifeste practici dăunătoare legate de impunerea unor teze și lozinci neconforme cu realitățile din România, de dictarea a conduitei politice într-o situație sau alta. Astfel, directivele trimise pe diferite canale de către organele Cominternului îndreptau direcția atacului principal în cadrul tacticii de front popular împotriva guvernului liberal, a politicii interne și externe a acestuia. Ca urmare, relevînd în mod just caracterul reacționar al guvernului Tătăreșcu, unele documente ale P.C.R. au apreciat în mod exagerat că acest guvern urmărea instaurarea dictaturii fasciste, ba, mai mult, în alte documente se aprecia deja ca fascist acest guvern, lucru care era total greșit. Prin aceasta se estompa implicit viziunea asupra principalului purtător al pericolului fascist pe plan intern, Garda de fier. Calificînd ca fasciste și alte formațiuni politice, printre care Partidul Național-Țărănesc, Partidul Conservator — Gr. Filipescu, Partidul Național-Democrat — N. Iorga, cunoscute prin poziția lor net antihitleristă și legate de cercurile anglo-franceze, partidul comunist a fost frinat în folosirea cu succes a posibilităților deschise de luptele muncitorimii din 1933 pentru antrenarea unor forțe de masă mereu mai largi la stăvilirea pericolului fascist în creștere.

Însăși linia tactică de front popular antifascist, fiind concepută în unele documente și directive pe baze sectare, înguste, numai cu unele organizații de jos ale unor partide, nu putea realiza concentrarea de forțe pe scară națională care o impunea tactica de front popular.

Prin amestecul din afară în treburile interne ale P.C.R. se explică și faptul că în documente ale P.C.R. au apărut încă, deși în măsură mult mai mică decît înainte, aprecieri și teze eronate cu privire la problema națională în România¹⁷.

Dizolvarea U.T.C. (la începutul anului 1937), ca urmare a indicațiilor Internaționalei Comuniste a Tineretului, în împrejurări în care existența unei organizații comuniste a tineretului era mai necesară ca oricînd, a contribuit la rîndul său la slăbirea capacității de luptă a partidului.

Organizațiile P.C.R., comunistii în general au fost deseori dezorientați de asemenea practici și directive, care veneau în flagrantă contradicție cu interesele poporului. În multe cazuri, acestea nu au fost însușite de o

¹⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 16 I.C., dqs. 192, f. 107—108.

serie de organizații locale ale P.C.R. (Hunedoara, Ploiești, Craiova, Bihor, Galați, T.-Severin, Cluj, Suceava, Vilcea, Dobrogea, Bacău etc.), care, pornind de la realitățile politice din țară, au căutat să acționeze conform necesităților reclamate de pericolul care amenința masele și independența României, cerute de mersul ascendent al mișcării antifasciste și de interesele oamenilor muncii din România ¹⁸.

Cum se știe, opoziția unor activiști ai P.C.R. față de practicile impunerii unor teze și aprecieri neizvorite din realitățile și necesitățile interne s-a soldat nu o dată cu înlăturarea lor din posturile de răspundere pe care le ocupau în partid, chiar cu excluderea din partid. În anii 1936—1938, un număr important de activiști de frunte ai P.C.R., membri ai conducerii partidului, aflați ca emigranți politici pe teritoriul U.R.S.S., au fost arestați, judecați și executați, o parte dintre ei fiind ulterior reabilitați post-mortem prin hotărâri ale instanțelor judecătorești din U.R.S.S. Printre aceștia s-au aflat: Arbore Ecaterina, Aladar Imre, I. Dic-Dicescu, Diamandescu Tudor, Dobrogeanu-Gherea Alexandru, Filipovici Elena, Fabian Finkelstein David, Grofu Dumitru, Konitz Jaques, Köblós Elek, Lichtblau Leon, Leonin Marcel, Moscovici Gelber (Moscu Ghiță), Nicolau Alexandru, Pauker Marcel, Rozvan Eugen, Zalic Alter, Zissu Petre, Timotei Marin ¹⁹. Aceste practici au însemnat o lovitură grea dată Partidului Comunist Român, într-un moment când în fața sa se ridicau sarcini istorice imperioase legate de preîntâmpinarea pericolului de moarte hitlerist, care plana asupra maselor, a integrității și a independenței țării.

În pofida unor asemenea stări de lucruri, înlăturând în mare măsură o serie de aprecieri și interpretări nerealiste, greșite, emise de Congresul al V-lea al P.C.R. asupra unor aspecte importante privind linia politică generală a partidului, asupra problemelor națională și agrară, precum și a caracterului unor partide și grupări politice, partidul comunist a reușit să-și lărgescă contactele cu grupările sau cu organizațiile democratice, să stabilească legături cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități progresiste. În activitatea practică, comunistii au înlăturat în mare parte influența unor aprecieri necorespunzătoare asupra dispozitivului forțelor de clasă, aprecieri care aveau atunci circulație în mișcarea comunistă mondială, potrivit cărora P.S.D. era calificat ca „social-fascist”, iar toate partidele și organizațiile burgheze sau aflate sub conducere burgheză erau calificate aproape fără nici o diferențiere ca antinaționale, „fasciste” sau „fascizante”. Asemenea aprecieri inadecvate odată adoptate, evident, nu puteau decît să creeze pericolul izolării partidului comunist de organizațiile și de personalitățile necomuniste, dar animate de sentimente progresiste, patriotice și anti-hitleriste.

În anii 1934—februarie 1938, în activitatea P.C.R. și-a făcut loc tot mai mult o linie realistă, bazată pe studiul condițiilor social-politice interne, conjugate cu situația internațională și, în funcție de acestea, s-au stabilit sarcinile partidului în mobilizarea maselor populare aparținând diferitelor categorii sociale, fără deosebire de naționalitate, cu diverse

¹⁸ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XII-8, inv. 983.

¹⁹ Plenara C.C. al P.C.R. din 22—25 aprilie 1968, Editura politică, București, 1968, p.75.

orientări politice, la lupta pentru cucerirea de revendicări economice și politice, contra pericolului fascist.

Un loc important în orientarea activității P.C.R. în conformitate cu imperativele majore ale momentului istoric în care se afla țara l-au avut plenarele C.C. al P.C.R. din iulie 1933, februarie 1935 și mai ales din iulie 1936, care au analizat pe larg activitatea partidului, situația politică internă, poziția P.C.R. față de partidele și de grupările politice muncitorești și burgheze, raportul de forțe dintre ele, stabilind tactica partidului de făurire a Frontului unic muncitoresc, coloană vertebrală a unei largi concentrări a forțelor democratice, Frontul popular antifascist. Fără îndoială, Congresul al VI-lea al partidului, despre a cărui convocare au existat propuneri și discuții în partid în cursul anului 1936, ar fi avut menirea de a generaliza experiența pozitivă dobândită și de a trasa viitoarele linii directoare de conduită a partidului. Realizarea convocării și desfășurării lucrărilor congresului nu a putut însă deveni fapt împlinit, ceea ce fără îndoială a constituit un impediment pentru activitatea generală a partidului.

Pe baza analizei evenimentelor interne și internaționale de la începutul anului 1933, Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1933 a preconizat măsuri de întărire politică-organizatorică a partidului în diferitele sectoare economice care nu stătuseră pînă atunci în suficientă măsură în atenția sa și a indicat mijloacele prin care trebuiau mobilizate în jurul clasei muncitoare celelalte pături și categorii sociale în lupta împotriva exploatării capitaliste, pentru apărarea libertăților democratice, împotriva primejdiei fasciste. Plenara a luat poziție împotriva manifestărilor sectariste ale unor comuniști, mai ales în atitudinea lor față de sindicate, cerînd organizațiilor de partid să manifeste mai multă suplețe și inițiativă în relațiile cu sindicatele afiliate la C.G.M., ca și pe plan mai larg, în organizarea și conducerea luptei maselor populare.

Începînd cu anii 1935—1936, P.C.R. a înțeles mai profund decît o înțelesese pînă atunci că, fără a renunța la principii, lui îi revenea sarcina de a milita cu stăruință pentru ralierea pe o platformă comună a tuturor forțelor sociale și politice în jurul unor deziderate nu neapărat exclusiv revoluționare, nu comuniste cu precădere, căci anticomunismul unor lideri ai partidelor și grupărilor burgheze ar fi împiedicat fără îndoială, cum făcuseră de altfel în atîtea rînduri, conlucrarea comuniștilor cu masa membrilor acestor forțe politice. Comuniștii au înțeles în acești ani din ce în ce mai bine că o conlucrare fructuoasă, o mobilizare activă a unor largi forțe sociale și politice se putea realiza la început, atît de sus, cît și de jos, numai în jurul unor obiective larg democratice, umanitare, capabile să capteze atenția și interesul unor mase largi.

În acest sens, un pas înainte în stabilirea liniei tactice de luptă a P.C.R. l-a constituit plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935²⁰. Plenara a pus în centrul preocupărilor sale analiza raportului forțelor de clasă din România, mai ales cele de extremă dreaptă, în cap cu Garda de fier, sprijinite de virfurile reacționare ale burgheziei și moșierimii române, și forțele democratice, în frunte cu clasa muncitoare și avangarda sa,

²⁰ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab. XIX-2, inv. 841.

Partidul Comunist Român. Pornind de la aprecierea că raportul forțelor de clasă înclina fără putință de tăgadă în favoarea forțelor democratice, antifasciste, în favoarea maselor muncitoare, plenara a conturat în termeni realști tactica luptei pentru crearea Frontului popular antifascist, care să grupeze pături și categorii sociale largi, muncitori, țărani, meseriași, intelectuali, mici negustori, funcționari și pensionari în vederea îmbunătățirii condițiilor de muncă și de trai ale acestora, în vederea apărării libertăților democratice și luptei împotriva primejdiei fasciste. Subliniindu-se necesitatea înfăptuirii Frontului unic muncitoresc ca o condiție esențială pentru crearea unui larg Front popular antifascist, plenara a preconizat atragerea unor variate pături și categorii sociale în luptă în jurul clasei muncitoare. Spiritul realist în care problemele tacticii P.C.R. de realizare a Frontului unic muncitoresc și a Frontului popular antifascist au fost discutate în cadrul plenarei C.C. al P.C.R. din februarie 1935 avea să fie cîteva luni mai tîrziu confirmat prin felul în care Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste avea să abordeze aceste probleme, devenite în acele momente probleme majore, stringente ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Un an mai tîrziu, pe baza unei prețioase experiențe acumulate, a studierii atente a ansamblului factorilor interni și externi, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936, desfășurată la Praga, a dat noi indicații de mare însemnătate în legătură cu linia politică-tactică a partidului²¹. Punînd în centrul atenției problema creșterii pericolului fascist, revizionist, care amenința integritatea teritorială a țării și înșăși ființa națională a poporului român, plenara a apreciat că „România poate deveni un obiect de reîmpărțire, nouă, imperialistă, a Europei, iar nu un subiect”. Ea a relevat că triumful hitlerismului ar duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german”. Partidului comunist îi revenea, potrivit aprecierilor plenarei, sarcina de a „organiza rezistența față de un atac posibil din partea fascismului german și ungar asupra României”. Exprimînd poziția patriotică a comunistilor, plenara arată că ei „vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării”, vor „intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste”.

Plenara, pe baza analizei făcute, a elaborat și a adoptat o platformă comună de luptă patriotică, antifascistă, menită să ralieze largi forțe social-politice, inclusiv partide și grupări burgheze cu poziții lucide, democratice, apreciate în documentele plenarei ca reprezentînd în condițiile date „factori antifasciști”. Platforma prevedea, printre altele, lupta împotriva pericolului de război din partea Germaniei hitleriste, pentru o politică consecventă de pace și de apropiere de Uniunea Sovietică și încheierea unui pact de ajutor mutual cu ea, pentru stringerea legăturilor cu Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, pentru întărirea Ligii Națiunilor, alungarea din țară a tuturor agenților hitleriști, desființarea și interzicerea tuturor organizațiilor fasciste, curățirea aparatului de stat de elementele fasciste-hitleriste, apărarea regimului constituțional și a tuturor instituțiilor democratice, lupta împotriva cenzurii și stării de asediu,

²¹ Ibidem, cota A XXI-6, inv. 981.

pentru libertăți cetățenești, pentru dreptul liberei organizări politice și profesionale a maselor, contra politicii de ațîțare națională, pentru drepturi egale ale naționalităților conlocuitoare cu poporul român²², contra regimului de exterminare a deținuților politici din închisori, pentru un regim politic în închisori, pentru amnistie generală, pentru o politică de ridicare economică și culturală a maselor populare, respectarea zilei de muncă de 8 ore, ridicarea salariilor, împrăștierea țărănilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, ușurări fiscale pentru muncitori, țărani, meseriași, mici comercianți și industriași etc. „Partidul Comunist din România — precizau hotărîrile plenarei lărgite din 1936 — este gata să trateze cu alte partide și organizații pentru lupta comună pe baza acestei platforme ori a unora din punctele ei. Partidul este gata să participe la organizarea luptei comune pentru orice cerință vitală a maselor”.

Activitatea P.C.R., a organizațiilor sale, a comuniștilor pentru traducerea în viață a liniei politice tactice stabilite s-a desfășurat între 1934 și februarie 1938 cu prețul înfrîngerii unor multiple obstacole și al unor sacrificii grele. Măsurile represive ale guvernărilor îndreptate împotriva comuniștilor și celorlalte elemente revoluționare n-au încetat nici un moment. Mulți dintre cei mai buni luptători revoluționari și patrioți au fost urmăriți, persecutați, arestați, schingiuiți și întemnițați. După procesul de la Craiova (iunie 1934) intentat conducătorilor luptelor revoluționare din ianuarie-februarie 1933, P.C.R. a organizat evadarea din închisoare a unora dintre acești conducători (Constantin Doncea, Dumitru Petrescu și Gheorghe Vasilichi) și a continuat campania de masă în vederea eliberării lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Marin Ionescu-Neica și a celorlalți deținuți politici comuniști, revoluționari.

Procese politice judecate în anii 1935—1937 în București, Craiova, Chișinău, Brașov, Cluj, Constanța, Iași, Galați etc., în care au fost implicați Tudor Bugnariu, Nicolae Ceaușescu, Nicolae Cioroiu, Petre Constantinescu-Iași, Alexandru Moghioroș, Ana Pauker, Grigore Preoteasa, Alexandru Șteflea și alți comuniști și patrioți antifasciști, au fost transformate atît de luptătorii aflați pe banca acuzaților, cît și de masele largi ce se solidarizau cu ei în adevărate tribune de demascare a regimului burghez-moșieresc și a pericolului fascist, de mobilizare a poporului în lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a integrității teritoriale, independenței și suveranității patriei.

Este important de remarcat faptul că teroarea și prigonirea comuniștilor și antifasciștilor au cunoscut o puternică ripostă din partea maselor. Regimul a fost pus față în față cu valul tot mai puternic și mai lung de proteste în întreaga țară împotriva arestării și torturării celor mai buni fii ai poporului, comuniști și antifasciști. Fiecare nouă încercare a regimului ca prin mijloace brutale să se răfuiască cu comuniștii și cu antifasciștii s-a transformat în conflict cu masele tot mai largi ale poporului.

²² Partidul Comunist, chemînd naționalitățile conlocuitoare să se încadreze în lupta generală contra fascismului, a primejdiei hitleriste, arăta că salvarea lor se află în lupta alături de masele largi de pe teritoriul întregii țări. În același timp, P.C.R. făcea apel ca masele să lupte contra discriminărilor naționale, pentru acordarea și respectarea drepturilor democratice tuturor celor ce muncesc indiferent de naționalitate, pentru înfrățirea poporului român și a naționalităților conlocuitoare în lupta comună contra primejdiei comune reprezentate de Germania hitleristă și de urzitorii de războaie agresive.

P.C.R. a organizat apărarea în numeroase procese ale militanților mișcării muncitorești și antifasciste trimiși în fața instanțelor de judecată de organele represive ale regimului burghezo-moșieresc. În aceste procese au pledat Ion Gheorghe Maurer, Stelian Nițulescu, Petre Grozdea, C. Paraschivescu-Bălăceanu, Mihail Cruceanu, Marcu Witzman, Mihail Macavei, Radu Olteanu ș.a. Acțiunile de solidaritate cu comuniștii și cu antifasciștii implicați în procesele înscenate de justiția burghezo-moșierească s-au împletit permanent cu multiple forme de sprijinire morală și materială a luptei eroice dusă de către comuniștii și antifasciștii întemnițați la Doftana, Caransebeș, Tg.-Ocna, Suceava, Văcărești, Mislea, Deva, Dumbrăveni, R.-Sărat, Galata (Iași) și în alte închisori. Devotați pînă la sacrificiu cauzei clasei muncitoare și intereselor majore ale poporului român, activiștii de frunte ai partidului comunist, militanții revoluționari, luptătorii antifasciști au înfruntat cu eroism regimul de exterminare morală și fizică la care guvernarea îi supuneau. Departe de a ceda în fața terorii la care au fost supuși, militanții revoluționari din închisori au răspuns cu demnitate și dirzenie, cu muncă politică și cultural-educativă, factori care au contribuit la sudarea unor puternice colective de luptă legate cu activitatea comuniștilor din afara închisorilor. Comuniștii închiși învățau neconținut, studiau problemele teoriei, ale strategiei și tacticii revoluționare, se pregăteau din punct de vedere politic-ideologic și cultural prin toate mijloacele ce le stăteau la îndemână. În închisori, P.C.R. a format în acei ani cadre de conducători revoluționari strîns legați de mase, caracterizați prin fidelitate neabătută față de interesele poporului și ale patriei, prin înaltă principialitate și clarviziune politică. Datorită acestei activități, ei au ieșit din închisori cu o temeinică pregătire generală și politică. După executarea pedepselor, încadrîndu-se în viața politică, ei au contribuit efectiv — prin experiența și cunoștințele lor — la activitatea partidului și la lupta lui.

Lupta pentru făurirea Frontului popular antifascist în România, luptă în avangarda căreia s-a situat consecvent partidul comunist, s-a soldat în perioada dată cu multe rezultate pozitive, cu dobîndirea unor experiențe valoroase. Literatura de specialitate a cunoscut mai ales în ultimii ani o amplă reflectare a întregului efort depus pe acest tărîm de către masele largi populare²³. Acest efort și rezultatele lui imediate și de perspectivă caracterizează, credem, cel mai bine locul și rolul pe care Partidul Comunist Român le-a deținut în perioada dată în întreg sistemul vieții politice a țării în general, în mișcarea de opoziție antiguvernamentală și antifascistă în special.

În ansamblul luptei purtate în acei ani, clasa muncitoare s-a afirmat în România drept clasa socială fundamentală, forța principală. Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare a activat hotărît pentru a antrena în această luptă alte pături și categorii sociale

²³ Cu dată recentă, în nr. 5/1970 al revistei „Studii”, noi înșine am evocat într-un amplu studiu de sinteză întreagă această luptă. Din acest motiv nu ne vom opri în continuare decît asupra unor considerații de natură generală.

în vederea concentrării lor pe o platformă comună a Frontului popular antifascist. Din păcate, pînă acum, în literatura de specialitate din țara noastră nu a apărut o lucrare care și-ar justifica cu totul utilitatea și care ar trebui să se numească fără îndoială *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*. Ceea ce dorim să subliniem în mod deosebit este faptul că în cursul înclăștărilor revoluționare din acei ani creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor și întărirea unității muncitorești în decursul acțiunilor au influențat asupra creșterii rolului clasei muncitoare ca factor social și asupra dezvoltării ei într-o forță conducătoare a mișcării democratice, antifasciste în permanentă dezvoltare. Pe aceste baze de fapt s-a întărit continuu din punct de vedere organizatoric și politic Partidul Comunist Român, afirmîndu-se neîncetat ca avangardă de nădejde a clasei muncitoare.

O atenție din ce în ce mai mare a acordat partidul comunist întăririi legăturilor sale cu satele. Alături de obiectivul de mare interes pentru țărănime, lupta pentru pămînt, lupta împotriva primejdiei fasciste a constituit pentru partidul comunist o a doua pistă principală pe care s-a întilnit cu țărănimea. Și, după cum se știe, nu au fost puține la număr prilejurile în care lupta antifascistă a trecut chiar pe primul plan în cadrul unora dintre acțiunile țărănești, chiar dacă în perioada dată, din motivele cunoscute, accesul partidului spre sate nu a putut rezolva pe deplin problema înfăptuirii alianței muncitorești-țărănești.

Cum este și normal, pe planul demascării fascismului și al luptei practice împotriva lui, o contribuție de seamă au adus-o intelectualii democrați, patrioți. Într-o etapă de mari frământări sociale și politice ca cea cuprinzînd anii la care ne referim, tot ce a avut mai de preț intelectualitatea noastră — savanți, scriitori și artiști al căror renume depășise de mult granițele țării — s-au situat de partea forțelor democratice, au militat prin cuvîntul și opera lor, în spiritul chemărilor partidului comunist, împotriva fascismului, au afirmat năzuințele de independență și de suveranitate ale poporului nostru, s-au ridicat împotriva înrobirii străine, a nesocotirii demnității naționale. O trăsătură a antifascismului intelectualității românești a constituit-o faptul că manifestările sale nu au fost izolate de mișcarea antifascistă a celor mai consecvente forțe ale democrației: clasa muncitoare și organizațiile sale.

O formă obișnuită de exprimare a hotărîrii de luptă revoluționară, antifascistă, antihitleristă a maselor o reprezenta organizarea unor mari întruniri populare. Adeseori aceste întruniri se sfîrșeau prin puternice manifestații antifasciste, pentru pace, prin organizarea de demonstrații de stradă.

Pentru a spori eficiența mișcării generale antifasciste din România, partidul comunist s-a orientat, îndeosebi începînd din anii 1935—1936, spre concentrarea într-un front comun antifascist a tuturor organizațiilor revoluționare și democratice, lăsînd totodată deschise porțile pentru toate partidele, grupările și organizațiile de alte nuanțe politice dornice a colabora la o înfruntare fățișă cu fascismul, cu propaganda sa demagogică și cu acțiunile sale deșănțate. În acest sens, P.C.R. a și adresat în mai multe rînduri apeluri celor mai diverse partide și grupări politice și a obținut o serie de succese importante, a căror relevare într-o asemenea discuție este neapărat

necesară. Blocul democratic, de pildă, a fost cel care la 26 noiembrie 1935, la fel cum făcuse Frontul plugarilor cu Madosz-ul la 24 septembrie 1935 la Băcia, a încheiat la București un acord de colaborare democratică și antifascistă cu Partidul Socialist (Popovici). „Încheind acest acord — se specifica în documentul adoptat —, cele două organizații sînt convinse că exprimă, prin concentrarea acțiunii lor, realitatea năzuințelor, luptelor și organizării multimilor muncitoare de la orașe și sate, a intelectualilor, micilor comercianți, micilor industriași, meseriașilor, funcționarilor, pensionarilor și a tuturor acelor care sînt expuși pericolului fascist, creator de mizerie, război și lagăre de concentrare”. Organizațiile semnate, se arată în continuare, „cred că acordul încheiat este expresia nu a discuției dintre comitete și delegați, ci își are originea în frământarea și acțiunea multimilor muncitoare care doresc unirea forțelor democratice, fiind hotărîte să înfrunte prin toate mijloacele legale de masă orice fel de aventură dictatorială fascistă-hitleristă”²⁴. Succesele amintite aveau să fie dezvoltate prin încheierea la scurt timp, la 6 decembrie 1935, a acordului de la Țebea (județul Hunedoara). Semnificația acestui acord, încheiat simbolic sub gorunul legendar al lui Horia și la mormîntul lui Avram Iancu, a fost cu totul deosebită, dovedindu-se prin aceasta posibilitatea reunirii pe o platformă comună a maselor populare pe baza unui program de revendicări larg-democratice, antifasciste.

Concluzii prețioase se pot desprinde în ceea ce privește dispoziția forțelor politice și sociale ale țării, aversiunea maselor față de fascism în general și față de activitatea Gărzii de Fier și a grupării naționaliste gogo-cuziste în special din analiza campaniilor electorale și a desfășurării alegerilor parlamentare, județene și comunale în perioada ce ne stă în atenție. O asemenea analiză ne oferă posibilitatea de a aprecia, pe baza rezultatelor concrete obținute de fiecare dintre partidele și organizațiile participante, raportul de forțe din viața politică a României acelor ani. În pofida terorii și manevrelor de tot felul exercitate asupra maselor de către autoritățile guvernamentale, pe de o parte, și de organizațiile fasciste, pe de altă parte, a încercărilor de a împiedica pe alegători de a se prezenta la urne, a demagogiei deșănțate a partidelor de dreapta și fasciste, a furtului de urne și a celorlalte samavolnicii comise, masele largi s-au afirmat pretutindeni în alegeri ca adversari hotărîți ai oricăror tendințe de dreapta, dictatoriale și fasciste, ca partizani fideli ai luptei democratice, antifasciste. Mai deplin decît în oricare alt exemplu ce se poate da din acei ani, această concluzie s-a desprins cu prilejul alegerilor parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara de la 18 februarie 1936, cînd forțele democratice și antifasciste, raliat pe o platformă comună și avînd candidați comuni democrați, au înregistrat una dintre cele mai prestigioase izbînzii.

În succesele obținute de forțele democratice și în alte alegeri desfășurate pe ansamblul întregii țării, concretizate în obținerea unui număr mare de mandate și de voturi, trebuie distinsă cu deosebire contribuția P.C.R. la concentrarea forțelor democratice, după exemplul dat de Hunedoara și Mehedinți la 18 februarie 1936, în jurul unui candidat comun,

²⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 20, dos. 4076, fila 52.

care, indiferent de apartenența sa la partid, trebuia să reprezinte din momentul alegerii sale interesele și voința colectivă a maselor de alegători, care, de pe pozițiile Frontului popular antifascist, îl susținuseră în fața urnelor.

Desigur, într-o asemenea analiză nu trebuie să ne scape din atenție faptul că Garda de fier, principala organizație fascistă din România, din 1933 abia în alegerile parlamentare din decembrie 1937 a îndrăznit să ridice capul și să emită pretenții deosebite, în rest mulțumindu-se în alegerile comunale și județene desfășurate în intervalul amintit cu acțiuni de hărțuire a forțelor democratice, de terorizare și de intimidare a lor.

Nu este lipsit de importanță să arătăm că, potrivit rezultatelor cercetărilor întreprinse de noi asupra participării Gărzii de fier și a altor organizații fasciste la alegerile parlamentare, județene și comunale din întreg intervalul interbelic, numărul de voturi și de mandate obținute de acestea a fost neînsemnat pentru a putea fi luat în considerație, ceea ce vorbește, credem, de la sine, cu forța de convingere a faptelor, despre aversiunea maselor față de fascism, despre impopularitatea fascismului în România.

O contribuție de seamă în lupta revoluționară, în acțiunea de demascare a fascismului, de mobilizare a maselor în frontul comun de luptă pentru democrație și pace a adus-o presa comunistă, democratică și antifascistă a vremii.

Este cu atât mai mare meritul slujitorilor acestei presei din acel timp, cu cât a fi gazetar „de stînga”, antifascist, în vremea cînd legionarii ucidau pe peronul gării Sinaia pe I.G. Duca, primul ministru al țării, și își lichidau adversarii cu cuțitul, pistolul sau pușca-mitralieră, nu era o profesiune comodă. A combate pătrunderea fascismului în România, a expune oprobriului public metodele de cumpărare a unor politicieni români de către hitleriști, a condamna măsurile luate de guvernanți împotriva clasei muncitoare, a maselor în general, a scrie despre partidul comunist atunci cînd simpla menționare a numelui lui constituia delict penal, toate reprezentau acte de curaj civic, curaj plătit deseori cu jertfe. Cum se știe, numărul celor care au nesocotit gravele pericole care planau asupra lor și au închinat activitatea lor luptei antifasciste cu toată măiestria gazetărească și cu profunzimea sentimentelor patriotice de care erau animați a fost cu totul impresionant. .

Deosebit de active s-au dovedit clasa muncitoare, masele largi îndrumate de P.C.R. în inițierea unor acțiuni fățișe îndreptate împotriva organizațiilor fasciste, a propagandei și activității lor. Provocărilor bandelor fasciste pe străzi și atacării de către acestea a sediilor forțelor democratice le-au răspuns de fiecare dată masele prin acțiuni de protest, de combatere și de dejucare a planurilor fascistilor. Un puternic ecou a avut, de pildă, lupta comună a muncitorilor comuniști și social-democrați împotriva bandelor fasciste, care în 1936 au atacat și au încercat să ocupe Casa poporului din București. După ciocniri violente, care au durat cîteva zile, atacul fascistilor a fost înfrînt.

Față de atacurile întreprinse de bandele fasciste împotriva presei democratice, față de devastarea de către acestea a chioșcurilor de ziare și arderea presei democratice și antifasciste, P.C.R., organizațiile democratice, masele au luat de fiecare dată severe măsuri de apărare.

Asemenea acțiuni și poziții ale maselor au făcut ca în România organizațiile fasciste să nu-și poată permite ceea ce în alte țări au reușit uneori cu mare ușurință. A fost dureros pentru aceste organizații să constate că cetele de teroriști, bătăuși și spărgători de grevă și de demonstrații antifasciste nu le-au putut alcătui decît din huligani de profesie, adepții lor fanatici, și în cazuri cu totul izolate și din elemente mic-burghize îndeosebi, confuze din punct de vedere politic, dezorientate și mai mult prin ceea ce pretinsa ideologie legionară le oferea. Așa stînd lucrurile, acțiunile „tari”, „pilduitoare” inițiate de legionari, cuziști sau alte nuanțe de fasciști au putut fi organizate doar cu unele și aceleași cete de oameni declasați cărora istoria le-a înregistrat pentru totdeauna în paginile ei profilul.

În mod firesc, afirmațiile de mai sus impun cu necesitate încercarea de a se da un răspuns pe cît de argumentat, pe atît de logic la întrebarea: ce anume a determinat această stare de spirit revoluționară, democratică, antifascistă în România?

De oriunde am începe analiza problemei, răspunsul considerăm că va fi unul și același, și anume că mințile înțelepte ale poporului nostru, mințile masei de oameni ai muncii prea greu încercați de-a lungul istoriei lor de două ori milenare și, mai ales, în acel timp, pricepeau că dincolo de valul de teroare, de cuvintele lașe și fără nici o acoperire ale unor lideri ai pistolului pus în slujba unei teribile poftă de expansiune politică se punea în discuție însăși existența sau dispariția noastră ca națiune. Doctrina forței și a îmnurilor funebre, a drapelelor verzi și a diagonalei nu a găsit răsunset în suflul poporului nostru.

Deosebit de active s-au dovedit masele, mișcarea democratică și antifascistă în combaterea tendințelor revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale acoliților ei, tendințe care puneau în pericol integritatea teritorială a României, independența și suveranitatea ei națională. Alături de P.C.R., îndeosebi Comitetul național antifascist, Blocul democratic, Uniunea democratică, Comitetul român R.U.P. au organizat nenumărate acțiuni pe această linie. Intensitatea lor a sporit în general după instalarea lui Hitler la putere în Germania în 1933 și mai ales în a doua parte a anului 1936, după discursul revizionist rostit de Mussolini la Milano și după vizita lui Horthy în Italia.

Așa cum P.C.R. a indicat permanent, mișcarea antirevizionistă s-a împletit an de an tot mai organic cu mișcarea antirăzboinică, pentru pace. „Numai printr-un front unic antirăzboinic al tuturor celor ce muncesc, numai prin acțiunea marilor mase împotriva pregătirii războiului se va putea reuși să se înlăture acest grav flagel. Frontul unic al păcii pe plan național și internațional, iată lozincă momentului de față” preciza organul central de presă al P.C.R. Pe aceeași linie, „Lupta de clasă”, organul teoretic al partidului comunist, preciza: „Comuniștii vor fi în primele rînduri ale luptătorilor pentru apărarea păcii, vor susține cu toate forțele lor orice acțiune pentru apărarea acestui bun suprem al omenirii, pacea, vor ajuta la mobilizarea maselor celor mai largi, sub conducerea comitetelor pentru apărarea păcii alese de către mase, vor lupta, vor îndeplini loial orice însărcinare care li se va da în această direcție”²⁵.

²⁵ „Lupta de clasă” din august—septembrie 1936.

Oprindu-ne aici cu considerațiile noastre asupra rolului și locului deținut de partidul comunist în opoziția politică din România dintre 1934 și februarie 1938, socotim necesar a mai sublinia încă o dată *activismul și dinamismul* luptei desfășurate, *eficiența ei deosebită*. După cum este cunoscut, în cuvântarea rostită cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a creării Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R., caracterizînd viața politică a României interbelice și mai ales perioada care a urmat glorioaselor lupte proletare din 1933, aprecia : „Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste”²⁶.

În lumina dezvoltării ulterioare a evenimentelor, apare limpede însemnătatea liniei strategice și tactice adoptate între 1934 și februarie 1938 de P.C.R., care și-a găsit încununarea în anii ce au urmat, ani hotărîtori pentru pregătirea condițiilor necesare trecerii desfășurate la îndeplinirea memorabilului act insurecțional din august 1944, piatră de hotar în istoria noastră națională.

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, în România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 371.

INFLUENȚA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ASUPRA UNOR PERIODICE SOCIAL-ECONOMICE BURGHEZE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

DE

ILIE PUJA

Publicistica economică românească are bogate tradiții. Cu deosebire în perioada dintre cele două războaie mondiale, datorită multiplelor probleme pe care le ridică dezvoltarea economiei — printre care schimbările intervenite în dezvoltarea industriei, politica economică promovată, lupta dintre diferitele grupări ale burgheziei pentru supremația economică și politică, relațiile comerciale externe, stabilirea locului României în cadrul sistemului capitalist mondial, aprecierea nivelului, profilului și structurii economiei în perioada interbelică, condițiile de muncă și de trai ale oamenilor muncii etc. — , au apărut multe periodice cu caracter social-economic în care aceste probleme și altele s-au bucurat de largi dezbateri *.

În coloanele periodicelor economice, o seamă de economiști, istorici și intelectuali cu vederi progresiste au publicat interesante și valoroase studii și articole care se disting prin caracterul lor științific, prin profunzimea analizelor economice, prin ținuta lor combativă, ca și prin larga informare și bogata documentare.

Dezvăluind contradicțiile orînduirii capitaliste, economiști și istorici cu vederi progresiste au desfășurat cercetările lor, deși uneori în condiții destul de grele, fiind permanent însuflețiți ca prin studierea și

* Dintre periodicele cele mai semnificative amintim : „Analele economice și statistice”, „Arhiva pentru știință și reformă socială”, „Buletinul Institutului economic românesc” (înlocuit în 1936 cu buletinul Asociației românești pentru studiul conjuncturii, „Conjunctura economiei românești”), „Economia națională”, „Curierul cooperăției române” și „Independența economică”. Aportul acestor publicații a fost destul de însemnat atât prin publicarea multor date statistice referitoare la evoluția sectoarelor economiei, cât și prin permanentul efort de prelucrare a datelor statistice și mai ales pentru că, așa cum se scria despre „Independența economică” : „...sînt făcute serioase încercări de analiză dialectică a modificărilor aduse în economia națională de evoluția diferitelor domenii ale economiei. Se vede efortul de a examina în mod real conjunctura economiei românești” („Independența economică”, an. XX, nr. 1 din ianuarie 1937, p. 35, articolul *Observațiuni la „Conjunctura economiei românești”* de Ștefan Voicu).

dezvăluirea adevărului istoric obiectiv să-și aducă contribuția în lupta comună a forțelor progresiste pentru înlăturarea societății capitaliste.

Cu deosebire în anii premergători declanșării celui de-al doilea război mondial, reprezentanți dintre cei mai de frunte ai intelectualității au participat, sub o formă sau alta, la diferite acțiuni inițiate de Partidul Comunist Român pe linia apărării drepturilor democratice și a independenței naționale, împotriva hitlerismului. În condiții grele, Partidul Comunist Român a desfășurat o intensă activitate în rîndurile intelectualității, împotriva fascizării, pentru promovarea unei culturi progresiste¹. Mulți dintre intelectualii de vază ai țării au îmbrățișat ideile înaintate ale vremii lor, au luat parte la lupta maselor muncitoare pentru revendicări economice și politice. Contactul cu filozofia materialist-dialectică a făcut ca numeroși intelectuali să se situeze în creația lor pe poziții avansate².

Cunoașterea contribuției intelectualilor români în lupta pentru eliberarea socială și pentru progres arată că în prima linie a intelectualității se aflau intelectualii comuniști sau simpatizanți ai partidului comunist. În condiții de ilegalitate sau folosind forme legale de activitate, uneori chiar publicațiile burgheze, intelectuali comuniști sau simpatizanți au desfășurat o activitate susținută pentru promovarea și răspîndirea concepției materialismului istoric despre societate și dezvoltarea ei, împletind această activitate cu lupta generală împotriva societății capitaliste.

Economiști, sociologi și istorici, ca L.D. Pătrășcanu, Miron Constantinescu, Ștefan Voicu, Roman Moldovan, G. Vlădescu-Răcoasa și alții, au publicat valoroase studii de analiză economică și socială a României acelor ani. Asemenea intelectuali, cu orientare materialistă în activitatea lor științifică, s-au dovedit, alături de alți numeroși intelectuali de prestigiu, purtători ai curentului democratic, progresist în știința românească.

Comuniști sau simpatizanți ai partidului comunist au folosit chiar unele periodice ale presei burgheze pentru a dezvălui contradicțiile societății capitaliste, caracterul exploatare al orînduirii burgheze. În acest sens se înscrie publicarea de către o seamă de economiști și istorici a unor studii, articole și recenzii în „Independența economică”, una dintre cele mai importante publicații economice ale perioadei interbelice.

Fondată de economiștii V. Madgearu și I. Răducanu, „Independența economică” a avut o existență de trei decenii, apărînd din 1918 pînă în 1947. Deși era o publicație care aparținea grupării burgheze înregimentate în partidul Național-Țărănesc, în coloanele revistei au apărut studii, articole și recenzii în care se dezbăteau pe larg problemele importante ale dezvoltării social-economice a țării și în care se exprimau puncte de vedere diferite, de nuanțe ideologice diferite.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român – continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 370.

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvînt de salut la sesiunea solemnă consacrată sărbătoririi centenarului Academiei Republicii Socialiste România*, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Edit. politică, 1968, p. 25.

Această orientare a permis ca paginile revistei să fie folosite deseori și de economiști cu vederi progresiste, de la stînga național-țărănistă pînă la articole, recenzii și note semnate de economiști care abordau problemele de pe pozițiile înaintate ale materialismului istoric.

Revista „Independența economică”, una dintre publicațiile reprezentative ale literaturii economice din perioada interbelică, a manifestat preocupări însemnate pentru problemele istoriei economice ale țării noastre. Într-unul din articole se arată, de exemplu, că „trebuie să ieșim din cărți și să pătrundem în realitățile locale, în realitățile org_nice. Elemente și material istoric neexplorat se găsesc îndeajuns pentru o altă istorie economică a României”³.

Încă de la apariție, „Independența economică” a atacat problemele majore ale evoluției economiei naționale. Astfel, unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918 a fost subliniată în coloanele revistei în felul următor : „... Țările de o parte și de alta a Carpaților întreținuseră pe timp de secole vii și numeroase relațiuni comerciale și se completau reciproc. Acele relațiuni economice, prin caracterul, legăturile și comunitatea de interese și de simțire ce întrețineau cu conaționali noștri de peste munți, a fost o cauză a menținerii românismului și a conștiinței de unitate a neamului”⁴.

Odată reunite resursele naturale și umane într-un cadru statal nou, revista arăta că aceasta „ne impune studiul amănunțit al noii situații și măsurile necesare pentru înfăptuirea repede, desăvîrșit și fără turburări a unității economiei naționale și pentru inaugurarea unei politici economice naționale unitare”⁵. Așa cum se știe însă, multe din reformele economice formulate atunci, din revendicările economice pentru masele muncitoare au fost uitate de clasele dominante. Cu toate acestea, economiști cu vederi progresiste și sub influența ideologiei Partidului Comunist Român au atacat în studiile și articolele pe care au reușit să le publice în coloanele revistei problemele cele mai importante ale dezvoltării economiei românești din perioada interbelică, desprinzînd concluzii cu privire la perspectivele acestei dezvoltări.

Una din problemele dezbătute în mai multe articole este aceea a caracterului ciclic al producției capitaliste. În analiza ultimului ciclu economic din România capitalistă, cel de după criza economică dintre 1929 și 1933, autorul articolului pornește de la teza că „anarhia producției capitaliste, lipsa unui plan, contradicția dintre producția socială și proprietatea particulară a produselor fac inevitabile crizele în producția capitalistă”⁶.

Pentru stabilirea fazei ciclului în care se găsea economia românească se ia ca punct de plecare anul 1932, „an în care criza a atins punctul cel mai adînc după care au început să se marcheze depresiunea și trecerea la înviorare”. Producția industrială s-a mărit între 1932 și 1934 cu peste 40 %. Trecînd la analiza factorilor care au determinat reluarea activității industriale — curentul de investiții în construcții imobiliare datorită de-

³ „Independența economică”, an. XIII, 1930, nr. 3, p. 295.

⁴ „Independența economică”, an. I — II, nr. 5, martie 1919 (articolul *Politica economică unitară a României mari*, p. 1).

⁵ Ibidem, p. 4.

⁶ Ștefan Voicu, *Observațiuni la „Conjunctura economiei românești”*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 1, din ianuarie 1937, p. 36.

precierii externe și situației precare a finanțelor publice, regimul contingențării, care a dat prilej industriei să utilizeze intens capacitatea de producție fără a se face investiții suplimentare importante, și intrarea în circulație a arieratelor comerciale acumulate — , factori pe care și economiștii burgezi îi luau în considerație, se subliniază că ceea ce a determinat depășirea punctului cel mai adânc al crizei și trecerea la depresiune „au fost forțele interne ale capitalismului, care, împinse de acumularea reală a capitalului, au izbutit să continue mersul ciclic... Greutățile crizei au fost zvirnite pe umerii maselor celor mai largi”⁷. Folosind chiar datele publicate de statistica oficială, se arată reducerea capacității interne de consumație, se urmărește raportul dintre producția mijloacelor de consum și producția mijloacelor de producție, subliniindu-se evoluția spre dezvoltarea industriei mijloacelor de producție, datorită mai ales comenzilor statului și spre scăderea producției de consum datorită micșorării puterii de cumpărare a maselor⁸. Autorul pune problema „dacă actuala situație, începutul anului (1937 — I.P.), de dezvoltare a producției are încă și în ce măsură perspective de durată și de intensitate...”, conchizând că „ne apropiem cu pași repezi de dezlănțuirea unei noi crize... dacă, bineînțeles, forțele provocatoare de război nu vor rupe mai înainte, violent și singeros, firul normal de dezvoltare a conjuncturii”⁹. Se desprinde, așadar, ideea că analiza întreprinsă l-a dus pe autor, care face aceste aprecieri în ianuarie 1937, să întrevadă viitoarea criză economică și faptul că în România ea nu se va desfășura în adâncime, fiind întreruptă de pregătirile militare care se făceau în acea perioadă.

Abordând și problemele agriculturii ca sector principal al economiei, economiștii marxiști analizează pe larg și cauzele crizei interbelice, fenomenul caracteristic agriculturii românești. Unul dintre principalele aspecte ale crizei agrare a constat în nerefacerea inventarului viu încă mulți ani după primul război mondial. Astfel datele Ministerului Agriculturii și Domeniilor arată că în 1921 agricultura avea un efectiv de 7 408 000 de vite trăgătoare, iar în 1931 un efectiv de 6 256 000 de vite trăgătoare¹⁰. Cu anul 1932 scăderea încetează, înregistrându-se o ușoară urcare față de anii imediat anteriori. Enumerând cauzele acestei situații, și în primul rând războiul cu toate consecințele sale nefaste, autorul subliniază că „micșorarea numărului animalelor de muncă nu este în România un fenomen nou, ivit după război, ci este un fenomen apărut o dată cu procesul de infiltrare a relațiilor capitaliste în agricultură... , o dată cu dezvoltarea procesului de pauperizare a țărănimii”¹¹. Se evidențiază, așadar, acțiunea legilor obiective în condițiile dezvoltării unei agriculturi capitaliste. Datele folosite de autor arată cu claritate că scăderea numărului de animale de muncă a fost în raport direct cu intensificarea procesului de diferențiere a țărănimii. Dacă în perioada 1900—1916 numărul animalelor trăgătoare s-a micșorat

⁷ *Ibidem*, p. 37.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Ștefan Voicu, *Aspecte din agricultura românească*, în „Independența economică”, an. XIX, nr. 11, din noiembrie 1936, p. 262.

¹¹ *Ibidem*, p. 265.

pentru vechiul regat cu 2 vite la 100 ha, în perioada 1916 — 1935 micșorarea a fost de 10 vite la 100 ha. Autorul nu uită să precizeze că, în afara cauzei generale obiective, la desfășurarea fenomenului amintit au contribuit și unii factori particulari specifici, printre care introducerea pe scară ceva mai largă a mașinilor în agricultură și faptul că numărul cailor a cunoscut o creștere. Urmărind repartitia numărului de animale pe categorii de gospodării și pe principalele zone ale țării, se reliefează aceeași situație grea a țărănimii. „Cea mai tragică situație este în șesul Dunării, unde 60% din exploatarea pînă la 5 ha nu posedă nici vite trăgătoare, nici vaci cu lapte”¹². De aceea, conchide autorul, „rezolvarea democratică a problemei agrare își așteaptă încă împlinirea revendicată de marile mase țărănești”¹³.

Cu toate că în România, după primul război mondial, a fost înfăptuită o reformă agrară care a înproprietărit un însemnat număr de gospodării țărănești, problema agrară n-a fost rezolvată, marea proprietate moșierească continuînd să se mențină și o dată cu ea rămășițele semifundale. Agricultură continuă să fie domeniul cel mai înapoiat al economiei.

Situația sectorului bancar și de credit este și ea pe larg analizată într-un cuprinzător studiu, semnat de L.D. Pătrășcanu. Intelectual de prestigiu cu o vastă cultură, L.D. Pătrășcanu, unul dintre activiștii de frunte ai Partidului Comunist Român, s-a dovedit un profund cunoscător al științei marxist-leniniste, cercetător pasionat al problemelor economice, sociologice și politice din țara noastră. În studiul despre băncile și beneficiile lor, după o expunere teoretică a evoluției sistemului bancar, el relevă procesul de împletire a capitalului bancar cu cel industrial și formarea pe această bază a capitalului financiar, care a dus la intensificarea exploatarea oamenilor muncii pe calea sporirii ratei plusvalorii și a dobînzilor mari. Dobînzile luate de deținătorii capitalului bancar erau mult mai mari decît în țările capitaliste dezvoltate. Subliniind marile profituri obținute de cele mai puternice bănci, în studiul amintit se arată că menținerea unor dobînzii ridicate își găsește explicația în situația economiei românești după primul război mondial, în politica economică promovată atunci de Partidul Liberal¹⁴. Prezentînd beneficiile declarate pe anii 1921, 1925 și 1926 ale celor șase mari bănci — Banca „Marmorosch Blank & co”, Banca românească, Banca de credit român, Banca „Bercovitz”, Banca „Crisoveloni” și Banca comercială — , beneficii între 13,2 și 48% „și procedînd la o analiză amănunțită a bilanșurilor bancare, autorul ajunge la concluzia că beneficiile declarate sînt mult mai mici decît cele însușite de către capitaliștii, multe profituri fiind ascunse la „conturile diverse”, la „conturile tranzitorii” etc. În România a celor ani, capitalul bancar se bucura de o rentabilitate deosebită, deoarece politica financiară a guvernelor de după 1918, prin care circulația fiduciară a fost menținută sub nevoile economiei, iar venirea capitalului străin împiedicată, a făcut să persiste în mod artificial o disproporție între cererea și oferta de capitaluri. Mai mult decît atît, revalorizarea lentă și treptată prin mijloace proprii, preconizată de către Partidul Liberal, tindea să mențină pentru un șir întreg de ani disproporția

¹² *Ibidem*, p. 267.

¹³ *Ibidem*, p. 268.

¹⁴ L.D. Pătrășcanu, *Băncile și beneficiile lor*, în „Independența economică”, an. XI, nr. 1—2, din ianuarie — iunie 1928.

dintre cererea și oferta de capitaluri. Cunoșcînd temeinic realitățile economiei românești postbelice și mecanismul economiei capitaliste, autorul subliniază că o asemenea politică economică, care crea o situație privilegiată capitalului bancar, avea două scopuri bine definite : „a) prin menținerea dezacordului între cererea și oferta de capitaluri, băncile, în calitatea lor de depozitare ale unui anumit quantum de capital lichid, să poată folosi această situație drept o bună conjunctură. Dobînzi mari impuse industriei, comerțului, precum și marelui public în general, vor fi consecințe naturale ; b) să creeze celor mai mari bănci condițiuni pentru a întări dependența în special a industriei față de capitalul bancar, grăbind astfel acapararea ei de către acesta din urmă. Prin nevoile ce le au de capital, întreprinderile industriale sînt silite să primească condițiile grele impuse de bănci”¹⁵. Prin faptul că politica economică și financiară era condusă aproape exclusiv de exponenții intereselor bancare, de liberali, iar măsurile luate erau aprobate de guverne formate tot de liberali, „nu este cîtuși de puțin surprinzător că s-a creat capitalului bancar în România o situație privilegiată și condiții excelente de dezvoltare”¹⁶. Avem, așadar, în studiu la care ne-am referit un model de analiză științifică obiectivă de explicații cauzale, convingătoare ale mecanismului economiei capitaliste, cu toate implicațiile lui asupra dezvoltării de ansamblu a economiei.

Într-un alt articol, *Prețurile de gros și de detaliu în 1937*, publicat în ultimul număr al „Independenței economice” pe anul 1937, se arată că „anul 1937, cu simptomele ce manifestă, închide ciclul conjunctural început la 1929. Legat de anii din faza de criză, depresiune și învioreare ce l-a precedat, anul 1937 a atins în mișcarea prețurilor punctul cel mai ridicat ce a urmat după lichidarea crizei din 1929”¹⁷. Urmărind evoluția prețurilor, se subliniază că pînă la jumătatea anului 1937 prețurile au continuat să crească, în august producîndu-se ruptura tendinței generale a prețurilor. Analiza mai atentă a datelor publicate îl duc pe autor la concluzii care arată situații diferite în ce privește prețurile de gros, a căror creștere încetează cu luna august 1937, în timp ce prețurile de detaliu continuau să crească. Pe produse, urcarea a fost aproape generală, marcînd diferențe mai pronunțate la petrol și cherestea. Autorul nu se oprește însă la constatări, ci desprinde cu multă claritate cauzele care au determinat fenomenele remarcate. Astfel principalele cauze ale creșterii prețurilor au fost : a) sporirea mijloacelor de plată, b) sporirea vitezei de circulație, fenomen ce se observă din creșterea vînzărilor de timbre pentru facturi și borderouri, c) reducerea ofertei de vînzare la unele produse și d) comenzile de stat privitoare la înzestrarea armatei¹⁸.

În legătură cu cauzele desprinse de autor, în analiza pe care o face se dau o serie de cifre pentru argumentare. Astfel se arată că, dacă în ultimele trei luni ale anului 1936 totalul monetei în circulație era de 28,7 miliarde de lei, în martie 1937 circulația monetară ajunsese la 33 de miliarde de lei. De asemenea, în ultimul trimestru al anului 1936, vînzările au fost

¹⁵ L.D. Pătrășcanu, *Băncile și beneficiile lor*, în „Independența economică”, an. XI, nr. 1-2 din ianuarie - iunie 1928, p. 28.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Roman Moldovan, *Prețurile de gros și de detaliu în 1937*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 11-12, din noiembrie - decembrie 1937, p. 321.

¹⁸ *Ibidem*, p. 323.

de 9,9 miliarde de lei, pe cînd în primul trimestru 1937 ele crescuseră la 13 miliarde de lei. S-a redus, arată autorul, sfera de vînzare la unele produse, ca, de exemplu, pielăria (unde refacerea inventarului viu, redus în anii de criză, a dus la o micșorare a ofertei de vînzare a animalelor). Cît privește prețurile produselor agricole, urcarea lor s-a datorat slabei recolte mondiale de cereale în 1936 și ridicării puterii de consum a populației de la orașe. La cauzele menționate mai înainte se adaugă evoluția prețurilor mondiale : „... Pe piața mondială, prețurile au scăzut începînd cu luna aprilie, dar manifestarea efectelor nu s-a resimțit însă pe piața românească decît în luna august...”. În concluzie se arată că „anul 1937 marchează închiderea unui ciclu conjunctural și că dezechilibrul în paralelismul mișcării prețurilor de gros și de detaliu... este simptom unanim admis de economiști al unei faze în care intră economia”¹⁹.

Abordînd problemele evoluției economiei românești în perioada ciclului economic dinaintea celui de-al doilea război mondial, economiștii marxiști s-au ocupat și de o altă importantă problemă, aceea a locului pe care-l ocupa România în economia mondială și influențele exercitate de conjunctura internațională asupra perspectivelor dezvoltării economiei românești. Industrializarea mai însemnată a țării în anii de după criza din 1929 — 1933, diferind ca orientare de cea cunoscută pînă în 1929, a atras o schimbare de structură a importului de semifabricate, iar în unele ramuri chiar de la fabricate spre materii prime. „... Fără ca locul ei de țară exportatoare de produse agricole, de petrol și cherestea să scadă — se arată într-un articol publicat în 1937 —, România are tendința de a-și schimba locul pe piața internațională, încetînd de a mai fi piață de desfacere pentru marile puteri industriale”²⁰. Acest fenomen însă nu era specific românesc, ci el se integra în procesul general de industrializare a țărilor agricole și de dezvoltare a agriculturii în țările industriale. În acest sens, dacă dezvoltarea industriei din România însemna „creșterea forțelor productive interne, înseamnă însă în același timp îngustarea pieții pentru marile state capitaliste industriale exportatoare de produse fabricate și semifabricate”²¹. Așadar, cunoscînd realitățile economiei românești și subliniind progresele înregistrate mai ales în dezvoltarea industriei, se poate aprecia că țara noastră se situa în preajma celui de-al doilea război mondial în cadrul sistemului mondial capitalist la nivelul unor țări vecine, ca Polonia, Ungaria, Iugoslavia, în care fenomenul general despre care am vorbit, acela de industrializare, se desfășoară destul de intens și înaintea altor țări, printre care Bulgaria, Grecia, Turcia, fără a mai vorbi de țările semicoloniale sau chiar coloniale cu care uneori am fost asemuiți. Evident însă că România se afla mult în urma țărilor capitaliste dezvoltate din centrul și apusul Europei. Credem că în unele lucrări apărute în literatura istorică-economică în urmă cu cîțiva ani nu s-ar fi promovat teze greșite, necorespunzătoare realităților economice și sociale, dacă se aveau — după cum rezultă — în vedere cîteva dintre studiile și articolele la care ne referim. Aceste studii, avînd la bază o minuțioasă documentare și mai ales o interpretare consec-

¹⁹ *Ibidem*, p. 325.

²⁰ Ștefan Voicu, *Observațiuni la „Conjunctura economiei românești”*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 1 din ianuarie 1937, p. 37.

²¹ *Ibidem*.

vent materialist-istorică, au dus mai departe analiza obiectivă a realităților social-economice din România acelor ani.

Pornind de la cunoașterea realităților economice și sociale, publiciștii marxști făceau aprecieri corespunzătoare nivelului și structurii economiei românești în diferitele momente mai importante din evoluția economiei. Astfel, într-unul din articolele referitoare la cauzele apariției poporanismului, cauze izvorite din dezvoltarea internă a României, din nivelul, structura și profilul vieții economice, se apreciază : „cadrul social general al epocii lui Stere este dominat de faza de desăvârșire a epocii capitaliste. În majoritatea statelor, economiile treceau de la capitalismul industrial la cel financiar”²². Așadar se face o apreciere corespunzătoare nivelului economiei românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului nostru, în sensul că România se afla în prima fază de dezvoltare a capitalismului, spre deosebire de alte țări din centrul și apusul Europei care treceau în stadiul imperialist al capitalismului. Autorul remarcă : „De altfel întreaga viață economică de totdeauna s-a prezentat și se va prezenta cu diferențieri mari între o economie națională și alta”²³.

Aprecieri interesante cu privire la structura economiei și la locul țării în conjunctura economică internațională se fac cu deosebire asupra perioadei de după criza economică din 1929 — 1933 și pînă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Subliniindu-se că dezvoltarea mai accentuată a industriei românești după criza din 1929 — 1933 ca urmare a politicii economice promovate de către stat și a conjuncturii create de încordarea pe plan mondial a dus la schimbări însemnate în ansamblul economiei, se apreciază că „economia românească a devenit din economie de structură agrară economie de structură mixtă”²⁴. Asemenea modificări în structura economiei au determinat, printre altele, „și o deplasare în planul poziției politicii noastre externe”²⁵, în sensul că „toate ezitățile din ultimii 2-3 ani — arată autorul — nu sînt altceva decît încercări de a ieși de sub tutela burgheziei franceze, fără a ne subordona burgheziei germane etc., și cu aceasta aflarea unui nou echilibru, a cărui bază de susținere să fie mai puțin una sau alta din aceste forțe, cît România ea însăși”²⁶. Cu mult discernămint făcea autorul aceste aprecieri în 1937, „atît cît această nedepindere este posibilă, manifestarea apare ca o treaptă nouă în desăvîrșirea independenței noastre naționale”²⁷.

Dar dezvoltarea economiei românești era amenințată în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial de politica expansionistă a Germaniei naziste, care, sub forma „pătrunderii pacifice și economice”, era „de a transforma țările sud-estului european în piață de desfacere și izvoare de materii prime pentru economia imperialistă a Germaniei”,

²² Roman Moldovan, *Stere și poporanismul*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 2—3 din februarie — marie 1937, p. 66.

²³ *Ibidem*, p. 67.

²⁴ Roman Moldovan, *Probleme agrare în Polonia*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 7—8 din iulie — august 1937, p. 220.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

cum se sublinia într-un alt articol ²⁸. În politica sa economică, Germania plătea materiile prime importate din țările sud-estului european nu în deize libere și forte, ci în cele mai multe cazuri în mărfuri, iar aceste mărfuri nu erau din acelea de care economia acestor țări avea într-adevăr nevoie și mai ales acelea care nu găseau debușuri pe alte piețe externe și „pe care Germania poate să le impună creanțierilor, datorită sistemului cliringului, cu prețuri cu care ar fi putut fi procurate și din alte țări . . .” ²⁹; astfel țările sud-estului european erau puse în dependență directă de politica comercială a Germaniei. O asemenea infiltrație economică „pacifică” a imperialismului german, reprezenta o etapă pregătitoare îndreptată împotriva independenței și suveranității statelor sud-estului european. „Drang nach Süd-Osten”-ul pe cale economică, conchide autorul, pregătește acțiunea agresoare care amenință „libertatea și independența națională a țărilor mici” ³⁰. Pentru România, politica economică a Germaniei naziste era în conflict cu interesele dezvoltării industriei sale naționale și avea repercusiuni asupra independenței economice și politice. Pe bună dreptate subliniază autorul că „interesele economiei noastre naționale sînt opuse expansiunii economice a imperialismului german, chiar sub forma penetrației pacifice” ³¹. În susținerea afirmațiilor sale, autorul demonstrează cu date și fapte evoluția relațiilor comerciale româno-germane din această perioadă. Relațiile comerciale româno-germane erau reglementate pe baza tratatului de comerț și navigație din 23 martie 1935 și a acordului adițional din 7 septembrie 1935. Convenția asupra traficului de mărfuri prevedea ca schimbul produselor românești, altele decît petrolul și derivatele, să se facă contra produselor germane în raportul de 1 la 1, stabilindu-se totodată și contigentele pentru fiecare articol în parte. S-a fixat ca importul german de petrol și derivate din România să nu treacă de 1/4 din importul total de mărfuri românești. Germania își lua obligația de a se respecta această proporție. În cazul cînd importul de petrol și derivate sporea, Germania se obliga să sporească în aceeași măsură și importul celorlalte produse. Cu toate aceste prevederi, importul de produse petroliere românești a marcat în 1935 49% din totalul exportului nostru în Germania, iar în 1936 proporția s-a urcat la 2/3 din totalul importului german din România, rămînînd numai 1/3 pentru alte produse românești. Această nerespectare a convențiilor s-a făcut în detrimentul altor produse, pe care Germania și le procura din alte state sud-est europene fie în condiții mai favorabile, fie în scopul integrării și acestor state în sistemul economic și politic al Germaniei naziste. Intrarea tot mai mult a economiei românești sub dominația Germaniei hitleriste explică o teză întilnită în articolele publicate, și anume că raporturile politice dintre state nu sînt decît o altă expresie a raporturilor economice statornicite într-o anumită perioadă ³².

²⁸ Ștefan Voicu, *Drang nach Süd—Osten și relațiile comerciale româno-germane*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 4 din aprilie 1937, p. 112.

²⁹ *Ibidem*, p. 116.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Ștefan Voicu, *Drang nach Süd-Osten și relațiile economice româno-germane*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 4, din aprilie 1937, p. 115.

³² M.A.Lupu, *Planul Beveridge*, în „Independența economică”, an. XXVII, nr. 4—6 din septembrie—decembrie, 1944, p. 207.

O altă problemă des întâlnită în coloanele revistei este aceea a situației oamenilor muncii și a condițiilor de muncă și de trai. Autorii articolelor iau atitudine împotriva ascunderii de către autoritățile statului a exploatării la care erau supuși oamenii muncii în condițiile capitalismului.

Adevărate modele de analiză obiectivă a condițiilor de muncă și de trai ale oamenilor muncii făcute pe principalii indicatori — salariul nominal, salariul real, ziua de muncă etc. — și care subliniază gradul de exploatare la care era supusă în special clasa muncitoare, întâlnim în câteva articole publicate³³. Asemenea studii privesc în mod nuanțat situația oamenilor muncii, deoarece una dintre particularitățile procesului exploatării constă în faptul că factorii care-l determină se schimbă, în parte, în ce privește puterea influenței lor, în parte însă și în ce privește modul de influențare. Ca urmare, în anumite perioade situația oamenilor muncii poate fi mai grea, în altele, comparativ, mai bună. Referitor la creșterea șomajului, însoțitor inevitabil al capitalismului, într-unul din articole se arată că, „opunînd socotelile aproximative și dubioase ale oficiilor de plasare și inspectoratelor datelor concludente ale asigurărilor sociale și anuarelor industriale, Consiliul Confederației (Confederația Generală a Muncii. — I.P.) ajunge a conchide că adevăratul număr al șomerilor în 1932 trecuse de 300 000³⁴.

Procesul intens de sărăcire a țărănimii este demonstrat cu date statistice elocvente. „Statisticile ne arată pulverizarea proprietății solului, urmată de crearea unui proletariat agricol”³⁵, se arată într-un articol. Așa, de exemplu, din totalul exploatațiilor agricole, 69% nu depășesc 5 ha, iar micii agricultori cu 0 — 3 ha de teren sînt de 48%. „Pentru moment — arată autorul — nu se poate aștepta mai mult decît o rezolvare parțială. Ea ar consta în o nouă expropriere”, care „ar fi pe aceeași linie cu procesul de industrializare...”³⁶.

Situația clasei muncitoare este analizată pe larg pe baza datelor statistice ale vremii. Referindu-se la aplanarea conflictelor de muncă din 1936, autorul arată: „... Este adevărat că reluarea activității economice generale, și în special ascensiunea industrială, a influențat asupra aplanării mai grabnice a conflictelor colective de muncă”³⁷. Numai că felul cum au fost soluționate arată că salariații au trecut de perioada în care dezorganizarea lor proprie și măsurile de guvernămînt permiteau permanenta scădere a salariilor și înrăutățirea condițiilor de muncă. „Urmarea directă a conflictelor colective de muncă — subliniază autorul — a fost o simțitoare sporire a salariilor nominale”³⁸. Autorul nu uită însă să adauge că

³³ Ștefan Voicu, *Conflictele colective de muncă în anul 1936*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 9—10 din septembrie — octombrie 1937; L.D. Pătrășcanu, *Băncile și beneficiile lor*, în „Independența economică”, an. XI, nr. 1—2 din ianuarie — iunie 1928, p. 26—30.

³⁴ G. Vlădescu-Răcoasa, *Mișcarea sindicală și sindicalismul român*, în „Independența economică”, an. XVIII, nr. 1 din ianuarie 1935, p. 28.

³⁵ R. Moldovan, *O soluție parțială a problemei țărănești — o nouă expropriere*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 4, din aprilie 1937, p. 100.

³⁶ *Ibidem*, p. 112.

³⁷ Șt. Voicu, *Conflictele colective de muncă în anul 1936*, în „Independența economică”, an. XX, nr. 9—10 din septembrie — octombrie 1937, p. 302.

³⁸ *Ibidem*, p. 303.

o dată cu creșterea indicelui general al salariilor costul vieții nu a încetat să crească, ceea ce însemna că salariile reale nu au marcat o sporire.

Atrage atenția în mod deosebit faptul că istoricii și economiștii marxiști nu numai că plecau în întocmirea studiilor lor de la realitățile economice, de la cunoașterea în profunzime a vieții sociale, dar prezentau fenomenele și procesele care aveau loc în mod cauzal, explicînd logic și sesizînd perspectiva acestora. Astfel, la întrebarea dacă vor fi posibile eliminarea fricii de război și raporturi pașnice între popoare în perioada postbelică, autorul unui amplu articol dă un răspuns în care se întrevăd perspectivele evoluției ulterioare a popoarelor. „În orice caz — subliniază autorul — răspunsul la această întrebare depinde de structura societății de mîine. O societate cu structură capitalistă include într-însa contradicțiile care, fatal, vor duce la rezolvări în forță pe calea războaielor economice sau militare”³⁹. Înarmat cu teoria materialismului istoric, referindu-se la esența orînduirii capitaliste, autorul remarcă: „Capitalismul se găsește astăzi într-un stadiu de dezvoltare care-l împinge la extensiune peste granițele naționale. El este monopolist și imperialist, ceea ce-i impune un caracter exclusivist, dînd loc conflictelor”⁴⁰.

Mergînd pe aceeași linie a analizei profunde a explicațiilor cauzale, într-un amplu studiu referitor la răscoala țăranilor din 1784, după ce se subliniază că, în esență, răscoala iobagilor ardeleni a fost îndreptată împotriva exploatării economice și opresiunii sociale și naționale, se arată că, „plasată istoric într-un moment cînd Ardealul era în curs de transformare capitalistă, cînd comerțul și industria erau în plină dezvoltare, lupta iobagilor împotriva nobililor a avut un caracter de răscoală împotriva regimului feudal . . . ”⁴¹. După o statistică din 1782 pe domeniul Zlatnei rezultă că, din cele peste 8 200 de familii, 3 582 erau complet lipsite de mijloace de trai, iar 4 653 aveau atît cît să nu moară de foame. „Singura soluție posibilă după ce toate delegațiile la Sibiu (1778) și Viena fuseseră răsplătite cu bastoane sau neluate în seamă, era ridicarea țăranilor pentru drepturile lor”⁴². Ceea ce cerea Horia și tovarășii săi în numele țăranilor iobagi era o schimbare de structură economică și socială. Studiul foarte amănunțit arată alăturarea luptei țăranilor, a meșteșugarilor și a minerilor din Munții Apuseni: „A fost în același timp o dovadă a adevăratului sens al luptei răsculaților lui Horia și o indicație a necesarei înfrățiri între popoarele romîn și maghiar în Ardeal în strădania lor comună spre o viață mai bună”⁴³. Autorul conchide plin de optimism că „studiul acestei răscoale a țăranilor ardeleni a fost un prilej emoționant de a admira eroismul poporului romîn în lupta pentru libertate și dreptate . . . , eroism care este cheazăia victoriilor lui viitoare”⁴⁴.

Din cele arătate rezultă că lectura studiilor și a articolelor ne dezvăluie încă o dată forța publicisticii progresiste, trăsăturile proprii ale

³⁹ M.A. Lupu, *Planul Beveridge*, în „Independența economică”, an. XVII, nr. 5—6 din septembrie — decembrie, 1944, p. 207.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Miron Constantinescu, *Cauzele răscoalei lui Horia*, în „Independența economică”, an. XXIII, nr. 1—2 din ianuarie — aprilie 1940, p. 47.

⁴² *Ibidem*, p. 37—38.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 47.

literaturii economice marxiste : principialitatea , respectul pentru adevărul științific, obiectivitatea în relucarea relațiilor economice, sociale și politice, precum și adîncul patriotism.

Problemele dezbătute în articolele la care ne-am referit, analizele științifice făcute în legătură cu un fenomen sau altul, cu un domeniu sau altul al economiei pledează și confirmă cu forța faptelor justetea, în general, a tezelor expuse de economiștii marxști în coloanele revistei de care ne-am ocupat.

Desigur, unele articole publicate, analizate în lumina cuceririlor ulterioare ale științei marxist-leniniste și a experienței dobîndite în anii revoluției populare de către teoreticienii marxști din țara noastră, cuprind și unele erori, unele aprecieri schematice. Acestea își au sursa în condițiile grele ale perioadei istorice în care autorii s-au documentat și au scris, în existența unor concepții dogmatice chiar în interiorul Partidului Comunist Român și în mișcarea comunistă internațională. Totuși, în ansamblu, articolele și studiile la care ne-am referit reprezintă o parte a patrimoniului valoros al gîndirii marxiste din țara noastră, al publicisticii progresiste. Unele limite nu știrbesc valoarea lor științifică. Ele constituie un izvor util atît pentru cercetătorul de specialitate, cît și pentru oricine este doritor să cunoască sub aspectele reale trecutul economic și social al țării noastre.

Militînd în activitatea lor pentru drepturi și libertăți democratice și pentru promovarea științei marxiste, intelectualii înaintați și-au pus condeul și convingerile lor în slujba înaltelor idealuri de progres pentru eliberarea de sub orice fel de exploatare și asupra a maselor. Această participare a fost o nouă verigă în lanțul de premise istorice care au pregătit marea cotitură în destinele intelectualității române, adeziunea imensei ei majorități în anii revoluției populare la construcția socialismului din patria noastră.

ACȚIUNI ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN PENTRU FĂURIREA FRONTULUI PATRIOTIC ANTIFASCIST (1941—1944)

DE

TRAIAN UDREA

Împingerea României în războiul antisovietic a impus principalelor partide, organizații și personalități politice din România precizarea pozițiilor lor privind locul și rolul pe care trebuia să-l joace în continuare poporul român în încheștarea de forțe care pînă la sfîrșitul anului 1941 va antrena într-un fel sau altul întregul glob în cel de-al doilea război mondial; se impunea modificarea tacticii și a metodelor de acțiune și de afirmare a tuturor forțelor social-politice corespunzător noii situații create în urma intrării României în război de partea Axei.

Partidul Comunist din România, care din primul moment al instaurării regimului fascist-antonescian în România se situase în fruntea luptei pentru alungarea de la cîrma țării a acestui regim și a protectorilor lui, trupele hitleriste de ocupație¹, a ținut să precizeze că nu există nici o justificare a antrenării României în război de partea Germaniei hitleriste și a aliaților acesteia. În circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 se arăta că „sarcina și răspunderea istorică a Partidului Comunist din România față de poporul român constă în organizarea în România a luptei — alături de marele popor sovietic și de celelalte popoare cötropite — pentru zdrobirea fascismului sîngeros german și a slugilor sale din toate țările, pentru alungarea ocupanților germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma țării în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă”².

¹ Cităm din rîndul repetatelor luări de poziție ale P.C.R. împotriva dictaturii fasciste-antonesciene instaurate la 6 septembrie 1940 și contra aservirii României intereselor Axei importante documente: *Punctul nostru de vedere* (septembrie 1940), manifestul *Drumul spre mîntuire* (18 octombrie 1940), manifestul-program *Pentru pace și independența națională a poporului român* (15 ianuarie 1941) și broșura *De la regimul legionar la dictatura militară* (februarie 1941).

² *Documente din istoria Partidului Comunist Român*, ed. a 2-a, București, Edit. pentru literatură politică, 1953, p. 345.

Lupta forțelor antifasciste din România împotriva dictaturii militare-fasciste și a patronilor acesteia, puterile Axei, se va încadra după 22 iunie 1941 în lupta generală a tuturor popoarelor și țărilor iubitoare de pace și libertate din întreaga lume împotriva coaliției statelor totalitare fasciste și militariste: Germania, Italia, Japonia. Masivele arestări de comuniști și de simpatizanți care au loc în primăvara anului 1941, și în special în preajma intrării României în războiul antisovietic, au dezorganizat vremelnice și au rărit simțitor rindurile unor organizații locale ale P.C.R., dar nu au putut opri activitatea partidului. Însuși faptul că ascuțișul principal al măsurilor represive antonesciene a fost îndreptat împotriva P.C.R. era o dovadă că dictatura antonesciană aprecia forța și voința de luptă antifascistă a comuniștilor ca principalul pericol intern al regimului fascist din România.

Printre primele jertfe date de partidul comunist în lupta împotriva războiului hitlerist a fost cea a eroului clasei muncitoare Filimon Sirbu, care inițiasse o acțiune de rezistență împotriva mașinii de război fasciste în Dobrogea. Arestat în primele zile ale lunii iulie 1941, este judecat sumar și condamnat la moarte. Ceilalți membri ai grupului de rezistență anti-hitleristă, condus de Filimon Sirbu, au fost condamnați la 15 — 20 de ani muncă silnică. La 5 noiembrie 1941, Curtea marțială a Corpului 2 armată din București a judecat și a condamnat un grup de comuniști care organizaseră un laborator clandestin de fabricare a unor materiale explozibile cu scopul organizării de sabotaje contra mașinii de război fasciste. Au fost condamnați la moarte și executați soții Francisc și Lili Paneth, Ada Marinescu, dr. Kornhauser și Elisabeta Nagy.

În ianuarie 1942 sînt judecați și condamnați 27 de comuniști și luptători antifasciști din sectorul III Albastru București. În martie 1942 sînt judecați și condamnați 19 luptători antifasciști de la I.A.R.-Brașov, iar în București în aceeași lună, are loc procesul luptătorilor antifasciști de la „Monitorul oficial”. Conducătorii acestui grup, comuniștii Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu, au fost condamnați la moarte și executați. La 6 august 1942, după cîteva luni de detențiune și tortură sălbatică, este judecat și condamnat la moarte de către Curtea marțială din Ploiești fostul secretar al județenei P.C.R. Ilfov, Petre Gheorghe.

În nordul Transilvaniei, autoritățile horthiste au trecut după declanșarea războiului antisovietic la vaste operații de arestare a mii de antifasciști, luptătorii cei mai neînfricați, în frunte cu comuniștii, fiind aduși în fața curților marțiale judecați și condamnați.

După masivele arestări și internări „preventive” în lagăre de concentrare a luptătorilor antifasciști efectuate în ajunul declanșării agresiunii antisovietice, autoritățile fasciste au dezlănțuit o neîntreruptă prigoană împotriva tuturor celor care se pronunțau împotriva războiului hitlerist, dictaturii militare-fasciste și ocupanților hitleriști. Populația evreiască, în special cea din Moldova, unde zone întregi erau administrate sub regimul stării de război, cade victimă campaniei de deportări masive inițiate de autoritățile antonesciene în toamna anului 1941, în condiții de teroare și exterminare. Datorită acestor condiții inumane, mii de deportați mor în drum sau în lagărele de muncă din Transilvania în cursul iernii 1941 — 1942. În vreme ce împotriva comuniștilor și a tuturor luptătorilor anti-

fasciști (inclusiv a foștilor membri ai P.N.Ț. și P.N.L.), ca și împotriva victimelor legislației rasiste, dictatorul fascist al României, generalul Ion Antonescu, a mobilizat întregul sistem al aparatului polițienesc represiv, el adoptă o cu totul altă atitudine față de fruntașii P.N.Ț. și P.N.L., care se mențineau pe poziția unei opoziții „de principiu”, cristalizată în lungi memorii, menite mai degrabă să constituie, în eventualitatea pierderii războiului de către Germania, certificate de opoziție antifascistă decît să împiedice în vreun fel participarea României la războiul hitlerist.

Sesizînd caracterul inofensiv al opoziției făcute de fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. îndeosebi față de anumite aspecte ale politicii sale externe, generalul I. Antonescu se războia cu aceștia pe hîrtie, prin contransmemorii. Generalul I. Antonescu a elaborat astfel în cursul lunii iunie 1941 un amplu răspuns la suita de memorii pe care aceștia i le înmînaseră pînă atunci. Momentul trimiterii acestui răspuns coincidea în timp (22 iunie 1941) cu data declanșării războiului antisovietic. Angajat pe drumul mergerii pînă la capăt alături de Hitler în aventura antisovietică, generalul Antonescu se socotea dator să dea explicații complete „opozanților” săi asupra motivelor îndepărtate sau imediate care-l împinseseră să ia o astfel de decizie ³.

Așa cum, pe plan internațional, toate popoarele și statele dornice să readucă pacea și libertatea popoarelor s-au unit într-o puternică coaliție, pe plan intern succesul luptei antifasciste nu se putea realiza decît în condițiile făuririi unui larg front de luptă patriotică, care să reunească sub steagul luptei antifasciste toate forțele sociale, toate partidele, organizațiile, grupările și personalitățile politice nefasciste, indiferent de raporturile care existaseră între ele anterior. În lumina acestei aprecieri, drumul spre salvagardarea intereselor fundamentale și permanente ale poporului român era strîns legat și urma să izbîndească numai în cazul antrenării poporului nostru în marele front antifascist și antihitlerist al tuturor popoarelor iubitoare de pace și libertate din întreaga lume.

La sfîrșitul lunii iulie 1941, pe baza analizei situației interne și internaționale existente imediat după declanșarea războiului antisovietic, C.C. al P.C.R., într-un nou document, aprecia că, „prin aruncarea poporului român, drept carne de tun contra U.R.S.S. de către banda trădătorului Antonescu în interesul fascismului german, s-au creat *condițiile obiective pentru regrouparea forțelor și în România*. Pe de o parte este clica militar-fascistă a trădătorului Antonescu, susținută de virfurile hitleriste ale marilor capitaliști și moșieri, de profitorii războiului. Pe de altă parte se adună întregul popor, toate partidele și grupările politice, afară de lacheii fasciști ai lui Hitler — trădători de patrie ...” ⁴.

Încă din vara anului 1941 se conturaseră, așadar, două poziții principial deosebite ale opoziției față de participarea la războiul hitlerist. Fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. și toți cei care le împărtășeau părerile, după o adeziune condiționată la agresiunea antisovietică în prima sa fază, adoptă ulterior tactica memoriilor către dictatorul fascist al României, în care-i

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 104, dos. 8 676, f. 150—174.

⁴ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, p.345.

cer formal retragerea trupelor române din războiul antisovietic⁵. În fond, ei erau partizanii unei tactici pasiviste de „așteptare” a sfârșitului victorios al războiului de către Anglia și aliații ei, refuzând orice participare activă și concretă la mișcarea de rezistență antifascistă și antihitleristă. De cealaltă parte, partidul comunist și celelalte forțe revoluționare și progresiste care, deși apreciau că raportul militar de forțe permisesse trupelor invadatoare fasciste succese vremelnice, chema totuși masele populare la luptă *activă* antifascistă. P.C.R. considera că în cadrul „frontului unic al popoarelor iubitoare de libertate, împotriva fascismului”, fiecare popor trebuie să-și aducă contribuția sa proprie la lupta antifascistă. În manifestul mai sus amintit lansat la sfârșitul lunii iulie 1941, C.C. al P.C.R. aprecia că „s-a deschis și în România drumul larg spre realizarea unui singur *front unic de luptă* al poporului întreg, împotriva ocupanților fasciști”. Scopul frontului unic de luptă antifascist din România trebuia să-l constituie nu numai smulgerea României din războiul hitlerist, ci și încadrarea ei „în lupta gigantică a Uniunii Sovietice, a țărilor democratice și a popoarelor subjugate pentru zdrobirea fascismului german, dușmanul de moarte al întregii omeniri, pentru libertatea și independența națională...”⁶.

Pornind de la contradicțiile social-politice existente, de la valul crescând de nemulțumiri față de dictatura antonesciană și față de prezența și penetrația hitleristă în viața economică și politică a țării, care lovea în interesele majorității covârșitoare a poporului român, inclusiv în interesele unei însemnate părți a marii burghezii și moșerimi⁷, față de opoziția crescândă a unor cercuri tot mai largi ale opiniei publice față de războiul hitlerist, P.C.R. a lansat la 6 septembrie 1941 o platformă de luptă generală antifascistă.

Manifestul *Lupta poporului român pentru libertate și independența națională*, publicat la 6 septembrie 1941, făcea un amplu rechizitoriu primului an de guvernare fascisto-antonesciană și aprecia tirirea României în războiul antisovietic ca un act contrar intereselor vitale și permanente ale poporului român. Arătând că la scurt timp după agresiunea anti-

⁵ Înșiși fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. sîrșesc după primele săptămîni de azeziune la această acțiune (vezi circulara internă a lui Maniu către partizanii săi din 18 iulie 1941, prin care-i îndemna să plece voluntari pe front) să-și declare opoziția față de înaintarea trupelor românești departe în teritoriul sovietic. În afara conturării tot mai precise a unui război îndelungat în locul războiului-fulger visat, cu șanse tot mai puțin previzibile pentru agresori, schimbarea de atitudine a fruntașilor P.N.Ț. și P.N.L. s-a datorat acordului de colaborare pe care guvernul britanic îl încheie cu guvernul sovietic. Credincioși adopțării în permanență a punctului de vedere britanic, temîndu-se că nimicirea principalelor unități românești în est putea lăsa descoperită granița spre vest, fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. sîrșesc prin a-și declara mai întâi formal (iulie 1941), iar apoi mult mai categoric (memoriul din noiembrie 1941 și cele care au urmat) dezacordul cu prelungirea războiului României în est. Atunci însă cînd Maniu insinuează că guvernul Antonescu, în caz că nu ține seama de cererile opiniei publice, se va putea trezi în fața unei mișcări de rezistență internă, autoritățile antonesciene în colaborare cu agenții Gestapo-ului prezenți în România trec în toamna anului 1941 la arestarea și, în fond, la lichidarea rețelei filobritanice, care pînă atunci dusesese mai mult acțiuni de informare sau de difuzare de manifeste.

⁶ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, p. 345—346.

⁷ Vezi în acest sens memoriile pe care fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. le adresează generalului I. Antonescu începînd cu toamna anului 1940.

sovietică s-a format pe plan internațional frontul unit al țărilor democratice antifasciste, al întregii omeniri progresiste, manifestul sublinia că în fruntea luptei popoarelor împotriva fascismului, pentru apărarea și ajutorarea Uniunii Sovietice, se situa proletariatul internațional, mișcarea comunistă internațională. „Fascismul german mai e puternic, războiul pentru zdrobirea lui va fi de lungă durată. Însă — se arăta în manifest — eroica Armată Roșie, a cărei putere crește zi de zi din izvorul imens al popoarelor sovietice, al proletariatului mondial și al întregii omeniri avansate, va zdrobi hoardele fasciste ale lui Hitler. Tirania hitleristă va fi nimicită”.

Manifestul sublinia în continuare că soarta poporului român, dobândirea independenței și a suveranității României, grav știrbite de aderarea la politica Axei, depindeau de victoria coaliției antihitleriste, și în primul rând de victoria în acest război a Uniunii Sovietice. Reluând aprecierea făcută în circulara adresată membrilor de partid la 8 iulie 1941, se preciza că războiul pentru apărarea puterii sovietice nu era „numai războiul drept al poporului sovietic pentru libertatea și existența sa. Este vorba despre libertatea sau sclavia tuturor popoarelor din Europa și din lumea întreagă. Este în joc și viața sau moartea poporului român, copleșit de banda sîngeroasă și fascistă din Germania și aruncată în acest măcel nimicitor”.

În interesul organizării „*frontului unic național* al poporului român împotriva ocupanților fasciști și clicii militarofasciste în frunte cu trădătorul Antonescu”, C.C. al P.C.R. propunea o platformă de luptă antifascistă ale cărei prevederi principale erau :

- încetarea războiului contra Uniunii Sovietice, încheierea păcii cu Uniunea Sovietică, și lupta comună, alături de țările democratice și toate popoarele iubitoare de libertate, împotriva hitlerismului copleșitor ;
- oprirea producției de război, a transporturilor de trupe, arme și muniții pentru războiul lui Hitler ;
- alungarea din țară a ocupanților hitleriști ;
- răsturnarea guvernului de dictatură militarofascistă, în frunte cu Antonescu ;
- formarea unui guvern al independenței naționale, alcătuit din reprezentanții tuturor forțelor patriotice ;
- recucerirea libertății și independenței naționale a României și lupta împotriva dictaturii de la Viena, pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub jugul hitlerist-horthist ;
- arestarea și pedepsirea trădătorilor de țară care au aruncat poporul român în războiul hitlerist ⁸.

Propunerile acestei platforme au constituit programul fundamental de luptă al forțelor antifasciste pînă la 23 August 1944. Pentru realizarea acestor obiective antifasciste, partidul comunist propunea „*lupta comună a tuturor* partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români pentru realizarea *Frontului unic național* al poporului român contra ocupanților hitleriști și slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din *platformă*, care sînt cerințele comune și cele mai arzătoare ale poporului român”⁹.

⁸ Documente din istoria Partidului Comunist din România, p. 346—347.

⁹ *Ibidem*, p. 347.

Considerind în mod just că, în situația creată în urma antrenării României alături de Germania hitleristă în agresiunea antisovietică, dușmanul principal, de moarte, al luptei pentru existența națională independentă a poporului român era fascismul și că sarcina principală a tuturor forțelor patriotice o constituia zdrobirea fascismului, comuniștii, în interesul creării unui front antifascist cât mai larg cu putință, declarau că „renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i *despartă* de celelalte partide și grupări politice care sînt pentru dezrobirea națională a poporului român”¹⁰.

Așa cum se declara în platforma-program a luptei antifasciste din 6 septembrie 1941 pentru zdrobirea fascismului cotropitor, recucerirea drepturilor și libertăților democratice și independența poporului român, Partidul Comunist din România era „*gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români* pentru realizarea oricărei revendicări din platformă, punind ca singurul criteriu al colaborării atitudinea față de ocupanții hitlerști, de slugile lor trădătoare de țară și de războiul criminal contra Uniunii Sovietice”¹¹.

Se renunța astfel la tactica vremelnice preconizată în manifestul C.C. al P.C.R. din 15 ianuarie 1941, de antrenare îngustă doar a maselor muncitoare cele mai oropsite la lupta revoluționară și se revenea la tactica de front popular antifascist, care călăuzise activitatea P.C.R. îndeosebi în perioada anilor 1933—1940. Ținînd seama de situația internă concretă și de sarcinile imediate care stăteau în fața mișcării progresiste internaționale în legătură cu organizarea luptei pentru zdrobirea militară a agresiunii hitleriste, platforma P.C.R. din 6 septembrie 1941 puneă un accent deosebit pe necesitatea făuririi unui larg front patriotic antifascist, indiferent de apartenența de clasă și națională, de concepțiile politice și filozofice ale tuturor celor care, dintr-un motiv sau altul, manifestau o stare de spirit antiantonesciană și antihitleristă.

Pornind de la sarcinile patriotice generale incluse în platforma sa din 6 septembrie 1941, P.C.R. făcea în același timp un uriaș și decisiv pas înainte în relansarea pe baze noi, mai largi, a mișcării antifasciste în condițiile războiului hitlerist, pentru cucerirea de noi aliații sau pentru consolidarea vechilor sale alianțe politice. Transformarea mișcării generale antifasciste într-o bază de plecare pentru o mișcare revoluționară democratică înnoitoare a structurii social-politice a țării constituise un deziderat nerealizat al activității P.C.R. în perioada antebelică. Acum, în condițiile împingerii României în războiul hitlerist, al acumulării în sinul celor mai largi pături sociale a unei stări de neadeziune, iar apoi de nemulțumire tot mai fățișe față de fascismul intern și extern, devenise posibil ca lupta pentru zdrobirea militară-politică a fascismului să se împletească și să genereze o mișcare revoluționară de răsturnare nu numai a dictaturii militare-fasciste, ci chiar a regimului social-politic în întregul său.

C.C. al P.C.R. recomanda membrilor de partid și simpatizanților, tuturor patrioților antifasciști „să lege popularizarea platformei cu popularizarea tradițiilor de luptă pentru dezrobirea poporului român, împotriva imperiului german din veacurile 17, 18 și 19, din timpul războiului din 1916—1918”. Comuniștii trebuiau să lege în același timp popularizarea

¹⁰ *Ibidem*, p. 348—349.

¹¹ *Ibidem*, p. 347.

obiectivelor antifasciste ale platformei cu popularizarea luptei eroice a popoarelor sovietice contra agresiunii fasciste, cu rolul internaționalist pe care-l juca războiul de apărare a patriei sovietice în izbăvirea întregii omeniri de primejdia instaurării dominației statelor totalitare fasciste¹².

De aceea partidul chema pe comuniști „să lege popularizarea platformei cu *propagarea cuceririlor grandioase ale popoarelor sovietice*, cu *superioritatea sistemului socialist asupra sistemului capitalist* și să arate maselor că singurul drum pentru salvarea lor definitivă de criză și războaie, de orice exploatare și asuprire e drumul muncitorilor și țăranilor din Rusia, al Marii Revoluții Socialiste din Noiembrie 1917”¹³.

Chemarea arăta în acest sens că aplicarea în viață a programului platformei nu însemna renunțarea la programul revoluției socialiste, ci doar aminarea acestor obiective pînă în momentul zdrobirii militare a fascismului. Comitetul Central atrăgea atenția membrilor de partid că distrugerea tiraniei hitleriste nu va aduce cu sine încetarea contradicțiilor de clasă, nu va înceta nici exploatarea, „nici crizele și nici războaiele sistemului capitalismului monopolist. Imperialismul, care se bazează pe asuprirea și exploatarea maselor muncitoare și a popoarelor subjugate, dă naștere la noi crize și războaie”¹⁴.

Pornind însă de la teza leninistă că proletariatul nu va putea trece la realizarea obiectivelor sale socialiste, de clasă, mai înainte de a se cucerii și realiza revendicările general-democratice pentru întregul popor, manifestul-program din 6 septembrie 1941 arăta că drumul luptei poporului român pentru eliberarea sa socială și politică definitivă era „barat acum de fascismul sîngeros”¹⁵. P.C.R. aprecia că crearea unor condiții favorabile luptei de eliberare împotriva oricărei exploatări și asupriri nu puteau lua naștere decît din lupta victorioasă pentru zdrobirea pînă la capăt, politică și militară, a fascismului.

De aceea Comitetul Central chema membrii de partid să inițieze o serie de acțiuni concrete de rezistență împotriva mașinii de război hitleriste prin sabotaj și luptă de partizani. Conducerea partidului trasa obiectivele și scopul întezirii luptei antifasciste, recomandînd în acest sens „împiedicarea producției de război, a transportului de muniții, arme și armate pentru asupritorii sîngeroși ai poporului român, pentru războiul lui Hitler; lupta cu arma în mînă împotriva armatei lui Hitler e datoria fiecărui patriot român care iubește libertatea și independența poporului român. Sabotajul și luptele de partizani ale poporului român—se arăta în manifest—grăbesc zdrobirea ocupanților hitleriști și eliberarea țării”¹⁶.

În ceea ce privește rolul hotărîtor pe care trebuia să-l joace clasa muncitoare în cadrul luptei generale antifasciste, Comitetul Central al P.C.R., încă la începutul lunii iulie 1941, în circulara adresată membrilor partidului asupra sarcinilor istorice ale partidului comunist în legătură cu lupta împotriva agresiunii antisovietice, lansase lozincă „realizării unității de luptă și a *frontului unic al clasei muncitoare ca bază a frontului*

¹² *Ibidem*, p. 348.

¹³ *Ibidem*, p. 349.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

*unic național împotriva fascismului cotropitor și pentru eliberarea națională a poporului român*¹⁷. Noi precizări și dezvoltări (în sensul concretizării unora dintre punctele programului antifascist) ale platformei de luptă antifascistă din 6 septembrie 1941 au fost aduse în broșura *Pieirea sau salvarea poporului român*, elaborată și difuzată de C.C. al P.C.R. în cursul lunii ianuarie 1942¹⁸.

În intervalul de câteva luni care trecuse de la lansarea platformei antifasciste a P.C.R. din 6 septembrie 1941 se produsese o serie de evenimente interne și internaționale care puneau și mai mult în valoare necesitatea luptei unite a tuturor forțelor patriotice din fiecare țară, indiferent de apartenența lor politică, împotriva fascismului. Pe plan internațional, în urma intrării S.U.A. în război în decembrie 1941, acesta se generalizează, angrenând în sfera sa fără excepție toate statele și forțele economice și politice principale ale lumii.

Un puternic ecou a avut prima înfrângere zdrobitoare suferită de armatele germane de la declanșarea războiului, în fața Moscovei. Miturile invincibilității hitleriste, ale războiului-fulger și ale neputinței armatelor sovietice de a stăvili atacurile agresorilor fasciști fuseseră spulberate. Prestigiul U.R.S.S. și al întregii mișcări comuniste internaționale în fața opiniei publice mondiale și în sinul coaliției antihitleriste crește enorm. În cursul lunilor noiembrie-decembrie 1941, majoritatea statelor care vor constitui coaliția națiunilor unite rup relațiile diplomatice și se declară în stare de război cu România. Acordul de colaborare militară și de ajuto-rare reciprocă, încheiat în toamna anului 1941 între guvernele U.R.S.S. și Marii Britanii, și adoptarea la scurt timp după aceasta de către conducătorii S.U.A. și ai Marii Britanii a Cartei Atlanticului au constituit punctul de plecare al formării coaliției de state antihitleriste. Puterile Axei și Japonia au încercat și ele să cimenteze alianța lor imperialistă, chemând și celelalte guverne-satelite sau dependente, printre care și pe cel român, să adere la Pactul anticomintern. Sub aspectul relațiilor dintre partidele și organizațiile nefasciste din țară, gruparea cvasidefinitivă pe plan mondial a forțelor în conflict în două tabere care vor combate pînă la înfrîngerea uneia din ele, faptul că în cadrul aceluiași coaliții antihitleriste participau și acționau împreună cu U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A. nu puteau să aibă decît efecte salutare și pentru făurirea unui front unic antifascist de la comuniști pînă la partidele burgheze, nărînd multe dintre piedicile și obiecțiile formale pe care le ridicaseră pînă atunci fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. privitoare la o colaborare comună antifascistă. Broșura programatică *Pieirea sau salvarea poporului român* sesiza cu promptitudine modificările ivite în situația internațională și internă, precum și corectivele programatice și tactice care se impuneau.

În urma atragerii în război a S.U.A. și a altor state cu un important potențial economic și militar de partea coaliției antihitleriste, „fascismul german—se aprecia în broșura sus-amintită—este condamnat la moarte sigură. Aceeași pieire așteaptă pe toți cei care și-au legat soarta cu coto-

¹⁷ *Ibidem*, p. 347.

¹⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, mapa 3/942. De fapt, *Pieirea sau salvarea poporului român* reprezenta, în fond, partea a doua a unei broșuri care în primele sale pagini conținea textul rezoluției C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942.

pitorii hitleriști”¹⁹. Aceași soartă o aștepta și pe România dacă nu era smulsă cu pierderi cât mai mici și cât mai degrabă din alianța nefastă cu Axa în care o împinsese politica trădătoare a guvernului Antonescu. „Prima și cea mai urgentă sarcină a partidului nostru constă în împiedicarea planului criminal al lui Hitler și slugii sale Antonescu de a nimici poporul român prin aruncarea tuturor românilor valizi în război pentru salvarea hoardelor bestiale hitleriste, care au suferit și suferă înfrîngeri catastrofale pe frontul de răsărit”²⁰. Pentru a se evita noi și grave pierderi și prejudicii pentru poporul român, se trasa ca sarcină comuniștilor că „trebuie să lămurească toate păturile sociale ale poporului despre nebulonia continuării războiului pentru salvarea tiraniei hitleriste împotriva întregii omeniri progresiste... patru cincimi din lume, în frunte cu Uniunea Sovietică, duc războiul pentru o cauză dreaptă, pentru salvarea omenirii, a tuturor popoarelor, de barbaria și tirania hitleristă...”²¹.

Reproducind citate din importantele precizări făcute de I.V. Stalin în cuvîntarea sa de la 7 noiembrie 1941 că U.R.S.S. nu urmărește cotoirea sau subjugarea altor popoare, ci doar alungarea și zdrobirea agresorilor fasciști, P.C.R. sublinia caracterul nedrept și mereu mai dăunător al continuării participării României la agresiunea antisovietică.

„Toți patrioții români—se arăta în document—cărora le e sfîntă existența și libertatea națională a poporului român trebuie să se ridice împotriva concentrărilor actuale în masă și a mobilizării generale în pregătire prin care banda imperialistă a singerosului Hitler vrea să amîne momentul zdrobirii sale totale... Fiecare patriot trebuie să intre în această luptă, fiindcă însăși existența poporului, viața tuturor fiilor săi, e amenințată cu nimicirea imediată”²².

P.C.R. ținea din nou să precizeze că, „fără să înceteze propagarea principiilor sale și a programului său final, renunță la orice acțiune sau lozincă de acțiune care ar putea să-l despartă de celelalte partide, grupe și personalități patriotice, în interesul frontului unic național al poporului român..., punînd ca singurul criteriu al colaborării atitudinea față de fascismul german și războiul său tîlhăresc...”²³.

Era subliniată din nou importanța primordială pe care trebuia să o aibă realizarea frontului unic muncitoresc ca bază și coloană vertebrală a Frontului patriotic antifascist. „Fără realizarea unității de acțiune, a frontului unic al clasei muncitoare nu se poate crea nici frontul unic patriotic al poporului român. Ocuparea țării de către cotoipitorii hitleriști, războiul lor tîlhăresc au creat condiții favorabile pentru înfăptuirea pe baza luptei pentru pîine, ridicarea salariilor, împotriva orelor suplimentare și celelalte cerințe vitale ale muncitorilor, a Frontului unic muncitoresc, pe care trebuie să se bazeze frontul patriotic al întregului popor”²⁴. Pornind de la lupta pentru revendicări comune ale muncitorilor indiferent

¹⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, mapa 3/942.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

de apartenența lor politică, rezoluția sus-amintită a C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 sublinia: „Întreprinderile trebuie să fie bazele și inițiatorile frontului patriotic... Pe baza frontului unic de jos în întreprinderi, comuniștii trebuie să realizeze frontul unic cu social-democrației, pe scară locală, regională și națională”²⁵.

Acționînd de jos în sus, P.C.R. preconiza, așadar, ca sub influența acțiunilor de front unic muncitorească în fabrici să determine angajarea unor discuții fructuoase de front unic cu celelalte partide și organizații politice ale clasei muncitoare, și în primul rînd cu Partidul Social-Democrat. Tot astfel, bazîndu-se pe starea de spirit antifascistă a populației, pe mișcarea de masă patriotică din cartiere, de la orașe și de la sate, P.C.R. urmărea să determine pe reprezentanții tuturor partidelor, organizațiilor, grupărilor și pe personalitățile burgheze nefasciste să adere la ideea formării frontului patriotic unic. În acest sens se preconizau constituirea și activarea unor comitete patriotice din fiecare cartier, comună, sat, comitate care să întrunească reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice.

Deosebit de importantă pentru caracterul larg popular al Frontului patriotic antifascist preconizat de P.C.R. era precizarea că, în condițiile concrete din România, „formarea frontului patriotic român fără țărănimia română, aliata clasei muncitoare, este numai o pălăvrăgeală”. Criticînd slabul interes și slabele rezultate pe care le realizase în munca la sate, rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 critica faptul că, deși menționaseră această problemă și vorbiseră de revendicările țărănimii, nici circulara din 8 iulie și nici platforma program din 6 septembrie 1941 nu precizaseră sarcini concrete de activitate a comuniștilor la sate.

Greul rechizițiilor și impozitelor, al concentrărilor și pierderilor de vieți omenști pe front, lipsurile cele mai mari în aprovizionare cu bunuri de larg consum, prețurile ridicate și consecințele multiple ale inflației apăsau cel mai mult pe umerii țărănimii muncitoare. De la înrăutățirea situației materiale și morale, destul de precară chiar și în perioada interbelică, trebuia pornit pentru a pătrunde în inimile și în cugetele țărănimii. „Comuniștii—se arăta în rezoluția sus-amintită—trebuie să se pună în frunte pentru organizarea luptei țărănimii împotriva concentrărilor pentru apărarea grîului și porumbului, contra blocării cerealelor și a prețurilor maxime, împotriva rațiilor anuale fixate pentru consumul propriu, împotriva rechizițiilor, a impozitelor de război, pentru aprovizionarea ieftină a țărănimii cu lemne, petrol, pînzeturi, haine, îmbrăcăminte și cu toate produsele industriale împotriva muncii forțate pentru stat, comună, moșieri”.

În acțiunea de îndrumare a luptei antifasciste a țărănimii se arăta că trebuia pornit de la lupta generală a țărănimii pentru revendicările sale specifice imediate. Formele de luptă urmau să varieze în funcție de nivelul și de importanța concretă a dezideratelor exprimate de țărani în funcție de conștiința lor politică, de tradiția și de experiența locală în lupta împotriva autorităților și elementelor exploatoare. Sarcina comuniștilor era de a da o orientare politică acestor lupte, de a canaliza aceste acțiuni pe făgașul mișcării generale de rezistență antifascistă.

²⁵ *Ibidem.*

Comuniștii trebuiau să înceapă o campanie sistematică de lămurire a țărănimii asupra poziției P.C.R. favorabilă unei reforme agrare radicale și a celorlalte revendicări vitale țărănești.

Rezoluția cuprindea recomandarea privind intensificarea muncii partidului în rândurile armatei, ale tineretului, ale minorităților naționale și ale oricăror pături sau categorii sociale care puteau fi atrase la lupta antifascistă.

Pentru realizarea acestor sarcini, rezoluția aprecia că erau necesare reclădirea întregii munci de partid pe baze noi „de război”, reeducarea cadrelor în sensul însușirii unei elasticități leniniste în munca lor practică cu masele, recrutarea și ridicarea de cadre noi, disciplină de fier, vigilență și conspirativitate, ridicarea nivelului de cunoștințe teoretice pentru a se evita confuziile și devierile oportuniste.

Punînd pe primul plan crearea unei baze largi de masă a mișcării patriotice antifasciste prin antrenarea la lupta antifascistă a principalelor mase, muncitorimea și țărănimea, P.C.R. nu a pierdut nici un moment din vederea necesitatea atragerii principalelor partide și organizații burgheze nefasciste în cadrul Frontului patriotic antifascist.

Propunerea P.C.R. făcută principalelor partide burgheze nefasciste pentru colaborare antifascistă și pentru organizarea în comun a mișcării de rezistență antifascistă s-a izbit însă și de această dată de refuzul categoric al fruntașilor principalelor partide burgheze, P.N.Ț. și P.N.L. Folosind ca pretext menținerea în documentele P.C.R., inclusiv în manifestul din 6 septembrie 1941, a unor aprecieri critice față de politica internă și internațională desfășurată în perioada interbelică de guvernele burgheze ale țării, fruntașii P.N.Ț. și P.N.L., situîndu-se pe poziții de clasă anticomuniste, au evitat, în fond, să se angajeze la o mișcare de rezistență antifascistă care ar fi favorizat, fie și indirect, lupta popoarelor sovietice în contra cotropitorilor fasciști. Ei preferau să încurajeze formele de rezistență pasivă, campaniile propagandistice în țară și în străinătate în favoarea restabilirii granițelor de stat antebelice, chiar și atunci cînd astfel de campanii erau finanțate sau chiar se desfășurau sub egida conducătorilor fasciști antonescieni (vezi activitatea desfășurată sub egida lui M. Antonescu în cadrul așa-zisului birou al păcii de către numeroși universitari aderenți ai celor două partide burgheze).

Într-un nou document elaborat și difuzat în vara anului 1942, intitulat *Doi ani de dictatură a trădătorului Antonescu, 6 septembrie 1940—6 septembrie 1942*²⁶, C.C. al P.C.R. arăta că „poporul român are de ales între a pieri pentru Hitler împreună cu fascismul german sau a se salva prin retragerea armatei române din războiul... lui Hitler și să lupte alături de țările progresiste în frontul mondial al popoarelor iubitoare de libertate împotriva tiraniei hitleriste. Altă cale nu există”. Arătînd starea de nemulțumire existentă pe front și în spatele frontului, se sublinia că pentru a transforma această nemulțumire într-o forță capabilă să determine sau cel puțin să pregătească pe plan intern salvarea României de fascism și încadrarea ei în coaliția antifascistă era necesară „organizarea tuturor forțelor populare, a tuturor partidelor politice, organizațiilor și asociațiilor într-un singur front național antihitlerist al întregului popor”.

²⁶ *Ibidem.* dos. 7 939, f. 1—16.

Și, mai departe, „prin unirea și organizarea tuturor românilor într-un singur front patriotic împotriva lui Hitler și Antonescu, putem impune ieșirea noastră din război, pentru eliberarea patriei de sub strînsoarea hitleristă, pentru a salva țara noastră de la pieire”.

Unul din principalele puncte ale luptei Frontului patriotic antihitlerist trebuia să-l constituie anularea dictatului hitlerist de la Viena: „Uniunea grupelor de patrioți din Ardeal²⁷ împreună cu toate forțele Ardealului, partidele național-țărănesc, Frontul plugarilor și alte organizații, sprijiniți de întregul popor român, pot zdrobi dictatul lui Hitler de la Viena, pot elibera Ardealul de nord și apăra pe cel de sud împotriva singurului trădător al Ardealului: Antonescu”.

În același timp se lua o poziție de critică hotărâtă față de fruntașii P.N.Ț. și P.N.L., care, constatînd și ei consecințele nefaste ale prezenței unor însemnate unități românești pe frontul antisovietic și fiind partizanii anulării dictatului de la Viena, sperau să obțină realizarea dezideratelor naționale din prezumata poziție favorabilă intereselor românești ale unei Anglii victorioase sau prin cîștigarea conducătorilor Axei la aceste interese prin intermediul acolitului lor Ion Antonescu, de unde calea memoriilor adresate lui I. Antonescu.

Se excludea, așadar, de către fruntașii politici ai burgheziei factorul principal, hotărîtor, *factorul intern*, lupta poporului român pentru eliberarea sa de sub jugul fascist, punîndu-se accentul și speranțele pe ipoteticul sprijin extern sau pe ivirea unei presupuse conjuncturi internaționale favorabile. Ion Antonescu, se arăta în manifest în replică la teza manistă, „nu poate și nu vrea să retragă trupele române de pe front. Nu călăul și trădătorul Ardealului îl va elibera de sub jugul hitlerist al magnaților unguri. D-nii Maniu și Brătianu — se arăta în documentul P.C.R. — trebuie să urmeze pilda patriotică... a șefilor politici din Franța și Iugoslavia, care prin unirea tuturor partidelor politice duc lupta atît de strălucit împotriva nemților și italienilor pentru salvarea libertății țării lor”.

Perseverarea în politica de pertractări față de propunerile de front patriotic antifascist făcute de P.C.R. și în cea de memorii proconstituționale nu putea înlocui necesitatea luptei active împotriva fascismului intern și extern. Atrăgînd atenția că prin pasivismul lor contribuiau la prelungirea menținerii României în lagărul hitlerist, P.C.R. chema pe fruntașii partidelor politicii burgheze să urmeze pe plan intern pilda guvernelor pe ajutorul și simpatia cărora se bazuiau (englez și nord american) și să adere la „unirea tuturor forțelor patriotice într-un larg și puternic front național antihitlerist”.

Prima organizație de masă constituită pe baze conspirative în vederea mobilizării tuturor elementelor patriotice la luptă antifascistă a fost Uniunea Patriotică. Ea grupase treptat o serie de militanți, de sim-

²⁷ Era vorba de Comitetul național revoluționar român, creat la începutul lunii septembrie 1940 din inițiativa regionalei P.C.R. din Ardeal. În nordul Transilvaniei, aliat sub ocupația horthistă, acționau în cadrul unei largi uniuni patriotice antifasciste și organizațiile locale ale Madosz-ului (în această privință vezi recentul articol al lui L. Bányaï *P.C.R. în fruntea luptei comune a oamenilor muncii români și maghiari împotriva dictaturii militarofasciste și a cotovirii horthyste, Madosz-ul în 1940—1944*, în „Anale de istorie”, 1971, nr. 1, p.30 și urm.).

patizanți, de elemente progresiste și democratice de stînga, decise să lupte alături de P.C.R. pentru înfăptuirea platformei de luptă antifascistă din 6 septembrie 1941. În broșura *Doi ani de dictatură a trădătorului Antonescu* se menționa „lupta partidului comunist și grupelor de patrioți consecvenți uniți în Uniunea patrioților”.

Primul manifest lansat public de către Comitetul Uniunii patriotice a fost inclus în primul număr al „României libere”, care apare la începutul anului 1943. „Făcîndu-ne ecoul revoltei îndreptățite a patrioților cinstiți și dezinteresați, am luat inițiativa și am constituit Uniunea patrioților, care va fi o organizație de însuflețire a luptei pentru apărarea existenței noastre naționale. Problema cea mai de seamă ce se pune neamului nostru — se arăta în chemarea Uniunii patriotice — este problema unității și a organizării de luptă a întregului popor român”.

Constituindu-se ca organizație de luptă activă și consecvent antifascistă, Uniunea patrioților lansa chemarea : „Să ne unim și noi patrioții sinceri și gata de jertfă, să ne constituim în grupuri hotărîte de luptă pentru a salva ceea ce a mai rămas din armata noastră, pentru a salva țara de la dezastru și de la înfrîngerea alături de Germania hitleristă, ce se va prăbuși inevitabil. Toate clasele și păturile sociale ale neamului sînt amenințate, jefuite, terorizate. Reacțiunea lor trebuie să fie hotărîtă și solidară. Unitatea și organizarea în luptă a întregului popor român trebuie să fie lozincă noastră”.

Comitetul de inițiativă al noii organizații ținea să precizeze din primul moment că „Uniunea patrioților nu este și nu vrea să fie un partid politic, ci este gruparea patrioților sinceri și gata de acțiune și luptă chiar cu prețul vieții lor contra dușmanului comun atît din afară, cît și dinlăuntru. Ea slujește și reprezintă numai interesele naționale ale întregului popor fără deosebire de convingerile politice, de situația socială și materială de concepția filozofică a membrilor săi, iar dușmanul de moarte este imperialismul cotropitor german care se prezintă astăzi sub forma lui cea mai sălbatică, hitlerismul”.

Cu privire la obiectivele sale de luptă, apelul Uniunii patrioților arăta că „scopul nostru principal și imediat este unirea tuturor forțelor națiunii române într-un singur front patriotic de luptă, pentru eliberarea patriei de sub jugul hitlerist. De aceea facem apel la toate partidele politice patriotice, la toți patrioții adevărați și cinstiți din toate organizațiile politice, economice, culturale, la toate personalitățile hotărîte, pentru alcătuirea marului front național de luptă, pentru salvarea patriei. Sarcina noastră urgentă este participarea la distrugerea mașinii de război germane, doborîrea teroarei și exploatării hitleriste și eliberarea patriei noastre din ghearele cotropitorilor, salvarea ei din pragul prăbușirii prin constituirea unui singur front național de luptă care să înfăptuiască :

- alungarea nemților din țară ;
- doborîrea guvernului de trădare națională al Antoneștilor ;
- formarea unui guvern cu adevărat național ;
- încetarea războiului și încheierea păcii separate cu America, Anglia și Uniunea Sovietică ;
- desființarea dictatului de la Viena, eliberarea fraților noștri de sub jugul lui Horthy”.

În condițiile de teroare fascistă-antonesciană, în prezența trupelor SS și a unor secții Gestapo în România, organizarea și pregătirea acțiunilor de luptă antifascistă nu se puteau desfășura decît în condițiile constituirii de grupe patriotice ilegale, după modelul activității conspirative P.C.R. Pentru a evita desconspirarea cadrelor, pentru a delimita sarcinile și metodele sale de cele ale Uniunii patriotice și ținînd seama de faptul că în Uniunea patriotică puteau intra toate elementele cu vederi antifasciste, chiar dacă unele dintre ele ar mai fi păstrat rezerve față de comunism și de P.C.R., partidul comunist și Uniunea patriotică și-au organizat separat grupele și organizațiile ilegale, militanții comuniști care treceau să activeze la Uniunea patriotică încadrîndu-se în rețeaua organizatorică clandestină a acesteia²⁸.

Pe fondul nemulțumirii generale, a stării de spirit antifascist care cuprinsese masele largi, Uniunea patrioților, cu sprijinul și sub îndrumarea P.C.R., reușește în anii 1942—1943 să-și extindă organizațiile în numeroase întreprinderi și instituții, în sînul maselor muncitorești de la orașe și de la sate și al intelectualității progresiste și antifasciste. Prin organul său de presă, „România liberă”, prin numeroase manifeste și chemări la lupte antifasciste, Uniunea patrioților a dus în anii 1942—1944 o rodnică activitate în direcția făuririi Frontului patriotic antihitlerist²⁹.

Pe linia făuririi Frontului patriotic antihitlerist și al vechilor tradiții de colaborare, stabilite încă din perioada interbelică, P.C.R., direct sau prin intermediul Uniunii patrioților, a avut o serie de contacte și de discuții privind colaborarea la realizarea obiectivelor generale ale platformei de luptă antifascistă din 6 septembrie 1941 cu Frontul plugarilor și cu Madosz-ul³⁰.

S-au stabilit unele contacte cu M. Ralea și cu alte personalități burgheze cu vederi antifasciste. Încă din vara anului 1942 s-au purtat discuții cu o delegație a „tineretului” P.N.Ț., ceea ce a atras internarea în lagărul de la Tg.-Jiu a șefului acestei delegații, Anton Alexandrescu.

Din considerente interne și internaționale, făurirea Frontului patriotic antihitlerist nu se putea însă considera realizată decît în condițiile în care nu elemente izolate sau dizidente, ci conducerea și majoritatea cadrelor de bază ale P.N.Ț. și P.N.L. își dădeau adeziunea la constituirea unui astfel de front de acțiune antifascistă comun³¹.

²⁸ Ulterior, cînd se va trece la pregătirea insurecției, comuniștii care vor fi încadrați în această acțiune se vor constitui în secțiunea „militară” separată pentru aceleași motive conspirative (vezi în această privință proiectul planului de organizare al aparatului militar al P.C.R. elaborat la 28 noiembrie 1943, Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, mapa 127/943).

²⁹ Despre activitatea Uniunii patrioților în anii 1942—1944, vezi articolul Mariei Covaci, *Aspecte din activitatea antifascistă, antihitleristă a organizației Uniunii patrioților (1942—1944)*, în *Din lupta antifascistă pentru independență și suveranitatea României*, București, Edit. militară, 1969.

³⁰ Ladislau Bányai, *op. cit.*, p. 36—40; Gh.I. Ioniță și Gh. Țuțui, *Frontul plugarilor*, București, Edit. politică, 1970.

³¹ P.N.Ț. și P.N.L. erau principalele partide ale burgheziei și moșierimii, deținătoarele potențialului economic al țării. Prin compoziția sa de clasă sau prin interesele lui de grup, corpul ofițeresc superior, majoritatea covârșitoare a aparatului de stat, o parte însemnată a intelectualității erau legate de partidele politice burgheze, de regimul politic burghez. Obținînd adeziunea acestor două partide, s-ar fi asigurat colaborarea celor mai influente cercuri economice și politice ale burgheziei la înfăptuirea obiectivelor antifasciste propuse de P.C.R. în platforma sa din 6 septembrie 1941.

O astfel de colaborare părea realizabilă și din motivul că fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. se declarau formal partizanii unora dintre acțiunile care figurau și în platforma de luptă propusă de P.C.R. la 6 septembrie 1941: retragerea trupelor române de pe Frontul de est, lupta pentru obținerea anulării dictatului de la Viena, revenirea la drepturile și libertățile constituționale ce fuseseră suspendate o dată cu instaurarea regimului de dictatură fascistă.

Maniu (și pe această poziție se situau fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. și chiar unii din liderii social-democrați în cap cu C. Titel Petrescu) refuza însă să colaboreze cu forțele revoluționare în frunte cu P.C.R., făcând rezerve legate de apartenența P.C.R. la Internaționala a III-a (aceste obiecții după autodizolvarea Cominternului au căzut de la sine) și de raporturile de stat (politice și teritoriale) care urmau să fie stabilite cu U.R.S.S.

P.C.R., în repetate rânduri³², în cursul anilor 1942—1943 prin mesaje sau prin mesageri, a căutat (dar fără rezultat) să determine pe fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. să renunțe la condițiile lor nerealiste inoperante în situația internațională existentă.

În scrisoarea sa din ianuarie 1943 adresată lui Maniu³³, evocînd, printre altele, acordurile intervenite deja între marile puteri ale coaliției antihitleriste și situația grea și fără speranță în care se găseau forțele fasciste agresive de pe Frontul de est în urma înfrîngerilor zdrobitoare suferite la Stalingrad, în Caucaz și Cotul Donului, C.C. al P.C.R. făcea un nou apel ca fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. să nu pună pe primul plan divergențele ideologice și politice care-i despărțeau de P.C.R. și de celelalte forțe revoluționare, ci obiectivele antifasciste de interes vital patriotic. P.C.R. propunea ca în lipsa unui acord general și global de colaborare antifascistă să se acționeze în comun măcar pentru realizarea uneia sau altele dintre aceste obiective. El propunea ca primul și cel mai urgent obiectiv concret pentru realizarea căruia să colaboreze P.C.R. cu P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D. să fie acțiunea de retragere de pe frontul antisovietic a tuturor unităților românești. După autodizolvarea Cominternului, P.C.R. a propus din nou în vara anului 1943 unirea tuturor forțelor antifasciste în cadrul unui front patriotic antihitlerist de luptă pentru eliberarea țării de sub jugul fascist. P.C.R. a propus în acest sens o platformă de luptă în 10 puncte, care relua într-o formă îmbogățită (și care mergea în întîmpinarea unor rezerve și obiecții pe care le ridicaseră pînă atunci fruntașii P.N.Ț. și P.N.L.) obiectivele platformei din septembrie 1941³⁴. C.C. al P.C.R. propunea ca pentru coordonarea activității antifasciste comune să se constituie un comitet național antifascist, la care să participe un număr egal de reprezentanți ai fiecărui partid, organizație sau grup care adera la Frontul patriotic antihitlerist³⁵. Propunerile platformei de luptă antifascistă în 10 puncte a P.C.R. din iunie 1943 au întrunit în cursul verii și toamnei 1943 adeziunea unor partide și organizații democratice antifasciste. La această platformă și-au dat adeziunea Uniunea patrio-

³² Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 119, 285, 352 și 359.

³³ Ibidem, mapa 6/1943.

³⁴ Ibidem, dos. 358, f. 859—860.

³⁵ Ibidem, f. 207 și dos. 359, f. 102—103.

ților, Madosz-ul, Frontul plugarilor și reprezentanții ai aripii de stînga din P.S.D.

Din însărcinarea conducerii Partidului Social-Democrat, delegația acestui partid, desemnată din rîndul elementelor de stînga din P.S.D., comunică în septembrie 1943 partidului comunist că P.S.D. adera la platforma-program din iunie 1943. Delegații P.S.D. nu numai că s-au declarat de acord, în numele conducerii partidului lor, cu propunerea P.C.R. de front unic muncitoresc, dar susțineau chiar că trebuie mers mai departe, spre o unificare politică a celor două partide. După un timp, delegații P.S.D., luînd din nou contact cu reprezentanții P.C.R., au comunicat că P.S.D. nu mai este de acord cu participarea sa la Frontul patriotic anti-hitlerist și la constituirea comitetului național antifascist. Delegații P.S.D. motivau această retractare bruscă și neașteptată prin aceea că ei își dăduseră asentimentul de principiu sperînd că P.N.Ț. și P.N.L. (cu conducătorii cărora președintele P.S.D. încheiase un acord de principiu privind o activitate antifascistă comună încă din 1942) vor adera și ele la ideea Frontului patriotic antihitlerist și la aceea a constituirii comitetului național antifascist. Întrucît P.N.Ț. și P.N.L. refuzaseră să participe la aceste formații, P.S.D., la rîndul său, a revenit asupra adevizului sale inițial, apreciind că fără participarea celor două partide burgheze acțiunea nu și-ar mai avea rostul, „ar fi ineficace și unilaterală”. În practică, aceasta dovedea că aripa de dreapta, anticomunistă, din conducerea P.S.D., în frunte cu C. Titel Petrescu, reușise să impună între timp reîntoarcerea P.S.D. la vechea poziție scizionistă, refractară oricărei acțiuni politice comune de front unic muncitoresc. Dar, în conjunctura internă și internațională în perspectivă, elementele de dreapta nu mai aveau forța de a menține pentru multă vreme în viitor masa membrilor P.S.D. cu vederi antifasciste departe de acțiunile de front unic muncitoresc, propuse de P.C.R. Pentru moment însă, P.C.R. a fost nevoit să reia din nou, cu stăruință, acțiunea de lămurire și de sprijinire a curentului de stînga din P.S.D. pentru ca acesta să devină suficient de puternic pentru a-și impune punctul său de vedere favorabil colaborării cu P.C.R.

Un prim pas important în această direcție l-a constituit scrisoarea C.C. al P.C.R. către C.C. al P.S.D. din 15 noiembrie 1943, în care se sublinia că, pentru a se elibera de sub influența partidelor burgheze, P.S.D. trebuia să se situeze pe poziția unei politici independente, de clasă, față de partidele burgheze.

Relevînd rolul frunțaș pe care trebuiau să-l joace nu burghezia, ci clasa muncitoare și partidele sale politice în orice activitate și front de luptă antifascistă, scrisoarea C.C. al P.C.R. nota: „În toate țările cotropite de către fascismul german și în țările vasale, lupta patriotică, sabotajul și lupta de partizani a fost pornită de grupuri mici patriotice, în primul rînd de către muncitorii conștienți. Prin lupta lor eroică și plină de jertfă, au reușit, cu timpul, să mobilizeze și să unească treptat toate forțele antihitleriste în țările unde frontul patriotic al popoarelor a fost realizat”³⁶.

În cursul lunii septembrie 1943, după capitularea Italiei, a avut loc o convorbire de principiu între un delegat al P.C.R., C. Titel Petrescu și I. Maniu, în care s-a discutat oportunitatea colaborării P.C.R., P.S.D.,

³⁶ Ibidem, fond. 1, mapa 126/1943.

P.N.Ț. și P.N.L. pentru realizarea unora din obiectivele generale ale luptei antifasciste (retragerea trupelor române de pe Frontul de est, denunțarea alianței cu Germania hitleristă). Maniu, neavînd ce opune acestor puncte-program, pe care le susținea și el (în memoriile adresate lui I. Antonescu), s-a lansat într-o filipică violentă contra comunismului, considerîndu-l potrivnic proprietății individuale și al democrației parlamentare burgheze, refuzînd pentru aceste motive încheierea unui acord de colaborare cu P.C.R.³⁷.

Refuzul fruntașilor P.N.Ț. și P.N.L. de a adera la orice acțiune comună desfășurată alături sau în colaborare cu P.C.R. și cu celelalte forțe revoluționare de stînga a blocat din nou posibilitatea creării organismului politic necesar mobilizării celor mai largi mase populare la o acțiune efecace și cît mai grabnică de scoatere a României din războiul hitlerist, de alungare a hitleriștilor din țară, de răsturnare a dictaturii militare-fasciste și de formare a unui guvern antifascist reprezentativ și a celorlalte obiective general-antifasciste ce stăteau în fața poporului român.

În articolul intitulat *În ceasul al doisprezecelea. Atitudinea d-lui Maniu*³⁸, publicat în „Buletinul”, oficios ilegal al P.C.R., din 14 octombrie 1943, se remarcă eventualele prejucii pe care le putea aduce intereselor naționale vitale ale poporului român faptul că în România, în ajunul conferinței miniștrilor afacerilor străine ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, încă nu se închegează un front patriotic antihitlerist, care să înmănucheze atît reprezentanți ai stîngii revoluționare, cît și ai partidelor burgheze de orientare filoengleză sau americană. Articolul sublinia că, desigur, Maniu trebuia să știe că „Anglia în mod insistent ne cere să ieșim din război dacă nu vrem să pierdem totul . . . , că viitorul țării, condițiile de pace vor fi fixate de comun acord de către Națiunile Unite în concordanță cu ajutorul dat lui Hitler pentru prelungirea celui mai nemernic război, respectiv în concordanță cu contribuția României la grăbirea înfrîngerii lui Hitler. Fiece zi de întîrziere impune deci nu numai noi sacrificii poporului nostru în interesul dușmanilor săi hitleriști, dar periclitează încă și mai mult viitorul țării, e un nou pas spre prăpastie”. Și urma avertismentul, pe care Maniu și acoliții săi nu l-au luat atunci în seamă, dar care va fi confirmat pe deplin de desfășurarea evenimentelor politice din țara noastră după 23 August 1944: „Poporul nu va recunoaște drept conducători ai săi decît pe aceia care în ceasurile cele mai grele au fost alături de el și în fruntea sa, pe cînd de la falșii conducători, care se eschivează sub pretexte de la luptă, îngreuiază și tergiversează lupta, ajutînd astfel pe Hitler și Antonescu, poporul va cere socoteală și îi va trage la răspundere”³⁹.

Într-o serie de manifeste, în organele sale de presă ilegale, P.C.R. va sublinia în repetate rînduri ideea că în împrejurările istorice grele, tragice, pe care le parcurea poporul român în acea epocă, anticomunismul lui I. Maniu, refuzul său de a colabora cu P.C.R. și cu celelalte forțe re-

³⁷ Ibidem, fond. 47, dos. 4 738, f. 600.

³⁸ Ibidem, fond. 1, mapa 105/1943.

³⁹ Poziții critice similare față de atitudinea obstrucționistă și anticomunistă a lui Maniu au apărut și în ziarul patriotic „România liberă” (numerele sale din 15 septembrie și din 12 octombrie 1943).

voluționare de stînga⁴⁰, miopia sa politică incredibilă de a spera că în locul capitulării necondiționate România ar putea fi în măsură să pună ea condiții ca preț al ieșirii sale din războiul hitlerist⁴¹ nu constituiau numai manifestări partizane, care angajau doar interesele unui partid politic din România. Atitudinea pasivă și refuzul de a participa la o activitate antifascistă oficială reprezentau un ajutor indirect dat guvernului Antonescu de a menține România într-un război care, după constituirea coaliției militare antifasciste, nu mai era doar un război contra U.R.S.S., ci în aceeași măsură contra întregului bloc al Națiunilor Unite⁴².

În ciuda refuzului fruntașilor P.N.Ț. și P.N.L. de a adera la Frontul patriotic antihitlerist sub impresia victoriilor tot mai importante obținute de coaliția antihitleristă pe toate fronturile de luptă, influențate de înrăutățirea bruscă a situației materiale, de pierderile tot mai grele suferite pe front, de jaful economic hitlerist devenit tot mai insuportabil, în rîndul maselor largi populare, inclusiv în sînul unor importante cercuri ale burgheziei, ale aparatului de stat, ale ofițerimii superioare și chiar în cercurile palatului, se afirmă un puternic curent în favoarea obiectivelor cuprinse în platforma de luptă antifascistă a P.C.R. : scoaterea României din război, pace cu „aliații”, întoarcerea armelor contra hitleriștilor pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub jugul horthist etc.

Sub influența acestui puternic curent de opinie antifascistă, în sînul P.N.Ț. și P.N.L. se aud tot mai multe voci care cer ieșirea din pasivitate. Încă în luna mai 1943, un grup de foști internați în lagărul de la Tg.-Jiu⁴³, majoritatea membrii sau simpatizanții ai P.N.Ț., deși unii dintre ei erau cunoscuți ca avînd concepții și vederi anticomuniste, țineau totuși să-i atragă atenția lui Maniu într-un memoriu „de fidelitate” (în fond de mulțumire, pentru că intervenise cu succes pe lângă autoritățile antonesciene pentru eliberarea lor din lagăr) asupra necesității imperioase de renunțare pentru viitor la politica „lașității de cugetare și de atitudine”⁴⁴.

⁴⁰ Persistînd în ideea că numai cele două partide burgheze tradiționale „istorice” (pentru motivul că formaseră guvernele țării între cele două războaie) aveau singure dreptul de a reprezenta o opinie publică în fața guvernului Antonescu și a străinătății, Maniu înțelege să ia o serie de inițiative și poziții separat și contrar acțiunii forțelor revoluționare progresiste, în frunte cu P.C.R. Astfel, la 12 august 1943, Maniu făcea o nouă încercare de a „convinge”, pe mareșalul I. Antonescu asupra necesității retragerii trupelor române de pe front (dar fără a înceta starea de război cu U.R.S.S.); textul noului memoriu a fost adus și la cunoștința regelui Mihai (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 8 676, f. 134—136).

⁴¹ Această viziune falsă și nefundată, care nu-și găsea confirmare nici în activitatea practică a guvernului britanic pe care se baza el (guvern care, la Moscova, recunoscuse interesele speciale și rolul decisiv pe care U.R.S.S. avea să-l joace în stabilirea condițiilor de pace cu o serie de sateliți ai Germaniei, printre care și România), va călăuzi, de altfel, și va duce în ultimă instanță la falimentul negocierilor de pace pe care emisarii opoziției antifasciste din România le vor duce prin Știrbei și Vișoianu la Cairo în martie-august 1944.

⁴² Această idee a fost pe larg subliniată și argumentată în scrisorile pe care C.Ci al P.C.R. le-a adresat imediat după încheierea conferinței tripartite de la Moscova, lu. Maniu (7 noiembrie 1943) și Dinu Brătianu (15 noiembrie 1943). Aceste scrisori n-au primit răspuns pozitiv (Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 123/943 și 125/1943).

⁴³ Printre semnatarii acestui memoriu (inițiat de A. Alexandrescu), al foștilor internați la Tg.-Jiu pentru vederile lor general-antihitleriste și antifasciste, dar care aveau concepții și crezuri politice diferențiate (de stînga sau de dreapta), se întîlneau laolaltă (în ordinea semnăturii pe memoriu) numele lui : Aurel Dobrescu, Augustin Popa, Emil Socor, gen. Drăgănescu, Mircea Hiotu, Anton Alexandrescu, Emil Serghie, Ilie Lazăr, Nicolae Șt. Graur, Victor Eftimiu, Radu Cioculescu, Nicolae Carandino, Zaharia Boilă, Aurel Măldărescu, Ion Anton Mureșanu.

⁴⁴ „Dreptatea” din 29 august 1944, p. 1.

Semnificativă pentru starea de nemulțumire care se manifesta în rîndul unor aderenți sau simpatizanți politici ai lui Maniu față de soluțiile nerealiste pe care acesta le preconiza în continuare în legătură cu scoaterea României din războiul hitlerist este și scrisoarea pe care Grigore Malciu, directorul ziarului „Informația zilei” (în coloanele căruia apare pamflețul lui T. Arghezi *Baroane*) o adresează la 21 iulie 1943 lui Maniu. Scrisoarea, multiplicată și difuzată ulterior public în noiembrie 1943, lua atitudine critică față de modul greșit în care aprecia Maniu participarea României în prima fază a războiului antisovietic și viitorul relațiilor româno-sovietice. Malciu arăta, că, prin anticomunismul său, Maniu plasa întregul P.N.Ț. într-o situație echivocă de aprobare parțială a acțiunilor de politică externă întreprinse de guvernul Antonescu.

În toamna anului 1943, M. Ralea și alți foști aderenți ai P.N.Ț. întreprind o serie de contacte și de convorbiri cu diferiți oameni politici și intelectuali burgezi cu vederi democratice antifasciste la Iași⁴⁵, Brașov, și în alte localități, cu scopul constituirii unei grupări „socialist-țărăniște” și al participării în special a unor grupuri de intelectuali la activitățile Frontului patriotic antifascist, preconizat de P.C.R. și la care Ralea își dăduse asentimentul de principiu. În același scop, Ralea va avea o serie de contacte cu Tătăărăscu (la Sinaia), cu dr. Petru Groza (la București și Brașov) și cu alți oameni politici burgezi cu vederi antihitleriste.

De asemenea, o serie de frământări și deziceri de poziția lui Maniu se produc și în rîndul „tineretului” P.N.Ț. O parte a acestora (care după 23 August 1944 vor alcătui scheletul grupării Anton Alexandrescu) inițiază contacte și înclină spre o colaborare cu P.C.R. în cadrul Frontului patriotic antihitlerist. Elementele cele mai dinamice din fostul partid Liberal, care în anii 1939—1940 participaseră la guvernarea Tătăărăscu, se organizează în jurul acestuia și își manifestă intenția de a găsi o ieșire din situația politică grea în care se afla România prin contacte cu forțele de stînga pe plan intern (cu P.C.R., mai întii prin intermediul lui Ralea) și extern (cu țările aliate, inclusiv U.R.S.S., prin intermediul lui Beneș). Punctul de plecare al acestor inițiative l-a constituit memoriul *Politica noastră externă*, elaborat de Gh. Tătăărăscu la Poiana-Gorj în mai 1943.

După o serie de contacte și de schimburi de vederi întreprinse în 1943 prin intermediul lui M. Ralea și P. Bejan, P.C.R. a stabilit în cursul anului 1944 convorbiri directe. În mai 1944, între P.C.R. și gruparea Tătăărăscu se stabilește un acord pentru o acțiune diplomatică comună cu scopul scoaterii României din război. În urma acestui acord, Gh. Tătăărăscu adresează marilor puteri aliate, prin intermediul lui E. Beneș, un memoriu în care era prezentată hotărîrea sa de a acționa împreună cu organizațiile și cu grupările Frontului patriotic antifascist, făurit de P.C.R. încă din 1943, pentru scoaterea României din războiul hitlerist și alăturarea ei coaliției de state antihitleriste⁴⁶. Activitatea P.C.R. de mobilizare a maselor populare la lupta antifascistă și pentru făurirea unui larg

⁴⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 18 bis, f. 574 și urm. Aceste convorbiri erau găzduite la Iași în casa profesorului Iorgu Iordan.

⁴⁶ În legătură cu această problemă, vezi amănunte în articolul nostru *Sur les relations politiques roumano-tchéques durant les années 1940—1941*, p. 84—87 („Revue roumaine d'histoire”, nr. 1/1968).

front de acțiune antifascistă s-a desfășurat în condițiile terorii dezlănțuite de autoritățile fasciste-antonesciene.

În noaptea de 24/25 iulie 1943, o parte a activului de partid al sectorului II Negru București și a comuniștilor care acționau în cadrul uzinelor „Malaxa”, „Voina”, Atelierele tehnice de construcție aeronautice etc. sînt arestați⁴⁷.

În octombrie 1943 a fost arestat și judecat un grup de comuniști și luptători antifasciști din Sibiu, printre care și o serie de cadre universitare ale Universității Cluj (refugiată la Sibiu)⁴⁸.

În noiembrie 1943 au fost arestați 38 de comuniști și simpatizanți din P.-Neamț, în frunte cu secretarul organizației locale P.C.R., Dumitru Leonte⁴⁹. O grea lovitură a constituit-o căderea conducerii Uniunii patrioților în cursul lunii decembrie 1943. Cei arestați, în frunte cu G. Vlădescu-Răcoasa, sînt condamnați la 28 februarie 1944 de către Curtea marțială la ani grei de închisoare. Ca și în cazul altor procese, P.C.R. a organizat campanii de solidarizare cu cei închiși și judecați, ceea ce contribuia la popularizarea în straturi largi a luptei antifasciste a forțelor progresiste în frunte cu P.C.R.⁵⁰.

În ciuda masivelor arestări, procese și internări în lagăre, avîntul mișcării generale antifasciste nu mai putea fi stăvilit deoarece la baza lui stăteau factori obiectivi și subiectivi care evoluau accelerat în favoarea victoriei luptei antifasciste și antihitleriste pe plan intern și internațional. Instaurarea dictaturii legionare-antonesciene și apoi a dictaturii militare-fasciste reprezentaseră prin ele însele semne ale unei puternice crize a regimului politic burghez din România și de asemenea renunțarea la majoritatea principiilor care guvernaseră funcționarea acestui regim în vremuri „normale”. Participarea României la războiul hitlerist în condițiile internaționale ale victoriilor coaliției antihitleriste din anii 1943—1944 putea atrage înlăturarea nu numai a dictaturii militare-fasciste, ci și a regimului de stat pe temelia căreia acționase această dictatură. Faptul că M. Antonescu și chiar mareșalul I. Antonescu, speriați de evoluția dezastruoasă pentru ei a situației de pe fronturi, recurg la o serie de sondaje și negocieri cu statele coaliției antihitleriste, era un semn vădit al șubrezirii decisive a temeiurilor politice-militare pe care își bazaseră politica lor internă și externă în primii ani de guvernare. Întreaga evoluție a situației social-economice și politice interne, încordarea la maximum a contradicțiilor de clasă, prăpastia adîncă dintre politica oficială a guvernului și interesele vitale ale poporului român — aspecte cunoscute asupra cărora nu insistăm — impuneau o schimbare fundamentală, o ruptură energetică și o cotitură decisivă față de situația existentă.

Caracteristic pentru perioada anilor 1943—1944 era faptul că, așa cum am mai arătat, păturile cele mai largi, cercurile și personalitățile politice și culturale de cele mai diverse orientări, majoritatea covârșitoare

⁴⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 358, f. 78—79.

⁴⁸ Ibidem, dos. 119/1943, f. 517.

⁴⁹ Ibidem, dos. 18.II/1943, p. 580—583.

⁵⁰ Ibidem, dos. 119/1943, p. 304.

a poporului român ajung la concluzia necesității de a se scoate țara din gravul impas în care o împinsese politica prohitleristă a regimului de dictatură militară-fascistă, de a se pune capăt cu un ceas mai devreme războiului hitlerist, de a se alătura România la coalitia statelor antihitleriste pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub jugul horthist-hitlerist. În locul memoriilor individuale de protest împotriva continuării războiului hitlerist, ca un semn al maturizării stării de spirit antifasciste și anti-hitleriste, se înmulțesc formele de protest colectiv.

Una din cele mai semnificative acțiuni de acest gen este memoriul universitarilor din aprilie 1944. Conceput inițial, la sugestia unor universitari liberali și țărănești, ca o încercare de a pune în fața unui for constituit (senatul Universității București) problema dezbaterii situației internaționale grele în care se găsea România și a căilor „constituționale” de ieșire din impas, în urma neaprobării de către autorități a ținerii acestei ședințe acțiunea ia forma unui memoriu de protest, adresat conducătorului fascist al țării, I. Antonescu, care, prin conținutul său și prin semnăturile puse pe memoriu, a depășit scopul inițial urmărit. În forma prezentată spre semnare cadrelor universitare din București, Cluj (cu sediul provizoriu la Sibiu) și Iași (cu sediul provizoriu la Alba-Iulia), memoriul reprezenta o formă de protest patriotic a unui însemnat număr de personalități științifice și culturale pe deasupra intereselor înguste de partid, împotriva continuării războiului hitlerist, a politicii de dezastru național duse de dictatura militaro-fascistă. Arestarea delegatului centrului universitar București în timpul deplasării acestuia la Sibiu și Alba-Iulia a înăspriț și mai mult raporturile dictaturii militare-fasciste cu personalități marcante ale intelectualității române⁵¹.

Din inițiativa profesorului universitar comunist P. Constantinescu-Iași, în primăvara anului 1944 s-a elaborat de asemenea un memoriu al cadrelor didactice din învățământul mediu⁵².

Semnificativ pentru starea de spirit și pentru curentul de opinie din sinul studențimii este, printre altele⁵³, manifestul antifascist semnat „Un grup de studenți patrioți” și răspândit la sfârșitul lunii martie 1944 în incinta Politehnicii București. Luînd atitudine împotriva încercării guvernanților antonescieni de a obține pacea de la aliații occidentali în spatele și împotriva U.R.S.S., manifestul arăta: „În loc să capituleze, declarîndu-se fățiș de partea aliaților și organizînd rezistența împotriva bestiiilor naziste..., oamenii care ne-au vîndut nemților și și-au proclamat în atîtea rînduri în vorbe sonore «conștiința lor româ-

⁵¹ La 4 august 1944, membrii din grupul de inițiativă (D. Danielopol, Miron Nicolescu, N. Băcescu, Gr. T. Popa și alții) au adresat un memoriu prin care cereau din nou în mod hotărît scoaterea României din războiul hitlerist: „Întreaga opinie publică cere terminarea războiului” (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 48, mapa 105/1944).

⁵² Arh. C.C. al P.C.R., fond. 48, mapa 105/944.

⁵³ Acțiuni de protest și manifestări antifasciste în sinul elevilor și studenților au avut loc și în anii 1941—1943. O parte din grupul de elevi ai liceului „Cultura”, surprinși cu șabloane antifasciste, sînt arestați, judecați și condamnați la moarte. Victimă a terorii sîngeroase a dictaturii antonesciene a căzut, printre alții, studentul Facultății de litere din București Iustin Georgescu. Cu prilejul campaniilor de sprijin a luptătorilor antifasciști aflați sub anchetă, sînt puși sub urmărire o serie de studenți mediciști simpatizanți ai P.C.R. Se continua astfel, în condițiile grele ale terorii antonesciene, tradiția luptei tineretului studios din România pentru democrație și progres, împotriva asuprii sociale, naționale și politice de orice fel.

nească » nu sînt în stare nici acum să vadă ce au de făcut⁵⁴. Pentru asta ei vor avea a răspunde odată, în ceasul în care poporul își va lua destinul în propriile-i mâini”⁵⁵.

Făcînd un amplu rechizitoriu politicii de trădare a intereselor naționale pe care o duse și o ducea în continuare guvernul fascist-antonescian, manifestul arăta că singura cale de salvare a patriei era lupta în cadrul Frontului patriotic antihitlerist și se încheia patetic : „Umbrele morților noștri și conștiința unei istorii milenare ne interzic să privim cu brațele încrucișate prăbușirea totală a țării. Tineret studentesc, frontul patriotic ne cheamă la acțiune împotriva cotropitorilor hitleriști”⁵⁶.

În urma clarificărilor de poziții din cadrul intelectualității burgheze democratice, la marginea contactelor cu o serie de inițiative de front patriotic antifascist, în special a contactelor întreținute cu dr. Petru Groza și M. Ralea, la Brașov sub egida lui V. Jinga, rectorul Academiei comerciale din Cluj (refugiată la Brașov), se constituie un grup din rîndul foștilor colaboratori ai revistei „Țara de mîine” (cu titlul schimbat în anii 1939—1940 „Țara nouă”), care, după o serie de conciliabule, alcătuiește un *Proiect de enunțări principiale și propagandistice*. În cursul lunii iulie 1944, acest manifest program va fi difuzat în sute de exemplare. Acest program pornea de la aprecierea că după război nu mai era posibilă menținerea regimului social-politic în tiparele antebelice și preconiza formarea unui regim burghezo-democratic cu nuanțe socializante. În afara caracterului său burghezo-democratic și a opoziției față de dictatura antonesciană și față de fascism în general pe care o reprezenta, această manifestare prezintă interes pentru istorici și pentru faptul că multe din ideile manifestului brașovean (uneori largi pasaje copiate *ad literam*) apar după 23 August 1944 în manifestele-program editate de gruparea Ralea (vezi „Dezrobirea”, organ al Partidului Socialist Țărănesc, nr. 1). După 23 August 1944, mulți din membrii grupului Jinga, în cap cu acesta, nu vor ține pasul cu evenimentele. Ei rămîn deoparte, neîncadrîndu-se în activitatea forțelor revoluționare și democratice grupate în F.N.D., dar acțiunea lor din timpul dictaturii militare-fasciste se înscrie ca una din manifestările critice cele mai interesante ale unei grupări de intelectuali burghezo-democrați față de fascism în ajunul insurecției antifasciste din august 1944.

Sub impresia puternică a evoluției situației politice și militare în anii 1943—1944 (ieșirea Italiei din război, ajungerea războiului la frontiera de stat a României, bombardamentele aliate etc.), poziția fruntașilor P.N.Ț. și P.N.L. de respingere inflexibilă a propunerilor repetate ale P.C.R. de front unic patriotic antifascist erau tot mai puțin împărtășite chiar și de prietenii lor politici din afara granițelor⁵⁷.

⁵⁴ Era o referire străvezie la schimbul de mesaje I. Antonescu — gen. Wilson din 25 martie 1944, la care, probabil, se aflase din emisiunile B.B.C.

⁵⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 48, mapa 78/44 ; cf. fond. 1, dos. 340, f. 293—294.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Îndeosebi după a doua Conferință de la Moscova și după Teheran, cercurile politice britanice pe care se buzia Maniu în atitudinea sa anticomunistă i-au transmis în mai multe rînduri prin diverși emisari că, în urma angajamentelor internaționale încheiate, România urma să încheie armistițiul și să stabilească condițiile tratatului de pace cu U.R.S.S., marea putere antihitleristă cu care se găsea în război direct. Din inspirație și cu ajutor material britanic,

În fața poziției fără echivoc a cercurilor politice anglo-americane, care avertizează în termeni categorici că România nu va putea încheia pace decît în condițiile negociate și admise de U.R.S.S., care urma să aibă principalul rol în fixarea condițiilor de pace cu România, a presiunii tot mai puternice a propriilor lor aderenți, care din considerentele cele mai diferite țineau în ceasul al doisprezecelea să se decidă de fascism, fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. vor consimți în cele din urmă, în primăvara anului 1944, să dea curs propunerilor P.C.R. de colaborare antifascistă. În urma tratativelor desfășurate⁵⁸ s-a constituit la 20 iunie 1944 Blocul național democrat, care grupa într-o coaliție antifascistă principalele partide muncitorești (P.C.R. și P.S.D.) și burgheze (P.N.Ț. și P.N.L.-Brătianu)⁵⁹.

În cursul acestor tratative, fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. s-au opus categoric participării la B.N.D. a celorlalte organizații și grupări politice antifasciste cu care P.C.R. stabilise acorduri de colaborare în vara și toamna anului 1943. În acest fel, în momentul în care forțele antifasciste, în frunte cu P.C.R., pășesc la faza decisivă de pregătire a insurjecției antifasciste, în România nu se reușise a se realiza și nu s-a putut realiza un front *unic* antifascist, grupat într-o singură coaliție de forțe patriotice și antifasciste.

Poziția obstructionistă adoptată de fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. a împiedicat pînă la urmă realizarea acestui front. Totuși, P.C.R., care din necesități tactice (interne și internaționale) pusese mare preț și a depus mari eforturi pentru realizarea B.N.D. (fapt care a avut repercusiuni favorabile de necontestat în pregătirea și în succesul insurjecției), nu a renunțat la colaborarea în paralel cu organizațiile și cu grupările

contrar liniei pasiviste adoptate de Maniu, începînd din toamna anului 1942 se constituiseră o serie de grupuri reduse de propagandă antihitleristă, care, printr-o susținută campanie de manifeste, chemări și apeluri diverse, urmăreau să întărească în sînul opiniei publice românești starea de spirit antiantonesciană și antihitleristă. Sub cele mai diverse denumiri (pentru a exalta spiritul de rezistență contra invadatorilor și asupritorilor străini se intitulau: Vlaicu, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Iancu Jianu, Mișcarea dezrobirii naționale etc.), aceste grupuri se manifestau în favoarea rezistenței antifasciste prentu pregătirea condițiilor scoaterii României din războiul hitlerist.

De altfel, participarea diferiților oameni politici și intelectuali burghezi, unii cu vederi anticomuniste notorii, la inițiativa sau la acțiuni antifasciste (inclusiv la semnarea unor memorii de protest) nu poate fi înțeleasă decît raportată la faptul că în coaliția antihitleristă după 1941, în afara forțelor revoluționare și progresiste în frunte cu comuniștii, se găseau angajate și principalele state capitaliste ale lumii occidentale (Marea Britanie și S.U.A.). Este semnificativ în acest sens că, imediat ce punctul de vedere anticomunist al lui Maniu, transmis marilor aliați la Cairo în martie 1944 prin intermediul lui Știrbei, a devenit cunoscut, postul de radio „Vocea Americii” în emisiunea sa din seara zilei de 30 martie 1944, face loc unui apel al comunității românilor americani către poporul român, care se încheia cu avertismentul: „Dacă actualii șefi democrați (era vorba de Maniu și Brătianu. — T.U.) nu pot face nimic pentru îmbunătățirea situației României nici în momentul de față, atunci ei trebuie schimbați și înlocuiți cu alții care să ia hotărîri imediate” (Arh. st. Buc., fond. Min. Propagandei, vol. 230/1944).

⁵⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 365, f. 458, 468 și 477.

⁵⁹ Condițiile concrete în care s-a constituit B.N.D., ca și procesul de clarificări dintr-o serie de sectoare importante ale vieții politice (cercurile palatului, armatei etc.), deși se înscriu în aria largă a activității antifasciste a P.C.R., nu intră în obiectul studiului nostru, care se referă strict doar la acțiunile care au dat rezultate în cadrul acțiunii de constituire a Frontului patriotic antifascist. Cu privire la condițiile istorice ale formării B.N.D., vezi articolul cu acest titlu apărut în „Studii”, 1964, nr. 4, p. 837—843.

constituite în Frontul patriotic antifascist. Mai mult, P.C.R. a stabilit în primele luni ale anului 1944 noi contacte și cu alte grupuri politice burgheze, cu gruparea Tătărașcu, cu cercurile palatului, cu cadre superioare ale armatei pentru realizarea unora din punctele programului de acțiune antifascistă. Acceptînd din motive tactice, în interesul grăbirii constituirii B.N.D., să-și dea acordul formal la negocierile de la Cairo inițiate de cercurile maniste cu acordul tacit al antonescienilor, P.C.R. și-a concentrat însă forțele, începînd din toamna anului 1943, pentru pregătirea și organizarea insurecției antifasciste, ca cea mai indicată și mai hotărîtoare cale pentru aducerea la îndeplinire a obiectivelor antifasciste la ordinea zilei⁶⁰. În acest scop, credincios programului său de luptă, P.C.R. a pus accentul pe reorganizarea și pe pregătirea pentru această acțiune a propriilor sale organizații, făurirea Frontului unic muncitoresc, coloană vertebrală a Frontului patriotic antifascist, pe lărgirea și consolidarea organizatorică și politică a Frontului patriotic în întregul său⁶¹.

La începutul lunii aprilie 1944 are loc în condițiile cunoscute înlocuirea vechii conduceri P.C.R., în frunte cu I. Foriș, cu o nouă conducere provizorie⁶², care trece deîndată la accelerarea și la îmbunătățirea activității partidului pe toate planurile, dar mai ales sub raportul afirmării tot mai puternice a P.C.R. ca principala forță politică antifascistă, inspiratoare și principală organizatoare a măsurilor politice și militare de pregătire a insurecției antifasciste. Un pas important în consolidarea Frontului patriotic antihitlerist l-a reprezentat făurirea Frontului unic muncitoresc la sfîrșitul lunii aprilie 1944, prin care s-a pus capăt sciziunii din cadrul mișcării muncitorești. În manifestul difuzat cu prilejul zilei de 1 Mai de către Frontul unic muncitoresc recent înființat, se arăta că „muncitorimea organizată, unită de la comuniști pînă la social-democrați, *cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărîită pentru* :

- *pace imediată* ;
- *răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste* ;
- *izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane...*
- *Pentru o Românie liberă, democratică și independentă*”⁶³.

Imediat după încheierea acordului de Front unic muncitoresc, P.C.R., cu sprijinul militanților social-democrați de stînga, inițiază crearea

⁶⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, mapa 127/1943.

⁶¹ Ibidem, fond. 35, mapa 29/1944. „România liberă” din 28 ianuarie 1944 publică o chemare a Frontului patriotic în care, vorbind de punerea sub anchetă a prof. G. Vlădescu-Răcoasa, a inspectorului școlar Simion, a avocatului Magheru, a muncitorului Petre Ioan, a țaranului Miron Belea, a fostului ministru P. Groza și a altor patrioți, se arăta că aceste arestări nu pot opri lupta antifascistă a întregului popor. Manifestul avertiza pe fruntași P.N.Ț. și P.N.L. că zdrobirea fascismului va avea loc, chiar dacă aceștia vor refuza în continuare să adere la Frontul patriotic antihitlerist, că „poporul va trage la răspundere pe toți acei conducători care prin pasivitatea și șovăiala lor îl ajută pe Hitler și Antonescu să distrugă țara”.

⁶² Ibidem, fond. 1, mapa 34/1944.

⁶³ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, p. 381—382.

în numeroase întreprinderi din București, Ploiești, Timișoara, Brașov, Reșița etc. a unor comitete F.U.M., care trec la desfășurarea unor acțiuni revendicative specifice clasei muncitoare și concomitent la acțiuni de front patriotic antihitlerist. Comitetele F.U.M. au ușurat acțiunea de constituire în întreprinderi de grupe patriotice, a formațiunilor de luptă patriotică pregătite în vederea insurecției antifasciste⁶⁴.

În urma încheierii Frontului unic muncitoresc se îmbunătățește și capătă un cadru organizat și continuu colaborarea de luptă dintre comuniști și elementele de stînga social-democrate, consolidînd poziția acestora în cadrul P.S.D. Atitudinea critică a social-democraților de stînga față de raporturile necorespunzătoare ale fruntașilor de dreapta din partidul lor cu fruntașii P.N.Ț. și P.N.L. și cu palatul capătă o consacrare organizatorică politică prin crearea F.U.M.; pe de altă parte, însăși existența F.U.M. stînjenea și îngusta posibilitățile elementelor de dreapta din conducerea P.S.D. de a face front comun cu partidele burgheze contra P.C.R. În acest sens, încheierea Frontului unic muncitoresc, prin implicațiile sale, a consolidat poziția partidelor muncitorești în tratativele și acțiunile duse în continuare cu cele două partide burgheze, P.N.Ț. și P.N.L.

Rolul activ jucat de P.C.R. și de F.U.M. în pregătirea organizatorică și politică a insurecției a determinat o întărire a poziției partidelor muncitorești în cadrul Frontului patriotic antihitlerist, și al Blocului național-democrat.

P.C.R. a constituit de altfel singurul partid politic care, în ajunul insurecției, s-a găsit, ca urmare a poziției sale principale consecvent antifasciste, în situația de a avea contact și a colabora pe baza unor acorduri cu toate partidele, grupările, organizațiile și personalitățile politice antifasciste. Această situație a permis P.C.R. ca după 23 August 1944, în condițiile create de victoria insurecției antifasciste, să preia inițiativa vieții politice a țării, să neutralizeze și în cele din urmă să zdrobească opoziția forțelor conservatoare și reacționare grupate în jurul P.N.Ț. și P.N.L. și să deschidă forțelor revoluționare calea spre cucerirea puterii politice, spre instaurarea unui regim de democrație populară.

În lupta sa pentru puterea politică, clasa muncitoare și partidele sale politice, în frunte cu P.C.R., se va sprijini sub aspect politic pe organizațiile și grupările politice care aderaseră în timpul dictaturii antonesciene la Frontul patriotic antihitlerist: Uniunea patriotică, Frontul plugarilor, Madosz-ul și gruparea Ralea. Aceste organizații, constituite imediat după 23 August 1944 în Grupul patriotic antihitlerist (6 septembrie 1944), revitalizate și transformate, cu sprijinul P.C.R., în organizații largi de masă, vor participa la constituirea în octombrie 1944 a Frontului național democratic.

Frontul național democratic va valorifica și va duce astfel mai departe pe o treaptă superioară, corespunzător sarcinilor revoluției populare care începe la 23 August 1944, tradițiile și experiența luptei pentru făurirea Frontului patriotic antifascist din anii luptei împotriva dictaturii antonesciene și a contropitorilor hitleriști.

⁶⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 365 și 379/944; fond. 35, mapa 50/944.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA LUPTELOR GREVISTE DIN ROMÂNIA (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA—1944)

DE

AUREL A. ROMAN

Grevele reprezintă o verigă importantă a războiului de clasă purtat de proletariat pentru revendicări economice și politice. Ele sînt prologul marilor bătălii de clasă, chiar dacă uneori sînt doar simple lupte locale și nu constituie o acțiune decisivă între antagonicele clase ale societății capitaliste. „Grevele — scria F. Engels — sînt școala de război a muncitorilor, în care ei se pregătesc pentru lupta cea mare care nu mai poate fi evitată; ele sînt un fel de «pronunțamente» prin care muncitorii din diferite ramuri de muncă se alătură la marea mișcare muncitorească”¹.

Istoria luptelor greviste din țara noastră este o verificare a forței P.C.R. de conducător al oamenilor muncii, de aplicare în viață a tezelor marxist-leniniste la condițiile țării noastre.

Istoria luptelor greviste este strîns legată de strategia și de tactica revoluționară, de dezvoltarea economică-socială și politică a țării noastre, de progresul forțelor de producție, de acțiunea legilor sociale obiective, de factorii interni care au influențat istoria patriei noastre. De-a lungul unui veac, luptele greviste s-au desfășurat în cadrul etapei strategice a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Tactica (forme de luptă, de organizare și lozinci revoluționare) este strîns legată de particularitățile dezvoltării generale a țării, de activitatea forțelor revoluționare.

★

Pornind de la aceste constatări, considerăm că o primă perioadă în istoria luptelor greviste o reprezintă a doua jumătate a secolului al XIX-lea pînă la formarea P.S.D.M.R. (1893).

Apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste la sfîrșitul secolului al XVIII-lea începutul secolului al XIX-lea au ascuțit contra-

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 2, ed. a 2-a, București, Edit. politică, 1962, p. 463.

dicțiile economice și sociale și au determinat puternice frământări revoluționare. Marile evenimente din 1821, 1848, 1864 și 1877 au stimulat mersul înainte al societății, creșterea forțelor de producție ale țării noastre. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, relațiile capitaliste se maturizează și, treptat, manufactura este înlocuită cu industria modernă. Societatea românească cunoaște înfruntarea noilor clase sociale : burghezia și proletariatul. O parte a burgheziei a pactizat cu moșierimea. Burghezia își leagă istoria ei de asuprirea crescîndă a proletariatului, de îngrădirea drepturilor și a libertăților maselor muncitoare. Proletariatului îi revine misiunea istorică de a duce mai departe lupta revoluționară a poporului, de a elibera întreaga societate de exploatare și asuprire. El reprezintă „forța cea mai înaintată a societății, purtătoarea consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. Prin natura sa de clasă, prin locul său în producția materială, proletariatul devine exponentul aspirațiilor întregului popor muncitor, interesele sale corespunzînd pe deplin cu interesele tuturor oamenilor muncii, cu cerințele obiective ale dezvoltării societății”². În vîltoarea luptei de clasă, proletariatul își însușește și ideile marxiste, preluînd tot ce e înaintat în tradiția democratică din gîndirea românească a secolului al XIX-lea. Ideile socialiste sînt tot mai larg răspîndite prin presă, publicații și organizații. În acest fel se făurește și se dezvoltă conștiința de clasă a proletariatului român, care devine tot mai matur din punct de vedere politic. Pe de altă parte, exploatarea capitalistă se accentuează. Condițiile de viață și de muncă sînt deosebit de grele. Contradicțiile de clasă se adîncesc. Lupta se amplifică. Se creează organizații profesionale, cercuri politice, cluburi muncitorești.

Pentru dobîndirea revendicărilor economice și politice, greva este forma de luptă cea mai des utilizată.

Încă din deceniul al șaselea, Transilvania, aflată sub dominația habsburgică, cunoaște înfruntarea proletară a încrucișărilor de brațe. Caracteristic acestor lupte greviste este faptul că ele se desfășoară mai ales în Banat, regiune cu un grad mai dezvoltat industrial, dar și în principalele orașe din nordul Carpaților. În fruntea acestor acțiuni se găsesc mineri (Banat, Munții Apuseni, Baia Mare, Turda, Ocna Dejului, Ocna Sibiului, Vășcău etc.). În luptele desfășurate mai ales după 1868, un rol important de conducător ideologic și politic îl are „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara”, de sub conducerea lui Gh. Ungureanu și Carol Farcaș, care se afiliază Internaționalei I. Pe primul plan al revendicărilor acestor lupte stau dezideratele economice, mai ales mărirea salariilor și condiții mai bune de muncă. Cu toate acestea, grevele nu au avut un caracter exclusiv economic. K. Marx a subliniat nu o dată faptul că din mișcările economice izolate ale muncitorilor izvoresc pretutindeni o mișcare politică, adică o mișcare a clasei cu scopul de a-și impune interesele într-o formă generală³. Se poate spune că

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 343.

³ K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, ed.a 3-a, vol. II, București, Edit. politică, 1967, p. 438—439.

elemente ale unei astfel de mișcări politice le întâlnim chiar și în această perioadă în grevele transilvănene. Astfel, în 1851, muncitorii au avut de înfruntat forța armatei trimisă de autorități, care de frica unei noi revolte au întreprins o anchetă după înăbușirea grevei. După doi ani, muncitorii pantofari din Sibiu, conduși de Iosif Rumpelmeier, „instigator și proletar inveterat”, rezistă în grevă trei săptămâni. În 1863 au loc luptele deschise, paralel cu cele greviste, împotriva autorităților locale la Baia Mare, Lugoj, Oradea, Oravița, Arad⁴ etc. Minerii din Dognecea și Moravița-Vaşcău (1890) înscriu pe steagul de luptă ziua de muncă de 8 ore și dreptul de a sărbători ziua de 1 Mai. Cu toate măsurile luate, inclusiv intervenția singeroasă a jandarmilor, muncitorii transformă a treia luptă în grevă generală, la care participă timp de o lună 1 200 de mineri, obținând victoria⁵.

În vechea Românie, luptele din această perioadă au câteva trăsături caracteristice, determinate de natura întreprinderilor, de gradul de concentrare al muncitorilor, de combativitatea proletariatului, tînăr, deseori la prima sa generație. Aceste lucruri explică de ce o bună parte din grevele desfășurate au loc mai ales la căile ferate și în porturi, îndeosebi la Brăila și Galați. De aceea în deceniile al șaptelea și al optulea aceste lupte îmbracă deseori un caracter spontan și sînt îndreptate aproape exclusiv împotriva scăderii salariilor, amenzilor, condițiilor neomești de muncă, abuzurilor și silniciei patronilor. Dar, spre deosebire de aceste acțiuni din anii „copilăriei” proletariatului, cum îi denumea K. Marx, deceniul al nouălea reprezintă începutul „adolescenței” proletare. O primă constatare: participanții la luptă sînt muncitori ceferiști, portuari, forestieri, tipografi, cizmari etc. Numărul greviștilor este de 1 200 la Brăila (1884), de 1 500 la Ateliere centrale C.F.R. (1888) și peste 500 la fabrica de cherestea „Göetz”-Galați (1892), reprezentînd aproape totalitatea celor ce muncesc, la care se adaugă pretutindeni și familiile lor. Luptele nu mai sînt izolate, ci sprijinite de muncitorii din București, Galați, Pașcani, Iași, T.-Severin, ajungîndu-se la posibilitatea chiar a unei greve generale pe țară a ceferiștilor (1888)⁶ sau la revoltă generală la Brăila (1884)⁷. Explicația acestei situații trebuie căutată în faptul că muncitorii sînt conduși de primele lor organizații: „Societatea căruțașilor”, în frunte cu A. Thanu (Brăila), și „Societatea generală a lucrătorilor în fier și lemn” (Atelierele centrale C.F.R. București), avînd în frunte pe C. Olcescu. Ei cer ajutor și sînt sprijiniți de Cercul muncitorilor (ceferiști) din București și de Clubul muncitorilor din Galați și prin aceasta de proletariatul român și de muncitorii de peste graniță. Este pentru prima dată în istoria luptelor revoluționare din țara noastră cînd sprijinul internațional al oamenilor muncii din Paris, Viena, Pesta, Berlin, Roma și Londra a fost prezent efectiv. Proletariatul parizian, budapestan și vienez a trimis ajutoare bănești. Muncitorii marilor capi-

⁴ *Istoria României*, vol. IV, București, Edit. Academiei, 1964, p. 430—432.

⁵ *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, vol. II, București, Edit. politică, 1962, p. 5—22.

⁶ *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, vol. I, București, Edit. C.C.S., 1957, p. 30—49.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

tale au refuzat să accepte tentantele oferte ale Direcției generale C.F.R., solidarizându-se cu greviștii români.

Forța, combativitatea și dârzenia greviștilor se remarcă pretutindeni prin înfruntarea autorităților represive burghezo-moșierești.

Apreciind toate acestea, considerăm că și în vechea Românie apar, încă în această perioadă, trăsături de natură politică în caracterul grevelor desfășurate. Ele sînt strîns legate de numărul participanților, durată (3—4 săptămîni), revendicări, dar mai ales de conducerea lor de către organizațiile muncitorești, care dispun de forța antrenării proletariatului și de obținerea ajutorului muncitoresc din străinătate. De aceea luptele desfășurate în acești ani au reliefat dorința proletariatului — rezultat al propriei experiențe — de a-și crea un partid politic muncitoresc⁸.

A doua perioadă în istoria luptelor greviste considerăm că e cuprinsă între 1893 și 1918. Ea include un interval de peste două decenii, între apariția P.S.D.M.R., care marchează intensificarea răspîndirii marxismului în mișcarea noastră proletară prin crearea unui partid unic muncitoresc, și încheierea procesului de făurire a statului național unitar român (1 decembrie 1918). În cadrul acestei perioade, opinăm că pot fi distinse mai multe etape: 1893—1900, 1900—1910, 1910—1916 și 1916—1918, cu trăsături comune, determinate de evoluția evenimentelor, dar și cu particularități specifice.

Sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea prezintă pentru România, spre deosebire de țările imperialiste, continuarea străbaterii fazei incipiente a dezvoltării capitaliste. Procesul de concentrare și de centralizare a producției și a capitalului era de-abia la început, neputînd să-și pună amprenta în viața economică-politică a țării noastre. Capitalul financiar de-abia se înfiripa, sistemul bancar și de credit era puternic lovit de finanța capitalistă internațională. „România nu numai că nu exporta capital și nu participa la împărțirea pieței mondiale — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, dar se afla ea însăși în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, făcea obiectul acestei împărțiri”⁹. De aceea exploatarea exercitată de către burghezia din țară și mai ales de trusturile străine determina condiții de viață și muncă deosebit de grele pentru masele muncitoare. În aceste condiții, în ultimul deceniu al secolului trecut, mișcarea muncitorească ajunsesse la înțelegerea făuririi unității de acțiune a cercurilor muncitorești și socialiste, a creării partidului unic muncitoresc. Făurirea în 1893 a P.S.D.M.R. a reprezentat un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea luptelor sociale din țara noastră, în organizarea clasei muncitoare pe plan național, în reliefaea ei pe plan internațional, începutul afirmării sale în principalele probleme care frămîntau viața social-politică a României din acea vreme. Prin programul său, în care se sublinia rolul istoric al clasei muncitoare, necesitatea emancipării sale sociale, „distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste”,

⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 49; vol. III, p. 20—22.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 344.

P.S.D.M.R., luminat de ideile socialismului științific, era în fond un partid marxist. Revendicările principale imediate: ziua de muncă de 8 ore, dreptul de organizare, de întrunire, de grevă etc., au dat posibilitatea practică ca luptele proletariatului conduse de partid să capete un caracter mai organizat, mai conștient, determinând creșterea intensității și amplitudinii lor. Trebuie să adăugăm și faptul că în 1890 au fost create în Transilvania organizațiile locale ale P.S.D., ceea ce a lărgit relațiile dintre socialiștii din sudul Carpaților și frații lor transilvăneni, a sudat unitatea exploataților de diferite naționalități, a contribuit la subrezirea putredei monarhii dualiste austro-ungare, a favorizat dezvoltarea mișcării muncitorești și a unității poporului nostru.

Grevele din ultimul deceniu al secolului trecut oglindesc situația descrisă mai sus. Ele se desfășoară sub conducerea organizației social-democrate din Timișoara în frunte cu Gh. Ungureanu (mineri din Anina, 1897) și a P.S.D.M.R. (greva generală a tipografilor din București, 1898¹⁰, condusă de Alexandru Ionescu, membru al Comitetului Executiv al partidului). De aceea luptele, deși pornesc de la revendicări economice, capătă pe parcurs tot mai mult trăsături politice. Cinci mii de muncitori mineri refuză să mai lucreze în Anina. Orașul e sub stare de asediu. De teama extinderii grevei, jandarmii ocupă Reșița și Oravița. Metalurgiștii reșițeni sprijină pe frații lor, declarând grevă. Au loc lupte sângeroase, cu victime din cadrul proletariatului. Deși înăbușită, rezultatul ei este deosebit de important: crearea primei asociații sindicale a muncitorilor mineri din Transilvania (1897).

Elemente politice sînt prezente și în greva generală a tipografilor din București. Ei au o organizație proprie, care de fapt reprezintă un veritabil sindicat al tipografilor. Membrii ei erau numai muncitori, președinte fiind Alexandru Ionescu, iar țelul apărarea intereselor proletare. În 1898 se pregătea crearea unei federații generale a lucrătorilor tipografi din România, prin afilierea la „Gutenberg” a diferitelor asociații ale tipografilor din Iași, Craiova, Ploiești etc. Forța sindicatului crește și prin înregimentarea sa la Secretariatul internațional tipografic, cu sediul la Berna. Toate acestea au favorizat buna organizare a grevei, de la alegerea justă a momentului declanșării, formarea unei „comisii secrete” de conducere pînă la sprijinul moral și material primit din țară și din străinătate și victoria obținută după 10 săptămîni de luptă.

A doua etapă a acestei perioade (1900—1910) este temporară influențată de vremelnica dezorganizare a P.S.D.M.R. (1899) ca urmare a acțiunii elementelor reformiste din conducere, nelegate de clasa muncitoare și inconsecvente din punct de vedere politic și ideologic. Deși a fost o grea lovitură, ea nu a putut paraliza activitatea proletară, condusă de militanți revoluționari, ca I.C. Frimu, Șt. Gheorghiu, M. Gh. Bujor, Alecu Constantinescu, V. Anagnoste. Mișcarea muncitorească a continuat să activeze și să înregistreze o continuă creștere. Asociațiile profesionale, cercurile, cluburile muncitorești și presa, în frunte cu „România muncitoare”, au reprezentat armele principale ale proletariatului, care au contribuit într-un timp foarte scurt la reorgani-

¹⁰ Din Istoria luptelor greviste ale proletariatului din România, vol. I, p. 50—80.

zarea mișcării sindicale și în 1910 la refacerea partidului socialist. Acest deceniu de aprige frământări pentru reorganizarea forțelor revoluționare ale proletariatului român a contribuit la radicalizarea muncitorilor, la solidarizarea luptei de clasă din țară cu marile evenimente din Rusia anilor 1905—1907. Puternica solidaritate cu revoluția populară condusă de bolșevici în frunte cu V. I. Lenin s-a exprimat prin căldura cu care proletariatul român i-a susținut pe marinarii răsculați de pe crucișătorul „Potemkin”, ancorat la Constanța. Valul de simpatie față de răsculați din partea poporului nostru a contribuit substanțial la fixarea atitudinii guvernului român care nu a acceptat cererea guvernului țarist de extrădare a marinarii ruse. Solidaritatea cu marinarii revoluționari a reprezentat o grăitoare expresie a tradițiilor internaționaliste de care a fost animată clasa noastră muncitoare.

Luptele din acești ani au relevat preocuparea mișcării muncitorești față de jalnica situație a țăranilor. Răscoala din 1907, rezultat al creșterii conștiinței țăranimii noastre, a setei ei străvechi de libertate și de o viață mai bună, a cunoscut sprijinul frătesc al proletariatului, care, și prin grevele politice de solidaritate din februarie-martie, protesta împotriva cruntei exploatare burghezo-moșierești. „Răscoala din 1907 a fost semnalul ridicării țăranimii românești la luptă — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, alături de clasa muncitoare, de forțele progresiste ale societății, pentru răsturnarea vechii orînduiri, pentru crearea orînduirii celor ce muncesc în țara noastră”¹¹. Solidaritatea cu țăranimea, protestul împotriva represiunilor, sprijinul acordat răsculaților și pe calea grevelor proletare prevesteau zorii alianței muncitorești și țărănești, temelia regimului nostru actual.

Întreaga conjunctură politică internă și internațională s-a răsfrînt în conținutul și formele grevelor desfășurate în acești ani. Reprezentativă este greva generală din Galați (iunie 1907), desfășurată într-o perioadă de cruntă teroare, avînd drept principal obiectiv apărarea organizării proletare¹². Miile de greviști au desfășurat o înverșunată luptă, care s-a bucurat de sprijinul intern și de peste hotare. Crearea Comitetului de acțiune pentru conducerea grevei, hotărîrea de a nu înceta greva generală pînă nu obțin satisfacerea revendicărilor lor: libertatea întrunirilor, eliberarea tovarășilor arestați, încetarea persecuțiilor împotriva muncitorilor înscrși în sindicate, ca și lupta de lămurire printre soldați și atragerea unora dintre ei de partea muncitorilor, răspîndirea manifestelor în oraș, impunerea forței proletare prin obligarea autorităților de a elibera o parte din cei arestați, aprobarea ținerii conferinței pe țară a mișcării muncitorești la Galați, demonstrațiile pe străzi a familiilor greviștilor, condamnarea terorii dezlănțuite de autoritățile burghezo-moșierești, apărarea celor mai importante drepturi general-democrate sînt dovezi concrete ale creșterii combativității muncitorilor, ale caracterului politic de masă al grevei. În Transilvania, luptele greviste au acum, mai evident decît înainte, un triplu caracter: politic, de eliberare socială și națională. Ele au în frunte detașamentele pro-

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Edit. politică, 1969, p. 598.

¹² *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, vol. II, p. 22—41.

letare cele mai înaintate : minerii și muncitorii de la căile ferate. Prin dîrza luptă desfășurată, prin masiva participare : circa 7 000 în Valea Jiului (1906) și peste 10 000 la căile ferate (1904) ; prin programul înaintat, prevăzînd ziua de muncă de 8 ore, dreptul de organizare, salariu minimal, libertatea întrunirilor, recunoașterea organizațiilor muncitorești ; prin formele de luptă utilizate : ciocniri cu armata, pichete de apărare împotriva spărgătorilor de grevă, întruniri, manifestații — ca și cele de simpatie a altor categorii de muncitori —, solidaritatea proletariatului frate din vechea Românie ; prin rezultatele lor : influențarea rapidă a proletariatului transilvan, înființarea sindicatului minerilor (1907) și a Uniunii lucrătorilor de la căile ferate (1905), grevele generale ale minerilor și ale muncitorilor de la căile ferate au avut un caracter politic de masă.

Între timp, ca o încununare a procesului de maturizare politică a proletariatului român, luase ființă către mijlocul primului deceniu secția română a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

A treia etapă cuprinde anii 1910—1916, fiind încadrată de două momente importante : refacerea Partidului Socialist din România, „vlăstar al vechii rădăcini socialiste”, care a inițiat și a condus acțiunile muncitorești din acești ani, contribuind la afirmarea pregnantă a proletariatului ca cea mai înaintată forță politică din țara noastră și primul război mondial, în care a fost atrasă în 1916 și România.

Preluînd moștenirea înaintașilor și dezvoltînd-o în noile condiții, P.S.D. din România s-a aflat în fruntea luptelor proletare pentru revendicări economice și politice și în mod deosebit a militat împotriva războiului imperialist. El a avut un rol activ în organizarea Conferinței socialiste internaționale de la Zimmerwald, în cadrul căreia s-a situat pe poziții înaintate de luptă împotriva războiului imperialist.

Grevele din această etapă sînt conduse de sindicate și sprijinite de P.S.D.R. prin reprezentanți de frunte ai mișcării, ca Șt. Gheorghiu, D. Marinescu ș.a. Revendicările sînt economice și politice, dar formele de luptă sînt foarte diverse : de la articole în presă pînă la manifestații de stradă, întruniri, demonstrații, proteste colective puternice în fața tribunalului pentru achitarea celor judecați. De aceea grevele din această perioadă vor constitui punctul de plecare al declanșării unor noi lupte ale muncitorilor din diverse ramuri de producție și localități. Acest lucru este evident în marile greve din portul Brăila din 1915 și, mai ales, în eroica luptă a muncitorilor gălățeni din 1916. Cei peste 15 000 de greviști din cele două orașe au dat tributul de sînge în revoluționara lor acțiune. Deoarece dezideratele lor erau ale întregului popor muncitor, întregul proletariat i-a sprijinit prin marile greve de protest care au cuprins zeci de mii de oameni. Aceste mari lupte de clasă, foarte îndrîjite, cu evident caracter politic de masă, au contribuit la radicalizarea mișcării proletare în formele ei de luptă și de organizare, în concepțiile ei ideologice. Ele s-au reflectat în cuvîntările muncitorilor, în diferitele articole din presă, în dorința transformării războiului imperialist în război civil. După doi ani de neutralitate armată (august 1916), România s-a alăturat Antantei, care promitea satisfacerea dezideratului unității politice, aspirația seculară a poporul român, necesitatea logică a dezvoltării societății românești.

A patra etapă (1916—1918) cuprinde anii de război, de lipsuri și mari greutăți, de pierderi omenști (circa 800 000 de vieți). Foametea, bolile și sărăcia au înăspriț mizeria oamenilor muncii. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917 a dat o puternică lovitură sistemului imperialist, a deschis era trecerii omenirii de la capitalism la socialism. Ea a exercitat o puternică influență asupra mișcării revoluționare românești, care s-a situat de partea celor ce au răsturnat definitiv țarismul și slugile lui. Grupurile revoluționare din țara noastră s-au orientat tot mai mult spre leninism, transformându-se în grupuri comuniste care au preluat conducerea luptei pentru pace, progres, eliberare socială și națională. Acești ani, și în mod deosebit 1918, reprezintă prologul perioadei avântului revoluționar. Grevele se desfășoară pretutindeni neținând seama de ocupant, de guverne, de regimul excepțional impus de război. Ele sînt tot mai puternice ridicînd categorii mereu noi de oameni ai muncii, desființînd prin forță proletară legile antimuncitorești, obligînd guvernul să recunoască dreptul de organizare și să încuviințeze, sub presiunea maselor, reactivarea organizațiilor sindicale și a partidului socialist. Ceferiștii, muncitorii din întreprinderile militare, petroliștii, tipografii și metalurgiștii reprezintă cele mai combative detașamente proletare. Prin grevele lor au educat și au călît forțele proletare, au ridicat la luptă păturile muncitorești neproletare și au contribuit la dezvoltarea ideologică revoluționară în tînăra mișcare comunistă. Prin caracterul lor politic, ele loveau însăși temelii regimului burghezo-moșieresc. De aceea grevele desfășurate la sfîrșitul anului 1917 și în cursul lui 1918 au dat naștere nu numai la mari acțiuni revendicative și protestatare, ci au constituit parte integrantă și importantă a luptei de eliberare națională, de constituire a statului unitar român.

A treia perioadă cuprinde doar doi ani și jumătate (1 decembrie 1918 — mai 1921), de la evenimentul care a încununat în mod victorios lupta de eliberare națională a poporului nostru pentru încheierea procesului de formare a statului unitar național român pînă la făurirea Partidului Comunist Român.

În decembrie 1918, ca urmare a luptei întregului popor s-a creat posibilitatea dezvoltării mai rapide a forțelor de producție și, în același timp, au fost create condiții favorabile activității mișcării muncitorești revoluționare și forțelor progresiste din România. Prin conținutul ei, perioada avântului revoluționar este expresia ascuțirii fără precedent a contradicțiilor regimului burghezo-moșieresc, a consecințelor dezastruoase ale războiului, a dezorganizării activității economice, a înrăutățirii situației materiale a maselor largi populare. Însuflețită de ideile Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, muncitorimea română și-a manifestat solidaritatea cu proletariatul victorios din Rusia Sovietică, imprimînd în acest fel un puternic caracter politic luptelor desfășurate. Grevele din acești ani fac parte din lanțul luptelor puternice și organizate prin care proletariatul se afirma ca forță politică capabilă să cucerească pe cale revoluționară drepturile și libertățile democratice, de a imprima dezvoltării sociale o orientare pe măsura nevoilor și intereselor oamenilor muncii.

Luptele greviste din acești ani pot fi împărțite în șase etape. Prima cuprinde decembrie 1918—mai 1919. Este încadrată de actul istoric al

desăvîrșirii unității statale, de luptele puternice din capitală, Valea Prahovei și Transilvania, de elaborarea primei *Declarații de principiu a Partidului Socialist*, de criminala încercare de a înmormînta mișcarea muncitorească prin sîngeroasa represiune de la 13 decembrie 1918, care are drept urmare, pentru o scurtă perioadă, o relativă scădere a potențialului grevist. Cauzele inițiale și revendicările par a fi de ordin economic : sporirea salariilor, alocațiilor, plata orelor suplimentare, însă în toate cererile greviștilor ceferiști (16 decembrie 1918), mineri din Valea Jiului (5—7 ianuarie 1919), metalurgiști de la Vulcan (14 aprilie 1919), tipografi (24 aprilie 1919), setebîști (11 mai 1919) figurează la loc de cinste dorința înfăptuirii zilei de muncă de 8 ore, recunoașterea delegațiilor muncitorești etc. Caracterul politic al grevelor nu reiese numai din simpla enumerare a doleanțelor, ci și din încadrarea lor în lanțul evenimentelor, din semnificația lor pentru evoluția acestora. La 72 de ore de la masacrul din Piața Teatrului Național, 6 000 de ceferiști dădeau o ripostă usturătoare claselor exploatoare și guvernării reacționare liberale. Douăzeci de zile mai târziu a izbucnit greva minerilor din Valea Jiului¹³.

A doua etapă cuprinde o singură lună : iunie 1919¹⁴. Ceferiștii și metalurgiștii de la Regie sînt pe primul plan, iar petroliștii din Valea Prahovei pregătesc febril greva. Muncitorii cer mărirea salariului, pentru că, așa cum arăta memoriul lucrătorilor metalurgiști, nu se poate concepe ca un om ce mănîncă și se îmbracă treizeci de zile pe lună să primească salariu pe 24 de zile. Pretutindenii însă, chiar în micile acțiuni greviste din provincie, revendicările politice au întîietate. Metalurgiștii și muncitorii de la C.A.M. cer înlăturarea controlului militar din fabrică. Metalurgiștii de la „Wolf”, „Vulcan”, „Lemaître” impun prin grevă înființarea organelor muncitorești și pretutindenii se cere cu dîrzenie recunoașterea delegațiilor politice. Există și lucruri noi. Programele înaintate de greviști înscriu clar că munca nu va fi reluată pînă cînd nu vor fi îndeplinite *toate revendicările*. Pe de altă parte, reflectînd radicalizarea maselor revoluționare, toate grevele desfășurate s-au bucurat de sprijinul muncitorilor din oraș, ramură sau alte întreprinderi care au încrucișat brațele sau au organizat manifestații și demonstrații, sprijinindu-și frații aflați în luptă. De aceea caracterului politic i se adaugă și cel de masă, cuprinzînd mii și zeci de mii de oameni ai muncii. Exemplul cel mai tipic îl reprezintă greva pe țară a ceferiștilor, care timp de două săptămîni a paralizat aproape complet circulația feroviară, ridicînd în sprijinul ei nenumărate categorii de muncitori din diferite ramuri de producție și obținînd astfel satisfacerea principalelor doleanțe. Capitala țării și-a spus și ea cuvîntul în iunie 1919 : greve generale pe întreprinderi și anunțarea chiar a grevei generale pe țară a metalurgiștilor. Forța lor a provocat nu numai intervenția armatei, ci și tratative cu guvernul prin ministrul de interne și satisfacerea integrală a revendicărilor cerute.

A treia etapă (iulie — noiembrie 1919) se caracterizează prin accentuarea caracterului politic, prin creșterea forței, duratei și amplitudinii grevelor.

¹³ „Analele” I.I.P., an. II, nr. 5, 1956, p. 174—181.

¹⁴ A. Roman, *Caracterul luptelor greviste din România (1919 — martie 1920). Contribuții la studiul influenței M.R.S.O. în România*, București, E.S.P.L.P., 1957, p. 197—213.

Statul român se organizează în noile granițe ca urmare a încheierii tratatelor de pace de la Versailles (iunie 1919), Saint-Germain (septembrie 1919), Neuilly-sur-Seine (noiembrie 1919). Guvernul burghezo-moșieresc participă la înăbușirea revoluției proletare maghiare (august 1919) și reîntoarce trupele împotriva frontului revoluționar intern. Aceste lucruri explică întărirea rezistenței capitaliștilor. Din această cauză, grevele sînt mai puternice și de mai lungă durată (petroliști 6 săptămîni, metalurgiști-București 5 săptămîni, docheri-Brăila, Galați 3 săptămîni), antrenînd zeci de mii de muncitori, funcționari și țărani. Luptele cuprind acum ramuri foarte diferite; textile, alimentare, mine, tipografi, funcționari de bancă etc. Revendicările înmănușează dorințele cele mai arzătoare: spor de salariu, înființarea comisiilor lucrătorilor, socializarea fabricilor (petroliști, Cîmpina și Ploiești), înțelegînd prin aceasta egala repartiție a beneficiilor între muncă și capital. Tot mai adînc intră în conștiința proletară în această etapă necesitatea susținerii imediate materiale, morale și prin greve de ajutorare a celor ce încrucișau brațele (petroliștii din Valea Prahovei, funcționarii B.N.R., muncitorii uzinei electrice din Brăila etc.). O amploare deosebită a avut-o greva generală de la 21 iulie 1919, protest politic împotriva intervenției contrarevoluționare armate a burgheziei internaționale împotriva Rusiei Sovietice și Ungariei revoluționare, care, cu toată intervenția organelor represive, a paralizat întreaga viață industrială și comercială. Grevele politice de masă din aceste luni au scos în evidență forța și capacitatea grupurilor comuniste. Ele au asigurat victoria luptei de la 21 iulie 1919, au organizat și au condus demonstrațiile, mitingurile, ajutorarea greviștilor, formarea comitetului secret pentru conducerea luptei celor 21 000 de muncitori petroliști. De aceea, cu toată rezistența capitaliștilor și a intervențiilor pe diverse căi a autorităților, luptele din iulie-noiembrie 1919 s-au terminat cu victoria greviștilor.

A patra etapă (decembrie 1919 — februarie 1920) este dominată de guvernarea lui Al. Vaida Voievod, care a încercat cu metode teroriste să reprime valul revoluționar. Riposta proletariatului a fost imediată și foarte puternică. Se declară puternice greve generale: textiliștii din Buhuși¹⁵, pe orașe (Piatra-Neamț), intră în luptă setebiştii, metalurgiștii din Galați, tipografil, minerii. Masele participante sînt mai numeroase și mai combative. Solidarizarea cu greviștii e generală. În sprijinul setebiştilor intră în luptă muncitorii de la Pirotehnie, Arsenal, Chibrituri, Regie. Metalurgiștii din București refuză să mai lucreze, ajutînd astfel pe frații lor de la „Fernic” (Galați). În ciuda greutății iernii, a lipsei de hrană, de bani și de îmbrăcăminte, a măsurilor represive, greviștii sînt dîrzi pe poziție. Ei organizează manifestații și demonstrații de stradă, înlătură spărgătorii de grevă, conving pe studenți să nu facă jocul guvernului (S.T.B.), duc lupte de stradă cu aparatul represiv. Forța luptelor impune uneori după 14 săptămîni („Textila” — Iași) satisfacerea cerințelor, care se referă, în primul rînd la conținutul politicii reacționare a guvernului (starea de asediu, cenzură, închiderea sediilor sindicatelor, interzicerea apariției ziarelor muncitorești, eliberarea arestaților). De aceea luptele

¹⁵ Aurel Roman, *Din istoria luptelor revoluționare ale muncitorilor textiliști de la fabrica de postav Buhuși*, București, Edit. științifică, 1959, p. 54—63.

din această etapă au un puternic caracter politic de masă, influențând căderea guvernului Vaida și deschiderea drumului grevei generale din octombrie 1920.

A cincea etapă (martie 1920 — octombrie 1920) reprezintă de fapt legătura dintre luptele revoluționare din 1918—1919 și greva generală din octombrie 1920. Ele sînt cele mai puternice din anii avîntului revoluționar, deoarece guvernul generalului Averescu, instaurat în martie 1920, avea misiunea de a zdrobi mișcarea muncitorească și organizațiile ei de clasă¹⁶. Măsurile luate, lichidarea sau îngrădirea grevelor și a întrunirilor, desființarea consiliilor muncitorești, reintroducerea gărzilor militare în fabrici, înăsprirea stării de asediu sînt dovezi clare ale acestei politici.

Greva generală din octombrie 1920 (a șasea etapă) constituie punctul culminant al luptei greviste din anii avîntului revoluționar, cea mai puternică bătălie de clasă a proletariatului din România pînă la această dată. Ea a reprezentat riposta unanimității proletariatului împotriva contraofensivei reacțiunii, dovada clară a creșterii și a maturizării conștiinței de clasă a proletariatului.

Greva generală a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc, reliefind clasa muncitoare ca „o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni”¹⁷. La rîndul ei, desfășurarea grevei generale a arătat principala cauză a înfrîngerii: lipsa conducătorului marxist-leninist. Istoria impunea crearea Partidului Comunist Român ca o necesitate obligatorie a victoriei forțelor revoluționare și proletariatul l-a făurit în 1921, înscriind astfel un moment de cea mai mare importanță istorică în procesul dezvoltării ascendente a mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră. Constituirea P.C.R., avangarda revoluționară a proletariatului, reprezintă rezultatul firesc al dezvoltării evenimentelor din anii avîntului revoluționar, continuarea pe un plan superior a mișcării muncitorești de mai bine de cinci decenii, a luptei neînduplecate duse de aripa revoluționară a mișcării socialiste împotriva oportunismului, pentru triumful ideologiei marxist-leniniste.

Ultima perioadă a istoriei luptelor greviste (mai 1921 — 23 august 1944).

Prima etapă a luptelor greviste din această perioadă cuprinde anii stabilizării relative și vremelnice a capitalismului, care se încheie la sfîrșitul anului 1928. Clasele exploatatoare reușesc să-și stabilizeze pozițiile și, după ce în 1924 nivelul antebelic este atins în principalele ramuri de producție, are loc o accelerare a dezvoltării întregii economii. Pe acest teren, procesul de concentrare și de centralizare a capitalului se intensifică și, concomitent, se accentuează opoziția mării burghezii din țară împotriva capitalului străin, care continuă să dețină o pondere importantă în economia României. Marea burghezie își impune tot mai mult punctul de vedere în economia și politica țării. Clasele dominante

¹⁶ *Greva generală din România. 1920*, București, Edit. politică, 1960, p. 107.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 1, p. 352.

și imperialiștii străini intensifică exploatarea maselor, încearcă să reprime și să înăbușe prin forță luptele revoluționare și, mai ales, să decapiteze P.C.R., a cărui activitate legală este interzisă în 1924. În aceste condiții, greva devine o importantă armă de luptă a proletariatului, lovind prin forța ei în pozițiile economice și politice ale claselor exploataatoare. Ținând seama de continua creștere a forțelor burgheziei, clasa muncitoare, sub conducerea P.C.R., va declanșa greve de mare intensitate și forță, cuprinzând mai ales pe metalurgiști și tipografi, iar după 1925, când stabilizarea este în amurg, puternice lupte ale muncitorilor forestieri. Reține atenția din capul locului faptul că aceste lupte au un evident caracter politic, deoarece ele se opun concepției burgheze de conducere a țării și au o durată de la 6 la 12 săptămâni, acționând între 4 și 6 000 de muncitori (Astra-Arad, respectiv Reșița). Trebuie relevat faptul că în ciuda tuturor măsurilor represive, de la intervenția armatei pînă la încercarea declanșării *lock-out*-ului, grevele cresc continuu în intensitate, antrenînd în ajutor pe muncitorii din diferite orașe și ramuri de producție, care prin demonstrații de protest își ajută frații în luptă. Acest lucru a făcut posibil ca lupta muncitorilor de la „Astra” să se transforme într-o puternică grevă generală pe județ, ridicînd împotriva patronilor și guvernului 30 000 de muncitori, iar Reșița anului 1926 să fie prilejul pregătirii unei greve generale pe țară a metalurgiștilor. Partidul și organizațiile comuniste din întreprinderile amintite au desfășurat o vie activitate revoluționară. Deși unitatea clasei muncitoare a fost scindată după 1921, cînd, opunîndu-se creării P.C.R., gruparea de dreapta a fostului Partid Socialist a trecut la constituirea P.S.D., totuși trebuie relevată deosebita forță de influențare politică a comuniștilor. Ei au reușit să organizeze în focul luptelor greviste, mai ales în luptele din Arad și ale tipografilor, unitatea proletară pe baza Frontului unic muncitoresc. Marea realizare și-a arătat forța atît în conținutul revendicărilor, care îmbinau armonios dorința încheierii unui contract colectiv cu principalele doleanțe politice, în mod deosebit recunoașterea comitetului de fabrică, cît și în dîrzenia greviștilor, care au reușit să-și impună punctul de vedere și să obțină o importantă victorie. Sfirșitul stabilizării (1926—1928) vestea creșterea în intensitate a grevelor politice, o nouă etapă în istoria luptelor clasei muncitoare.

Criza economică mondială din anii 1929—1933, agravată în România de puternicele rămășițe feudale și dependența față de capitalul străin, a avut efecte catastrofale. Producția industrială a scăzut la jumătate, nenumărate întreprinderi s-au închis, se lucrau doar cîteva zile pe săptămîină. Șomajul a cuprins 35% din totalul salariaților, milioane de producători agricoli s-au ruinat, meșteșugarii, comercianții și micii industriași în masă au fost declarați falșiți. Capitaliștii români și străini au încercat să iasă din criză, aruncînd greutățile economice pe spatele oamenilor muncii, intensificînd exploatarea, reducînd salariile, aplicînd celebrele „curbe de sacrificiu”. Criza economică a fost însoțită în țara noastră de o criză politică a regimului burghezo-moșieresc, exprimată în schimbarea și în remanierea continuă a guvernului. În fața noii situații, a frămîntărilor adînci sociale și a unui puternic avînt, P.C.R. și-a fixat ca tactică ieșirea din criză pe cale revoluționară. Aceasta a imprimat luptelor greviste un puternic și adînc caracter politic de masă, contribuind prin forța lor la ofensiva anticapitalistă pentru răsturnarea regimului reacționar. Carac-

terul politic al luptelor greviste se adâncește prin combativitatea, forța și dârzenia oamenilor muncii. Se înmulțesc revendicările politice, sînt antrenate în luptă aproape toate categoriile proletare din țară în sute de greve, la care participă muncitorii din peste o mie de întreprinderi. În focul luptelor revoluționare apar noi forme de luptă și de organizare a maselor. Minerii de la Lupeni (1929), ca și textiliștii de la „Saturn” (1933), ocupă întreprinderile, primii uzina electrică, ceilalți fabrica, se baricadează și rezistă asaltului armatei. Făurirea Frontului unic muncitoresc de jos reprezintă axa unității de acțiune a muncitorilor comuniști, socialiști și fără de partid. Pornind de la comitetele de acțiune, de grevă și de întreprindere, se constituie coloana vertebrală a luptei maselor muncitoare neproletare. În acești ani, acțiunile greviste nu se mai limitează doar la întreprindere și la simpla încrucișare a brațelor. Pretutindeni, de la Lupeni pînă la marile lupte revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști (ianuarie—februarie 1933), greviștii organizează mari demonstrații de stradă, își apără întreprinderea prin pichete masive de grevă, își creează gărzii de autoapărare, ocupă atelierele și uzinele. Sînt mobilizate mari mase proletare țărănești, mic-burgheze, șomeri și intelectuali în sprijinul greviștilor. Strada, întreprinderea, orașul devin focare revoluționare, în cuprinsul cărora se plămădește solidaritatea tuturor exploataților, indiferent de apartenența politică. Toate acestea explică forța nemaiîntîlnită a luptelor greviste din anii crizei economice. Ele au constituit un moment de o importanță cu totul deosebită în istoria mișcării muncitorești din România, deoarece, continuînd luptele de mare amploare începute în anii avîntului revoluționar, le-au dezvoltat în forme noi cu un mai adînc conținut revoluționar, ceea ce a avut o profundă înfrînire asupra vieții politice și sociale din România, dînd o puternică lovitură claselor exploatare și frînînd ofensiva capitalului împotriva drepturilor economice și politice ale oamenilor muncii. Grevele din anii crizei au culminat cu marile lupte revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie—februarie 1933, care s-au desfășurat la scurt timp după instaurarea dictaturii fasciste din Germania și au constituit una dintre primele mari acțiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului. „În bătăliile de clasă purtate în anii 1929—1933 — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, s-a afirmat cu putere pe arena istoriei ca cea mai înaintată forță a societății românești, avangarda luptei întregului popor împotriva pericolului fascist, pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională”¹⁸.

A treia etapă cuprinde anii 1934—1938. Este cea mai prosperă perioadă a economiei burghezo-moșierești, cînd producția industrială și agricolă, în continuă creștere, atinge cel mai înalt nivel în România. Pe acest fond, concentrarea și centralizarea capitalului și a producției se accentuează, monopolarile dominînd viața economică și politică a țării. România este tot mai înrobîtă capitalului străin, puterilor imperialiste. Cercurile monopoliste impun o orientare reacționară în politica țării, restrîng drepturile și libertățile cetățenești, dau lovituri capitale democrației burgheze, încurajează organizația fascistă „Garda de fier”, prejudiciînd

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 1, p. 367.

grav interesele poporului și însăși existența României ca stat independent și suveran. Tactica P.C.R. are în vedere noile condiții, fixînd drept obiectiv principal unirea tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului, pentru apărarea independenței și suveranității țării. În acest scop, Frontul unic muncitoresc se întărește, acțiunile comune ale partidelor cu bază muncitorească sînt mai eficace. Unitatea, combativitatea și influența clasei muncitoare în viața politică sporesc mereu. P.C.R. creează noi organizații de masă legale, lărgeste contactele cu grupările democratice țărănești, intelectuale, burgheze, pentru a putea apăra cu mai multă eficacitate democrația și interesele naționale ale poporului, independența patriei. Luptele eroice desfășurate în acești ani, dintre care grevele au constituit o verigă importantă pentru apărarea democrației și independenței țării, continuînd pe cele din anii anteriori, au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei hitleriste. De aceea grevele desfășurate constituie parte componentă a luptei antifasciste pentru apărarea suveranității, independenței și integrității țării noastre. În același timp, poate și mai pregnant decît în anii anteriori, grevele au constituit un mijloc important al întăririi organizării de clasă proletare. Cele 1 368 de „conflicte de muncă”, diplomatic denumite de juriștii trecutului regim, au afectat 6 796 de întreprinderi, ridicînd la acțiuni proletare 488 429 de salariați și înregistrînd 838 768 de zile-muncă pierdute. Ele au permis antrenarea activă, vie și mai rapidă a muncitorilor în diverse organizații de masă, și în primul rînd în sindicate, crearea comitetelor de fabrică, acțiuni comune între comuniști, socialiști și muncitori fără de partid, care au lărgit cadrul Frontului unic muncitoresc, coloana vertebrală a frontului democratic antifascist, împiedicînd astfel pînă în septembrie 1940 instaurarea dictaturii fasciste în România. Grevele au acționat și ca factor mobilizator, antrenînd diferite categorii sociale în lupta democratică pentru apărarea intereselor naționale vitale ale țării. Muncitori, țărani, intelectuali, funcționari, meseriași, negustori și studenți, intrați în acțiuni pentru diverse interese, au lărgit prin participarea lor frontul antifascist și cel al apărării libertăților democratice al suveranității și independenței țării noastre.

Luptele greviste au cuprins aproape totalitatea ramurilor de producție. Caracterul lor politic, antifascist și de apărare a țării a determinat și puternice manifestații. Uniți în front unic, greviștii de la „Industria lîinii” (1934), „Hess” (1934), minerii din Anina (1935) ocupă fabricile și se baricadează înăuntru, obținînd victoria. În Valea Prahovei, petroliștii demontează motoarele pentru a împiedica mersul producției cu ajutorul spărgătorilor de grevă. Deseori, refuzînd să mai lucreze, muncitorii („Malaxa”, „Ciment-Titan”) uniți, demonstrează pe străzile orașului cu steaguri roșii și cu lozinci antifasciste : „Jos fascismul !”, „Jos războiul !”, „Vrem pîine pentru copiii noștri !”, răspîndesc manifeste, opun rezistență autorităților represive. Sprijinul acordat greviștilor este foarte puternic. Cu metalurgiștii de la „Haug” (1935) se solidarizează toată muncitorimea capitalei, impunînd satisfacerea tuturor revendicărilor. Multe din acțiunile greviste au constituit baza antrenării în luptă nu numai a muncito-

rilor din alte întreprinderi, ci și a țăranilor, meseriașilor, negustorilor, micilor industriași. Astfel, puternica răscoală a țăranilor români și maghiari din Ghimeș-Făget (1934), ca și mișcările țărănești din Mehedinți, Argeș, Dolj, greva meseriașilor și negustorilor din Caracal, Pitești, Galați, Huși, Roman, Botoșani, T.-Severin, Constanța, Iași (1935—1936), desfășurate cu manifestații de stradă, delegații trimise la autorități, marșuri ale țăranilor la orașe etc., sînt dovezi clare ale creșterii luptelor greviste în acești ani. Trebuie relevat că sub acțiunea acestor lupte crește gradul de organizare a forțelor democratice antifasciste. Apar organizații profesionale, ca „Frontul meseriașilor”, organizații de masă ca „Comitetul național antifascist”, asociații ale tineretului, femeilor, studenților etc., se editează peste 300 de ziare și reviste, se realizează un larg front democratic, care în alegerile din 1936 și 1937 obține succese în mai multe județe și localități.

În februarie 1938 se instaurează dictatura regală. Economia țării este ulterior subordonată Germaniei hitleriste, suveranitatea poporului nostru este grav încălcată, iar prin dictatul de la Viena din august 1940 este răpit nordul Transilvaniei, care este dat Ungariei horthiste. Dictatura carlistă restrînge libertățile democratice, desființează partidele politice, sindicatele, creează breslele pentru „colaborarea” dintre muncitori și patroni, îngreuiază viața, și așa foarte aspră pentru truditorii cu brațele și mintea. Acțiunile de luptă au în această etapă un pronunțat caracter antifascist, direct proporțional cu adîncirea măsurilor reacționare ale regimului din țară, desfășurîndu-se sub semnul apărării libertăților democratice și a independenței țării. Grevele desfășurate cuprind mai ales întreprinderile metalurgice (350 de „conflicte de muncă” și 136 413 greviști), de încălțăminte, alimentare, textile. Explicația trebuie căutată în faptul că pregătirile de război antrenează în special aceste ramuri, din care cauză muncitorii sînt obligați să presteze o muncă intensă cu salarii mici. Caracterul grevelor e vădit antifascist și antirăzboinic. Trebuie subliniat faptul că, în ciuda măsurilor luate de dictatura regală, comuniștii au acționat în bresle, reușind ca în metalurgie, textile, electricitate, pielărie, îmbrăcăminte și încălțăminte să fie în frunte și să conducă grevele declanșate. În acest chip, P.C.R. a reușit să impună luptelor un puternic caracter ofensiv, mobilizînd în sprijinul greviștilor pe frații lor de breaslă (fabrica „Junasz”—Cluj, 1938; „Metaloglobus”, decembrie 1939 — ianuarie 1940; „Galia”, textile, decembrie 1939 — ianuarie 1940) în Front unic muncitoresc, ceea ce a contribuit la victoriile obținute și la întărirea organizațiilor de partid. Ca urmare a acestor acțiuni, tot mai multe bresle sînt transformate din organe ale dictaturii regale în organizații de luptă revoluționară sub conducerea comuniștilor. Așa se explică și includerea în revendicările prezentate patronilor a unor cereri cu caracter politic pronunțat : recunoașterea delegaților de fabrică, înlăturarea legilor reacționare, eliberarea muncitorilor arestați. De aceea grevele cresc în amploare ca durată (3—8 săptămîni), ca forță (de la greve pe întreprinderi la greve generale pe ramuri) și devin parte inseparabilă a luptei împotriva fascismului, pentru libertăți democratice, independență, suveranitate și inte-

gritate teritorială a țării. Organizate și conduse de P.C.R., grevele desfășurate au continuat luptele din anii anteriori, uneori amplificându-le, au frinat și uneori chiar au respins aplicarea politicii antipopulare și antinaționale a dictaturii carliste. Ele constituie un răspuns clar și hotărât al oamenilor muncii din țara noastră față de politica înrobitoare de cedare în fața agresorului hitlerist. În aceste condiții foarte dificile, P.C.R. și-a dovedit forța de conducător al luptelor patriotice, demonstrând capacitatea marxist-leninistă de analiză a trăsăturilor caracteristice ale perioadei dictaturii regale, de elaborare a tacticii corespunzătoare, de îmbogățire a luptei naționale și internaționale cu noi forme de luptă și de organizare. Toate acestea au făcut ca grevele — verigi în lanțul marilor acțiuni antifasciste — să contribuie din plin la lupta de rezistență începută o dată cu instaurarea dictaturii fasciste legionare-antonesciene din septembrie 1940, să constituie prologul în marea luptă a zdrobitorii majorității a națiunii române împotriva fascismului și războiului antisovietic, pentru regim democratic.

Dictatura militară-fascistă și războiul dus alături de Germania constituie cea mai neagră pagină din istoria contemporană a României, ultima etapă a istoriei luptelor greviste din țara noastră. Ruinarea economiei, pierderea atîtor vieți tinere, exploatarea prădalnică a bogățiilor țării, iată doar cîteva din grelele consecințe ale dictaturii vîrfurilor reacționare ale capitalului financiar din țara noastră puse în slujba fascismului german. Mișcarea de rezistență antifascistă pentru răsturnarea regimului antonescian, ieșirea din războiul purtat alături de Germania și alăturarea la forțele antihitleriste, reprezintă principalul obiectiv al tacticii P.C.R. Formele de luptă înmănunchează toate acțiunile care, prin orice mijloc, împiedică ducerea războiului nedrept, sabotează producția și constituie un sprijin în atingerea obiectivului tactic. Alături de actele de sabotaj, de împotrivire față de rechiziții, încorporare și protestele contra războiului hitlerist, grevele reprezintă ura întregului popor față de războiul dus de Antonescu, dorința de a se elibera din jugul fascismului. Din păcate, studierea grevelor în acești ani este încă la început, de aceea sîntem numai în posesiunea cîtorva date (greva din aprilie 1941 a muncitorilor minieri¹⁹, din Valea Jiului și cea din 6 august 1943 a textiliștilor din „Buhuși”²⁰), care nu ne permit să tragem toate concluziile ce se impun.

Grevele din țara noastră au avut un rol important în luptele desfășurate de oamenii muncii pentru apărarea drepturilor la viață și munca omenească, un rol de frunte în marile acțiuni politice organizate și conduse de P.C.R.

¹⁹ M. Valca, *Greva muncitorilor mineri din Valea Jiului din aprilie 1941. Din istoria luptelor greviste*, vol. I, p. 274—286.

²⁰ Aurel Roman, *Din istoria luptelor revoluționare ale muncitorilor textiliști de la fabrica de postav Buhuși*, p. 231—235.

Continuitatea lor de-a lungul aproape a unui veac, strînsa lor interdependență și ridicarea lor pe măsura maturizării proletariatului pe plan național cu revendicări adînci politice demonstrează faptul că ele sînt parte inseparabilă a luptei generale a oamenilor muncii din țara noastră pentru înlăturarea exploatării, urmarea nemijlocită a celor desfășurate în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea a amplificării lor în anii 1918—1944.

Făcînd parte integrantă din istoria patriei noastre și a P.C.R., luptele greviste din România reprezintă un puternic mijloc de educare a poporului în spiritul glorioaselor tradiții revoluționare, al luptei eroice duse de clasa muncitoare, de toate forțele patriotice pentru democrație și socialism.

PARTICULARITĂȚI ALE STRATEGIEI POLITICE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN REVOLUȚIA POPULARĂ. REVENDICĂRILE IMEDIATE ȘI OBIECTIVUL FINAL¹

DE

V. LIVEANU

Revoluției populare și strategiei Partidului Comunist Român în revoluție le-au fost consacrate numeroase lucrări. Ca atare ne-am propus să abordăm o problemă mai puțin tratată în studiile deja publicate, și anume raportul dintre obiectivele *imEDIATE*, succesive, pentru a căror înlăptuire Partidul Comunist Român chema masele în anii 1944—1948, și obiectivul *final* al partidului, *perspectiva generală* a partidului asupra desfășurării evenimentelor. A trebuit însă să rezervăm un spațiu relativ larg menționării faptelor de mult intrate în circuitul științific, pentru a reaminti contextul istoric și modul concret în care s-a pus în epocă problema la care ne-am oprit.

UNELE CONDIȚII ALE DESFĂȘURĂRII REVOLUȚIEI POPULARE

După răsturnarea dictaturii militare-fasciste și eliberarea României de sub dominația Germaniei hitleriste, care au inaugurat revoluția populară antiimperialistă, „sub conducerea partidului comunist, lupta antifascistă și de eliberare națională se dezvoltă într-o largă acțiune de masă pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice. Chemările partidului comunist pentru desființarea rămășițelor feudale și împrăștierea țărănimii, democratizarea vieții politice, reconstruirea economiei, însufle-

¹ Fără a dori să provocăm o discuție de terminologie, observăm că în literatura marxistă termenii de „strategie” și „tactică” nu au accepția univocă atribuită lor în deceniul al treilea. În lucrarea *Două tactici ale social-democrației în revoluția burghezo-democratică*, Lenin includea, în sfera „tacticii” problemele care ulterior au fost incluse în sfera „strategiei”. În studiul nostru utilizăm termenul „strategie” în accepția mai nouă de „curs de acțiune”, care include și ceea ce se denuște de multe ori tactică.

teau toate forțele democratice și patriotice ale țării”². Este necesar să amintim câteva din condițiile care și-au pus amprenta asupra acestor chemări și, în general, asupra obiectivelor de acțiune imediată pe care Partidul Comunist Român le-a pus în fața maselor în primii ani după insurrecție.

Din noaptea de 23 spre 24 august 1944 și pînă la zdrobirea deplină a Wehrmacht-ului, România s-a aflat angajată în războiul antifascist cu importante forțe armate, care, luptînd alături de armata sovietică, se situau din punctul de vedere al efectivelor pe locul al patrulea în rîndul armatelor coaliției antihitleriste, ceea ce însemna pentru țara noastră un vast efort, afectînd toate sferele vieții sociale. După insurrecția armată prin care România a întors armele împotriva Germaniei hitleriste și a înlesnit înaintarea rapidă a armatei sovietice în urmărirea inamicului fascist, după eliberarea întregului teritoriu național și reintegrarea nordului Transilvaniei și apoi după capitularea Germaniei, pentru România a rămas pe primul plan problema reglementării statutului internațional al țării, ceea ce însemna încheierea tratatului de pace, precizarea drepturilor și obligațiilor internaționale ale României, normalizarea relațiilor diplomatice cu toate statele coaliției antihitleriste, respingerea presiunilor și tentativelor de intervenție ale cercurilor imperialiste, afirmarea și asigurarea independenței și suveranității naționale (România a semnat tratatul de pace la 10 februarie 1947; formele de ratificare au fost încheiate la 24 august 1947).

Acuitatea cu care oamenii politici progresiști resimțeau statutul internațional neclarificat al României de pînă la jumătatea anului 1947 este sugestiv ilustrată de atitudinea lui Petru Groza, care a arătat că plecarea șefului guvernului român la Conferința de pace nu era indicată : „... La Conferința de la Paris n-am să mă duc, ci am să trimit pe bunii avocați ai guvernului român, căci eu (în calitate de șef al guvernului român. — V.L.) nu am să aștept pe la ușile tribunalului din Paris ca să mă cheme magistrații din Patagonia și Australia cînd vor voi dumnealor”³.

În condițiile prezenței armatei sovietice pe teritoriul României, planurile cercurilor reacționare de a provoca intervenția armată a puterilor imperialiste în treburile interne ale țării și de a impune prin forța armelor menținerea vechii puteri s-au dovedit iluzorii. Forța maselor populare a adus la cîrma țării guvernul de la 6 martie 1945. Dar în încercările de a submina puterea populară cercurile imperialiste au recurs la variate presiuni diplomatice și economice, încercînd să folosească perioada în care tratatul de pace cu România încă nu era încheiat și statutul internațional al țării încă nu era clarificat. Depășirea greutăților create de această situație a cerut forțelor revoluționare o mare fermitate și hotărîre, îmbinate cu deosebită elasticitate, tact și prudență.

Pe plan intern, în perioada imediat următoare răsturnării dictaturii militare-fasciste, se ridica problema ducerii pînă la capăt a luptei pentru lichidarea schelelor fascismului, pentru înlăturarea elementelor fasciste din aparatul de conducere al statului, instituțiilor și întreprinderilor, a lichidării oricărei influențe a ideologiei fasciste, a oricărei manifestări fasciste.

² N. Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 382.

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 9 066 (stenograma ședinței din 30 septembrie 1947 a Consiliului de Miniștri), f. 30.

Problema lichidării fascismului era cu atât mai actuală, cu cât la încercările grupului lui Horia Sima, aflat în Germania, în strinsă legătură cu organele hitleriste, de a incita (prin apelurile radiofonice lansate la postul german „Donau” și prin agenți trimiși în țară) la acte de teroare și de sabotare a războiului antihitlerist⁴, s-a adăugat politica liderilor reacționari ai Partidului Național-Țărănesc de apropiere de legionarii rămași în țară. Coalizarea liderilor național-țărăniști reacționari cu resturile legionare, realizată în forme variate, mergînd de la cunoscutul schimb public de scrisori dintre Iuliu Maniu și Horațiu Comaniciu pînă la sprijinul acordat de unii lideri maniști resturilor grupurilor teroriste formate de legionari⁵, se explică prin efortul conducătorilor Partidului Național - Țărănesc de a strînge în jurul lor pe toți cei care se opuneau transformărilor sociale radicale⁶.

⁴ Unii conducători legionari aflați în Germania se certaseră, în preajma insurecției, cu Horia Sima, deoarece fuseseră atrași de Mihai Antonescu și Eugen Cristescu la ideea colaborării cu guvernul antonescian și voiau să se întoarcă în țară (Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — (A.I.S.I.S.P.), fond. 5, dos. 223, doc. 1, referat nedatată al organelor informative, f.1). În vara anului 1944, Gestapo-ul, care a păstrat în 1941—1944 legături cu legionarii rămași în țară, a luat măsuri pentru a-i activa în legătură cu așteptata ofensivă sovietică (ibidem, fond. 5, dos. 223, doc. 10, f. 7), iar Killinger a avut de asemenea contacte cu legionarii (ibidem, fond. 5, dos. 223, doc. 6, f. 3). Atitudinea hitleriștilor a fost, probabil, unul din factorii care l-au împins pe Ion Antonescu să facă avansuri legionarilor. În orice caz, este de reținut că insurecția armată din august 1944 a intervenit într-un moment în care guvernul Antonescu întreprinsese demersuri pentru o eventuală nouă concentrare a forțelor fasciste, o eventuală nouă colaborare cu legionarii. Victoria insurecției a dus la „împăcarea” tuturor legionarilor aflați în Germania pe linia încercărilor de a organiza acte de sabotaj și de teroare în țară (A.I.S.I.S.P., fond. 5, dos. 223, doc. 1, 11).

⁵ Încă din 1941 — 1943, o parte a cadrelor legionare rămase în țară, nemulțumite că în timpul rebeliunii legionare Germania luase partea lui Ion Antonescu și îngrijorate că blocul fascist mergea spre înfrîngere, căuta un „curs nou”; în consecință, „comandantul legionar” Horațiu Comaniciu a intrat în 1942 în negocieri cu Iuliu Maniu pentru a adera la P.N.Ț. (A.I.S.I.S.P., fond. 5, dos. 223, doc. 5). Între 1 și 19 august 1944, paralel cu contactele stabilite de B.N.D. cu partidele din Frontul unic muncitoresc și în timp ce P.C.R. acționa pentru pregătirea și declanșarea insurecției, Iuliu Maniu a discutat cu Horațiu Comaniciu „încadrarea” legionarilor în P.N.Ț. (ibidem, fond. 5, dos. 223, doc. 7, f. 3). Despre aceste negocieri începute în 1942 se vorbește în scrisoarea lui Iuliu Maniu către Horațiu Comaniciu în „Dreptatea” din 31 august 1944. Cînd radiodifuziunea germană a început să emită incităriile lui Horia Simă și H. Comaniciu și Iuliu Maniu au publicat scrisorile prin care legionarii erau în fapt chemați în P.N.Ț. (vezi „Dreptatea” din 31 august 1944). Este semnificativ că apelul și scrisoarea lui Comaniciu condamnau atitudinea Germaniei față de legionari, declarau „încheiată” mișcarea legionară, dar nu conțineau nici o retractare, nici o condamnare a crimelor și a politicii antinațională a Gărzii de Fier („Dreptatea” din 31 august 1944). Era în fond o expresie a intenției legionarilor de a nu renunța la vechile practici, de a le continua în cadrul P.N.Ț. Încă înaintea capitulării Germaniei, Horia Sima și-a manifestat în emisiuni radiofonice simpatia pentru Maniu (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 155) și a căutat prin emisari să intre în contact cu liderii P.N.Ț. și P.N.L. (A.I.S.I.S.P., fond. 5, dos. 223, doc. 12, f. 4); după capitularea Germaniei, grupul lui Horia Sima, rămas în Vest, fără a fi arestat, a dat dispoziții celor cu care avea legături în țară să intre în P.N.Ț. și P.N.L. (A.I.S.I.S.P., fond. 5, dos. 223, doc. 3, f. 27). În legătură cu problema lichidării mișcării legionare, apropiatul lui Maniu, Romulus Boilă, consemna în memoriile sale: „Este adevărat că generalul Rădescu prea puțin se interesa de această problemă” (A.I.S.I.S.P., fond. 6, dos. 113, f. 15). Și mai departe: „În multe județe, guvernul, adică generalul Rădescu, în înțelegere cu miniștrii țărăniști și liberali, ar fi dorit să numească oameni cu vederi de dreapta” (ibidem, f. 16).

⁶ Vezi explicația dată în acest sens de I. Maniu reprodușă în memoriile lui Romulus Boilă la V. Liveanu, *Transformările revoluționare — premise ale proclamării Republicii Populare Române*, în „Studii”, XVII (1964), nr. 4, p. 861.

Gestul lui Iuliu Maniu, politician atît de calculat, care în mai 1946, în plină campanie electorală, fiind chemat ca martor în procesul marilor criminali de război, a găsit necesar la încheierea depoziției să strîngă mîinile lui Ion și Mihai Antonescu, avea o semnificație politică precisă : întinzînd fostului dictator fascist mîna, președintele Partidului Național-Tărănesc întindea mîna în vîzul țării întregi, tuturor celor care sprijiniseră regimul antonescian și îi chema alături de el ⁷. Semnificativ a fost și faptul că omul pe care Iuliu Maniu l-a propulsat și l-a sprijinit ca prim-ministru, generalul N. Rădescu ⁸, fostul conducător al organizației fasciste proitaliene „Cruciada românismului” ⁹, a încercat să reintroducă ca metodă de guvernare reprimarea singeroasă a mișcării populare.

Dezvoltată nemijlocit din lupta împotriva cotropitorilor hitleriști și a fascismului intern, din lupta pentru coalizarea împotriva acestora a tuturor forțelor democratice și patriotice, avînd de înfruntat grupările politice care, pentru a salva vechile rînduiri sociale, nu șovăiau să apeleze la resturile fascismului și la intervenția cercurilor reacționare din Occident, revoluția s-a desfășurat în mod firesc sub steagul luptei pentru o democrație largă în folosul poporului, a luptei împotriva imperialismului, pentru independența națională. Aceasta a înlesnit coalizarea în jurul partidului revoluționar al proletariatului a păturilor patriotice și democratice și a păturilor muncitoare neproletare, a înlesnit lupta pentru o putere populară, capabilă să realizeze profunde transformări sociale.

Revoluția populară a început în condițiile distrugerilor și pagubelor provocate economiei naționale de subordonarea față de Germania hitleristă, de război și de urmările sale. Refacerea economiei naționale era o problemă urgentă și vitală. Preocupările pentru rezolvarea ei și-au pus de asemenea amprenta asupra stabilirii obiectivelor imediate ale activității partidului comunist și ale aliaților lui.

Dacă cea mai avansată și cea mai dinamică clasă a națiunii era clasa muncitoare, majoritatea [populației țării o forma țărănimia. În momentul insurecției din august 1944, situația maselor țărănești era grevată de persistența moșierimii. Reforma agrară, începută de jos, de masele țărănești mobilizate de partidul comunist, de mișcarea muncitorească încă înainte de instaurarea guvernului Petru Groza, și legiferată apoi de acest guvern, a avut o profundă rezonanță social-politică, constituind baza închegării alianței muncitorești-țărănești. Profunda ei semnificație eliberatoare a constat în definitivă lichidare a dominației moșierilor. Reforma

⁷ Oficiosul național-țărănist a scris atunci că gestul lui Iuliu Maniu se explica prin două motive: 1) Antoneștii cruțaseră viața unui grup de 11 național-țărăniști arestați pentru legături cu anglo-americanii; 2) Maniu era bun creștin („Dreptatea” din 14 mai 1946). Primul motiv oglindea existența unor relații în trecut, al doilea motiv era un apel la înțelegere între cei care-l urmau pe șeful P.N.Ț. și cei care-i urmaseră pe Antonești.

⁸ Încă din ședințele din 14 și 15 octombrie 1944 ale Consiliului F.N.D. s-a anunțat că Maniu îl desemnase pe generalul N. Rădescu pentru a duce tratative în vederea formării unui nou guvern (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 9 269, f. 13 și 14).

⁹ Gestul frondeur care i-a adus generalului N. Rădescu o scurtă internare în lagăr în timpul lui Antonescu i-a furnizat un alibi, fără a putea releva însă o schimbare a concepțiilor sale de guvernare internă.

agrară a trecut în proprietatea țăranilor 1 109 000 ha¹⁰. Cele 918 000 de gospodării țărănești care au primit pământ prin reforma agrară reprezentau circa 56% din numărul gospodăriilor țărănești cu mai puțin de 3 ha și aproape 2/5 (37%) din gospodăriile țărănești cu mai puțin de 5 ha.

Dar din cauză că slaba dezvoltare industrială din acel timp a României nu putea absorbi decît în foarte mică măsură forța de muncă disponibilă la țară, unde rămîneau numeroase familii lipsite de suficient pământ pentru întreținere, pământul confiscat de la moșieri nu putea acoperi nevoile tuturor familiilor țărănești; 2/5 din țăranii cu mai puțin de 3 ha, 3/5 din țăranii cu mai puțin de 5 ha și 2/3 din țăranii cu mai puțin de 10 ha nu au putut primi loturi din pământul confiscat moșierilor.

Reforma agrară a fost resimțită ca un act eliberator de către întreaga țărănimie muncitoare, ea contribuind la crearea condițiilor pentru dezvoltarea pieței interne și a industriei românești. Ea a avut însă, în mod natural, ca efect imediat o întărire a micii proprietăți funciare. În stabilirea obiectivelor imediate ale luptei politice, partidul comunist a trebuit, firește, să țină seama atît de ponderea țărănimii mici proprietare de pământ și a micii burghezii orășenești, cît și de insuficienta înzestrare cu pământ a țărănimii și a știut să formuleze obiective accesibile acestor pături.

REVEDICĂRILE PROGRAMATICE IMEDIATE FORMULATE DE P.C.R. ÎN AUGUST 1944—IANUARIE 1945

Pentru a consemna sarcinile imediate la a căror rezolvare partidul comunist chema masele populare, ar fi necesară, desigur, studierea completă a presei și, în general, a publicațiilor din acea perioadă (inclusiv a textelor emisiunilor radiofonice păstrate în unele arhive). O cercetare de acest tip ar depăși însă cadrul studiului de față; de aceea ne vom mărgini la examinarea principalelor documente programatice ale Partidului Comunist Român elaborate în cursul succesivelor etape și cotituri ale revoluției din anii 1944—1948 și la prezentarea unor izvoare care atestă perspectiva generală pe care o avea atunci partidul.

Într-o luare de poziție publică a conducerii Partidului Comunist Român după 23 august 1944¹¹, respectiv în chemarea către țară a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 25 august 1944 se indica drept linie de acțiune „lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de nord”, participarea activă la război alături de coaliția antihitleristă, lichidarea regimului antonescian, lupta pentru o „România liberă, independentă, democratică”. În programul guvernului se preconiza încheierea armistițiului, curățirea teritoriului românesc de trupele hitleriste, instaurarea unui regim de libertăți publice. Era vorba deci de obiective general-naționale, antifasciste, democratice și în legătură cu aceasta se sublinia necesitatea consolidării Blocului național democrat.

¹⁰ În legătură cu reforma agrară din 1945 am citat și am prelucrat cifrele din lucrarea *Dezvoltarea agriculturii în Republica Populară Română*, Buc., 1958 (Intocmită de Ministerul Agriculturii și Silviculturii), p. 65.

¹¹ „România liberă” din 26 august 1944.

Totodată se sublinia caracterul de clasă al partidului comunist, rolul său de hegemon al luptei antifasciste : „În fruntea acestei lupte împotriva fascismului stă Partidul Comunist din România, avangarda muncitorimii de la orașe și sate”¹².

Dat fiind caracterul problemelor urgente, chemarea nu se referea la scopul final al partidului. Se vădea însă din declarație că Partidul Comunist Român se orienta spre *organizarea acțiunii independente a maselor*, și în primul rînd a clasei muncitoare, în jurul unor organe proprii. Chemarea îndemna pe muncitori să-și creeze comitete de întreprindere patriotice și sindicate, pe țărani să-și creeze comitete țărănești patriotice, pe toți cetățenii să formeze comitete cetățenești patriotice și, fapt de cardinală importanță, să se înroleze în formațiunile de luptă patriotice.

Apelurile acestea n-au rămas pe hîrtie. Comitetele de întreprindere, comitetele țărănești și formațiunile de luptă patriotice, care, începînd din 24—28 august, au împînzit întreaga țară¹³, au constituit organele în jurul și prin intermediul cărora s-au declanșat marile mișcări de mase unite în torentul popular care a dus mai apoi la instaurarea guvernului de la 6 martie 1945.

După trei zile la 28 august 1944, în legătură cu apelurile criminale pe care la postul radio „Donau” începuseră să le lanseze șefii legionarilor aflați în Germania, Comitetul Central al Partidului Comunist Român se adresa poporului cu o nouă chemare, care punea ca o preocupare centrală la ordinea zilei lupta în privința uneltirilor legionare, apreciate drept pericol principal al momentului. Linia generală de acțiune indicată în această declarație era aceeași ca în declarația precedentă.

Delegația Partidului Comunist Român la conferința sindicală din 1 septembrie 1944, care a decis constituirea Comisiei generale de organizare a mișcării sindicale unite, a propus ca sindicatele să se călăuzească după principiul luptei de clasă, acceptat ca bază a organizării Sindicatelor unite¹⁴. Partidul Comunist a accentuat astfel și cu acest prilej caracterul de clasă al acțiunilor pe care le avea în vedere ; dar ca obiective imediate a preconizat în ce privește sindicatele îmbunătățirea substanțială și imediată a condițiilor de trai ale muncitorilor, scoaterea elementelor fasciste din conducerea întreprinderilor, sprijinirea efortului de război, fără a ridica pentru moment problema schimbării relațiilor sociale de producție.

Programul Grupului patriotic antihitlerist, constituit la 6 septembrie 1944 din inițiativa Partidului Comunist Român împreună cu Partidul Social-Democrat, Uniunea patrioților, Frontul plugarilor și Partidul Socialist-Țărănesc, cuprindea cinci obiective : 1) dezrobirea nordului

¹² Ibidem.

¹³ V. Liveanu, *Din lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare*, în „Studii”, XII (1959), nr. 4, p. 84—87 ; T. Udrea, *Rolul comitetelor țărănești în fărîmarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare sub conducerea P.C.R.*, în „Studii”, numărul citat, p. 237 și urm. ; I.M. Oprea, *Organizarea și activitatea formațiunilor patriotice de luptă*, în „Studii”, 1960, nr. 4, p. 33—48 ; I. Chiper, *Organizarea comitetelor de fabrică (23 august 1944—octombrie 1944)*, în „Studii”, 17 (1964), nr. 4, p. 809—834. Ni se pare interesant că încă în 27 august 1944 un ordin al Comandamentului militar al capitalei prevedea că „atelierile și întreprinderile pot ieși la manifestație după îndrumările comitetelor de fabrici și a delegaților formațiunilor patriotice”, care trebuiau să vegheze la desfășurarea demnă a manifestațiilor („Curentul” din 29 august 1944). Se recunoștea astfel că organele muncitorilor reprezentau deja o forță de fapt.

¹⁴ „România liberă” din 1 septembrie 1944.

Transilvaniei ; 2) epurarea aparatului de stat și a vieții publice de elementele fasciste ; 3) asigurarea libertăților democratice ; 4) „descătușarea țărănimii de toate lanțurile care i-au însingurat ființa și i-au oprit dezvoltarea firească pe linia timpurilor noi” ; 5) transformarea Blocului național-democratic într-un front patriotic național unic¹⁵. După cum se vede, punctul al patrulea al programului sugera deja reforma agrară, dar fără a o enunța explicit ; programul se menținea pe linia luptei generale unite împotriva fascismului.

Puțin timp după ce lichidarea dictaturii militaro-fasciste, integrarea armatei române în războiul antihitlerist, încheierea armistițiului și stabilirea colaborării de arme româno-sovietice au devenit fapte definitive și ireversibile, în viața politică românească a irupt o nouă și arzătoare problemă : cât de departe se va merge pe drumul eradicării fascismului și, legat de aceasta, care clase sociale vor beneficia de pe urma noilor schimbări politice ? În aceste noi condiții, *pentru prima oară după 23 august, problema transformărilor sociale s-a ridicat* în proiectul de platformă a Frontului național democrat elaborat de C.C. al P.C.R. și propus tuturor forțelor democratice la 24 septembrie 1944¹⁶. Platforma preconiza : lupta alături de armata sovietică pentru înfrângerea desăvârșită a Germaniei hitleriste ; o politică de strânsă prietenie cu Uniunea Sovietică și țările vecine democratice ; îndeplinirea condițiilor de armistițiu ; deplina nimicire a fascismului în România prin anularea legislației fasciste, pedepsirea riguroasă a oricărei activități fasciste, curățirea întregului aparat de stat de elementele fasciste și democratizarea lui ; stabilirea unui regim de convingere și colaborare prietenească egală între poporul român și naționalitățile conlocuitoare ; pedepsirea prin lege a persecuțiilor naționale și religioase. Ca formă de stat, proiectul de platformă preconiza „să fie stabilit în țară un regim de reală democrație parlamentară . . . în conformitate cu interesele poporului român”. În limbajul politic românesc apărea un nou concept, corespunzător unui nou obiectiv de luptă, de importanță istorică : „democrația reală în interesul poporului”.

În spiritul platformei, „democrația reală” consta nu numai în forma politică (parlament, bazat pe vot universal), ci și în realizarea unor transformări sociale în favoarea maselor și în dauna privilegiilor claselor dominante. Și anume se prevedea „exproprierea mării proprietăți de la 50 ha în sus și împrăștierea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin”, anularea datoriilor rămase de la reforma agrară din 1921 și de la conversiune, condiții omeneste de muncă pentru toți salariații, stabilirea unui salariu minimal în raport cu prețurile ; ajutorarea sinistraților, invalizilor, văduvelor și orfanilor de război ; autonomia asigurărilor sociale. Se prevedea de asemenea naționalizarea Băncii Naționale și a celor 18 mari bănci, controlul tuturor cartelurilor și naționalizarea cartelurilor din industria de bază, ceea ce practic ar fi însemnat naționalizarea industriei de bază. Pentru înfăptuirea acestui program, Partidul Comunist Român propunea concentrarea forțelor democratice.

¹⁵ „România liberă” din 17 septembrie 1944.

¹⁶ „Scnteia” din 26 septembrie 1944.

În platforma F.N.D., ca și în materialele publicate în presă în sprijinul platformei, nu se făceau referiri la socialism sau la revoluția socialistă. Trebuie precizat că punctele din platformă privitoare la reforma agrară și la anularea datoriilor țărănești, precum și la naționalizarea băncilor și a cartelurilor, coincideau—inclusiv în ce privește formulările și expresiile— cu programul de obiective *imediate* preconizat de Lucrețiu Pătrășcanu în lucrarea *Problemele de bază ale României*, terminată în septembrie 1943 și publicată în octombrie 1944¹⁷. L. Pătrășcanu aprecia în lucrarea sa că obiectivele formulate, inclusiv naționalizările, reprezintă „realizarea unor schimbări structurale economice, sociale și politice, dar care nu sînt de natură socialistă”¹⁸. Într-adevăr, chiar dacă revendicarea naționalizărilor a fost prematură și inoportună pentru condițiile de atunci ale României, din care cauză a fost ulterior retrasă, trebuie avut în vedere că în 1943—1945 revendicarea naționalizării marilor bănci și a industriei de bază a figurat cu acordul reprezentanților unei părți a marii burghezii în programul mișcărilor de rezistență din mai multe țări europene (Franța, Cehoslovacia, Italia¹⁹ ș.a.).

Importante naționalizări de bănci și industrii de bază s-au efectuat după război în țări occidentale (Anglia, Franța, Austria etc.) fără a se atinge prin aceasta sistemul capitalist, dominația relațiilor de producție burgheze.

În țara noastră, partidul țărănesc a fișa de asemenea în 1944—1947, în mod demagogic, lozincă naționalizării marii industrii²⁰. Naționalizările prevăzute în platforma F.N.D., deși inadecvate situației concrete de atunci a României, nu erau prin ele însele o revendicare depășind cadrul burghezodemocratic. Proiectul de platformă al F.N.D. elaborat de partidul comunist a fost însușit de Partidul Social-Democrat, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, de sindicate, care au constituit la 12 octombrie 1944, Frontul național democrat (ulterior s-a raliat și Madosz).

În momentul constituirii F.N.D., Blocul național democrat nu fusese denunțat de nici unul din componenții săi. Partidul Comunist Român

¹⁷ Cf. textul proiectului de platformă din „Scnteia” din 26 septembrie 1944 și L. Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, București, 1944, p. 280—281.

¹⁸ L. Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 280.

¹⁹ S-au prevăzut naționalizări în: programul Consiliului național al Rezistenței din Franța, adoptat la 15 martie 1944; programul de la Kosice (5 aprilie 1945), adoptat de guvernul de coaliție cehoslovac; programul „Comitetului de acțiune pentru unirea poporului italian” (martie 1943), precum și în programul altor organe ale mișcării de rezistență italiene, acestei mișcări datorindu-i-se faptul că în Constituția italiană din 1946 se prevede dreptul statului de a naționaliza unele ramuri industriale.

²⁰ „Manifestul—program” publicat de P.N.Ț. ca răspuns platformei F.N.D. enumera printre reformele promise pentru perioada de după terminarea războiului: „se vor etatiza treptat și progresiv industriile mari, începînd cu acelea care au un monopol de fapt sau au ca principal client statul sau pe care interesul colectiv le va arăta în viitor... Banca Națională va fi etatizată” („Dreptatea” din 16 octombrie 1944). Semnificația promisiunii reformelor pentru perioada de după război e arătată mai jos. Chiar și formulările citate mai sus privitoare la o etatizare treptată și progresivă deschideau poarta tergiversării fără termen a etatizării industriei. Programul electoral din 1946 al P.N.Ț. proclama „dreptul statului de a naționaliza anumite industrii, Banca Națională și unele instituții de credit la momentul potrivit” („Dreptatea” din 2 iunie 1946), fără însă a face nici o precizare cu privire la criteriile care aveau să indice sosirea „momentului potrivit”. Intenția „punerii la dosar” a acestei promisiuni era aici și mai evidentă.

continua eforturile de a folosi contradicțiile din sinul claselor exploatoare și de a antrena la îndeplinirea obiectivelor aflate la ordinea zilei toate forțele capabile să contribuie la aceasta.

La ședința de constituire a F.N.D., Gheorghe Gheorghiu-Dej a preconizat să se facă propuneri de colaborare elementelor „sincer democratice” din P.N.Ț. și P.N.L.-Brătianu și să se constituie două comisii care să discute cu fiecare dintre cele două partide aderarea la platforma F.N.D. Încă înainte de începerea ședinței, o comisie a F.U.M. făcuse o astfel de propunere celor două partide istorice²¹. Consiliul F.N.D. a propus celor două partide să discute platforma F.N.D. în vederea stabilirii unui program minimal de guvernare²². Partidele Național-Țărănesc și Național-Liberal -- Brătianu, după ce au cerut un răgaz de 48 de ore, s-au declarat dispuse să colaboreze cu F.N.D., dar au respins platforma F.N.D.²³. Maniu a cerut ca, dimpotrivă, F.N.D. să adere la programul Partidului Național-Țărănesc²⁴. Or, programul de guvernare anunțat în 9 octombrie de Partidul Național Țărănesc drept răspuns la platforma F.N.D. respingea realizarea *imediată* a oricărei reforme sociale, se limita să se angajeze la continuarea războiului, la epurarea fasciștilor din viața publică și la asigurarea aprovizionării (obiective a căror aplicare în practică partidele istorice de fapt o frînau) și, în schimb, cerea respectarea „liniștii și ordinii interne” ceea ce însemna încetarea mișcărilor populare pentru transformări democratice²⁵; la 14 octombrie a mai adăugat cererea de a dezarma gărzile patriotice²⁶, în care burghezia vedea, pe bună dreptate, o primejdie pentru propria sa dominație de clasă. Dată fiind presiunea luptelor populare, P.N.Ț. a mai scos la 15 octombrie 1944 un manifest-program în care promitea să militeze pentru reforme sociale după război²⁷. Cercurile reacționare, după cum a apreciat ulterior Consiliul F.N.D., căutau să împiedice formarea unui guvern cu majoritate de stînga înainte de terminarea războiului²⁸, aceste cercuri sperînd că la sfîrșitul războiului destrămarea coaliției antihitleriste va împinge puterile occidentale să intervină în România pentru a salva vechea ordine socială. Consiliul F.N.D. a mai repetat în octombrie-noiembrie 1944 propunerile de aderare la platformă adresate liderilor partidelor istorice, dar fără nici un rezultat²⁹. Refuzul liderilor național-țărănești și brătienști de a accepta platforma F.N.D. și realizarea unor transformări sociale imediate în interesul maselor a marcat o nouă polarizare, în sinul forțelor sociale ale țării: pe de o parte cele concentrate în jurul P.C.R. și F.N.D., care îmbinau lupta pentru deplina lichidare a fascismului intern și extern cu lupta pentru transformări sociale și politice în interesul maselor, pe de altă parte cele care doreau să îngreădească procesul transformărilor social-politice într-un cadru care să asigure menținerea dominației burgheziei și moșierimii. Imediat după constituirea Frontului național

²¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 5 și 7.

²² Ibidem, f. 8.

²³ Ibidem, f. 32 (scrisoare adresată de F.N.D. celor două partide).

²⁴ Ibidem, f. 7 și 32.

²⁵ „Dreptatea” din 10 octombrie 1944 (declarațiile lui Iuliu Maniu).

²⁶ „Dreptatea” din 15 octombrie 1944 (declarația delegației permanente a P.N.Ț.).

²⁷ „Dreptatea” din 16 octombrie 1944.

²⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9269, f. 202.

²⁹ Ibidem, p. 31–33.

democrat, în țară a început marele val de mișcări populare pentru instaurarea unui guvern al forțelor democratice concentrate în cadrul F.N.D. În condițiile în care partidul comunist și aliații săi se situau în fruntea luptei pentru lichidarea sechelelor fascismului, revendicarea unui guvern de concentrare democratică în cadrul F.N.D., deși nu pune în mod direct problema schimbării caracterului de clasă al puterii, însemna în practică instaurarea unui guvern de tip nou, condus de reprezentanții clasei muncitoare, aliată cu țărănimea muncitoare. Noul guvern, spunea Gheorghiu-Dej la un miting muncitoresc, trebuie „să reprezinte cele mai largi păături muncitoare de la orașe și sate”³⁰.

PROGRAMUL DE GUVERNARE AL F.N.D. (IANUARIE 1945)

Lozincă demonstrațiilor populare „Vrem guvern de F.N.D.” a fost lansată de partidul comunist și aliații săi la începutul lunii octombrie 1944 (primul mare miting sub această lozincă a avut loc la 8 octombrie la stadionul A.N.E.F., azi Stadionul Republicii din capitală), nu ca o bază pentru negocieri destinate să impună o simplă sporire a portofoliilor F.N.D., ci cu scopul real de a impune imediat un guvern în care majoritatea s-o aibă Frontul național democrat. Sint interesante în acest sens ședințele din 12, 14, 15 și 19 octombrie 1944 ale Consiliului F.N.D.

Lucrările publicate menționează demisia primului guvern Sănătescu, la 4 noiembrie 1944, fără a elucida antecedentele ei. În fond, soarta guvernului și demisia lui se decisese deja la jumătatea lunii octombrie, ca urmare a demonstrațiilor populare. Buzuindu-se pe aceste demonstrații, conducerea F.N.D. începuse demersurile pentru formarea unui nou guvern la 12 octombrie 1944³¹, anunțând apropiata demisie a miniștrilor săi și cerînd regelui formarea unui nou guvern³². Regele a acceptat la 13 octombrie ideea unui nou guvern, iar generalul Sănătescu și-a anunțat după șase zile hotărîrea de a demisiona³³ (P.C.R. și P.S.D. și-au retras oficial reprezentanții din guvern la 16 octombrie și au denunțat Blocul național democrat la 19 octombrie).

Or, în ședințele din 12—19 octombrie ale Consiliului F.N.D. s-a plecat de la ideea că se va accepta numai un guvern care să adopte ca program de guvernare platforma F.N.D.³⁴, că „noi vrem acceptarea platformei F.N.D. Guvernul să fie condus nu de sus, ci de jos, de Consiliul F.N.D.”³⁵ (se avea în vedere transformarea Consiliului F.N.D. într-o adunare consultativă alcătuită din delegați ai partidelor și organizațiilor componente într-un parlament provizoriu de felul celor formate în 1944—1945 în unele țări europene imediat după eliberarea de sub ocupația hitleristă).

La ședința din 12 octombrie 1945 a Consiliului F.N.D., în ciuda opoziției lui C. Titel Petrescu, care s-a împotrivit preluării puterii de către

³⁰ „Scinteia” din 27 septembrie 1944.

³¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 10, 13, 14 și 18.

³² Ibidem, f. 8, 10 și 18.

³³ Ibidem, f. 10 și 18.

³⁴ Ibidem, f. 11 și 19.

³⁵ Ibidem, f. 11.

F.N.D., propunând prim-ministru pe Barbu Știrbei, în timp ce Lotar Rădăceanu s-a declarat pentru preluarea guvernului, s-a decis să se propună numirea lui Petru Groza ca prim-ministru³⁶, hotărîndu-se totodată să se repartizeze cîte două ministere pentru fiecare din partidele și formațiile din F.N.D. și din partidele „istorice” în cazul că acestea ar fi acceptat colaborarea³⁷, ceea ce ar fi asigurat majoritatea pentru F.N.D. Potrivit cu aceste hotărîri, apelul către țară discutat în ședința din 19 octombrie a Consiliului F.N.D., apărut în presă la 22 octombrie 1944, cerea instaurarea imediată a unui guvern al F.N.D.

Demonstrațiile populare și celelalte mișcări de masă din octombrie-decembrie 1944 au răsturnat primele două guverne Sănătescu, în care majoritatea o aveau reprezentanții cercurilor conservatoare și au impus atît întărirea pozițiilor F.N.D. în guvern și adoptarea unor legi pe linia defascizării și democratizării vieții publice, cit și un șir de profunde transformări democratice de *jos*, în întreprinderi, în sate și în orașe. Dar în guvernul format la 6 decembrie 1944, sub președinția generalului Rădescu, majoritatea a rămas în mîna partidelor național-țărănesc și național-liberal.

Pentru realizarea obiectivului pe care forțele politice coalizate în jurul P.C.R. îl formulară la jumătatea lunii octombrie 1944 — instalarea guvernului F.N.D. —, s-a dovedit necesară continuarea și intensificarea mișcării maselor muncitoare, ridicarea la acțiune a unor noi pături ale populației. O dată cu aceasta s-a dovedit necesară folosirea mai atentă a contradicțiilor din rîndurile claselor exploatatoare, dislocarea partidelor acestora. Or, așa cum avea să arate Gheorghe Gheorghiu-Dej în ședința din 23 aprilie 1945 a miniștrilor comuniști, revendicarea naționalizării din platforma F.N.D. a îndepărtat de F.N.D. acea parte a burgheziei care suferise de pe urma hitleriștilor și a regimului antonescian³⁸; în rîndurile acesteia existau însă grupuri care ar fi putut colabora cu P.C.R. și cu celelalte forțe din F.N.D.

Ținînd seama de aceasta, în ianuarie 1945 Partidul Comunist Român a elaborat și a propus Frontului național democrat un nou „program de guvernare” imediat. Programul a fost prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej în ședința din 24 ianuarie 1945 a Consiliului Frontului național democrat³⁹.

În domeniul politicii internaționale și externe, clauzele prezentate și aprobate în ședința din 24 ianuarie 1945 a Consiliului Frontului național democrat⁴⁰ reluau principalele prevederi ale platformei F.N.D. Se preconiza participarea cu maximum de forțe la războiul antihitlerist, stabilirea relațiilor de prietenie cu Uniunea Sovietică și cu celelalte națiuni unite, subliniindu-se că numai un guvern democratic va putea asigura condițiile ca România „să devină din țară învinsă un membru egal în marea familie

³⁶ Ibidem, f.7, 14 și 17.

³⁷ Ibidem, f.5.

³⁸ Ibidem, fond.1, dos.3, f.66.

³⁹ Loc. cit., dos. 9 269, f. 49 (stenograma ședinței din 24 ianuarie 1945 a Consiliului F.N.D., f. 118).

⁴⁰ Texte ale programului de guvernare al F.N.D. supuse dezbaterii Consiliului se află la Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 24 — 30. Textul aprobat a fost publicat în presă la 28 ianuarie 1945.

a țărilor democratice, asigurând astfel independența, suveranitatea, securitatea și propășirea economică statului român” și recunoașterea definitivă a apartenenței nordului Transilvaniei la România. Se preconiza deplina defascizare a aparatului de stat și a vieții publice; libertăți democratice, drepturi egale pentru naționalitățile conlocuitoare; îmbunătățirea situației economice a maselor.

În domeniul agrar — fapt nescos pînă acum în evidență în lucrările publicate — programul de guvernare prevedea o reformă *mai radicală* decît se prevăzuse în platforma F.N.D. Propunerile prezentate la 24 ianuarie 1945 Consiliului F.N.D. de partidul comunist preconizau ca în loc de exproprierea proprietăților de peste 50 ha să se ceară ca regulă generală *confiscarea* pămîntului ce depășea 50 ha al moșierilor și, în plus, *confiscarea totală* a moșilor criminalilor de război, a celor fugiți cu trupele fasciste hitleriste, a celor care refuzau să-și lucreze pămîntul⁴¹ (exproprierea implica plata unei despăgubiri pentru moșieri, confiscarea excludea orice despăgubire pentru moșieri).

Ținîndu-se seama că țăranul, după cuvintele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, „dacă nu știe cît are de plătit, nu se consideră proprietar asupra pămîntului”⁴² și va fi mai sigur de pămînt dacă va plăti ce va primi⁴³, s-a prevăzut ca noii împroprietăriți să plătească, în decurs de zece ani pentru pămîntul primit, o sumă echivalentă cu prețul unei recolte *anuale*, prețul acesta, mai mult simbolic, urma însă a fi plătit nu moșierilor expropriati, ci *statului*. Se mai prevedea păstrarea unei părți din pămîntul expropriat ca rezervă de stat pentru împroprietărirea celor rămași fără pămînt în comuna lor și înființarea unor centre de stat de închiriat mașini agricole pentru țărani. Pe de altă parte, se exceptau de la expropriere pămînturile bisericesti. Nu este lipsit de interes a se menționa că doi reprezentanți ai Frontului plugarilor — doi țărani — au cerut să nu se excepteze moșiile bisericesti⁴⁴; dar reprezentanții P.C.R., printre care C. Agiu și A. Sencovici, au arătat că exceptarea va evita o ridicare a clerului împotriva reformei⁴⁵, iar Petru Groza a informat Consiliul că a avut contacte în acest sens cu reprezentanții ai bisericii și că însuși patriarhul, căruia îi comunicase că F.N.D. avea în vedere exceptarea bunurilor bisericesti de la expropriere, i-a declarat că s-a liniștit și nu se va împotrivi Frontului național democrat⁴⁶. În cadrul Consiliului F.N.D., Șerban Voinea, reprezentant al P.S.D., s-a pronunțat împotriva reformei agrare pe motiv că aceasta va face ca timp de ani de zile pămînturile să rămînă nelucrate⁴⁷, dar alt reprezentant al P.S.D., Lotar Rădăceanu, a susținut-o⁴⁸, arătînd că tocmai reforma agrară va permite cultivarea imediată a unei suprafețe maxime. Deși Șerban Voinea a fost inclus în comisia instituită pentru definitivarea

⁴¹ Ibidem, f. 111.

⁴² Ibidem, f. 115.

⁴³ Ibidem, f. 120.

⁴⁴ Ibidem, f. 113.

⁴⁵ Ibidem, f. 121—122.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem, f. 115.

⁴⁸ Ibidem, f. 117.

programului de guvernare⁴⁹, reforma agrară a fost inclusă în program în forma propusă de P.C.R.

Elementul nou în programul de guvernare propus de P.C.R. era retragerea cerinței naționalizării băncilor mari și cartelurilor din industria de bază. Se creau astfel noi posibilități pentru folosirea contradicțiilor din sinul claselor exploatatoare. Reprezentanții P.C.R. au arătat că sub presiunea maselor, pentru a nu pierde totul, burghezia se va vedea silită să accepte reforma agrară „ca să câștige astfel timp” și „să salveze ce pot”⁵⁰.

O dată cu măsuri severe împotriva speculei și sabotajului economic, proiectul de program preconiza refacerea economiei naționale cu sprijinul tuturor factorilor economici „muncitori, țărani, intelectuali, negustori, industriași financiari”⁵¹. În forma definitivă, publicată, a programului se prevedea că noul guvern va sprijini „toți factorii economici (industriași, comercianți, meseriași etc.)” la refacerea întreprinderilor, reorganizarea și ridicarea producției, pentru dezvoltarea economiei țării⁵². Se trasa astfel un obiectiv general-național, oferind unei părți a burgheziei posibilitatea încheierii unui acord pe o chestiune imediată concretă: refacerea economiei lovite de război.

Programul de guvernare al F.N.D. s-a menținut în cadrul strict al revendicărilor antifasciste, antiimperialiste, antif feudale, democratice. Programul nu conținea nici o referire, nici o mențiune directă la revoluție. Obiectivele indicate în program aveau însă un caracter *revoluționar*, burghez-democratic.

Prin renunțarea la revendicarea naționalizărilor, noul program de guvernare al F. N .D. a deschis posibilitatea unei mobilizări mai largi pentru un guvern larg democratic, inclusiv posibilitatea încheierii unui acord între forțele revoluționare și o parte a burgheziei.

La ședința din 24 ianuarie a Consiliului F.N.D. s-a pornit de la concluzia existenței tuturor condițiilor pentru aducerea la putere a unui guvern condus de F.N.D. și s-a decis declanșarea unui nou val de mișcări populare în acest sens⁵³, cu ideea clar formulată că „această acțiune a noastră (luptele maselor. — V. L.) va sparge partide, va regrupa oameni”⁵⁴. S-a întrevăzut posibilitatea formării unui „guvern al F.N.D., lărgit cu persoane care vor să intre în el individual sau în grup”⁵⁵, și a unei colaborări cu o parte a burgheziei, dar în condițiile hegemoniei clasei muncitoare⁵⁶, subliniindu-se că muncitorimea „este cea care trebuie să meargă în frunte. Nu muncitorimea va colabora cu industriașii, ci industriașii vor colabora cu muncitorimea, căci puterea muncitorimii în alianță cu țărănimea garantează că democrația populară va fi predominantă”⁵⁷.

⁴⁹ Ibidem, f. 122. Din comisie au mai făcut parte Gheorghe Gheorghiu-Dej și V. Luca.

⁵⁰ Ibidem, f. 121.

⁵¹ Ibidem, f. 120.

⁵² „Scnteia” din 28 ianuarie 1945.

⁵³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 110 și urm.

⁵⁴ Ibidem, f. 118.

⁵⁵ Ibidem, f. 117.

⁵⁶ Ibidem, f. 120 și urm.

⁵⁷ Ibidem, f. 57.

Mișcările populare au determinat într-adevăr regrupări în rîndurile burgheziei. La ședința din 31 ianuarie 1945 a Consiliului F.N.D. s-a luat în discuție propunerea Partidului Național-Liberal — Tătărăscu de a intra în F.N.D. Gruparea Tătărăscu adunase o mare parte a cadrelor Partidului Național-Liberal⁵⁸ și avea legături cu cercuri capitaliste nu lipsite de importanță⁵⁹. Rolul ei în anii 1934 — 1937 și în timpul dictaturii regale adusesse gruparea lui Tătărăscu (pe care gruparea brătienistă o declarase exclusă din Partidul Liberal) în grav conflict cu partidele Național-Țărănesc și Liberal—Brătianu și cu guvernul antonescian, toți aceștia căutînd s-o supună unui ostracism politic⁶⁰. În 1941 — 1943 cercurile burgheze legate de această grupare au fost de aceea deosebit de vulnerabile în fața expansiunii germane, avînd de suferit din punct de vedere economic de pe urma hitleriștilor⁶¹. Împinsă de situația mai grea în care se afla, pe o linie mai maleabilă și mai realistă, și căutînd să se afirme din nou în viața politică, gruparea lui Tătărăscu a considerat oportun în 1944 să încheie un acord cu partidul comunist⁶².

După 23 August 1944, deși la începutul lunii decembrie 1944 generalul Rădescu, de acord, spunea el, cu Maniu și cu Brătianu, intrase în tratative cu Tătărăscu pentru a-l aduce în guvern⁶³, Partidul Liberal-Tătărăscu continua să se afle în conflict cu celelalte două partide burgheze, iar pe de altă parte se arăta mai conciliant față de F.N.D., se declara pentru reforme, în politica externă se pronunța pentru relații strînse cu pîterile occidentale și în același timp pentru un pact cu Uniunea Sovietică⁶⁴.

În general, liderii P.N.L. — Tătărăscu își dădeau seama că soluția inevitabilă a crizei politice-sociale în care se afla țara va fi instalarea guvernului cerut de furtunoasa mișcare populară.

La ședința din 31 ianuarie 1945 a Consiliului F.N.D., ca și la ședințele următoare din 8 februarie — 5 martie, reprezentanții P.C.R. s-au pro-

⁵⁸ La Congresul din iulie 1945 al Partidului Național Liberal—Tătărăscu, din cele 58 de județe au fost reprezentate : 25 de organizații județene prin președinții lor din 1938 ; opt organizații, ai căror președinți din 1938 decedaseră, prin vicepreședinții din 1938 ; mai erau reprezentate 16 organizații județene ale căror cadre din 1938 urmau în majoritate pe Tătărăscu („Drapelul” din 4 iulie 1945). O parte a acestor cadre liberale se alăturaseră, probabil, lui Tătărăscu după 6 martie 1945.

⁵⁹ Gheorghe Tătărăscu fusese președinte al Consiliului de administrație al Băncii de credit român, care în ajunul războiului ajunsese, în ce privește mărimea capitalului, prima bancă română (*Enciclopedia României*, vol. IV, p. 576), iar în ceea ce privește cifra de afaceri pe locul al doilea, după Banca românească (Aurel Vijoli, *Cercetări asupra capitalului financiar în țara noastră*, București, 1949, p. XVI), pe care în 1947 a întrecut-o și din acest punct de vedere cu sprijinul miniștrilor tătărăscieni (*ibidem*).

⁶⁰ În 1941, banca germană „Reichs Kredit Gesellschaft”, deși poseda doar 7% din acțiunile Băncii de credit român, a profitat de situația creată după abdicarea lui Carol al II-lea, deținătorul a 37% din acțiuni, pentru a-și impune controlul asupra băncii cu ajutorul guvernului antonescian (*ibidem*, p. 102—103).

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Vezi în acest număr studiul lui Traian Udrea.

⁶³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269 (Procesul-verbal al convorbirii dintre reprezentanții F.N.D. și generalul Rădescu, p. 40—41). „Drapelul”, oficiosul P.N.L.—Tătărăscu, publicase încă la 20 octombrie 1944 un articol foarte favorabil generalului Rădescu.

⁶⁴ Vezi scrisoarea lui Gh. Tătărăscu către Dinu Brătianu în „Drapelul” din 16 decembrie 1944 ; cf. „Drapelul” din 19 decembrie 1944.

nunțat pentru un acord cu gruparea lui Tătăărăscu, aducînd considerente al căror fond era următorul :

1. Era necesară folosirea contradicțiilor din rîndurile burgheziei, îndreptarea focului principal împotriva Partidului Național-Țărănesc, care concentra în jurul său legionarii și elementele cele mai reacționare ⁶⁵; prin intrarea în guvern, gruparea Tătăărăscu, care dispunea deja de cadre liberale și de legături în cercurile burgheze, avea să atragă noi cadre ale P.N.L. — Brătianu și grupuri ale burgheziei importante din punctul de vedere al pozițiilor economice și al refacerii economiei naționale; acordul cu Tătăărăscu avea să demonstreze că F.N.D. nu intenționa să treacă imediat la „confiscarea averilor”, înlesnind influența F.N.D. asupra micii burghezii urbane, evitînd ca întreaga burghezie să se arunce în brațele reacțiunii de teamă că noul guvern va proceda imediat la „confiscarea averilor” ⁶⁶.

2. Acordul cu Tătăărăscu avea să înlesnească acceptarea de către rege a guvernului condus de F.N.D. și recunoașterea lui de către puterile occidentale ⁶⁷, totodată Tătăărăscu s-a declarat în dezacord cu iluziile cercurilor maniste-brătieniste, care își puneau speranțele într-un iminent conflict între Uniunea Sovietică și aliații occidentali, s-a pronunțat în favoarea unui tratat cu Uniunea Sovietică ⁶⁸.

Pentru forțele populare reprezentate în Consiliul F.N.D. era evidentă intenția lui Tătăărăscu de a folosi participarea la guvern ca „să asigure o poziție pentru burghezie, pentru mai tîrziu” ⁶⁹. Dar partidul comunist pornea de la premisa unei colaborări cu burghezia sub hegemonia forțelor populare. „Important este ca această acțiune să meargă sub egida noastră. Noi să fim conducătorii luptei antifasciste” ⁷⁰, s-a subliniat în ședința din 31 ianuarie 1945 a Consiliului F.N.D.

Aceasta însemna condiționarea colaborării cu gruparea Tătăărăscu de acceptarea de către tătăărăscieni a programului de guvernare al F.N.D. Luînd act la 26 februarie că Tătăărăscu era foarte aproape de a accepta reforma agrară preconizată de F.N.D., Consiliul F.N.D. a însărcinat comisia care negocia cu Tătăărăscu să-i ceară acceptarea totală a programului de guvernare a frontului. Cu unele rezerve puțin însemnate ⁷¹, gruparea Tătăărăscu s-a declarat de acord cu programul de guvernare al F.N.D., ceea ce a dus la intrarea ei în guvernul prezidat de Petru Groza ⁷². Tot în cursul lunii februarie 1945, un număr de cadre ale Partidului Național-Țărănesc, în fruntea cărora erau oameni situați încă din timpul războiului pe o linie militantă, antifascistă și democratică, opusă lui Maniu, au format Partidul

⁶⁵ „De ce să nu folosim și noi contrazicerile dintre grupuri ?... Trebuie să spargem rîndurile burgheziei”, spunea Gheorghe Gheorghiu-Dej (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 156 și 159).

⁶⁶ Ibidem, f. 153—154, 156, 157, 159, 238 și 263.

⁶⁷ Ibidem, f. 157—158, 234—235 și 238.

⁶⁸ Ibidem, f. 153.

⁶⁹ Ibidem, f. 161.

⁷⁰ Ibidem, f. 159.

⁷¹ Ibidem, f. 229, și 231—232. La 21 februarie 1945, acordul cu Tătăărăscu încă nu fusese încheiat (ibidem, f. 235).

⁷² Gruparea tătăărăsciană s-a declarat de acord cu reforma agrară, dar căuta să obțină micșorarea suprafeței moșierești expropriate (cf. V. Liveanu, *op. cit.*, p. 868—869).

Național-Țărănesc de sub conducerea lui Anton Alexandrescu. La 26 februarie, Consiliul F.N.D. a decis să reînceapă negocieri cu această grupare ⁷³, care a aderat la Frontul rațional democrat. Chiar N. Lupu, vicepreședinte al P.N.Ț., s-a arătat în ianuarie-martie 1945 dispus să rupă cu I. Maniu și să colaboreze cu Frontul național democrat ⁷⁴, dar în ultimul moment a revenit asupra deciziei, grupul lui rupându-se de Iuliu Maniu mai târziu.

Dându-și seama că singura soluție a crizei politice era formarea unui guvern al F.N.D., în cursul lunii februarie au luat contact cu Consiliul F.N.D. și s-au declarat dispuși să colaboreze cu viitorul guvern reprezentanți ai Uniunii industriașilor textiliști și ai Uniunii sfaturilor negustorești ⁷⁵; s-au pus în contact cu Consiliul F.N.D. și reprezentanții unor cercuri bancare ⁷⁶. Chiar în sinul partidelor Național-Țărănesc — Maniu și Național-Liberal — Brătianu se manifestau șovăieli ⁷⁷.

După ce la sfârșitul lunii ianuarie 1945 patriarhul declarase lui Petru Groza că nu va fi împotriva Frontului național democrat, la începutul lunii martie a cerut regelui o audiență (neacordată) pentru a-l consilia să accepte un guvern de F.N.D. ⁷⁸.

Toate acestea erau rezultatul situației obiective, a uriașului val de lupte populare. Majorității reacționare din guvern i se opuneau nu numai miniștrii Frontului național democrat, dar mai ales puterea maselor care înfăptuia transformări revoluționare *de jos*. „Sub conducerea partidului comunist, mase uriașe ale populației s-au angajat într-o luptă ascuțită împotriva reacțiunii, au alungat prefectii și primarii reacționari, au trecut la organizarea controlului muncitoresc în fabrici, la exproprierea moșierilor și împărțirea moșiilor la țărani, realizând astfel în fapt reforma agrară, au participat la lupta pentru democratizarea vieții publice” ⁷⁹.

La ședința din 12 februarie 1945 a Consiliului F.N.D. s-a apreciat: „Trebuie să studiem această chestiune, adică amestecul direct al poporului în viața socială, economică, politică. Se poate să avem o dublă putere. Faptul că se schimbă prefectii peste capul guvernului este o dublă putere” ⁸⁰. Iar la ședința din 21 februarie 1945 a Consiliului de Miniștri,

⁷³ Ibidem, f. 232. Perspectiva atragerii în F.N.D. a eventualelor disidențe național-țărăniște a fost discutată prima oară în cadrul Consiliului la ședința din 31 ianuarie 1945 (ibidem, f. 156).

⁷⁴ Ibidem, f. 155; cf. „Dreptatea nouă” din 8 iulie 1945.

⁷⁵ Ibidem, f. 151, 160, 202 și 263.

⁷⁶ Ibidem, f. 160.

⁷⁷ La sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 1945, conducerea P.N.L.—Brătianu se declarase de acord să intre într-un guvern al F.N.D., cu condiția ca fie grupul Mihalache, fie grupul Maniu din Partidul Național-Țărănesc să accepte să intre în guvern (ibidem, p. 238 și 244). După ce Petru Groza a fost însărcinat cu formarea guvernului Partidului Național-Țărănesc (respectiv grupul Mihalache) și Partidului Național-Liberal—Brătianu le-au fost oferite câte două locuri în guvern (celelalte partide aveau câte 2—3) (ibidem, f. 238 și 214). Răspunsul partidelor istorice la 5 martie 1945 a fost acceptarea lui Petru Groza ca prim-ministru, dar cu condiția ca 50% din ministere să fie repartizate Frontului național democrat și grupării Tătărescu și 50% grupărilor Mihalache și Brătianu (ibidem, f. 247). Ar fi însemnat ca grupările burgheze (Mihalache-Brătianu-Tătărescu) să-și rezerve majoritatea în guvern și posibilitatea îngrădirii reformelor; condițiile lor nu au fost acceptate.

⁷⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 121 și 245.

⁷⁹ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 383.

⁸⁰ Arh. C.C. al P.C.R., f. 205.

Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea: „Noi (forțele populare) guvernăm dublu”⁸¹. Lupta maselor, a forțelor progresiste în frunte cu P.C.R., care au știut să folosească situația obiectivă a țării, a sfârșit prin a învinge, prin a impune guvernul în care majoritatea o aveau reprezentanții F.N.D. ai clasei muncitoare aliată cu țărănimea și cu păturile muncitoare neproletare din orașe; reprezentanții burgheziei care au intrat în guvern au trebuit să recunoască programul de guvernare al F.N.D. În opoziție cu fracțiunea burgheză din guvern, care urmărea îngrădirea chiar și a transformărilor social-politice general-democratice pentru a evita revoluția socialistă, partidul comunist milita pentru desăvârșirea transformărilor burghezo-democratice în interesul maselor muncitoare. Partidul comunist avea, de asemenea, în vedere perspectiva viitoarelor transformări socialiste.

Obiectivele imediate ale guvernului instaurat la 6 Martie s-au menținut, cum s-a subliniat, în cadrul strict al transformărilor burghezo-democratice înscrise în programul de guvernare al F.N.D., care nu menționa problema revoluției. Acesta a fost unul dintre factorii care au înlesnit mobilizarea tuturor forțelor capabile să contribuie la rezolvarea problemelor de care depindea în acel moment progresul societății românești și au permis folosirea contradicțiilor din sinul claselor exploatatoare și, prin aceasta, instaurarea puterii populare cu minimum de sacrificii, concomitent cu intensificarea efortului de război împotriva hitlerismului și a efortului de refacere a economiei naționale. Ca atare, activitatea guvernului imediat după instaurarea sa a fost călăuzită de programul de guvernare al F.N.D. din ianuarie 1945.

DOCUMENTE PROGRAMATICE ÎN OCTOMBRIE 1945—IUNIE 1947

Un nou program de acțiuni imediate, care dezvoltă programul de guvernare al F.N.D. anunțat la 28 ianuarie 1945 fără a-i depăși cadrul general-democratic, a fost adus de P.C.R. în fața poporului cu prilejul Conferinței Naționale din octombrie 1945. Rezoluția conferinței⁸² trasa sarcina luptei pentru democrație și independență națională, pentru consolidarea regimului popular; două mari probleme erau puse pe primul plan: reconstrucția economică și alegerile parlamentare.

În legătură cu reconstrucția economică, obiectivele puse au fost: trecerea industriei de la producția de război la producția de pace, avându-se în vedere perspectiva fundamentală a *industrializării României*; refacerea transporturilor; desăvârșirea reformei agrare, dezvoltarea centrelor de închiriat mașini agricole și a cooperăției; reorganizarea sistemului de credit și controlul operațiilor bancare; reforma fiscală (redistribuirea sarcinilor fiscale în favoarea maselor); apărarea nivelului de trai al maselor ș.a. Deși se avea în vedere, printre altele, consolidarea sectorului economic de stat prin dezvoltarea centrelor de mașini agricole și îngrădirea elementelor capitaliste prin reorganizarea sistemului fiscal și de credit, nu se indicau transformări imediate cu caracter socialist. Astfel de transformări

⁸¹ Ibidem, fond. 103, dos., f. 26.

⁸² „Scnteia” din 1 noiembrie 1945.

ar fi presupus înlăturarea prealabilă a reprezentanților burgheziei din guvern, care nu era încă la ordinea zilei.

În legătură cu alegerile, pornind de la considerentul—subliniat la conferință—că nu era vorba de o campanie electorală obișnuită, de o simplă numărătoare a voturilor, ci de o înfruntare decisivă între forțele progresiste și cele reacționare, în care avea să se stabilească drumul întregii dezvoltări ulterioare a societății românești, rezoluția preconiza participarea unită a forțelor democratice la alegeri în cadrul unei largi coaliții.

Un program multilateral de guvernare a fost prezentat în mai 1946 de partidul comunist în proiectul de platformă a Blocului partidelor democratice, care a și devenit platforma electorală a acestui bloc. Platforma-program a Blocului partidelor democratice reprezenta un vast plan de guvernare, îmbrățișînd toate ramurile economiei și vieții publice, cele mai diferite categorii sociale. Simpla enumerare a prevederilor platformei ne-ar lua numeroase pagini, iar analiza lor un studiu special. Ne limităm să amintim că platforma prevedea consolidarea regimului democrat și a suveranității naționale prin asigurarea libertăților cetățenești și a eliminării oricărei discriminări naționale, religioase, de sex, prin reforma democratică a învățămîntului, justiției, armatei, poliției și jandarmeriei, administrației de stat; pe plan extern se prevedeau strînse și permanente legături de prietenie cu U.R.S.S. și cu țările vecine, precum și cu S.U.A., Marea Britanie, Franța și cu celelalte țări democratice⁸³.

Pentru reconstrucția și dezvoltarea economică, platforma prevedea mobilizarea resurselor *interne*, mărirea producției naționale a țării, prevăzînd măsuri pentru dezvoltarea diferitelor ramuri ale industriei, pentru dezvoltarea agriculturii, pentru reluarea legăturilor comerciale cu toate țările, pentru lichidarea inflației. Se prevedea îmbunătățirea salariilor și, în general, a condițiilor de trai ale muncitorilor și ale tuturor păturilor muncitoare. Se anunțau un șir de măsuri anticapitaliste: etatizarea B.N.R., întărirea controlului economic de stat, reforma fiscală. Nu se depășea însă cadrul reformelor compatibile cu relațiile capitaliste, prevăzîndu-se folosirea inițiativei particulare pentru refacerea economică⁸⁴. Etatizarea Băncii Naționale dădea puterii populare posibilitatea de a interveni mai direct și mai eficient în dirijarea circulației monetare și a creditelor, dar nu încălca prin nimic relațiile burgheze (în unele țări capitaliste, de exemplu Germania, băncile de emisiune fiind de la înființare bănci de stat).

Materialele vremii elaborate de P.C.R. subliniau caracterul general-național al platformei-program, care reprezenta interesul general al țării, al „tuturor categoriilor sociale productive”⁸⁵, și apreciau alegerile ca o înfruntare între întregul popor, pe de o parte, și moșierii, bancherii reacționari și elementele fasciste, pe de altă parte⁸⁶; aceasta înseamnă că platforma se adresa alegătorilor proveniți din toate categoriile, cu excepția celor trei indicate mai sus.

⁸³ „Scnteia” din 20 mai 1946.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ „Carnetul activistului” (editat de Secția de agitație și propagandă a C.C. al P.C.R.), nr. 21 din august 1946, p. 9 și 23.

⁸⁶ Ibidem, p. 31—32.

La 14 iunie 1947, în numele Comitetului Central, Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat Consiliului de Miniștri un nou program de acțiune imediată, elaborat în spiritul platformei B.P.D. : „Propunerile Partidului Comunist Român în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării”⁸⁷. Propunerile prevedeau ridicarea producției industriale în termen de șase luni la 70% din nivelul anului 1938; sprijinirea țărănimii pentru a se asigura ca producția agricolă să satisfacă cerințele interne și să ofere un anumit disponibil pentru export. Se prevedeau măsuri de control economic de stat, măsuri fiscale și de politică a creditelor care să îndrepte capitalurile spre producție și să lovească în activitățile speculative. Reforma monetară, realizată pe baza propunerilor P.C.R., a asigurat stabilizarea monetară prin confiscarea unei mari părți a averii bănești a păturilor bogate. Măsurile propuse în iunie 1947 de Partidul Comunist Român aveau un pronunțat caracter anticapitalist, vizând la îngrădirea posibilităților de exploatare capitalistă și la întărirea controlului asupra întreprinderilor capitaliste, și au reprezentat prin aceasta un punct de cotitură în evoluția regimului democrat-popular, dar nu au avut încă un caracter socialist care să implice *desființarea* relațiilor capitaliste într-un sector economic oarecare.

PERSPECTIVA REVOLUȚIONARĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN.
PUNEREA TRANSFORMĂRILOR SOCIALISTE LA ORDINEA ZILEI.
IDEEA DEMOCRAȚIEI POPULARE CA NOUĂ FORMĂ DE STAT

Examinarea principalelor documente programatice elaborate de Partidul Comunist Român după insurecția din august 1944 până la jumătatea anului 1947 arată că obiectivele succesive pentru a căror îndeplinire *imediată* comuniștii au chemat poporul au avut un caracter general-democratic, antifascist și național, un caracter burghezo-democratic consecvent, măsurile anticapitaliste preconizate și aplicate până în 1947 nedepășind acest caracter. Documentele programatice din acea perioadă nu au formulat revendicarea trecerii la socialism. Pe de altă parte, caracterul burghezo-democratic revoluționar al documentelor programatice din august 1944 — iunie 1947 reieșea din conținutul lor concret, din contextul istoric în care erau formulate. Documentele acestea nu au cuprins referiri explicite la revoluție, fie ea socialistă sau burghezo-democratică

Firește, Partidul Comunist Român și-a afirmat în permanență — și și-a dovedit în practică — atașamentul față de cauza socialismului și comunismului, față de ideile revoluționare ale marxism-leninismului.

Încă apelul din 25 august 1944 al Comitetului Central subliniază că „partidul comunist își menține independența ideologică, politică și organizatorică și deplina libertate de acțiune în soluționarea tuturor problemelor de bază sociale, economice și politice din România”⁸⁸. Era cunoscut de toți că în soluționarea problemelor țării partidul comunist se situa pe pozițiile marxismului revoluționar, ale perspectivei finale a luptei pentru comunism.

⁸⁷ „Scinteia” din 16 iunie 1947.

⁸⁸ „România liberă” din 26 august 1944.

Lucrările clasicilor marxism-leninismului și lucrările diferiților autori marxiști cărora partidul comunist le-a asigurat o largă circulație aduceau la cunoștința opiniei publice bazele generale ale concepțiilor partidului comunist, ale teoriei revoluției proletare, ale strategiei desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și ale trecerii neîntrerupte la revoluția socialistă. Elaborarea strategiei partidului comunist se întemeia tocmai pe perspectiva clară a necesității desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și a trecerii la revoluția socialistă.

La ședința din 24 decembrie 1944 a Consiliului Frontului național democrat, Vasile Luca, reprezentant al C.C. al P.C.R. și secretar general al Consiliului, subliniind caracterul prematur în acea etapă a lozincilor socialiste și necesitatea de a se formula numai lozinci și revendicări adecvate momentului, spunea: „Oamenii care au participat acum în luptă cu noi la revoluția burghezo-democratică (noi nu vorbim că aceasta este o revoluție burghezo-democratică, dar o trăim), toți acei care activează împreună cu noi vor veni și mai departe cu noi și vor căpăta educația în luptă, iar mâine, când vom pune problema trecerii la forma socialistă, vom avea majoritatea poporului cu noi...⁸⁸. Noi nu trebuie să sărim înainte, ci să ne legăm de popor, să ridicăm conștiința națională pentru salvarea țării sub conducerea noastră. Numai așa putem merge mai departe... Ca să ajungem la socialism, trebuie să trecem la democrația progresistă...⁸⁹.”

În ședința din 23 aprilie 1945 a miniștrilor comuniști, Gheorghe Gheorghiu-Dej aprecia: „De felul cum partidul nostru lucrează depinde și atingerea obiectivelor strategice ce stau în fața partidului, crearea condițiilor favorabile grăbirii procesului spre acest țel... societatea socialistă, societatea comunistă”⁹⁰. Socialismul, a continuat Gh. Gheorghiu-Dej, presupune maturizarea anumitor condiții economice, socializarea ruinelor lăsate de regimul antonescian fiind imposibilă; de aici necesitatea de a interesa în refacerea țării toate forțele capabile să contribuie la aceasta⁹¹. Într-adevăr, dacă în alte țări naționalizarea mării industrii a fost o condiție *prealabilă* a refacerii economiei distruse de război, în țara noastră existența guvernului în care reprezentanții clasei muncitoare aveau rolul conducător a permis o anumită redresare a economiei distruse de război, cu ajutorul controlului de stat, fără naționalizare. Această redresare, la rîndul ei, a permis efectuarea naționalizării mării industrii în condiții mai favorabile, rezultatele naționalizării putînd apare mai repede, fără a fi grevate de ruina, dezorganizarea și inflația lăsate moștenire de regimul militar-fascist și de război și care au avut între 1944 și 1947 proporțiile cunoscute.

La plenara C.C. al P.C.R. din 25—28 ianuarie 1946, Gheorghe Gheorghiu-Dej caracteriza în modul următor dezvoltarea țării după răsturnarea dictaturii militare-fasciste: „Ceea ce în materialul nostru în trecut era pus ca un obiectiv al partidului: desăvârșirea revoluției burghezo-democratice, trebuie considerat ca un început de realizare pe

⁸⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 85. În 24 decembrie F.N.D. nu colabora încă cu grupări burgheze. La ședința din 24 ianuarie 1945, cînd se conturase deja posibilitatea apropiatei colaborări cu P.N.L.-Tătăreanu, același declara: „E nevoie de unirea forțelor împotriva fascismului. Mergînd înainte, elementele care și-au atins scopul rămîn pe loc și noi mergem înainte cu masele largi populare” (ibidem, f. 121).

⁸⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 3, f. 68.

⁹¹ Ibidem.

care l-am înfăptuit de la 6 martie și pînă azi, dar nu numai de la 6 martie, ci și de la 23 August pînă azi. Noi am acționat pe linia aceasta a întăririi democrației sau a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Clasa muncitoare a împărțit puterea politică într-un raport categoric în favoarea sa... Hegemon politic în această perioadă au fost și trebuie să rămînă forțele unite ale celor două partide (muncitorești), trebuie să rămînă mai departe clasa muncitoare... Dacă luați fizionomia guvernului actual și veți ajunge la cîntărirea raportului de forțe, veți vedea că, în afară de gruparea Tătărăscu în guvern, ceilalți membri ai guvernului reprezintă în primul rînd interesele clasei muncitoare și ale țărănimii muncitoare. S-a făcut reforma agrară, una din condițiile revoluției burghezo-democratice”⁹².

Apreciind cu claritate transformările politice-sociale din august 1944 pînă spre sfîrșitul anului 1947 ca reprezentînd desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, conducerea partidului atrăgea totodată atenția activului de partid că, deoarece concepția partidului asupra trecerii neîntrerupte de la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice la socialism era cunoscută, a pune în fața publicului, a poporului lozinca desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice însemna prin acest simplu fapt a pune în fața țării problema trecerii la socialism; or, trecerea la socialism nu era încă actuală și ar fi îngreuiat concentrarea forțelor capabile să contribuie la realizarea sarcinilor antifasciste, general-democratice și naționale ale perioadei. La ședința de la 23 aprilie 1945, organizată la C.C. al P.C.R. cu activiști de răspundere din conducerea organizațiilor regionale, Leontin Sălăjan arăta că organizația regională Banat a apreciat că „noi acum sintem pe drumul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice”⁹³. I. Rangheț și A. Moghioroș, reprezentanții Comitetului Central, expunînd orientarea adoptată de conducerea partidului, au arătat că lansarea lozincii desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice ar fi însemnat ridicarea problemei trecerii la revoluția proletară într-o perioadă în care problema centrală era concentrarea forțelor larg democratice și zdrobirea fascismului⁹⁴.

Criticînd tendințele de ridicare prematură a problemei trecerii la socialism⁹⁵, Partidul Comunist Român își afirma cu toată tăria în fața întregii națiuni, a întregii țări, atașamentul față de scopul său final, socialismul și comunismul, explicînd fără nici un echivoc opiniei publice că va pune problema trecerii imediate la socialism numai în momentul maturizării condițiilor adecvate pentru aceasta.

Un moment de puternică afirmare în acest sens l-a constituit Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945. Statutul Partidului Comunist

⁹² Ibidem, f. 175—176.

⁹³ Ibidem, f. 23.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Aceste tendințe se manifestau în unele organizații locale ale P.C.R., de pildă în ziarul organizației din Satu-Mare (ibidem, f. 149). Pe de altă parte, unii militanți social-democrați, dornici să cîștige aderenți, puneau în diferite împrejurări accentul pe agitația generală sub lozinci socialiste (pe care nici ei nu le prezentau ca posibile de realizat imediat), subapreciind problemele atunci actuale ale consolidării și dezvoltării regimului democrat (ibidem, fond. 49, dos. 9 269, f. 174 și 85).

Român, adoptat de conferință, preciza cu privire la obiectivele imediate ale partidului : „Partidul Comunist Român mobilizează și conduce astăzi clasa muncitoare și poporul în lupta împotriva rămășițelor fasciste și a reacțiunii pentru reclădirea și dezvoltarea economică a țării, pentru îmbunătățirea traiului maselor populare și ridicarea nivelului lor cultural, pentru apărarea și consolidarea regimului democrat, a independenței și suveranității naționale, pentru făurirea unei păci trainice”⁹⁶. Obiectivele imediate stabilite în statut îmbinau deci sarcinile politice și economice cu caracter general-democratic și național ale perioadei cu cele specifice de clasă referitoare la apărarea intereselor maselor muncitoare.

Totodată, statutul indica cu claritate că „scopul final al Partidului Comunist Român este înfăptuirea socialismului și comunismului”, dînd de asemenea o caracterizare concisă a societății socialiste și a societății comuniste⁹⁷. Raportul politic al C.C. al P.C.R., expus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, sublinia de asemenea : „... Partidul Comunist Român, călăuzit în activitatea sa de teoria marxist-leninistă, și-a luat asupra sa sarcina să îndrumeze clasa muncitoare și întregul popor pe calea înfăptuirii unei societăți în care să dispară exploatarea omului de către om”⁹⁸.

În cuvîntările rostite la Conferința Națională s-a subliniat legătura indisolubilă dintre lupta pentru democrație și libertate națională și lupta pentru socialism : „Fără lupta pentru democrație nu se poate duce lupta pentru socialism... Muncitorimea trebuie să știe că noi nu am renunțat la lupta pentru socialism... Noi nu recunoaștem acel socialism care nu recunoaște dreptul la libertate popoarelor mici și popoarelor din colonii”⁹⁹.

În campania electorală din 1946, Partidul Comunist Român pornea, de asemenea, de la legătura dintre sarcinile imediate și scopul final. La 20 februarie 1946, directivele Secției de educație politică a C.C. al P.C.R. cu privire la sarcinile secțiilor de educație politică în campania electorală precizau : „Noi, comuniștii, luptăm în țara noastră pentru un regim socialist. Dar astăzi... sarcinile noastre imediate sînt : lupta pentru refacerea țării, lichidarea rămășițelor fasciste, asigurarea unei adevărate libertăți a poporului și consolidarea regimului democrat”¹⁰⁰.

În acest spirit, platforma B.P.D. prevedea menținerea ideologiei și fizionomiei politice proprii a fiecăruia din partidele componente.

O dată cu afirmarea hotărîrii neclintite de a lupta pentru socialism, Partidul Comunist Român a venit în fața maselor, a opiniei publice cu

⁹⁶ „Scnteia” din 27 octombrie 1945.

⁹⁷ Ibidem. Aceeași Îmbinare între sarcinile imediate și scopul final reieșea din îndatoririle stabilite de statut pentru membrii Partidului Comunist Român. Articolul privitor la datorii avea patru aliniate, potrivit cărora membrii partidului erau datori : a) să lupte pentru interesele clasei muncitoare și ale întregului popor, pentru consolidarea regimului democrat ; b) să-și întărească legăturile cu masele ; c) să fie disciplinați, vigilenți, exemplu de conduită morală ; d) să-și însușească învățătura marxist-leninistă. Îndatoririle stabilite la aliniatul a) priveau lupta pentru obiectivele imediate. Secția de propagandă și agitație a C.C. al P.C.R. arăta referindu-se la îndatorirea prevăzută la aliniatul d) : „Pentru a înțelege această îndatorire, trebuie să știm că un comunist este un luptător activ în rîndurile partidului comunist, pentru înfăptuirea nu numai a sarcinilor imediate, ci și a scopului final” („Carnetul activistului”, nr. 8—9 din ianuarie 1946, p. 17).

⁹⁸ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 10.

⁹⁹ „Carnetul activistului”, nr. 6—7 din decembrie 1945, p. 12—13 (Cuvîntarea lui V. Luca).

¹⁰⁰ „Carnetul activistului”, nr. 12—13 din aprilie 1946, p. 14.

explicarea cauzelor pentru care într-o anumită etapă nu considera oportun să pună accentul pe revendicările cu caracter socialist, să fluture mereu lozincile socialismului și ale revoluției. La o adunare muncitorească în sala „Dacia” în octombrie 1945, tovarășul Emil Bodnaraș a declarat : „Scopul luptei noastre este socialismul, este, dincolo de socialism, societatea comunistă. Niciodată, tovarăși, partidul comunist nu s-a abătut de la această cale. Niciodată partidul comunist nu a încetat să mobilizeze clasa muncitoare ca avangardă a omenirii pentru înfăptuirea acestui țel strategic al său : socialismul și apoi comunismul... Dar, tovarăși, ne este prea scumpă această țintă spre care noi hotărît năzuim și pentru atingerea căreia luptăm, ca s-o fluturăm cu ușurință și cu orice prilej. Nu facem parte din aceia care aruncă praf în ochii maselor, care folosesc lozinci cînd condițiile nu sînt coapte pentru ele. Nu folosim parola socialismului și a comunismului, înscrisă pe drapelul nostru roșu, nici ca nadă și nici ca sperietoare. Știm ce vrem și știm tot atît de bine cînd o vrem. Sîntem oameni care ne mișcăm pe pămînt și nu umblăm cu capul în nori... Nu putem trece, tovarăși, în drumul nostru spre socialism, în drumul nostru spre societatea fără clase, spre societatea fără exploatarea omului de către om, spre societatea comunistă fără a înlătura din calea noastră acele cioburi și hîrburi care ne împiedică să ajungem la țintă”¹⁰¹.

Înlăturarea „cioburilor” și „hîrburilor” care stăteau în calea trecerii la revoluția socialistă s-a realizat prin : realipirea nordului Transilvaniei și încheierea tratatului de pace, înlăturarea și sancționarea elementelor fasciste din aparatul de stat și din întreaga viață publică a țării, lichidarea proprietății moșierești, lichidarea discriminărilor rasiale și naționale, facilitarea accesului larg al reprezentanților clasei muncitoare și țărănimii la exercițiul conducerii statului, înlăturarea partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal — Brătianu din viața politică ; de asemenea prin măsurile economice luate începînd din decembrie 1946 : etatizarea B.N.R., înființarea noilor oficii industriale, lichidarea inflației.

Gruparea Tătărăscu a acceptat relativ ușor sau cu o rezistență mai puțin activă măsurile interne luate pînă în decembrie 1946 (inclusiv etatizarea B.N.R., care lovea într-un grup capitalist concurent al celui de care erau legați tătărăscienii). Dar măsurile anticapitaliste susținute de majoritatea B.P.D., deși nu aveau încă un caracter socialist, au trezit împotrivirea publică a grupării Tătărăscu, care s-a manifestat prin : refuzul de a vota în parlament legea oficiilor industriale și de a aplica reforma fiscală, polemici în parlament și în presă. În condițiile începutului „războiului rece” inițiat de cercurile imperialiste occidentale și ale pregătirii „planului Marshall”, gruparea Tătărăscu a prezentat celorlalți membri ai B.P.D. un memoriu în care cerea schimbarea politicii guvernului pentru a obține un import masiv de capital occidental, memoriu pe care s-a grăbit să-l publice și să-l adreseze și partidelor „istorice”¹⁰², și a înlesnit acestor partide stabilirea unor contacte cu cercurile occidentale în vederea acțiunilor contra guvernului popular. În această situație, parlamentul a dat un vot de neîncredere miniștrilor tătărăscieni, marcînd eliminarea din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei.

¹⁰¹ „Scinteia” din 12 octombrie 1945.

¹⁰² „Dreptatea” din 6 și 18/19 iunie 1946.

Nu este întâmplător că, la numai trei zile după înlăturarea ultimilor reprezentanți ai burgheziei din guvern, „Scînteia” în numărul din 10 noiembrie 1947 publica un editorial care indica drept sarcină a clasei muncitoare din România desăvîrșirea democrației populare și mersul mai departe spre înlăturarea socializării. Două zile după aceea a fost elaborat un document programatic de cea mai mare însemnătate, care *pentru prima oară după 23 August 1944 indica trecerea spre socialism drept sarcină la ordinea zilei*. La 11 noiembrie 1947, la ședința comună a birourilor politice ale P.C.R. și P.S.D., a fost aprobată platforma partidului unic muncitoresc, publicată deindată¹⁰³. Platforma stabilea scopul final al partidului unic muncitoresc: socialismul și comunismul „menirea sa istorică: construirea socialismului în România”; printre condițiile concrete care impuneau constituirea partidului unic enumera „lupta pentru dezvoltarea mai departe a României pe drumul spre socialism”¹⁰⁴. Se aprecia că, în general, clasa muncitoare din țările cu democrații noi trebuie să fie unită pentru că în fața ei stă „sarcina de a înainta spre socialism”¹⁰⁵. Membrii Partidului unic muncitoresc li se stabilea îndatorirea „să fie luptători fideli... pentru consolidarea și dezvoltarea noii democrații românești spre socialism...”¹⁰⁶.

În zilele și săptămînile următoare, ziarul „Scînteia” aprecia că în fața României se deschiseseră „perspectivele trecerii spre o fază superioară a societății, la desființarea exploatării omului de către om, la realizarea socialismului”¹⁰⁷. La 9 decembrie 1947, într-o cuvîntare rostită în fața comisiilor mixte de organizare a partidului unic muncitoresc, Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta că în România „clasa muncitoare e clasă conducătoare”, guvernul fiind „guvern muncitoresc-țărănesc”. Rolul partidului unic muncitoresc era să asigure înlăturările „care să permită trecerea spre socialism, să asigure, cu alte cuvinte, condițiunile dezvoltării democrației populare spre socialism”, „cucerirea și păstrarea dictaturii proletarietului”. „Nu departe se întrezărește societatea socialistă”¹⁰⁸.

Pentru trecerea mai departe la socialism era necesară înlăturarea monarhiei. După proclamarea Republicii Populare Române, care a însemnat, precum se știe, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă, partidul comunist a pus în mod firesc problema trecerii la construirea bazelor orînduirii socialiste. Editorialele publicate de „Scînteia” la 2 și 4 ianuarie 1948 puneau în lumină importanța proclamării republicii pentru „crearea bazelor desființării exploatării omului de către om”, idee care revine în editorialele săptămînilor următoare și va fi reluată și consacrată în documentele Congresului I al P.M.R.

Raportul politic al Comitetului Central la Congresul de constituire a P.M.R. (februarie 1948), expus de Gh. Gheorghiu-Dej, a apreciat (după cîte știm, pentru prima oară se făcea această apreciere într-un document

¹⁰³ „Scînteia” din 13 și 14 noiembrie 1947.

¹⁰⁴ *Platforma partidului unic muncitoresc*, București, 1947, p. 13 și 30.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 21.

¹⁰⁷ V. Liveanu, *op. cit.*, p. 883.

¹⁰⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 282, f. 23 și 25; cf. V. Liveanu, *op. cit.*, p. 884.

publicat)¹⁰⁹ că „desăvârșirea revoluției burghezo-democratice în România a devenit posibilă numai sub hegemonia proletariatului, atunci când clasa muncitoare a României, punându-se în fruntea celorlalte forțe populare, a cucerit un rol hotărâtor în viața de stat”¹¹⁰. Rezoluția congresului sublinia apoi : „Se crează condiții favorabile lichidării oricăror forme de exploatare și făuririi bazelor orînduirii socialiste în țara noastră. . .

Vor trebui create condițiile pentru organizarea planificată a economiei noastre. . .”¹¹¹.

Potrivit liniei trasate de Congresul de constituire a P.M.R., s-a trecut ulterior la lucrările de pregătire a naționalizării principalelor întreprinderi¹¹², înfăptuită în iunie 1948.

La Congresul de constituire a P.M.R. a fost abordată și problema democrației populare ca nouă formă de stat.

Ideea unui tip nou de democrație apare în fapt încă în platforma F.N.D., care cerea o „adevărată democrație”, bazată pe transformări în interesul maselor; această noțiune, de democrație în interesul maselor, opusă democrației în interesul unor pături privilegiate, este una din ideile fundamentale susținute de P.C.R. și de aliații săi în diferite forme în lupta politică împotriva partidelor reacționare în anii 1944—1947.

După cum s-a văzut, în ședințele Consiliului F.N.D. din ianuarie-martie 1945, reprezentanții P.C.R. au vorbit despre necesitatea luptei pentru o „democrație progresistă”, o „democrație populară”. Partidul comunist se pronunța pentru o democrație cât mai largă, în care puterea reală să aparțină nu minorității privilegiate a claselor exploataatoare, ci majorității muncitoare a poporului, și delegații săi în Consiliul F.N.D. — de pildă Vasile Luca în ședința din 12 februarie 1945 — aveau însărcinarea de a susține tocmai această orientare : „. . .Democrația nu e ceva absolut și poate fi întrebunțată în folosul unei clase privilegiate, care are milioane de mijloace să o facă să fie de fapt o dictatură, sau poate să fie o democrație populară, în care majoritatea poporului impune voința sa. . .”¹¹³. Noi sîntem o forță populară, care nu vom lăsa ca o minoritate să dicteze asupra poporului și astfel introducem o adevărată democrație, indiferent cu ce forme”¹¹⁴. În ședințele din 22 și 25 mai 1945 ale Consiliului F.N.D. s-a subliniat din nou însemnătatea luptei pentru o „democrație progresistă”, care să evite întoarcerea la „așa-zisa democrație din trecut”, falsă, pentru că nu acționa în favoarea majorității poporului. Forțele interne erau în mod just apreciate ca determinante pentru evoluția democrației : „Depinde de lupta internă a poporului ce fel de regim va avea fiecare în țara lui. Depinde de noi dacă în țara noastră vom avea o democrație care determină dezvoltarea.”

¹⁰⁹ Raportul C.C. al P.C.R. la Conferința Națională din octombrie 1945 amintea că Congresul al V-lea „a stabilit obiectivul strategic în fața căruia se găsea partidul. . .”, fără alte precizări (Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 15). Al doilea număr al noii serii a revistei „Lupta de clasă”, apărut în octombrie 1948, a prezentat pe larg obiectivul strategic stabilit de Congresul al V-lea al P.C.R. : desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 168.

¹¹¹ *Rezoluții și hotărâri ale C.C. al P.M.R. 1948—1950*, vol. I, București, 1952, p. 6 și 8.

¹¹² *Ibidem*, p. 24.

¹¹³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 203.

¹¹⁴ *Ibidem*.

tarea economică, culturală, socială a poporului sau dacă vom reveni la vechea politică”¹¹⁵. Încă o dată deci, ca obiectiv al forțelor populare coalizate în jurul partidului comunist se contura o democrație nouă, în care să domine interesele maselor.

România pășise deja pe calea unei democrații populare puse în serviciul clasei muncitoare și a întregului popor : această idee este clar formulată în diferite materiale editate de P.C.R. în anii 1946—1947¹¹⁶. La Congresul de constituire a partidului unic muncitoresc, raportul politic al Comitetului Central a făcut o caracterizare a republicii populare proclamate la 30 decembrie 1947. În timp ce republicile burgheze, se arăta în raport, apără clasele exploatoare împotriva maselor, republica populară „reprezintă o treaptă superioară în evoluția socială”, se află în slujba majorității poporului. Amintind previziunea lui Lenin că toate națiunile vor veni la socialism, dar fiecare va da un caracter specific democrației și transformărilor socialiste, raportul conchidea : „Republica populară este forma de stat prin care noi mergem spre realizarea mărețului țel : desființarea exploatării și a claselor exploatoare și instaurarea orînduirii socialiste în țara noastră”¹¹⁷.

Constituția R.P.R., adoptată în martie 1948 în stadiul incipient al revoluției socialiste, înainte de naționalizarea marilor întreprinderi, consfințează că statul, în care puterea aparținea poporului, apără oamenii muncii împotriva exploatării. Naționalizările și celelalte transformări socialiste înlăptuite în a doua jumătate a anului 1948 au demonstrat în practică capacitatea noii forme de stat de a soluționa problemele puse de făurirea societății socialiste. Sintetizînd experiența acestei perioade, scurtă ca timp, dar bogată în transformări istorice, rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 22—24 decembrie 1948 trăgea concluzia de imensă însemnătate teoretică și practică : „Regimul de democrație populară îndeplinește cu succes funcțiunile dictaturii proletariatului. . .

Cu alte cuvinte, regimul de democrație populară este o formă a dictaturii proletariatului. . .

Ea este o formă înaltă a democrației — o democrație nu în vorbe, ci în fapte, o democrație pentru majoritatea covârșitoare a poporului, pentru poporul muncitor”¹¹⁸.

Analiza multilaterală a caracteristicilor democrației populare ca formă de stat specifică depășește cadrul acestui studiu. Din cele arătate mai sus se poate însă desprinde concluzia că unele dintre caracteristicile democrației populare au fost legate de dezvoltarea revoluției din mișcarea antifascistă și general-democratică, de faptul că mobilizarea maselor în jurul partidului clasei muncitoare și al partidelor coalizate cu dînsul, alianța proletariatului cu țărănimea și cu masele muncitoare neproletare s-au înlăptuit sub stindardul adîncirii democrației, al luptei pentru ca regimul fascist răsturnat să fie înlocuit printr-o democrație reală, care, spre

¹¹⁵ Ibidem, f. 315.

¹¹⁶ „Carnetul activistului”, nr. 6—7 din decembrie 1945 p. 7 și urm. ; L. Răutu, *Problemele democrației în lumina marxismului* București, 1946, p. 33 ; cuvîntarea rostită de Gheorghe Gheorghiu-Dej la 1 Mai 1947, în „Scînteia” din 4 mai 1947.

¹¹⁷ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 139.

¹¹⁸ *Rezoluții și hotărîri ale C.C. al P.M.R. 1948—1950*, vol. I, p. 48.

deosebire de vechea democrație burgheză, să reprezinte cu adevărat interesele majorității poporului.

Cu alte cuvinte, unele dintre caracteristicile democrației populare izvorăsc din forma specifică pe care a îmbrăcat-o legătura dintre lupta pentru democrație și lupta pentru socialism. Dezvoltarea luptei pentru democrație într-o luptă victorioasă pentru socialism a fost posibilă datorită faptului că partidul comunist, punând succesiv în fața poporului sarcinile a căror rezolvare era maturizată și realizabilă, lansând lozincile adecvate situației obiective în rapidă schimbare, a știut să evite acțiunile premature, dar în același timp să-și orienteze activitatea în funcție de scopul final, de obiectivul strategic a cărui perspectivă clară a avut-o mereu : desăvârșirea revoluției burghezo-democratice în vederea trecerii neîntrerupte la revoluția socialistă.

PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI ÎN DEZBATERILE DE IDEI DIN ANII 1944—1947

DE

ION ȘERBĂNESCU

Revoluția populară din România, al cărui punct inițial îl constituie victoria insurecției armate din august 1944, condusă și organizată de Partidul Comunist Român, a ridicat cu acuitate problema determinării științifice a căilor, metodelor și formelor de luptă pentru realizarea obiectivului central : desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la etapa socialistă.

Aprecieri de principiu asupra stadiului dezvoltării României, asupra sarcinii strategice fundamentale, asupra unor forme și metode de acțiune politică au fost făcute la Congresul al V-lea al P.C.R. din 1931 și într-o serie de plenare ulterioare ale Comitetului Central. Deși aveau limite și chiar erori, în ansamblu ele dădeau o analiză științifică, marxist-leninistă, asupra liniilor principale de activitate.

Dar evenimentele care s-au desfășurat în perioada 1940—1944, modificările care s-au produs în situația economică și socială și în raportul forțelor politice interne, ca și schimbările pe plan internațional, cereau o reanalizare a întregii strategii și tactici ; totodată faptul că revoluția începuse a dat o și mai mare ascuțime necesității de a confrunta obiectivele strategice cu realitatea, de a modela formele și metodele de luptă corespunzător cu condițiile concrete create după 23 August 1944.

Specificul revoluției populare — desfășurată în condițiile colaborării clasei muncitoare cu clase și pături sociale variate, ale menținerii monarhiei și activității intense ale unor grupări politice care se opuneau desfășurării revoluției, formulând programe proprii ș.a. — a determinat în primii ani ai furtunii revoluționare o puternică *înfruntare de idei* asupra *perspectivelor* dezvoltării României, a *căilor* pe care ar trebui să meargă țara noastră, a *metodelor* și a *formelor* de înfăptuire a cerințelor obiective ale dezvoltării sociale.

Problematika acestor dezbateri se referea cu precădere la : necesitatea revoluției, modalitățile de realizare a transformărilor sociale, forțele motrice ale progresului României, structura economică cea mai adec-

vată, căile de dobândire a independenței și suveranității naționale ș.a. Disputele ideologice reflectau înfruntări mai vechi, unele datînd chiar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea cînd ritmul dezvoltării României se accelera și apărea ca presantă găsirea soluțiilor celor mai corespunzătoare realităților țării.

Studierea vieții ideologice din anii 1944—1947 ne-a dus la punerea în evidență a patru concepții fundamentale care se înfruntau în ce privește destinul țării noastre : *marxism-leninismul*, concretizat în programul Partidului Comunist Român ; *social-democratismul*, al cărui exponent era Partidul Social-Democrat, cu diferite tendințe și nuanțe ; *liberalismul*, întruchipat în platforma Partidului Național-Liberal, cu cele două grupări : C.I.C. Brătianu și Gh. Tătăreanu, ale cărui poziții nu se deosebeau, în esență, de cele ale vechilor liberali ; *țărănismul*, cu principalul exponent Partidul Național-Țărănesc al lui Maniu.

Tabloul ideologic nu era atît de cristalizat și delimitat. În interiorul celor mai multe dintre grupările politice erau poziții mai diferențiate, nuanțate ; existau totodată formațiuni politice care avansau programe eclectice, de compromis între concepțiile politice fundamentale. Un fenomen major al cîmpului politic românesc îl constituia interesul tot mai puternic față de programul forțelor revoluționare, al Partidului Comunist Român, ceea ce a determinat ca pe parcursul procesului de transformări radicale care a avut loc în acei ani numeroase personalități politice și grupări să se ralieze forțelor democratice, să accepte programul Frontului național democrat și ulterior al Blocului partidelor democratice.

În studiul de față ne propunem să prezentăm succint modul cum s-au definit pozițiile fundamentale politice în cîteva probleme ale perioadei, concernînd perspectivele evoluției României.

1. NECESITATEA REVOLUȚIEI. FORMELE ȘI METODELE LUPTELOR SOCIALE

Partidul Comunist Român, pe baza unei analize științifice a realităților românești, a apreciat că țara noastră se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, al cărei hegemon trebuie să fie proletariatul, aliat cu țărănimea și cu alte categorii de oameni ai muncii. Sarcina strategică fundamentală rezulta din caracterul specific al structurii social-economice a societății românești, care păsise pe calea dezvoltării capitaliste abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ; menținerea pînă în perioada celui de-al doilea război mondial a unor rămășițe ale relațiilor feudale în agricultură frîna mersul înainte al întregii economii. România era o țară capitalistă cu o industrie slab dezvoltată, aflată în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, care își disputau locul pe piața României. Puterea de stat avea un caracter burghezo-moșieresc, iar în anii 1940—1944 își accentuase caracterul reacționar prin instaurarea dictaturii militare-fasciste, independența națională fiind complet încălcată prin cotropirea țării de către Germania hitleristă.

Cristalizarea acestei concepții s-a înfăptuit prin lupta atît împotriva diferitelor teze din interiorul mișcării muncitorești, inclusiv din sînul par-

tidului comunist, cît și împotriva teoriilor de diferite nuanțe din rîndurile burgheziei și moșierimii. Procesul de elaborare a unei orientări strategice și tactice corespunzătoare condițiilor României, început imediat după crearea P.C.R., a continuat în întreaga perioadă a revoluției, nu fără anumite erori și inconsecvențe, rezultate din insuficienta studiere a realităților, din lipsa de experiență, din copierea mecanică a unor forme și metode elaborate în alte condiții. „În perioada de după eliberare — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu —, perioadă de construcție intensă a economiei și culturii, de reorganizare radicală a societății, în fața societății noastre s-a ridicat un noian de probleme și sarcini complet noi. Deși, așa cum se știe, am obținut succese în toate domeniile, trebuie să spunem că uneori ne-a lipsit experiența și cunoașterea necesară pentru a găsi și adopta soluțiile cele mai indicate. Aceasta se datorește și faptului că în anii ilegalității partidul nostru nu a acordat întotdeauna atenția corespunzătoare studierii cu precădere a problemelor dezvoltării economice și sociale a României, particularităților concrete și raportului de forțe din cadrul societății românești. Unele hotărîri și acțiuni tactice și chiar unele obiective strategice stabilite în cursul desfășurării luptei de clasă împotriva burgheziei nu au corespuns în întregime imperativelor etapei date, cerințelor și sarcinilor activității revoluționare. Consecințele s-au evidențiat mai pregnant după preluarea puterii, cînd partidul a fost pus în fața unor probleme pentru care nu era încă îndeajuns de pregătit”¹.

Partidul Comunist Român considera că numai *pe calea luptei revoluționare, a înlocuirii vechii orînduiri burghezo-moșierești mai întîi cu o orînduire democratică și apoi cu una socialistă se pot rezolva problemele fundamentale ale țării*. Cînd s-au creat condițiile obiective și subiective, partidul a trecut la înfăptuirea practică a programului său, luînd în considerare atît stadiul de dezvoltare a României, cît și gradul de conștiință al maselor, raportul de forțe real. Statutul adoptat la Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 prevede : „Scopul final al Partidului Comunist Român este înfăptuirea socialismului și comunismului. Înfăptuirea socialismului înseamnă făurirea unei societăți în care dispăre exploatarea omului de către om și este asigurat principiul «de la fiecare după capacitățile sale și fiecăruia după munca sa»”.

Scopul final al Partidului Comunist Român este înfăptuirea societății comuniste, „în care întregul popor este unit, nu mai există clase și este asigurat principiul «de la fiecare după capacitățile lui și fiecăruia după nevoile sale»”².

Dar partidul nostru, exprimînd necesitățile obiective ale fiecărei etape, a precizat în documentele sale programatice din primii ani ai revoluției populare, și îndeosebi în programul Frontului național democrat, din septembrie 1944, elaborat de C.C. al P.C.R. și adoptat de celelalte organizații componente ale acestui organism, că în etapa inițială a revoluției se află pe prim plan desăvîrșirea transformărilor democratice.

O contribuție științifică importantă la stabilirea platformei politice a partidului comunist în primii ani ai revoluției a adus Lucrețiu Pătrășcanu. Întreprinzînd o analiză multilaterală a evoluției României în decurs de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Edit. politică, 1968, p. 254.

² Statutul P.C.R., București, Edit. P.C.R., 1945, p. 3—4.

peste un secol (1820—1940), el a făcut posibilă înțelegerea noilor fenomene și a sarcinilor care stăteau în fața mișcării muncitorești și democratice din România în prima etapă a revoluției. El a întregit, prin precizările cuprinse în lucrările sale *Un veac de frământări sociale*, *Problemele de bază ale României*, *Sub trei dictaturi*, anumite indicații ale Congresului al V-lea și ale Comitetului Central, ținând seama de schimbările economice, sociale și politice intervenite mai ales în deceniile al treilea și al patrulea ale secolului al XX-lea în evoluția României. Astfel, bazându-se pe aprecierile Congresului al V-lea al P.C.R., pe platforma din septembrie 1941 și pe alte documente ale partidului elaborate în timpul războiului, el schițează în lucrarea *Problemele de bază ale României*, scrisă în anii 1940—1943, programul partidului pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice³.

El arăta că nici unul dintre aceste puncte programatice „nu reprezintă o soluție socialistă... Toate, absolut toate aceste măsuri sînt obiectivele pe care o consecventă democratizare a țării le urmărește... Căci cele mai multe din aceste cerințe nu sînt altceva decît transpunerea în fapt a revendicărilor, lozincilor pașoptiste, larg democratice, abandonate de burghezia română”⁴.

Unele din punctele prevăzute în acest program minimal, ca, de pildă, naționalizarea marilor întreprinderi industriale capitaliste, nu reflectau stadiul dezvoltării economice și politice a României, realitățile naționale și nu au fost realizate în procesul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Dar, în ansamblu, platforma cuprinsă în lucrarea citată eră mai completă decît alte documente elaborate de P.C.R. în acea perioadă.

Perspectivile dezvoltării României în lumina necesității trecerii noastre la socialism erau tratate și de alți fruntași ai P.C.R. „Lupta împotriva fascismului și colaborarea cu o parte a burgheziei pe anumite probleme nu înseamnă renunțarea la socialism”⁵, arăta Emil Bodnaraș, precizînd că abordarea acestei probleme cere o înaltă responsabilitate din partea par-

³ Pătrășcanu formulează astfel acest program : A. Desființarea în primul rînd a tuturor instituțiilor și a întregii legislații antipopulare, dictatoriale și reacționare și curățirea întregului aparat de stat de toate elementele fasciste, profasciste sau hitleriste ; B. O imediată amnistie politică, militară și agrară ; C. Exproprierea totală a marii proprietăți de la 50 ha în sus și desființarea radicală a tuturor rămășițelor iobage. Improprietărirea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, înzestrarea cu inventar agricol pe seama marii proprietăți ; ștergerea tuturor datoriiilor către bănci și către stat ale țăranilor ; D. Naționalizarea B.N.R. și a întregului aparat bancar, al celor 18 bănci, contopite într-o singură organizația bancară pe țară ; E. Controlul statului asupra cartelurilor și sindicatelor capitaliste. O parte din carteluri urmează să fie naționalizate (acelea din industriile de bază) ; F. Ziua de 8 ore în uzine, de 7 ore în mine ; comitete de întreprinderi alese de muncitori ș.a. ; G. Asigurarea drepturilor și libertăților proletare pentru masele populare, deplina egalitate a femeilor, majoratul politic la 18 ani ; H. Un guvern democratic, reprezentînd interesele celor mai largi pături ca expresie nemijlocită a muncitorimii, a țărănimii, a tuturor păturilor mic-burgheze și intelectuale, precum și a forțelor burgheze consecvente antifasciste (în ediția a treia a lucrării precizează că guvernele de coaliție de după 23 August 1944 și Indeozebi de după 6 martie 1945 se încadrează în formularea aceasta) ; L. Pornind de la teza că un popor nu se poate elibera pe sine cît timp împilează pe altul, muncitorimea se declară împotriva oricărei discriminări naționale ; J. În politica externă, „alianța cu U.R.S.S. singura garanție a liberei dezvoltări a statului român, a independenței și prosperității poporului român”.

⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, București, Edit. „Socec”, 1945, p. 292.

⁵ E. Bodnaraș, *Discurs la Adunarea F.U.M. din octombrie 1945*, București, Edit. P.C.R., p. 24.

tidului. „Scopul luptei noastre este socialismul, iar după construirea acestei prime faze — comunismul. Niciodată partidul comunist nu s-a abătut de la această cale, niciodată nu a încetat să mobilizeze clasa muncitoare pentru înfăptuirea acestui țel strategic al său. Dar, ne este prea scumpă această țintă spre care noi năzuim hotărît și pentru atingerea căreia luptăm, pentru ca s-o fluturăm cu ușurință la orice acțiune, cu orice prilej. Comuniștii nu fac parte din acea categorie de politicieni care aruncă praf în ochii maselor, care folosesc lozinci cînd condițiile nu sînt coapte pentru ele. Nu folosim parola socialismului și a comunismului, înscrisă pe drapelul nostru roșu, nici ca nadă și nici ca sperietoare. Știm ce vrem și știm tot atît de bine cînd o vrem. Sîntem oameni care ne mișcăm pe pămînt și nu umblăm cu capul în nori. Nu sîntem zburători de la o lozincă la alta. Nu putem trece... în drumul nostru spre socialism, în drumul nostru spre societatea fără clase, spre societatea fără exploatarea omului de către om, spre societatea comunistă, fără a înlătura din calea noastră acele cioburi și hîrburi care ne împiedică să ajungem la țintă. Acesta este realismul nostru”⁶.

În acei ani cadrul economic și social din România, ca și gradul de conștiință al majorității populației, care era țărănească, nu făcea posibilă trecerea directă la socialism, care trebuie să fie rezultatul convingerii celei mai mari părți a societății. „Căci socialismul nu urmează să fie *impus* maselor populare, ci acceptat de către mase. Pentru a putea pași la socialism, mai întîi proletariatul trebuie să lichideze rămășițele trecutului”⁷.

În acea perioadă, partidul comunist critica tendințele stîngiste care se manifestau atît în propaganda proprie, cît și a altor forțe democratice, îndeosebi în presa social-democrată, care considera că în România se punea la ordinea zilei revoluția socialistă. Astfel Gh. Gheorghiu-Dej atrăgea atenția asupra pericolului pe care-l reprezenta limbajul stîngist pentru antrenarea alături de forțele democratice a maselor, și îndeosebi a categoriilor intermediare⁸. Pe aceeași linie a fost criticată includerea în primul proiect de platformă a F.N.D. din septembrie 1944 a revendicării privind naționalizarea unor întreprinderi industriale și bancare. Acceptarea unei asemenea propuneri se datora insuficienței analize a factorilor care stăteau la fundamentul măsurilor propuse, iar menținerea unei asemenea cerințe ar fi făcut ca burghezia liberală să se grupeze în jurul forțelor celor mai reacționare și astfel să se consolideze frontul reacțiunii. Trebuia avut în vedere, în formularea programelor de guvernare a forțelor democratice, că o serie de elemente aparținînd burgheziei liberale, industriași și comercianți, au avut de suferit de pe urma dictaturii antonesciene și prezenței trupelor hitleriste în România. Introducerea naționalizării era o dovadă de lipsă de abilitate politică, de suplețe necesară în lupta pentru cucerirea de aliați⁹.

Partidul comunist, ajungînd partidul cel mai important din țară, care hotărăște asupra destinului poporului român, „trebuie să-și cîntărească bine cuvintele și, mai ales, să gîndească bine la măsurile pe care le

⁶ *Ibidem*, p. 26—27.

⁷ L. Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, p. 295.

⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 56 (stenograma ședinței Consiliului Frontului național democrat din 24 decembrie 1944).

⁹ *Ibidem*, fond. 1, dos. 3, f. 66 (stenograma ședinței cu activul central al P.C.R. din 25—27 aprilie 1945).

are de luat, căci o greșeală săvârșită poate dăuna foarte mult. Rolul partidului, țelul său se împletește cu însuși viitorul neamului nostru, cu viitorul țării noastre”¹⁰. De felul cum acționa partidul pentru realizarea obiectivelor sale depindeau succesul activității partidului, menținerea și consolidarea rolului său de conducător, crearea condițiilor favorabile pentru trecerea la socialism. Ar fi fost utopic să se vorbească despre socialism când mai existau rămășițe feudale, însuși gradul de conștiință al maselor nu corespundea acestei perspective, iar țara era ruinată. De aceea sarcina fundamentală era desăvârșirea pe cale revoluționară a prefacerilor democratice, refacerea economiei naționale, democratizarea țării, redobândirea unei reale independențe naționale.

Pentru a trece la înfăptuirea socialismului era nevoie să se creeze condițiile economice, politice, sociale și ideologice, iar partidul comunist acționa perseverent, dar cu grijă, în această direcție.

În mișcarea muncitorească, problema caracterului, sarcinilor, forțelor motrice și a metodelor de înfăptuire a revoluției sociale în țara noastră nu era abordată unitar. În Partidul Social-Democrat se manifestau tendințe „ultrarevoluționare”, care-și făcuseră un steag din lozinca trecerii directe la revoluția socialistă imediat după 23 August 1944. În același timp, unii politicieni socialiști cochetau și chiar se aliau cu forțele reacționare, inclusiv cu monarhia, împotriva Partidului Comunist Român. Alții considerau că transformările sociale trebuie să aibă un caracter evolutiv, prin includerea pașnică a capitalismului în noua orînduire. Purtătorii acestei concepții erau Șerban Voinea, Constantin Titel Petrescu și alți lideri de dreapta din P.S.D. Această poziție reformistă se îmbina totodată cu poziții anticomuniste.

Curentul de stînga, care a devenit majoritar în P.S.D. după 23 August 1944, a acceptat, desigur cu unele inconsecvențe, programul de guvernare al F.N.D., propus de Partidul Comunist Român, platforma partidului unic muncitoresc, care a însemnat însușirea concepției privind necesitatea desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și a trecerii apoi la socialism.

Pe măsura accentuării raportului de forțe în favoarea coaliției revoluționar-democratice, a muncii de clarificare depuse de militanții comuniști, teoreticienii social-democrați înțelegeau tot mai mult necesitatea unui program minimal care să țină seama de stadiul dezvoltării României în acei ani, de situația reală ce se crease. Astfel unii teoreticienii socialiști arătau că platforma-program a B.P.D. constituie un instrument de guvernare și de colaborare politică a forțelor muncitorești cu burghezia progresistă și democrată a țării, un compromis bazat pe concesi reciprocă între revendicările clasei muncitoare și tendințele burgheziei avansate. Tot mai mulți socialiști înțelegeau că în împrejurările de la 6 martie 1945 proletariatul n-ar fi putut prelua singur puterea, dar nici burghezia nu ar fi izbutit să guverneze fără colaborarea și concursul păturilor muncitorești¹¹. Această platformă nu avea un caracter electoral, ci corespundea unei etape al cărei obiectiv era democratizarea țării, refacerea economiei

¹⁰ Ibidem, f. 67

¹¹ S. Goldner, *Realitatea socială și platforma-program*, în „Viitorul social”, nr. 2, noiembrie 1946, p. 62.

naționale. Analiza factorilor obiectivi și subiectivi arăta necesitatea colaborării dintre partidele muncitorești și forțele politice din rîndurile unei părți a burgheziei. Pe de altă parte, Lotar Rădăceanu, Ion Pas și Ștefan Voitec luau atitudine împotriva elementelor de dreapta și subliniau că transformările revoluționare se puteau realiza numai în colaborare cu comuniștii, prin înfăptuirea unității clasei muncitoare.

Colaborarea în cadrul Frontului unic muncitoresc, dezbaterile care au avut loc între forurile de conducere ale P.C.R. și P.S.D., combaterea tendințelor de dreapta și a celor stîngiste din interiorul P.S.D., ca și a sectarismului unor organizații sau membri ai P.C.R., au făcut posibilă apropierea punctelor de vedere, în sensul că elementele cu spirit de clasă din Partidul Social-Democrat au înțeles justetea liniei strategice și tactice propuse de partidul comunist pentru etapa inițială a revoluției.

Adversarii fățiși ai revoluției, inclusiv ai desăvîrșirii transformărilor burghezo-democratice, se găseau în tabăra reacțiunii, fiind reprezentați de ideologii Partidului Național-Țărănesc (Maniu) și ai Partidului Național-Liberal (Brătianu). Teama de revoluție, caracteristică pentru o mare parte a burgheziei și pentru întreaga moșierime din secolul al XX-lea, a ajuns la paroxism în 1944—1947, cînd revoluția era *in actu*, înfăptuindu-se sub conducerea clasei muncitoare, sub steagul concepției marxist-leniniste. De aici o intensă campanie ideologică de denigrare a revoluției și de denaturare a sensului evenimentelor istorice. Cînd deschis, cînd mai subtil, teoreticienii P.N.Ț. sau P.N.L. declarau revoluția ca pe un proces străin specificului românesc. Era reluată astfel o teză mai veche a gîndirii conservatoare, care, ipostaziind anumite particularități ale evoluției României, considera inutilă sau nelegitimă revoluția pentru soluționarea marilor probleme sociale nerezolvate.

De la negarea revoluției în general, teoreticienii partidelor burghezo-moșierești, reluînd una din vechile teze ale sociologiei conservatoare din România, susțineau că într-o țară agricolă, cum este țara noastră, socialismul nu este posibil¹².

Pretinsa incompatibilitate a socialismului cu structura social-economică din România, pusă pe seama unui specific național, real, dar ale cărui trăsături erau duse pînă la absurd, își găsea alternativa în doctrina „țărănismului”, a statului național-țărănesc. În spiritul vechiului poporanism, se pretindea că în România nu exista, la jumătatea secolului al XX-lea, clasa muncitoare și deci este inutil partidul marxist, imposibilă realizarea idealului socialist în România. În această optică deformată se susținea că „în România socialismul, și cu atît mai puțin comunismul, nu a putut prinde. În țara noastră, compusă în cea mai mare parte din țărani *proprietary*, muncitori de pămînt, spiritul dominant al proprietății este esențialmente individualist”. Mai departe se arăta că slaba dezvoltare a industriei a făcut ca în România să nu existe „mase mari de salariați proletari, și aceasta din cauză că pe plan industrial condițiile economice interne și

¹² „Dreptatea” din 29 august 1946. „Agricultura are un caracter conservator. Rezistența regimurilor agrare la pătrunderea capitalismului ne arată imposibilitatea creării unor condiții favorabile revoluției socialiste. Agricultura românească este necapitalistă, pentru că nu poate fi capitalistă”. După asemenea raționamente subiectiviste autorul trage o concluzie prezumțioasă: „Cele arătate pînă aici ne indică pentru țara noastră un alt viitor decît societatea socialistă”.

conjunctura internațională nu au îngăduit României o dezvoltare industrială mai însemnată”, iar cei mai mulți dintre muncitori, fiind proveniți de la țară, ar fi venit în industrie cu un spirit individualist în ce privește raporturile dintre ei și patroni¹³.

Afirmațiile cu privire la nivelul scăzut al industrializării veneau în contradicție cu aprecierile unuia dintre cei mai consacrați teoreticieni ai liberalismului, George Strat, care se străduia în aceeași perioadă să demonstreze că România are o industrie dezvoltată. „România participă, fără îndoială, la caracterul general agrar al Europei răsăritene, însă cu unele modificări de structură care o scot hotărît din categoria consacrată a țărilor eminentemente agricole, printre care se număra acum 15—20 de ani, și o așază în grupul intermediar al țărilor cu o economie mixtă, agrar-industrială, capabilă de a acoperi din producția proprie cea mai mare parte din nevoile sale de consum”¹⁴.

Desigur România nu era o țară puternic industrializată, dar în anii 1920—1940 a avut loc, spre deosebire de perioada anterioară, o relativ rapidă dezvoltare a industriei. Datele atestă că alături de ramurile mai vechi ale industriei ușoare și extractive, care și ele își sporesc producția, se creează o industrie metalurgică și apar întreprinderi chimice și altele. Deși partea cea mai mare a veniturii naționale continua să fie dată de sfera prinară agricolă, totuși industria contribuia cu circa o treime la formarea lui. De asemenea numărul de muncitori industriali crescuse, ajungând la aproximativ 1 000 000 în perioada antebelică.

Problema *folosirii violenței în luptele sociale* a ocupat un loc central în disputele ideologice din acei ani. Forțele care se opuneau proceselor revoluționare susțineau că poporul român ar fi caracterizat prin aversiunea față de luptă, contrapunind noțiunea de omenie, trăsătură într-adevăr proprie maselor populare, atitudinii de violență revoluționară¹⁵. Teoreticienii liberali, trecînd peste marile răscoale țărănești, ca și peste alte manifestări puternice ale dorinței de eliberare a maselor, pretindeau că viața politică din România ar fi fost aproape complet lipsită de violențele întâlnite în alte țări. În focul argumentării se ajunge chiar la concluzia că pînă și fascismul românesc a fost mai blînd¹⁶.

Problema violenței în viața socială este mult mai complexă decît încercau s-o prezinte teoreticienii liberali sau național-țărăniști. În lupta pentru apărarea intereselor lor vitale, oamenii muncii sînt obligați să facă

¹³ Stelian Ionescu, *Climatul proprietății în România*, în „Liberalul” din 1 august 1946. „Și fără dezvoltarea acestor fenomene — terenul de cultură al socialismului — nici partidele socialiste și cu atît mai puțin cel comunist nu pot prinde rădăcini adînci în România. Acțiunea lui comunistă se lovește însă la fiecare pas de *structura societății românești*, al cărei spirit individualist și ale cărei forțe componente nu se lasă a fi înfeudate de imobilitatea unui regim comunist de cea mai tipică dictatură”.

¹⁴ George Strat, *Industria românească în cadrul economiei europene*, București, Tipografia „Remus Cioflec”, 1945, p. 4.

¹⁵ „Liberalul” din 12 martie 1947. „Dacă am încerca să definim în domeniul politic specificul poporului nostru și să arătăm sentimentul ce-l animă îndeosebi și găsește un ecou răsunător în sufletul său, n-am greși cu siguranță dacă ne-am opri la noțiunea de omenie”.

¹⁶ Stelian Ionescu, *Creștinism și democrație*, în „Liberalul” din 3 ianuarie 1947. Opunînd din acest punct de vedere liberalismului burghez socialismul, teoreticienii P.N.L. scriau: „Din cîmpul acțiunii socialiste lipsește atît spiritul evanghelic al egalității de condițiune între oameni, cît și sentimentul de iubire ca izvor de solidaritate între ei”.

apel și la metode violente de luptă chiar pentru a apăra interesele maselor, ceea ce înseamnă, în esență, o atitudine profund umană. Omenia nu este o noțiune abstractă, în afara contextului social. Apoi folosirea violenței este necesară mai ales când o impune atitudinea claselor exploatoare. Există, totodată, violența practică sistematic de clasele exploatoare împotriva maselor populare care luptă pentru schimbarea situației lor în viața socială. Represiunile împotriva răscoalelor țărănești, împotriva mișcărilor greviste ale clasei muncitoare arată cât de departe de „spiritul evanghelic” se aflau comanditații claselor exploatoare din fruntea aparatului de stat burghezo-moșieresc.

Desigur că mișcarea muncitorească revoluționară nu este animată de spirit evanghelic, care cere supunerea celui exploatat, renunțarea la luptă. Dar socialismul este cel mai consecvent umanism întemeiat pe lichidarea exploatării omului de către om, pe crearea condițiilor materiale, sociale și politice pentru deplina eliberare a oamenilor de sub orice fel de servitute economică și socială. Exprimînd un punct de vedere științific în această problemă a eliberării personalității omului, dar nu prin milă, ci prin luptă revoluționară, publicistul comunist Al. C. Constantinescu scria : „Subliniem că voim o eliberare deplină a omului, voim ca omul să se bucure de deplina libertate de afirmare a ființei sale, să poată să-și formeze personalitatea, să poată să cultive pînă la desăvîrșire toate atributele cu care l-a înzestrat natura, pentru a apare în societate nu ca un șurub necuvîntător al mecanismului ei orb, ci ca o forță conștientă, creatoare de valori materiale și spirituale.

Spre acest țel ne îndreptăm, acestui suprem ideal îi închinăm lupta noastră”¹⁷. Înflorirea personalității umane este posibilă numai într-un regim de reală democrație. Pe măsură ce se cuceresc noi poziții pe calea grea a făuririi unei noi orînduiri sociale, omul cîștigă noi posibilități de afirmare.

Ideologi burghezi căutau să abată masele de la revoluție, susținînd, chipurile, *necesitatea absolută a formelor pașnice de luptă*. Desigur, ei nu voiau revoluția, o denigrau, dar sub presiunea evenimentelor revoluționare căutau să denatureze sensul unor noțiuni, să le mistifice.

Partidul comunist și celelalte forțe democratice aveau în vedere diferite forme și metode de luptă, fără să absolutizeze nici una dintre ele. Violența era considerată necesară în măsura în care forțele reacționare recurgeau la metode violente.

Atunci cînd forțele reacționare au încercat să dizolve gărzile patriotice înarmate, care și-au adus contribuția la victoria insurecției, iar după 23 August erau menite să apere cuceririle democratice ale maselor, comuniștii din guvern s-au opus cu hotărîre unei asemenea măsuri. Primii miniștri, Sănătescu și Rădescu, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L., conducătorii armatei, jandarmeriei, siguranței căutau pe toate căile să le dezarmeze. În repetate rînduri, Maniu și Brătianu cu cerut în Consiliul de Miniștri adoptarea unor asemenea măsuri. Ministrul de interne, Aldea, a declarat că „guvernul (este vorba de majoritatea reacționară. — I.S.) nu dorește să aibă alte organizații înarmate decît armata, jandarmeria și poliția”¹⁸. Dar în

¹⁷ *Lupta pentru libertate*, în „România liberă” din 6 septembrie 1945.

¹⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 465 și 8 469.

condițiile situației revoluționare, când masele acționau deschis în stradă, o asemenea măsură nu era posibilă, ceea ce l-a determinat pe Sănătescu să scrie pe unul din rapoartele Marelui Stat-Major că singurul lucru pe care-l pot face pentru moment organele represive, aflate în mîna reacțiunii, era de a urmări activitatea gărzilor patriotice¹⁹.

Preocuparea Partidului comunist de a menține și a dezvolta formațiunile înarmate ale clasei muncitoare în perioada revoluției reflecta în primul rînd tactica partidului de a stăpîni toate formele de luptă, de a fi pregătit oricînd să dea o ripostă încercărilor reacțiunii de a folosi violența împotriva maselor. În al doilea rînd, gărzile patriotice reprezentau elemente ale noii puteri democratice, menite a se dezvolta în organe de stat de apărare a revoluției după ce clasa muncitoare și aliații ei au cucerit puterea politică.

În același timp, Partidul Comunist Român s-a opus dezlănțuirii războiului civil, spre care se orientau forțele reacționare în iarna anului 1945 și ulterior în timpul campaniei electorale din 1946, făcînd totul pentru a împiedica vărsarea de sînge pe care o dorea Rădescu și alți reprezentanți ai claselor exploatare.

Referindu-se la formele de luptă pe care le impune procesul revoluționar, dr. Petru Groza explica în mod convingător, în cadrul unei vizite făcute la Academia Română la 31 mai 1946, această îmbinare dintre metodele pașnice și cele violente. Ținînd seama de unele atitudini de expectativă sau chiar neîncredere ale unor intelectuali față de transformările revoluționare, primul ministru declara : „Eu sînt alături de strădaniile acestei înalte instituții pe linia progresului prin etică și cultură, progres care îi reclamă să se încadreze în ritmul vremurilor spre a constitui o parte de conducere a vieții publice în sectorul culturii. Acest ritm nou, de care unii se tem, se prezintă cu elanuri și rezerve. Noi trebuie să aflăm un compromis între aceste rezerve și elanuri, din care să rezulte încadrarea venerabilei instituții în ritmul vremii.

Sîntem conștienți că, după perioada realizărilor impuse de *procesul de înaintare prin violentarea vechilor principii, violentare necesară fără să reclame vărsare de sînge și jertfe, va urma o perioadă evolutivă, de chibzuială și de adîncire*, ale cărei rezultate vor duce la o îndrumare sistematică și științifică în toate ramurile de activitate...”²⁰.

Această concepție a călăuzit pe președintele Frontului plugarilor în întreaga sa activitate politică. Referindu-se la modalitatea de înlăturare a monarhiei, dr. Petru Groza a precizat : „Istoria va înregistra o lichidare prietenească a monarhiei, fără zguduiri, cum, poate, inamicii noștri n-ar fi dorit. Ca să utilizez o expresie a reginei-mamă, poporul a făcut azi un divorț decent și elegant de monarhie.

Prin urmare, și actul acesta este la fel cu celelalte acte din istoria guvernării noastre. Vrem să se știe pretutindeni — și aceasta este foarte important — că lucrul acesta s-a făcut cu cumințenie, la timpul său. Nimeni n-a fost supărat cu ceva. Noi mergem înainte pe drumul nostru, cu minimum de zguduiri la maximum de foloase”²¹.

¹⁹ Ibidem, fond. 49, dos. 9 278, f. 2.

²⁰ „Analele Academiei Române”, seria Dezbateri, tom. LXV, 1945—1946, p. 323—324.

²¹ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 30 decembrie 1949 (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 9 082, f. 5).

Aversiunea față de revoluție a teoreticienilor reacționari și încercarea „teoretică” de a demonstra imposibilitatea transformărilor socialiste în țara noastră se împleteau cu apologia capitalismului, ațițarea deschisă împotriva forțelor democratice, cu calomniile împotriva orînduirii populare. Apologia capitalismului și denigrarea socialismului au devenit tot mai intense pe măsură ce raportul de forțe înclina în favoarea socialismului și se adoptau măsuri cu caracter anticapitalist. O serie de teoreticieni, ca George Strat și E. Brancovici și pseudoteoreticieni ca Georgescu-Delafraș au desfășurat o intensă acțiune propagandistică în sprijinul orînduirii burghezo-moșierești, condamnată de istorie.

George Strat, economist liberal, susținea în cursul de *Economie politică* și în cel de *Istoria doctrinelor economice*, prezentate la Facultatea de drept din București, un vehement atac împotriva criticii marxiste la adresa capitalismului. Fiind de acord că regimul capitalist trebuie renovat, el considera totuși că „evenimentele dezminț profețiile revoluționare, pentru că regimul capitalist a învins pe rînd toate crizele ce s-au abătut în cursul veacului al XIX-lea”²². Astfel acest apologet al capitalismului ignora faptul esențial că, în momentul în care el făcea pledoaria pentru această orînduire, capitalismul încetase să mai fie atotdominant, că se afla sub asaltul unor forțe revoluționare, care construiau o nouă societate, socialismul.

Încercările de a prezenta într-o lumină favorabilă capitalismul aveau drept țel politic acela de a convinge anumite pături sociale oscilante că nu trebuie acceptată alternativa socialistă care se profila la orizontul evoluției societății românești.

Un fenomen ideologic semnificativ al perioadei, dar asupra căruia nu putem insista, îl constituie faptul că o serie de intelectuali nemarxiști, de orientare democrat-liberală, luau în considerare necesitatea schimbării radicale a societății românești, priveau cu simpatie, deși confuz, necesitatea socialismului în țara noastră. Judecînd ideile emise de Ioan Christu, Ciprian Doicescu, Victor Jinga ș.a. în contextul istoric cînd au fost emise, se impune necesitatea de a le sublinia utilitatea, în pofida inconsecvențelor sau erorilor pe care le cuprind. Ele reflectă dorința unor intelectuali de a participa la transformările revoluționare din acei ani. Motivațiile acestor atitudini puteau fi diverse și prezintă o importanță secundară. Dar năzuința spre progres i-a apropiat de forțele democratice, de masele populare.

2. ROLUL CLASEI MUNCITOARE ÎN DEZVOLTAREA ISTORICĂ A ROMÂNIEI

Desfășurarea revoluției ridica cu stringență problema forțelor motrice ale transformărilor revoluționare și îndeosebi a rolului clasei muncitoare în dezvoltarea istorică a României. Partidul Comunist Român a apreciat că *hegemonul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice trebuie să fie clasa muncitoare, în frunte cu detașamentul ei marxist-leninist*.

În gîndirea social-politică românească s-a manifestat încă de la începutul secolului tendința de a nega rolul clasei muncitoare în viața

²² George Strat, *Curs de istoria doctrinelor economice*, vol. I, 1946, p. 625.

politică a țării. Curentul cel mai caracteristic în acest sens a fost poporanismul, ale cărui teze au fost preluate de teoreticienii național-țărăniști. Ele au fost reanimat și chiar propagate cu mai multă vehemență după dezlănțuirea revoluției, cînd acest rol a căpătat aspecte noi, superioare. De aceea, alături de activitatea practică pentru înfăptuirea rolului conducător al clasei muncitoare, se impunea și sublinierea principală a misiunii istorice a proletariatului în prefacerile sociale care aveau loc.

În numeroase documente de partid, în cuvîntări ale conducătorilor P.C.R. se demonstrează necesitatea ca muncitorimea să se situeze în fruntea procesului revoluționar.

O largă argumentare a rolului clasei muncitoare în viața politică a României, în procesul desăvîrșirii revoluției democratice găsim în lucrările lui Lucrețiu Pătrășcanu *Un veac de frămîntări sociale, Sub trei dictaturi și îndeosebi în Problemele de bază ale României*. El delimitează structura acestei clase, pe care o consideră formată din proletariatul industrial și cel agrar, funcționarii particulari cu o situație de proletari și semiproletariatul agricol. Aici merită de relevat faptul că el include în rîndurile muncitorimii și funcționarii particulari, ceea ce se numesc astăzi *white collars*, teză care abia în ultimii ani este tot mai mult acceptată de sociologia marxistă.

Analiza clasei muncitoare din țara noastră îl duce la concluzia : „*Condițiile concrete care opun și în România muncitorimea clasei capitaliste fac din muncitorime principala forță socială în procesul schimbării fundamentale a actualului regim economic, social și politic*”. Ceea ce determină poziția clasei muncitoare în complexul vieții sociale românești nu sînt numai elemente de natură ideologică, nu rezultă în primul rînd din gradul mai ridicat sau mai scăzut al propriei conștiințe despre menirea istorică pe care o are de îndeplinit, ci situarea ei obiectivă în procesul economic și rolul pe care-l are în cadrul acestuia. Îndrumarea ideologică și o conștiință de clasă înaintată sînt necesare pentru a-i călăuzi activitatea, a-i lumina drumul ce-l are de parcurs, dar „*existența muncitorimii ca forță socială principală este rezultatul condițiilor obiective, produse nemijlocit de întreaga evoluție economică și socială a României în ultima jumătate de secol*”²³. În lucrare sînt prezentate date statistice concludente despre creșterea ponderii proletariatului industrial în ansamblul clasei muncitoare ca rezultat al dezvoltării industriei în perioada 1918 — 1938.

Rolul conducător al clasei muncitoare era condiția fundamentală a consecvenței procesului revoluționar, proletariatul fiind în stare ca prin dinamismul său să antreneze întreaga societate românească în lupta pentru progres. „Căci numai în măsura în care ea va deveni o asemenea forță există siguranța că elementele reacționare nu vor căuta din nou să devieze cursul evoluției României. După cum numai în asemenea condiții proletariatul va putea înarma masele populare ideologic și politic în cursul întregului proces deschis de criza actuală (situația creată de războiul hitlerist. — I.Ș.). Căci să nu se uite nici un moment că proletariatul este singura clasă consecvent progresistă, consecvent democratică”²⁴. După cum se

²³ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, p. 275.

²⁴ *Ibidem*, p. 288.

vede, Pătrășcanu manifesta deplină încredere comunistă în clasa căreia i s-a alăturat cu toată pasiunea sa revoluționară și căreia i-a închinat întreaga sa viață și putere de creație și luptă.

Partidul comunist, promovînd rolul de hegemon al clasei muncitoare, avea în același timp în vedere crearea unui larg front de forțe democratice, cu care să poată acționa în comun pentru rezolvarea sarcinilor fundamentale ale perioadei revoluționare. Succesul acestei colaborări și mai ales realizarea misiunii istorice a clasei muncitoare impuneau o atitudine principială din partea muncitorimii, păstrarea independenței sale de clasă. „Din colaborarea cu anumite partide sau organizații neproletare, nu subordonarea proletariatului, nu ascunderea feței lui, cu renunțarea la propria-i independență trebuie să fie încheierea trasă. Proletariatul va putea să-și îndeplinească rolul său istoric în lupta pentru democratizarea țării, accentuînd tocmai pozițiile de clasă pe care le ocupă, rămînînd din toate punctele de vedere ca o forță de sine stătătoare în cadrul acestui proces și față de acest proces”²⁵. Bineînțeles că aceasta nu trebuie să însemne izolare sectară, ci colaborare cît mai multilaterală cu toate acele forțe, grupări, personalități politice care doreau acest lucru. „Justeță în atitudinea teoretică și practică, intransigență ideologică și lipsă de orice compromis principial, *nu în izolare*, ci în cadrul și cuprinsul unei cît mai largi colaborări cu masele cît mai largi, *ca o condiție chiar a acestei colaborări*, iată calea pe care trebuie să mergă și va merge proletariatul din România în noua fază istorică...”²⁶.

Aceste idei remarcabile arată orientarea leninistă care cere îmbinarea principialității cu elasticitatea, păstrarea independenței de acțiune a clasei muncitoare în cadrul unor largi coaliții de forțe. Avansarea unor asemenea teze în gîndirea socială românească avea o deosebită importanță în acea perioadă, cînd clasa muncitoare aplica o asemenea tactică.

Forțele reacționare au căutat imediat după 23 August 1944 să readucă în circulație tezele despre incapacitatea politică a clasei muncitoare, fără a ține seamă de întreaga evoluție a societății românești din perioada de cînd poporanistii și alți teoreticieni din rîndurile claselor exploatare au emis aceste idei, pornind de la stadiul de atunci al economiei românești.

Partidul a dat o replică științifică acestor aserțiuni cu prilejul Congresului de constituire a Confederației Generale a Muncii din ianuarie 1945. Cu acest prilej s-a arătat că, în pofida susținerilor unor oameni politici după care muncitorimea este o clasă socială care nu are altă menire decît să provoace tulburări și să dezorganizeze activitatea economică a țării, istoria demonstrează că, în momentele cele mai importante din istoria poporului român, clasa muncitoare a acționat ca forța socială cea mai înaintată, hotărîtă să apere pînă la sacrificiu interesele naționale ale poporului. Iar în noile condiții ea are misiunea de a sta în fruntea luptei pentru făurirea unui viitor luminos al poporului român. Se argumenta pe larg necesitatea luptei politice a clasei muncitoare, singura în măsură să rezolve problemele fundamentale ale țării.

Încercările de a împiedica clasa muncitoare de la lupta politică nu erau noi în istoria proletariatului. Încă în primii ani, în activitatea

²⁵ *Ibidem*, p. 313.

²⁶ *Ibidem*, p. 314.

revoluționară și apoi în Internaționala I, Marx și Engels, combătînd asemenea tendințe dăunătoare, subliniau necesitatea luptei politice a clasei muncitoare. „Masa muncitorilor—scria Engels—nu se va lăsa niciodată convinsă că treburile publice ale țării nu ar fi totodată și propriile ei treburi; este în firea muncitorilor să fie *activi politicește* și pe aceia care vor să-i convingă să se lase de politică, ei îi părăsesc în cele din urmă. A propovădui muncitorilor abținerea de la politică în orice împrejurare, înseamnă să-i arunci în brațele popilor sau ale republicanilor burghezi”²⁷. Tocmai acest lucru îl urmăreau forțele reacționare din țara noastră, aflată în plină eferescență revoluționară.

Ideea restrîngerii activității forțelor democratice, și în primul rînd a clasei muncitoare, era permanent prezentă în luările de poziții ale reprezentanților burgheziei și moșierimii, ale celor ce se făceau ecoul unor asemenea concepții.

Forțele reacționare pretindeau că acțiunile politice ale clasei muncitoare ar fi cauza scăderii producției. Aceasta s-ar datora „atmosferei de neîncredere în raporturile dintre muncitori și patroni din întreprinderi”²⁸. Poziția aceasta se reflecta și în presa liberală, care, făcînd analogii cu situația din timpul Frontului popular din Franța în anii 1935—1936, susținea că activitatea politică a clasei muncitoare ar fi dus la dezorganizarea economiei și deci ar trebui și în România să se renunțe la activitatea politică a clasei muncitoare²⁹. Cînd elementele reacționare din guvern cereau comandanților militari din întreprinderi să împiedice organizarea muncitorilor și să interzică adunările lor, încercînd astfel să traducă în fapt intențiile partidelor reacționare³⁰, această poziție era justificată principial de către publiciștii liberali. „Formațiunile paramilitare, sustragerea sub diferite pretexte a muncitorilor de la opera lor, dublarea autorității statului prin alte autorități improvizate... sînt lucruri care trebuie imediat și radical stîrpite pentru a nu periclita salvarea Patriei, rezumată astăzi în două cuvinte : ordine și muncă”³¹.

Aceeași orientare o vădeau și politicienii național-țărăniști. „Binele public, această supremă lege a libertății—scria un ziarist P.N.Ț.-ist în mod demagogic—, pretinde să se pună capăt fără întîrziere acestui exces de organizații care sfișie solidaritatea națională, provocînd vrăjmășii și lupte intestinale”³². În ședința Consiliului de Miniștri din 25 septembrie 1944, un reprezentant al P.N.L.—Brătianu declara : „Fac apel la ceilalți domni miniștri să nu mai permită ținerea de întruniri publice în fabrici. Nu este acum momentul să facem politică. Mai întîi să avem războiul cîștigat și apoi să facem politică”³³.

Partidul a respins asemenea încercări de a diminua rolul și forța organizatorică a muncitorimii. Conducătorii partidului arătau că în condi-

²⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 18, București, Edit. politică, 1963, p. 512.

²⁸ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 18 noiembrie 1944 (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 481, f. 217).

²⁹ „Viitorul”, an. XXXI, nr. 9 311 din 20 septembrie 1944.

³⁰ „Scnteia”, an. I, nr. 12 din 4 octombrie 1944.

³¹ „Viitorul”, an. XXXI, nr. 9 296 2 septembrie 1944.

³² „Curierul” din 2 octombrie 1944.

³³ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 945, f. 14.

țiile revoluției populare este imposibil a îndepărta clasa muncitoare de la preocupările politice.

Încă de la începutul revoluției, partidul comunist și-a precizat punctul de vedere în această privință. Când unii miniștri reacționari au ridicat problema că nu trebuie să se permită demonstrații publice atâta timp cât este război, Ion Gheorghe Maurer a arătat că aceste adunări trebuie să fie complet libere atât în capitală, cât și în provincie. El s-a opus ca acestea să fie aprobate de Comandamentul militar, ceea ce ar fi echivalat cu împiedicarea sau cu tergiversarea activității politice a muncitorimii. Oricât încercau unele elemente reacționare din vîrfurile conducerii partidelor burghezo-moșierești, ele nu au reușit să împiedice muncitorimea de a participa activ la viața politică a țării, la acțiunea de democratizare a vieții publice. „Muncitorii—precizau conducătorii partidului comunist—nu trebuie să se gîndească numai la interesele lor imediate. Muncitorimea are dreptul și trebuie să facă politică. Ea trebuie să facă politică pentru interesele clasei muncitoare și ale poporului român”³⁴.

Publiciștii marxști arătau rolul politic al clasei muncitoare, subliniind, în opoziție cu teoreticienii reacționari, că sindicatele muncitorești trebuie să ducă luptă politică și că muncitorii nu pot fi indiferenți față de viața politică. „Desigur, visul burgheziei este ca nu numai sindicatele, ci nici un muncitor să nu facă politică, aceasta rămînînd monopolul claselor înstărite”³⁵. Politica sub toate formele este arma cea mai puternică în mîinile proletariatului și la o asemenea armă clasa muncitoare nu poate renunța de bunăvoie.

Afirmarea netă a necesității luptei politice a clasei muncitoare prezenta o mare însemnătate pentru perioada aceea, cînd, chiar în interiorul mișcării muncitorești, se afirmau concepții eronate cu privire la raportul dintre partidul clasei muncitoare și sindicate. Anumite elemente de dreapta din rîndul social-democrației înțelegeau autonomia sindicală ca o completă neutralizare a sindicatelor, o rupere totală de marile înfruntări politice ale vremii. Partidul Comunist Român, pronunțîndu-se pentru autonomia sindicatelor, milita în același timp pentru antrenarea lor în lupta politică, în rezolvarea problemelor fundamentale pe care le ridica dezvoltarea socială.

În raport cu misiunea politică-socială a clasei muncitoare, partidul comunist și-a îndreptat eforturile în două direcții: atragerea celor mai înaintați muncitori în partid și organizarea sindicală a maselor muncitorești pe baza Frontului unic muncitoresc.

Dezvoltarea organizării clasei muncitoare și înfăptuirea unității de acțiune constituiau premisele esențiale ale activității sale politice, ale manifestării rolului conducător al clasei muncitoare în revoluție. În primele luni de după eliberare, mișcarea sindicală a luat o mare amploare.

³⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 103, dos. 8 467, f. 37 (stenograma Consiliului de Miniștri din 31 august 1944).

³⁵ Nicolae Plugaru, *Mișcarea sindicală ca luptă de clasă*, Tipografia „Universul”, 1947, p. 16.

Reacțiunea, temîndu-se de forța organizată a clasei muncitoare, se opunea nu numai activității politice, ci și organizării sindicale a muncitorimii.

Sociologii conservatori considerau în acei ani ca fiind altele forțele motrice ale dezvoltării României, reluînd vechile teze liberaliste promovate de Zeletin³⁶ cu privire la rolul revoluționar al burgheziei în dezvoltarea României sau propagînd intens tezele țărănismului despre rolul păturilor sătești.

Concepția lui Zeletin, neoliberalismul, cu oarecare circulație în perioada dintre cele două războaie mondiale, avea drept scop să demonstreze că burghezia nu și-a încetat rolul ei revoluționar în România, că proletariatul trebuie să-și subordoneze lupta sa țelurilor burgheziei. Teoria zeletiniană era o diversiune tocmai în perioada în care clasa muncitoare își făurise partidul său marxist-leninist și juca un rol tot mai activ în arena politică. Reluarea acestei teorii în condițiile revoluției populare servea acelorași țeluri diversioniste.

Partizanii *țărănismului* considerau că o politică românească nu poate fi făcută decît de un partid țărănesc. După concepția teoreticienilor P.N.Ț., țărănimea nu ar forma în România o clasă care poate fi încercuită de barierele de la intrarea orașelor³⁷.

După cum se vede, partidele burgheze își arogau fiecare sarcina de a găsi forțele motrice ale dezvoltării României, fără a vedea că misiunea revoluționară a burgheziei, reală în perioada de început a dezvoltării capitalismului și a formării României moderne, încetase în România, iar țărănimea, în virtutea situației sale economice-sociale, nu putea singură să împingă înainte societatea românească. În esență însă, aceste teorii reflectau teama forțelor reacționare față de rolul de hegemon al clasei muncitoare și al partidului ei marxist, consecvenți luptători pentru progresul social.

Problema rolului conducător al clasei muncitoare în transformările sociale era dezbătută nu numai de teoreticienii oficiali ai P.N.Ț. sau P.N.L. Unii teoreticieni nemarxiști, dar cu orientare realistă, înțelegeau că muncitorimea este chemată să se situeze în fruntea forțelor progresiste. Astfel N.N. Matheescu, situîndu-se clar pe pozițiile păturilor intermediare, mic-burgheze, exagerînd chiar rolul și însemnătatea lor în perioada

³⁶ Raul Delceanu, *Actualitatea lui St. Zeletin*, în „Liberalul” din 14 iulie 1946. „Astăzi, cînd rolul istoric al păturii noastre de mijloc este trivializat, cînd se invocă argumente livrești și sloganuri hipnotice, spiritul obiectiv al lui St. Zeletin se arată salutar. Istoricul social care va cuprinde într-o sinteză mai largă evoluția socială a României nu va pleca decît de la punctul de vedere zeletinian și nu va avea de respectat decît liniile mari ale unei construcții geometrice înălțate cu date vii, cu piese de rezistență ieșite dintr-o investigație rece. Opera lui Zeletin, care a înlăturat prejudecata «formelor fără fond» și a arătat științific rolul istoric al burgheziei noastre în haosul formelor de astăzi, scilicet în lumina construcției sale sobre. Ea dovedește că formulele gata făcute și adăpările teoretice la izvorul marxismului politic, oriect de miraculos ar fi el, nu pot surpa temelii solide ale unui edificiu ridicat pe condiții obiective”.

³⁷ Gh. Paltin, *Țărănimea, elementul esențial*. În „Dreptatea” din 8 aprilie 1947. Țăran ar fi acela „care muncește pămîntul, dar care prin legăturile sale intime cu *burghezia orașelor îmbrăcată în haine nemțești sau în salopete* (subl. nr. — I.Ș.), formează un sistem, un întreg desăvîrșit ce nu suferă nici împărțiri și nu acceptă nici un fel de subdiviziune clasistă. Muncitorul din uzină ca și funcționarul de pretutindeni sînt încă atît de atavic legați de glie, încît a servi unui partid politic care se erijează în apărătorul și monopolizatorul soartei muncitorului sau funcționarului înseamnă a cultiva motive potrivnice țăranului”.

de revoluție, aprecia că muncitorimea are un rol primordial în viața socială, combătând astfel încercările teoreticienilor reacționari de a nega misiunea istorică a clasei muncitoare în condițiile României. „O clasă de forță numerică și de rolul economic al proletariatului nu poate să fie oprită în loc, istoricește vorbind. Ea se va dezvolta și progresa ca și fructul purguit și pînă la urmă copt de tăria Soarelui. Ea va aduce civilizației omenirii aportul său de originalitate, de putere productivă, de curățenie morală, așa după cum au adus toate celelalte clase sociale, potrivit destinului lor istoric propriu”³⁸.

N.N. Matheescu încearcă să delimiteze mica burghezie de alte categorii sociale neproletare, accentuând asupra comunității de interese dintre categoriile producătoare din rîndurile micii burghezii și proletariat; el contestă teza despre caracterul reacționar al micii burghezii, recte al țărănimii. Formula de colaborare propusă de Frontul național democrat o consideră utilă pentru situația politică din România, însă cerea să se lase micii burghezii posibilitatea și libertatea de a crea un partid politic propriu³⁹.

Elementele de realism din concepția lui Matheescu sînt viciate de modul în care înțelegea el rolul păturilor intermediare. „Tranziția de la orînduirea socială burgheză la cea proletară este destinată istoricește a o face clasa mijlocie”⁴⁰. O asemenea abordare a problemei este necștiințifică, escamotează caracterul oscilant al micii burghezii, incapacitatea acesteia de a fi o forță politică de sine stătătoare.

Analizînd tabloul vieții sociale la începutul anului 1946, Comitetul Central al P.C.R. sublinia care sînt forțele motrice ale transformărilor revoluționare. Rolul de frunte, conducător, îl deținea *clasa muncitoare*. Alături de ea se situa *țărănimia* ca aliat principal; împreună cu aceste două clase merge în revoluție *intelectualitatea*, care s-a alăturat luptei pentru democrație, deschizînd perspectiva înfloririi culturii, artei și științei românești⁴¹.

Rolul îndeplinit de muncitorime în anii hotărîtori pentru destinele țării, anii revoluției populare, experiența acumulată în lupta cu forțele retrograde, situarea sa în fruntea forțelor progresiste și democratice în înfăptuirea programului de renaștere pe baze noi a României au demonstrat că, în frunte cu partidul comunist, clasa muncitoare și-a înțeles pe deplin misiunea sa istorică, pe care o continuă în zilele noastre prin construirea societății socialiste multilaterale dezvoltate și pregătirea condițiilor de trecere la comunism.

„Clasa muncitoare, clasa conducătoare a societății noastre—arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu—, a cunoscut un intens proces de evoluție socială, politică și culturală. Sînt cunoscute eroismul și spiritul de abnegație cu care proletariatul român și-a îndeplinit misiunea sa istorică în lupta împotriva claselor exploatare, pentru răsturnarea de la putere a capitaliștilor și moșierilor pentru eliberarea socială a tuturor

³⁸ N. N. Matheescu, *Problemele micii burghezii*, 1945, p. 122—123.

³⁹ *Ibidem*, p. 90.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 96.

⁴¹ Tezele C.C. al P.C.R. pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai 1946 (Arh. C.C. al P.C.R., fond, 1, dos. 535, f. 272—274).

celor ce muncesc și transformarea revoluționară a societății. Pentru marile sale merite, clasa muncitoare din România s-a acoperit de glorie nepieritoare, dovedindu-se cea mai avansată, mai revoluționară și mai consecventă clasă a societății, stegarul celor mai înaintate idealuri ale națiunii noastre'⁴².

Prezentarea succintă a câtorva din aspectele înfruntării de idei din primii ani ai revoluției evidențiază capacitatea partidului comunist de a aplica creator marxism-leninismul la condițiile țării noastre, forța de influență a materialismului istoric, ca și faptul că viața ideologică a cunoscut o puternică efervescență sub impulsul evenimentelor politice și sociale de mare anvergură care au schimbat cursul istoriei României.

⁴² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Edit. politică, 1969, p. 617—618.

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

LUCRĂRI DE LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU CONSACRATE ISTORIEI MODERNE ȘI CONTEMPORANE A ROMÂNIEI

Lucrețiu Pătrășcanu a fost un conducător de seamă al Partidului Comunist Român și, totodată, un remarcabil intelectual de vastă erudiție și cultură marxistă.

S-a născut în 1900 la Bacău, fiind fiul cunoscutului scriitor și publicist D.D. Pătrășcanu. Absolvă facultatea de drept din București și obține, la Berlin, titlul de doctor în economie. Intră de timpuriu în mișcarea revoluționară. În 1919 era membru al partidului socialist, iar în 1921, devine membru al P.C.R. A fost membru al C.C. al Tineretului Socialist, apoi al C.C. al P.C.R., redactor al ziarului „Socialismul”, apoi la ziarul „Deșteptarea”, secretar al biroului juridic al Ajutorului roșu, membru în conducerea Blocului Muncitoresc-Țărănesc. A participat la congresele II, IV, V ale P.C.R. A apărat în procesele unor comuniști la Cluj, Timișoara, Chișinău (1929), Arad (1930). A făcut parte din grupul deputaților Blocului Muncitoresc Țărănesc, ca urmare a succesului în alegerile generale din vara anului 1931; mandatele lor au fost însă infirmate de reacțiune. În 1933 — 1934, a fost reprezentantul P.C.R. în Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste. A militat susținut pentru crearea unui larg front de luptă împotriva fascismului. A fost, de mai multe ori, arestat, condamnat și deținut în diferite lagăre și închisori (Jilava, Văcărești, Brașov, Miercurea Ciuc, Tg.-Jiu ș.a.). Din însărcinarea partidului a dus tratative cu Palatul și cu unii oameni politici burghezi în vederea pregătirii insurecției din august 1944, în a cărei desfășurare a avut un rol de prim ordin. A fost membru al guvernului instaurat de insurecție, iar apoi ministru al justiției. Lucrețiu Pătrășcanu a fost un remarcabil profesor, cursurile sale de la Universitate atrăgând un numeros auditoriu. La Conferința Națională din octombrie 1945, L. Pătrășcanu a fost ales membru al C.C. al P.C.R., iar în 1946 — membru al Biroului Politic. A participat, în mod direct, la încheierea Armistițiului și la Conferința de Pace. A fost, de asemenea, membru al Comitetului de direcție al ziarului „Scnteia”, organul C.C. al P.C.R.

Calitățile sale excepționale de gânditor și om de acțiune — îmbinate în chip fericit — se dezvăluie din numeroasele articole din presă, din cursurile universitare, din studiile de filozofie, istorie, sociologie, publicate în reviste sau în volume distincte, din corespondență și o serie de documente inedite, dar mai ales din curajul, energia, demnitatea și spiritul de sacrificiu cu care a acționat plină la sfârșitul vieții în planul luptelor politice, în perioada ilegalității partidului, culminând cu rolul său în evenimentele legate nemijlocit de actul istoric al eliberării țării de sub jugul fascist, de instaurarea puterii populare. Ca urmare a unor împrejurări tragice,

după o perioadă de înscenare a unor „anchete”, de învinuiri nedrepte, Lucrețiu Pătrășcanu a căzut victimă măsurilor luate împotriva sa de Gh. Gheorghiu-Dej, fiind ucis în aprilie 1954. Acest act reprezintă o grea pierdere pentru cauza partidului, pentru cultura românească. Reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, la plinara Comitetului Central al P.C.R. din aprilie 1968, a fost primită cu o deosebită satisfacție. Cu acel prilej, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că trecutul lui Lucrețiu Pătrășcanu „reprezintă o mândrie pentru partid și popor . . . A fost unul din activiștii și conducătorii de seamă ai partidului și poporului român . . . Era un om de mare valoare intelectuală, un om de vastă erudiție și cultură marxist-leninistă, un remarcabil conducător de partid. Partidul nostru, poporul român, se pot mândri cu oameni ca Pătrășcanu. Noi dorim, tovarăși, ca, în rîndurile intelectualității de astăzi, să avem cît mai mulți oameni ca Pătrășcanu, luptători hotărîți pentru cauza socialismului și comunismului, a umanismului socialist !”.

În acest cadru se înscrie și reeditarea operelor lui Lucrețiu Pătrășcanu, care constituie, pînă în zilele noastre, un izvor de prețioase învățăminte istorice și politice. Inițiativa aparține Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Editurii politice. Reeditarea a început cu volumul *Un veac de frământări sociale* (1969, 359 p.), care a produs o puternică impresie în rîndurile intelectualității românești din primii ani de după eliberare. În 1970 a reapărut cunoscuta lucrare a lui Pătrășcanu *Sub trei dictaturi*, iar recent, la începutul anului 1971, a fost republicat volumul *Curenți și tendințe în filozofia românească*. Urmează să apară în cîrind *Probleme de bază ale României* și două volume care vor reuni prelegerile universitare, interviuri, articole, corespondență. În acest fel, se poate spune că, în linii mari, în anul sărbătoririi semicentenarului partidului, opera lui L. Pătrășcanu a fost reintegrată în tezaurul moștenirii politice și culturale cele mai de seamă a mișcării revoluționare și a întregului popor român.

În cele ce urmează, ne propunem să trecem în revistă cîteva aspecte mai importante din primele două volume apărute, care tratează probleme fundamentale ale istoriei moderne și contemporane a României.

Lucrețiu Pătrășcanu a început elaborarea lucrării *Un veac de frământări sociale* încă în iarna 1933, ca parte a unei lucrări colective, mai ample. Clandestinitatea în care a fost silit autorul să trăiască în urma luptelor de clasă din 1933 pînă în 1936, a făcut ca lucrarea să poată fi reluată abia în 1937, de astă dată ca lucrare distinctă. O nouă întrerupere intervine în 1939 din cauza internării autorului în lagărul de la Miercurea Ciuc. În 1942, în timpul domiciliului forțat la Poiana Țapului, lucrarea a fost definitivată și încheiată. Prima ediție a apărut după eliberarea țării, în 1945, iar a doua în 1947. Fragmente din lucrare au apărut în revista „Viața românească” din anii 1937 — 1938 (sub pseudonimul Ion C. Ion) și 1945.

Autorul tratează, în acest volum, perioada cuprinsă între anii 1821 și 1907 din istoria României¹, privită prin prisma dezvoltării capitalismului, ceea ce aducea un punct de vedere înnoitor în literatura de specialitate — istorică, economică, sociologică. Cercetarea este restrînsă la aria principatelor dunărene, apoi a vechii României, problemele istoriei Transilvaniei din această perioadă fiind intenționat lăsate la o parte, ca avînd un caracter special. În cursul expunerii, autorul polemizează — dînd dovada unui profund simț analitic, a unei deosebite finețe a spiritului de observație și a unui stil nuanțat, în funcție de preopinent — cu o serie întreagă de oameni politici, istorici, sociologi, ca I.C. Brătianu, Șt. Zeletin, Ș. Voinea, V. Madgearu, N. Roșu și chiar cu autori ca : N. Iorga, C.D. Gherea, L. Rădăceanu, E. Virtușu ș.a. Deosebirile de vederi în probleme de istorie, dintre Lucrețiu Pătrășcanu și unii autori, ale căror concluzii sînt astăzi acceptate în literatura de specialitate, nu afectează cu nimic sensul și valoarea reală a acestei lucrări ; ele nu fac decît să confirme, o dată mai mult, virtuțile dezbaterii.

Propunându-și să descifreze strânsa înlănțuire a evenimentelor, elementele de continuitate și progresivitate ale istoriei poporului român în perioada abordată, Lucrețiu Pătrășcanu atrage atenția asupra necesității redatării începutului procesului de destrămare a feudalismului, la mijlocul secolului al XVIII-lea. Acest punct de vedere conține o bună parte din elementele cu care, recent, unii istorici (e vorba de autorii compendiului de *Istoria României*) au susținut începuturile epocii moderne din istoria țării noastre ca datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Același lucru s-ar putea spune și despre aprecierea mișcării din 1821 ca fiind o revoluție, reforma agrară din 1864, răscoalele țărănești și alte evenimente de seamă din istoria modernă a României. De altfel, în lucrarea lui Lucrețiu Pătrășcanu există numeroase opinii și concluzii care au intrat definitiv în patrimoniul istoriografiei marxiste românești. Trebuie însă ținut seama de faptul că, la vremea lor — în epoca din preajma și din timpul celui de-al doilea război mondial —, știința istorică românească plătea încă un însemnat tribut unor concepții idealiste, insuficienței bazei documentare, iar, în unele cazuri, pasiunile politice ale zilei au influențat, în sens negativ, valoarea unor aprecieri ale exponenților curentelor de extremă dreapta. În atare condiții, conținutul bogat de idei, controverse, sau fie și numai de ipoteze, cuprinse în lucrarea *Un veac de frământări sociale* constituia, în cultura românească, puternic frământată de curente antagoniste, mărturia nemijlocită a valorii creatoare a concepției noi pentru acei ani, despre lume și societate, a materialismului dialectic și istoric marxist-leninist, care-și făcea loc tot mai mult în societatea românească o dată cu ascensiunea impetuoasă a proletariatului în viața social-politică a țării. Autorul arată încă în introducere că „ultima fază a procesului social (cercetat în lucrare. — n.n.) stă încă și astăzi în fața poporului român, ca o sarcină de îndeplinit”; el se referă aici la procesul desăvârșirii revoluției burghezo-democratice. În acest sens, lucrarea — prin conținutul ei și datorită rolului politic de prim plan al autorului — se înscrie ca un reflex și ca o contribuție, în același timp, la procesul clarificării ideologice din sinul mișcării revoluționare din țara noastră cu privire la obiectivele, sarcinile și etapele revoluției, la necesitatea obligatorie a parcurgerii până la capăt a transformărilor revoluționare cu caracter burghezo-democratic, ca o premisă obiectivă a trecerii la revoluția socialistă. După cum se știe, formularea cuprinzătoare a acestei probleme a fost dată de congresul al V-lea al Partidului Comunist Român.

L. Pătrășcanu reafirmă și insistă asupra importanței cunoașterii istoriei pentru descifrarea evoluției viitoare a țării, „căci viitorul nu poate să constituie un salt în necunoscut, ci se desprinde și se încheagă, în același timp, din elementele și materialul pe care îl oferă trecutul“ (p.7). Rolul factorilor interni este subliniat de autor nu numai ca o chestiune metodologică, ci ca o componentă a însăși concepției științifice asupra istoriei. „Pentru înțelegerea și explicarea fenomenelor sociale care s-au desfășurat în secolul trecut în principate este necesar, în primul rând, să fie puse în lumină forțele interne-economice și sociale care, etc, înainte de toate, au determinat drumul urmat de poporul român în ultima sută de ani. Numai îmbrățișând acest punct de vedere, este posibilă deslușirea adevăratelor cauze ale mișcărilor sociale și revoluționare din tot acest timp“ (p. 19).

Lucrarea este structurată în șase capitole care tratează, în ordinea succesiunii lor : economia de schimb în principatele române până la 1829, revoluția pandurilor din 1821, epoca deștep-tării naționale în principatele române, „adevăratul 1848”, curente și agitații postrevo-luționare (Unirea și epoca lui Cuza), răscoalele țărănești și cauzele lor (inclusiv începuturile mișcării muncitorești și socialiste). O serie de anexe documentare și lista lucrărilor consultate întregesc volumul. Editura a reprodus, în acest volum, textul integral al ediției a doua, din 1947, revăzut de autor, fără nici o modificare sau adaos, ceea ce constituie, într-adevăr, un procedeu științific, aplicat de astă-dată cu o remarcabilă scrupulozitate. Credem însă că reeditarea, după 22 ani, a acestei lucrări — care își are și ea un istoric propriu, destul de sinuos, făcea necesare, totuși, câteva precizări de detaliu, adnotări și — în orice caz — un indice final ; asemenea completări nu ar fi alterat,

cltuși de puțin, nici conținutul și, cu atât mai puțin valoarea lucrării, putând în schimb, să pună în lumină, mai bine, locul ei în evoluția ideologică, culturală și științifică a ultimelor decenii.

În primul capitol, autorul remarcă rolul capitalului comercial, însemnătatea păcii de la Kuciuc-Kainargi (1774), a banului, începuturile industriei manufacturiere în principate, reformele social-economice care atestă accelerarea ritmului procesului de descompunere a feudalismului, inclusiv contribuția unor elemente fanariote la acest proces, precum și faptul că începuturile pătrunderii noilor relații, în principate, datează cu câteva decenii înaintea păcii de la Adrianopole (1829) — data acceptată de câțiva istorici ca marcând procesul amintit. În acest cadru, este atent examinată înrăutățirea situației țărănimii și cauzele ei, în special sub aspectul creșterii exorbitante a cuantumului obligației în muncă, a cîlciei, strîns legată de sporirea rapidă și considerabilă a valorii produselor cerealiere ca marfă de schimb. Autorul consacră, în încheierea acestui capitol, un paragraf special agitațiilor economice și sociale, precursora anului 1821. În general, în toate capitolele sau paragrafele cu caracter mai pronunțat economic, se evidențiază cititorului o temeinică stăpînire a unei importante cantități de material documentar cu caracter quasi-exhaustiv, pe baza căruia se întreprinde o analiză minuțioasă, completă, după cum în cursul analizei fenomenelor sociale și politice, autorul dă dovada unei remarcabile capacități de pătrundere în miezul proceselor, al diferitelor laturi ale acestora, de tratare fină și de sintetizare adecvată, care surprinde, ferm, liniile directoare, cît și nuanțele fenomenelor cercetate. Gîndirea lui Lucrețiu Pătrășcanu operează de predilecție cu concepte sociologice, dar viziunea sa este profund istorică, înțelegînd istoria ca un izvor al tuturor fenomenelor contemporane, conferindu-i valoarea unei științe vii, mereu actuale. În acest sens, gîndirea creatoare a lui L. Pătrășcanu rămîne, pentru cercetătorii științelor sociale din zilele noastre, nu numai ca o mărturie a spiritului militant, nu numai ca avînd o valoare istorică în cadrul epocii sale, ci ea poate deschide noi orizonturi însuși creației științifice actuale.

Cu privire la evenimentele anului 1821, autorul apreciază — încă în prima frază a capitolului al doilea — că „revoluția burghezo-democratică în România începe cu mișcarea pandurilor . . . prima fază dintr-un lung și zbuciumat proces istoric, al cărui ultim capitol n-a fost încă scris” (p. 61 — e vorba de anul 1942. — *n.n.*). Revoluția din 1821 n-a fost, nici în ideologia ei, nici în metodele ei de realizare, o simplă răscoală țărănească, dar „participarea directă a țărănimii subliniază și mai mult fondul real al primei revoluții în Principate” (p. 65, 83).

Autorul combate cu tărie acele puncte de vedere ale unor istorici din vremea sa, care atribuiau mișcării din 1821 un caracter xenofob, arătînd totodată că elementul național al ridicării poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu avea caracter antiotoman. L. Pătrășcanu remarcă schimbarea caracterului mișcării o dată cu intrarea lui Tudor în București, apoi urmărire — recurgînd, pe alocuri, chiar la un lux de detalii, care dovedesc încă o dată temeinicia analizei — fazele evenimentelor, raporturile cu Eteria, rolul real al intervenției externe, sfîrșitul tragic. „Mișcarea țărănimii oltene a fost lăsată, de la început, în seama propriilor forțe, căci sprijinul pe care Tudor Vladimirescu îl făcea din partea țarului s-a dovedit a fi fost o iluzie bazată pe un calcul greșit, iar eteriștii n-au fost decît aliați slabi, dezorientați și dezorganizați. Lipsită de o ideologie revoluționară și împinsă de către conducătorii ei pe drumul compromisului și al cedărilor față de marea boieri me, restrînsă numai la pandurii olteni atunci cînd întreaga țărănime iobagă din Muntenia trebuia să se ridice, insuficient armată, revoluția de la 1821 trebuia să fie înfrîntă . . . Asupra Țării Românești se revărsă un cumplit val de sînge și de teroare, care însă nu va putea înăbuși, multă vreme, ridicarea din nou a unei mișcări revoluționare, pornită din sînul acelorași pături, prezente și în evenimentele anului 1821” — conchide autorul (p. 109).

Epoca deșteptării naționale este cercetată sub aspectul dezvoltării economice, al accentuării tendințelor anterioare, pe planul social-politic — Regulamentul Organic, frămîntările concretizate în cunoscutele comploturi și conjurații din al patrulea deceniu al secolului trecut —, precum și în domeniul culturii. „Conștiința națională apare o dată cu burghezia, cu lupta ei revo-

luționară împotriva vechiului regim. În momentul în care această burghezie era revoluționară, naționalismul ei are și el un asemenea caracter . . . În pregătirea revoluției de la 1848, străduințele naționale și culturale ale elementelor opoziționiste au jucat un rol însemnat” (p. 131 și 133).

Un amplu spațiu și o deosebită atenție rezervă Lucrețiu Pătrășcanu, în lucrarea sa, revoluției de la 1848 din principatele române. În acest capitol, autorul pune în valoare, într-o modalitate mai accentuată, spiritul său polemic, aceasta datorită faptului că moștenirea revoluției de la 1848 a fost, după cum se știe, rînd pe rînd, revendicată de cele mai diferite partide și curente politice, care i-au alterat, de cele mai multe ori, spiritul său real. Necesitatea polemicii se mai făcea resimțită și în cea ce privea acea serie de sociologi și publiciști de dreapta care, în epoca din preajma ultimului război mondial, s-au lansat în atacuri directe împotriva esenței revoluției pașoptiste. Tuturor, Lucrețiu Pătrășcanu le dă răspunsul cuvenit, iar lectura acestor pagini este deosebit de instructivă, oferind modele de analiză pertinentă, impecabilă, de mînuire admirabilă a dialecticii. Autorul subliniază, în tot cursul capitolului, rolul maselor și analizează, diferențiat, poziția personalităților. Expunerea evenimentelor în ordinea cronologică a desfășurării lor îi permite urmărirea îndeaproape a tuturor oscilațiilor care conferă un caracter atât de complex revoluției de la 1848.

Limitele mișcării din Moldova, atitudinea reacțiunii, „ce a făcut și ce nu a făcut guvernul provizoriu”, curentele din stînga revoluției, „spiritul” ei, forțele sociale și lupta de clasă, stînga radicală, rolul muncitorimii în revoluția munteană, intervenția străină ca factor decisiv al căderii revoluției — iată principalele aspecte urmărite în acest întins capitol (30 pagini) și tratate concret, evolutiv, într-un mod care transmite lectorului interesul deosebit, pasiunea autorului pentru subiect.

În continuare, L. Pătrășcanu încearcă să analizeze modul în care, și în principate, „ciocnii revoluției din 1848 au devenit executorii ei testamentari”, arătînd că „falimentul revoluției de la 1848 apasă destinele României pînă în ziua de astăzi ” (p. 217). Epoca Unirii este examinată sub aspectul fundamental al chestiunii țărănești, punîndu-se în lumina reală puternicele frămîntări ale acestei epoci. Urmărind dezvoltarea economică și evoluția ideii de unitate, L. Pătrășcanu acordă o atenție deosebită poziției diferitelor pături față de Unire, procesului de diferențiere socială și politică, închegării acelei „greșit botezate « monstroasa coaliție » ” (p. 253), îndreptînd o demascare critică împotriva forțelor reacționare din stînga boierimii și a burgheziei. Evocînd atmosfera însuflețită din timpul înfăptuirii Unirii și lupta încordată în jurul reformelor din anii următori — culminînd cu reforma agrară din 1864 — , autorul acordă o prețuire deosebită lui Al. I. Cuza și lui M. Kogălniceanu, insistînd asupra substratului real al răsturnării lui Al. I. Cuza. Nu scapă atenției nici unele aspecte internaționale ale epocii. „Austria nu numai că nutrea gînduri acaparatorii față de principatele dunărene și deci formarea unui stat unitar constituia o mare piedică în drumul acestor planuri, dar afirmarea principiului naționalității, prin actul unirii, putea produce cele mai grave urmări asupra conglomeratului de naționalități pe care-l înfățișa imperiul habsburgic” (p. 225).

În lumina amplelor cercetări efectuate în cei peste 25 de ani de la elaborarea lucrării, unor aspecte ale acesteia privind, de pildă, revoluția de la 1848 sau epoca Unirii îi se pot aduce unele corective și adaosuri, fără a afecta valoarea de ansamblu a lucrării.

Se poate afirma, credem, că, într-un anumit sens, atenția lucrării lui Lucrețiu Pătrășcanu *Un veac de frămîntări sociale* este, în esența ei, îndreptată spre problema socială fundamentală a epocii tratate, problema agrară, deși sumarul nu-i rezervă decît unul din cele șase capitole, nici măcar pe cel mai întins. „Toate frămîntările vieții economice, sociale și politice în cursul secolului al XIX-lea și pînă la începutul celui de-al XX-lea scot, permanent, în evidență importanța problemei țărănești. Era natural ca ea să ocupe un rol central tocmai în anii în care s-a plămădit organismul social și politic al României moderne. Toate interesele economice, toate concepțiile politice, toate atitudinile sociale ale diferitelor pături, grupe sau clase, ba chiar ale personalităților private izolat își au punctul de plecare în poziția luată în lupta dintre marea proprietate și

țărănime. Curente de idei, conflicte ideologice, ciocniri politice au pornit toate — indiferent de domeniul în care se manifestau — de la felul în care se înțelegea soluționarea acestor relații” (p. 233).

Desigur că autorul are în vedere politica internă, reflectarea de către aceasta a puternicelor frământări sociale ale epocii. În general, în această lucrare, problemele politicii externe — care au avut uneori și ele un anumit rol istoric — sînt luate în considerare într-o măsură mai mică. Pe parcursul expunerii, autorul combate și aici punctele de vedere greșite, tendențioase, ale exponenților diferitelor curente ideologice din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat. Lucrețiu Pătrășcanu relevă însemnătatea și limitele reformei agrare din 1864, pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultură, supune unei analize deosebit de critice tocmelele agricole, împletirea formelor vechi și noi de exploatare. Demonstrînd ascensiunea pe care o dobîndește în economia țării capitalul industrial, inclusiv capitalul străin, autorul atrage atenția asupra sincronizării mișcărilor agrare cu etapele străbătute de dezvoltarea capitalistă a țării. „Legătura între luptele muncitorimii și ale țărănimii a existat nu în formele lor organizatorice, ci prin fondul social și prin obiectivele lor politice comune, ceea ce le dă unitatea și le încadrează sub unul și același aspect în evoluția României moderne” (p. 307). După ce înfățișează marile răscoale din 1888 și 1907, cauzele și desfășurarea lor, atitudinea grupărilor sociale și politice, apoi stadiul relativ incipient al dezvoltării mișcării muncitorești, criticînd limitele și greșelile conducătorilor „generoși” în problema agrară, L. Pătrășcanu, pornind de la o idee a lui V.I. Lenin, face câteva remarci pline de interes : „Muncitorimea ar fi putut juca un mare rol în timpul răscoalelor, tocmai datorită directe ei legături cu satele (prin proveniența ei de dată recentă. — *n.n.*). Dacă aducea cu sine mai puțină conștiință de clasă și avea un nivel intelectual și ideologic scăzut, această muncitorime aducea, în schimb, un fond de revoluționarism care nu putea fi ignorat . . . Dacă participarea acestor elemente putea fi prețioasă, ele însă nu erau în stare să dea întregii muncitorimi o conducere consecventă și să opună astfel o platformă proprie, muncitorească, conducerii social-democrate oportunisto-intelectuale. Proletariatul orășenesc, propriu-zis, se găsea sub influența și prestigiul intelectualilor din fruntea mișcării. El nu-și putuse forma, în măsură suficientă, cadre ieșite din propriile rînduri. Lupta pe care o desfășurase, după 1905, era singurul său capital politic, dar de dată prea recentă ca să fi fost în stare să producă rezultate imediate” (p. 330).

În încheierea lucrării, se subliniază încă o dată că dezvoltarea capitalismului în România de la 1864 la 1907 a întărit burghezia națională, a mărit mijloacele economice de care putea dispune, i-a asigurat preponderența în politica internă. Autorul apreciază pe bună dreptate că „Societatea românească nu stătea în anul 1907 în fața unei revoluții socialiste, ci se îndrepta spre desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice. Dar nu în folosul burgheziei urma să se facă această desăvîrșire, ci pentru descătușarea — într-o nouă fază de dezvoltare a societății românești — a tuturor forțelor sociale progresiste. Proletariatul și țărănimea au preluat, astfel, moștenirea anului 1848. O moștenire grea, cu sarcini și mai grele. Dar, greutatea, ca și piedicile sînt făcute spre a fi învinse. În viața popoarelor, mai mult chiar decît în efemera existență a individului. Ne putem deci îndrepta privirile spre viitor cu deplină încredere” (p. 340, 341).

Reeditarea lucrării lui L. Pătrășcanu *Un veac de frământări sociale* este o operă binevenită. Volumul a constituit o remarcabilă contribuție la dezvoltarea științelor sociale din țara noastră. Cu toate limitele sale, inerente în ceea ce privește unele detalii sau în unele aprecieri ce au fost depășite de cercetările ulterioare, cartea lui L. Pătrășcanu oferă și azi un bogat și prețios material de studiu, reflexii și sugestii, reprezentînd — prin concepția și spiritul ei — un îndreptar în abordarea problemelor majore, fundamentale ale istoriei moderne a patriei, în tratarea lor de pe poziții militante, căutînd în istorie, sursele încrederii în viitor.

Cartea *Sub trei dictaturi*¹ ocupă un loc particular în opera lui Lucrețiu Pătrășcanu. Tema elaborată se referea în momentul elaborării sale (aprilie-octombrie 1941) la evenimente foarte contemporane, unele încă în curs de desfășurare, cum era cazul cu faza „militară” a dictaturii fascisto-antonesciene (cea de-a treia dictatură în concepția autorului)²; această dictatură militaro-fascistă, instaurată în urma înăbușirii rebeliunii legionare și a înlăturării legionarilor de la putere, va continua să existe încă aproximativ trei ani, după încheierea cărții, până la 23 August 1944, când a fost răsturnată de forțele insurecționale antifasciste. Caracterul militant, de actualitate al cărții, a ieșit și mai mult întărit din faptul că primele sale trei ediții au apărut într-o perioadă în care se producea confruntarea decisivă în lupta pentru putere între forțele progresiste în frunte cu Partidul Comunist Român, aflate în ofensivă, și forțele conservatoare, reacționare și contrarevoluționare, al căror port-drapel, în guvern, s-a aflat însuși primul ministru al țării, generalul N. Rădescu, sprijinit de fruntașii principalelor partide burgheze și de cercurile palatului. Dămascind a lit personajele reacționare care au sprijinit instaurarea și menținerea celor trei dictaturi, cit mai ales substratul social-politic, cauzele adânci care au dus la instaurarea acestor dictaturi, Lucrețiu Pătrășcanu făcea, în fapt, un amplu rechizitoriu: structurii social-economice nedemocratice (care a permis apariția și afirmarea rapidă a grupului financiar pe care s-a bizuit Carol al II-lea în planurile sale), vieții politice, guvernelor care s-au perindat la cîrma țării între cele două războaie mondiale, principalelor partide politice burgheze care au încurajat și care, într-un moment sau altul, au contribuit direct sau indirect la ascesiunea spre putere mai întâi a camarilei regale, iar apoi a agenturii naziste în România — mișcarea legionară.

Evident, așa cum bine remarcă editorii ultimei ediții, lucrarea a fost scrisă „la nivelul de cunoaștere al epocii în care a fost concepută”. Și, adăugăm noi, la nivelul cerințelor luptei politico-ideologice a unei epoci în care, pornind de la explicarea cauzelor profunde sau imediate care permiseseră ascensiunea forțelor fasciste spre putere, stabilind răspunderile ce le aveau în legătură cu aceasta principalele partide și formații politice burgheze, care, în anii antebelici, refuzaseră politica de front popular antifascist, preconizată de comuniști, urmărea să folosească această analiză critică în scopul clarificării politice și ideologice absolut necesare pășirii spre făurirea unui cit mai larg front de luptă antihitlerist și antiantonescian. La acest front urmau să fie atrase nu numai forțele consecvent antifasciste, dar și toate clasele, păturile și categoriile sociale și exponenții lor politici care puteau fi interesate, într-un mod sau altul, într-o acțiune al cărui obiectiv suprem ar fi fost atît răsturnarea dictaturii fascisto-antonesciene, cit mai ales crearea în viitor a unui regim și climat politic care să facă imposibilă revenirea la condițiile istorice antebelice.

Dar, o dezbatere publică a tezelor cuprinse în carte, o confruntare ideologică-politică deschisă, în fața opiniei publice, n-a fost posibilă dect în condițiile create în urma eliberării

¹ Prima ediție a apărut la sfîrșitul anului 1944, ediția a 2-a, în decembrie 1944, cea de-a treia în ianuarie 1945, iar a patra în februarie 1946. Recenta reeditare, apărută în Editura politică în noiembrie 1970, reprezintă deci a 5-a ediție a lucrării și este o reproducere integrală a textului edițiilor anterioare. Prin editarea fără nici o modificare a primei ediții, editorii (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.) înțeleg să confere acestei noi ediții caracterul unei reeditări de „opere”, pornind de la constatarea că ar fi prematură o ediție critică, deoarece tema tratată în carte rămîne „în continuare, un subiect de investigație pentru știința istorică”.

² Istoriografia română încă nu s-a pronunțat definitiv asupra periodizării dictaturii fascisto-antonesciene din anii 1940—1944, în sensul de a considera că, în acest răstimp, au fost una sau două dictaturi de tip fascist, cum susține L. Pătrășcanu în cartea sa: prima—legionară (pînă la 21 ianuarie 1941), iar a doua—militară (antonesciană). În majoritatea studiilor și lucrărilor apărute pînă în prezent, întreaga perioadă septembrie 1940—august 1944 e considerată ca perioada dictaturii militaro-fasciste sau fascisto-antonesciană (această din urmă formulare, mai puțin uzitată în ultima vreme). Cercetări viitoare vor confirma sau infirma ipoteza avansată de autor privind existența a două dictaturi distincte, conduse de unul și același dictator, Ion Antonescu.

României de sub jugul fascist, a înlăturării tiraniei antonesciene. Adepte în anii 1940 — 1944 ale unei tactici pasivist protestatare, refuzând orice confruntare violentă, cu arma în mână, contra regimului antonescian și a trupelor germane de ocupație, principalele partide politice burgheze au încercat, după 23 August 1944, să pozeze în victime ale celor trei dictaturi și și-au stabilit drept un crez și principal obiectiv al activității lor revenirea, în fapt restaurarea, vieții politice dinainte de 1938. Forțele progresiste, în frunte cu comuniștii, militând pentru făurirea unui nou regim politic, de democrație populară, erau interesate să demonstreze responsabilitatea regimului social-politic antebelic în întregul său angrenaj — independent de poziția subiectivă a unor personalități politice, luate individual — în instaurarea celor trei dictaturi incriminate. Cartea scrisă de Lucrețiu Pătrășcanu în 1941, la domiciliul său forțat de la Poiana Țapului, servea acestui scop, ceea ce explică momentul și tipărirea succesivă, aproape fără pauze de la o ediție la alta, a trei ediții în interval de câteva săptămâni (decembrie 1944 — ianuarie 1945). Remarcabil și experimentat om de cultură și publicist, bun cunoscător al vieții politice, scrise și nescrise, a epocii sale, situându-se pe poziția militanțului comunist, bazându-se pe literatura economică și politică cea mai recentă (după 1937, apar numeroase lucrări fundamentale privind evoluția situației sociale, economice, financiare, politice, care, deși scrise de pe poziția de clasă burgheză, ofereau un bogat material de studiu), Lucrețiu Pătrășcanu a izbutit să facă o multilaterală analiză a societății românești interbelice, să surprindă, în explicarea instaurării regimurilor dictatoriale analizate, „cauze mai adânci decât cele care apăreau la suprafața vieții publice” (p. 13 din noua ediție).

Aceste cauze nu se datorau, susține autorul, atât unor schimbări fundamentale în viața și formele de activitate politică față de deceniile anterioare, cât apariției în deceniul al treilea a unor schimbări intervenite în orînduirea economică și mai ales, în apariția și trecerea pe primul plan al activității financiare economice a unei noi grupări capitaliste, mai dinamice, legate de dezvoltarea mult mai accelerată după 1934 a industriei grele metalurgice, care, asociindu-și puterea supremă — monarhul —, și-a creat surse principale de îmbogățire și prosperitate din contractele de furnituri pentru necesitățile militare ale țării, din lansarea unei campanii largi de lucrări edilitare, de construire a numeroase și costisitoare edificii publice, inclusiv extinderea palatului regal etc. Camarila regală nu reprezenta decât exteriorizarea publică a intereselor unui grup restrîns, dar rapace de industriasi și financiari întreprizi și ahtiați după profituri mari și rapide, obținute de la cel mai mare și nepretențios cumpărător de pe piața românească, care era statul român. Autorul, biziindu-se pe literatura epocii, arată cum finanțarea acestor afaceri scandaloase, patronate sau protejate de rege, era făcută, în ultimă instanță, tot de cel spoliat, adică de stat, care, la rîndul său, storcea mijloacele de plată printr-o excesivă și sufocantă politică de impozite directe, dar mai ales indirecte, suportate, în principal, de clasele producătoare, de masele muncitorești de la orașe și sate. Partidele politice tradiționale (liberal și țărănist), exponenți ale burgheziei și moșierimii, dornice să fie menținută nemodificată organizarea vieții economice și politice a țării, erau jenate de noua camarilă, după cum, deși de pe alte poziții, erau potrivnice acestei camarile și toți acei care se considerau nedreptățiți în dorința lor de a-și cuceri un loc cât mai convenabil sub soarele societății capitaliste. Curentele protestatare, nihiliste, toți acei care nu doreau schimbarea orînduirii, ci parvenirea lor la o situație cât mai privilegiată în cadrul aceleiași orînduirii capitaliste, pe care regele și camarila au încercat, la început, să le folosească ca masă și manevră, au sflrșit, prin a deveni elemente periculoase pentru cercurile palatului. Asocierea fățișă dintre cel mai puternic partid burghez tradițional (P.N.Ț. — Maniu) cu mișcarea legionară cu prilejul alegerilor parlamentare din decembrie 1937 și faptul că partidul de guvernământ (liberal) pe care se bazuise regele în ultimii ani a ieșit înfrînt din alegeri, au decis pe rege să treacă la realizarea vechilor sale visuri de instaurare a unui regim de dictatură personală. Se poate reproșa autorului că, în demonstrarea tezei în general juste asupra cauzelor social-economice, de sistem, care au dus la instaurarea dictaturii carliste, el acordă o importanță deci-

sivă nucleului de industriași, prezenți în camarila regală (vezi paragrafele : „Industria grea avea nevoie de un regim dictatorial”, „Rolul dictaturii și triumful industriei grele” și „Monarhii, mari industriași”). De asemenea, trebuie arătat că, în ciuda avantajelor pe care statul român le acordă marii proprietăți în anii 1930 — 1940, o parte a moșierimii românești și-a căutat idoli și speranța unei reveniri pe primul plan al scenei politice a țării, sprijinind mișcarea legionară, opusă dictaturii carliste (vezi membri ai familiilor Cantacuzino, Sturdza, Ghica, Mavrocordat etc., unii din ei, viitori miniștri sau demnitari în guvernarea legionară).

În lucrarea sa, Lucrețiu Pătrășcanu a supus unei analize ample grupările extremiste de dreapta. În afara demascării insuficienței ideologice, a demagogiei și incoerenței unor programe politice, a reacționarismului, misticismului, a nihilismului neconstructiv și a trăsăturii de trădare națională pe care a luat-o mișcarea legionară, punându-se în slujba interceselor Germaniei naziste, care contesta deschis suveranitatea și integritatea teritorială a României, autorul are meritul de a fi încercat să dea o primă apreciere de ansamblu a rădăcinilor interne și a bazei sociale a mișcării fasciste din România, pe care el le găsea izvorînd atât din oglindirea în suprastructură a unor stări mai vechi de subdezvoltare social-economică, cât și în accentuarea fenomenelor de puternică criză prin care trece regimul politic și principalele partide ale burgheziei în timpul și mai ales în anii următorii crizei economice din 1929 — 1933 (redresarea economică și avîntul relativ al unor ramuri economice după 1934 nu au fost urmate și de o redresare și consolidare a regimului politic, echilibrul politic dintre diferite partide, grupări, rupt în timpul crizei, nu poate fi restabil și această, arată autorul, nu numai datorită manevrelor și intrigilor camarilei regale, cât deteriorării și crizei puternice, ireversibile prin care trece întregul regim politic burhez în România). Pornind de la o serie de statistici, în carte, se face analiza bazei de „masă” a legionarismului (numeroși lumpenproletari, mici burghezi ruinați sau în curs de ruinare, șomeri intelectuali sau viitori șomeri intelectuali, servitorime, o parte din muncitorimea necalificată, declasații etc.), autorul ajunge la concluzia că, în majoritatea cazurilor, toate aceste categorii de oameni erau nemulțumiți, revoltați, dar, în nici un caz, revoluționari. O dată cu instaurarea dictaturii legionare, arată autorul, s-a văzut, precis, lipsa de ideal, de program, de unitate, tendința de căpătuială rapidă cu orice preț și prin orice mijloace, care au constituit preocuparea de bază a majorității cadrelor legionare, ceea ce a produs haos, dezorganizare.

În condițiile compromiterii rapide și definitive a mișcării legionare în fața susținătorilor din țară și din străinătate, generalul Antonescu și cercurile burheze și militare care i s-au raliat au putut trece la înlăturarea legionarilor de la putere după numai cinci luni de guvernare. Lucrețiu Pătrășcanu, apreciind că, după înăbușirea rebeliunii legionare, s-a instaurat o nouă dictatură, militaro-fascistă, ține să sublinieze că, în ciuda caracterului său antilegionar, noua dictatură nu era mai puțin antipopulară și teroristă decât guvernarea legionaro-antonesciană. Fără a face o analiză mai amplă a trăsăturilor dictaturii militaro-fasciste, instaurate la 27 ianuarie 1941, ceea ce în vara 1941, cînd și-a elaborat cartea, era de altfel, imposibil și prematur, Lucrețiu Pătrășcanu aprecia împingerea României în războiul antisovietic ca pe o ultimă consecință a crizei regimului politic din România, ca preluđuul sfîrșitului nu numai al dictaturii antonesciene, dar al întregului regim politic burhez din sînul căruia apăruse și în numele salvărdării căruia vor acționa antonescienii pînă în momentul răsturnării lor de la putere. Căile și mijloacele prin care poporul român se va izbăvi de sub jugul fascist vor fi trasate încă în cursul anului 1941 de către P.C.R. Într-o serie de documente programatice din rîndul cărora iese în evidență platforma de luptă antifascistă, propusă la începutul lunii septembrie 1941 tuturor forțelor politice. În analiza diferitelor procese și fenomene istorice, în caracterizarea unor evenimente și aspecte particulare sau generale, evident lucrarea *Sub trei dictaturi* poate isca unele rezerve sau remarci critice, dar multe din acestea se datoresc faptului că autorul a fost, nu odată, în situația de a aprecia realități încă necristalizate definitiv, în curs de formare sau care nu răzbătuseră deja la suprafață. De altfel, multe din problemele ridicate în această carte formează încă un obiect de studiu, așteaptă rezolvări în urma unor dezbateri și confruntări științifice asupra cărora specialiștii rămîn să se pronunțe în viitor

Intrarea în circuitul cercetării științifice a principalelor fonduri documentare privind perioada analizată, ca și perspectiva celor peste 30 de ani care s-au scurs de la evenimente, permit, evident, astăzi, o apreciere mult mai aprofundată, complexă și nuanțată a diferitelor fenomene, tendințe și curente ce s-au confruntat. Unele aspecte particulare și mai ales cerința unei explicații politice cît mai clare și pe înțelesul unui public larg, a substratului social-politic care a facilitat ascensiunea facismului la putere și apoi menținerea lui după înăbușirea rebeliunii legionare, care s-au impus atunci pe primul plan al atenției autorului, nu mai joacă un rol tot atît de important astăzi. Faptul că autorul și a elaborat lucrarea în prima formă încă în toamna anului 1941 și că după aceea nu a mai revenit în mod temeinic asupra ei, că nu a completat analiza dictaturii militaro-fasciste și pentru anii 1942 – 1944, este de regretat cu atît mai mult cu cît nici un alt fruntaș sau publicist marcant al P.C.R. nu a realizat ulterior o astfel de lucrare. În aceste condiții, dezvoltarea critică și completarea analizei și interpretării acestei epoci revine în continuare ca o sarcină actuală istoricilor marxiști contemporani.

Pentru cititorii contemporani, lucrările lui L. Pătrășcanu reprezintă un model de îmbinare a cercetării științifice cu lupta politică, pusă în slujba progresului social și politic al țării și aceasta explică interesul cu care publicul larg a primit reeditarea principalelor lucrări ale lui Lucrețiu Pătrășcanu. Este un act de reconsiderare științifică și politică menit să așeze definitiv opera acestui remarcabil om politic și doctrinar la locul de cinste ce i se cuvine în istoria P.C.R. și în cultura românească.

Al. Porșeanu, Tr. Udrea

SESIUNE ŞTIINŢIFICĂ JUBILIARĂ

În zilele de 22, 23 și 24 aprilie 1971 a avut loc la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România sesiunea științifică jubiliară organizată cu prilejul semicentenarului Partidului Comunist Român de Academia de Științe Sociale și Politice, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de studii istorice și social-politice de lângă C.C. al P.C.R. și Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.C.R.

Au participat vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, academicienii, activiști de partid, cercetători în domeniul științelor sociale, cadre didactice, alți oameni de știință și cultură.

Au luat parte, de asemenea, ca invitați, reprezentanți ai unor partide comuniste și institute de cercetări științifice în domeniul mișcării muncitorești din Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Chile, Finlanda, Franța, R.D. Germană, R.F. a Germaniei, Japonia, India, Italia, Iugoslavia, Mongolia, Peru, Polonia, Spania, Ungaria, U.R.S.S., R.D. Vietnam.

Cuvîntul de deschidere a lucrărilor a fost rostit de prof. univ. Miron Constantin escu, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, care, după ce a salutat pe participanții la sesiune, a prezentat comunicarea : „Crearea Partidului Comunist Român, moment epocal în dezvoltarea mișcării muncitorești, în istoria poporului român”.

În continuare, au fost expuse comunicările „Partidului Comunist Român — forța de coeziune a unității societății socialiste” de prof. univ. dr. Petre Constantin, secretar al Comitetului municipal București al P.C.R. ; „Internaționalismul proletar în politica și activitatea semicentenară a P.C.R.” de Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., și „Experiența Partidului Comunist Român în domeniul împlinirii activității legale și ilegale în perioada 1924—1944” de acad. Petre Constantinescu-Iași și dr. Gh.I. Ioniță. Lucrările sesiunii au continuat pe cele trei secții de specialitate : Secția I, „Mișcarea muncitorească din România pînă la crearea Partidului Comunist Român”, Secția a II-a „Principiile marxist-leniniste ale strategiei și tacticii partidului comunist în lupta pentru cucerirea puterii” și Secția a III-a „Făurirea societății socialiste și rolul partidului revoluționar al clasei muncitoare”.

La Secția I au fost prezentate comunicările : „Mișcarea muncitorească și problemele fundamentale ale dezvoltării României moderne” de dr. Damian Hurezeanu — șef de sector la Institutul de studii istorice și social-politice ; „Locul și rolul comitetelor de agitație ale Partidului Social-Democrat din Ungaria, în Voivodina, pînă la primul război mondial” de Danilo Kecić, reprezentantul Institutului de istorie contemporană — Novi-Sad — R.S.F. Iugoslavia, „Mișcarea socialistă pe plan european și dezvoltarea mișcării revoluționare în România” de

dr. Nicolae Copoiu — secretar științific la Institutul de studii istorice și social-politice, „Unele probleme ale istoriei mișcării muncitorești din România la sfârșitul secolului al XIX-lea — Inceputul secolului al XX-lea” de dr. V.V. Vinogradov, cercetător principal la Institutul de slavistică și balcanism al Academiei de Științe a U.R.S.S. ; „Mișcările democratice și revoluționare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” de dr. Traian Lungu, Academia de Științe Sociale și Politice, „Tradițiile înaintate din gîndirea românească și însemnătatea lor pentru răspîndirea și dezvoltarea concepției marxist-leniniste despre lume și societate” de dr. Radu Pantazi ; la secția a II-a, „Partidul Comunist Român în avangarda marilor bătălii revoluționare ale clasei muncitoare, ale oamenilor muncii” de prof. univ. dr. N. Petreanu, prodecan, și C. Mocanu, șef de catedră la Academia de învățămînt social-politic, „Ștefan Gheorghiu”, „Strategia Partidului Muncitoresc Polonez în lupta pentru instaurarea puterii populare. Specific și legități” de dr. Jerzy Pawłowicz, șef de catedră la Școala superioară de partid din Polonia, „Sistemul de alianțe social-politice în concepția și activitatea practică a P.C.R.” de prof. univ. dr. Aurel Loghin de la Universitatea „Al.I. Cuza”-Iași ; „Partidul Comunist Român și mișcarea socialistă” de Ion Felea, publicist, și Florian Tănăsescu, cercetător științific la Institutul de studii istorice și social-politice ; la Secția a II-a, „Politica P.C.R. de industrializare — baza programului multilateral al societății noastre socialiste” de prof. univ. dr. Vasile Rausser, redactor șef al revistei „Probleme economice”, „Problema agrară în politica P.C.R. de formare a societății socialiste” de acad. Vasile Malinschi, membru al C.C. al P.C.R. ; „Rolul crescînd al științei în politica partidului comunist care conduce opera de construire a socialismului” de Halay Tibor — director adjunct al Institutului de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.S. Ungar, „Unitatea organică dintre socialism și democrație” de prof. univ. dr. Ion Ceterchi, membru supleant al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice ; „Sarcinile partidului revoluționar al clasei muncitoare în construcția socialistă” de Lubomir Bakés, de la Școala superioară politică din Praga ; „Rolul conducător al Partidului Comunist Bulgar în lupta pentru construirea socialismului” de Iordan Vasilev Zarev, candidat în științe istorice, Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C. Bulgar ; „Concepția P.C.R. cu privire la formarea și perfecționarea cadrelor” de Mircea Malița, membru supleant al C.C. al P.C.R., ministrul învățămîntului.

În ședința plenară din ziua de 23 aprilie au fost prezentate comunicările : „Politica P.C.R. de stimulare a creației tehnico-științifice și de integrare a rezultatelor ei în dezvoltarea României socialiste” de Gheorghe Cioară, membru al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului național pentru știință și tehnologie, „V.I. Lenin despre rolul conducător al partidului comunist în construirea socialismului” de A.D. Pedosev, prof. dr. doc. la Academia de științe sociale de pe lângă C.C. al P.C.U.S., „Aspect al strategiei și tacticii partidului în lupta pentru socialism în Spania” de Ernest Marti, redactor al revistei „Nuestra Bandera” — Spania, „Relațiile dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Cehoslovacia în perioada 1921—1928” de dr. Miroslav Techman, de la Institutul cehoslovaco-sovietic — Cehoslovacia, „Strategia și tactica partidului în revoluția socialistă proletară” de Gyoti Basu, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist (Marxist) din India, „Socialismul ca dictatură a proletariatului” de Stanislav Stoianovici, de la Institutul mișcării muncitorești internaționale — R.S.F. Iugoslavia, „Principiile marxist-leniniste ale strategiei și tacticii Partidului Comunist Italian în lupta pentru cucerirea puterii” de Filippo Frassati, de la Institutul Gramsci — Italia, „Afirmarea Partidului Comunist Român ca forță politică cea mai înaintată a societății în lupta împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității patriei” de Valter Roman, membru al C.C. al P.C.R., „Francezi și români. Cu privire la istoria unei frății” de Pierre Hentges, reprezentant al Partidului Comunist Francez, „Lupta Partidului Comunist Român și problema națională” de prof. univ. L. Bányai, vicepreședinte al Academiei de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România.

În ședințele pe secții au fost prezentate comunicările : La secția I, „Tradiții democratice în creația literar-artistică românească și rolul lor în asimilarea gîndirii marxist-leniniste” de

prof. univ. Al. Dima, directorul Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, „Unele probleme ale luptei ideologice din mișcarea socialistă din România în legătură cu crearea Partidului Comunist Român” de B.S. Popov, șeful catedrei mișcării comuniste și muncitorești internaționale de la Școala superioară de partid de pe lângă C.C. al P.C.U.S., „Dezvoltarea social-economică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” de prof. univ. Gh. Zane, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, și prof. univ. dr. Victor Axenciuc, de la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu”, „Procesul de maturizare ideologică în mișcarea socialistă pînă la crearea Partidului Comunist Român” de dr. A. Deac, director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. La Secția a II-a, „Despre programul de la Vukovar al Partidului Comunist din Iugoslavia” de dr. Slovolljub Cvetkovic, de la Institutul de istorie contemporană a R.S.F. Iugoslavia, „Baza marxist-leninistă a concepției strategice a luptei revoluționare a Partidului Comunist din Iugoslavia” de prof. Ljubisa Stankov-Zemba, director al Institutului pentru studii politice al R.S.F. Iugoslavia, „Partidul Comunist Român — forța conducătoare în pregătirea și desfășurarea insurecției armate din august 1944” de dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, „Cucerirea de către partid a rolului politic conducător — rod al istoriei și tradițiilor sale de luptă” de dr. Marin Nedelea, lector univ. la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu”. La secția a III-a, „Creșterea rolului partidului și științei conducerii vieții sociale” de Gheorghe Badrus, membru supleant al C.C. al P.C.R., „Creșterea rolului conducător al partidului comunist — legitate obiectivă a construcției socialismului și comunismului” de Nicolae Nicolaevici Ivanov, directorul Muzeului Marx-Engels din Moscova al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., „Umanism și echitate socială în politica Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste” de prof. univ. Călina Mare, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, „Rolul conducător al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar în construcția socialismului” de István Takacs, conferențiar la Școala superioară de partid a R.P. Ungare, „Din experiența Partidului Comunist Bulgar în creșterea rolului conducător al clasei muncitoare în construcția socialismului” de Gancio Todorov, conferențiar la Academia pentru pregătirea cadrelor de conducere socială a R.P. Bulgaria, „Apărarea patriei socialiste în concepția și activitatea Partidului Comunist Român” de col. Eugen Bantea, directorul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, și col. Traian Grozea, „Raportul dintre dezvoltarea modernă a economiei românești și colaborarea internațională în politica Partidului Comunist Român” de conf. univ. Radu Constantinescu, vicepreședinte al Comisiei guvernamentale de colaborare și cooperare economică și tehnică, și conf. univ. dr. Constantin Moisuc, de la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu”, și „Rezolvarea problemei naționale și întărirea frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare” de Eduard Eisenburger, președintele Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană.

În jurul comunicărilor prezentate au avut loc discuții.

În ziua de 24 aprilie au fost prezentate comunicările : „Socialismul și intelectualitatea” de Miron Nicolescu, membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei Republicii Socialiste România; „Rațiunile morale și politice ale rolului conducător al partidului comunist în țările socialiste” de prof. univ. Adam Lopatka, de la Academia Polonă de Științe; „Principiile marxist-leniniste ale politicii culturale a Partidului Comunist Român” de Zoe Dumitrescu Bușulenga, membru al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Academiei de științe sociale și politice; „Tradițiile luptei revoluționare germane și române” de prof. univ. dr. Heinrich Gemkow, director adjunct al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al Partidului Socialist Unit din Germania — R.D. Germană; „Relațiile internaționale ale Partidului Comunist Român și mișcarea comunistă mondială” de Ștefan Andrei, membru supleant al C.C. al P.C.R., și conf. univ. dr. Traian Caraciuc, de la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu”; „Problema agrară și alianța muncitorească-țărănească în politica Partidului Comunist Român” de Gh. Matel,

șef de sector la Institutul de studii istorice și social-politice ; „Crearea partidului unic al clasei muncitoare, un important deziderat al mișcării muncitorești din România” de conf. univ. dr. Niri Carol, de la Academia de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu” ; „Cu privire la unele probleme ale activității Partidului Comunist German” de Günther Jüdik, membru al Prezidiului Partidului Comunist German — R.F. a Germaniei ; „Experiența dobîndită de Partidul Comunist din Peru după instaurarea guvernului militar” de Alfredo Abarca, membru al Comisiei politice și al Secretariatului C.C. al Partidului Comunist Peruvian ; „Sarcinile guvernului de coaliție democratică și Frontul unit din Japonia” de Hidesato Numata, membru al C.C. al Partidului Comunist din Japonia și al Comisiei de revizie ; „Bazele teoretice ale strategiei și tacticii Partidului clasei muncitoare ungare în perioada 1944 — 1948” de Szabo Balint, candidat în științe, redactor responsabil al revistei „Analele Institutului de istorie a partidului” de pe lângă C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar ; „Rolul și acțiunea Partidului Comunist din Belgia” de Jacques Moins, membru al C.C. al Partidului Comunist din Belgia de la Fundația „J. Jacquemotte” Bruxelles ; „Cu privire la problema strategiei și tacticii Partidului Popular Revoluționar Mongol” de Sanjiin Damdinsurea, cercetător științific principal la Institutul de istorie a partidului de pe lângă Partidul Popular Revoluționar Mongol ; „Concepția Partidului Comunist Român asupra societății socialiste în lumina principalității marxist-leniniste” de dr. Ilie Rădulescu, membru al C.C. al P.C.R.

În timpul lucrărilor au rostit cuvinte de salut ; Carlos Jorquera Toledo, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist din Chile, Ivan Undjiev, profesor, șef de secție la Institutul de istorie al Academiei Bulgare de științe, Erkki Rantee, profesor de filozofie, director adjunct al Școlii de partid a Partidului Comunist din Finlanda.

Cuvîntul de închidere a lucrărilor a fost rostit de prof. univ. Miron Constantinescu, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Academiei de științe sociale și politice.

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ

În ziua de 14 aprilie 1971, Institutul de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei de științe sociale și politice și Facultatea de istorie a Universității din București au organizat o sesiune științifică comună dedicată aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. univ. dr. docent Dumitru Berciu, decanul Facultății de istorie, care a relevat că personalul științific al celor două instituții aduce omagiul său Partidului Comunist Român, care timp de 5 decenii a luptat pentru libertate socială și națională, pentru drepturi democratice în interesul poporului nostru. Arătînd că cercetătorii institutului și cadrele didactice ale facultății au adus o contribuție valoroasă la dezvoltarea istoriografiei marxiste pe linia îmbogățirii informației, dar și a interpretării, prin valorificarea celor mai înaintate tradiții de luptă comună a poporului român și a naționalităților conlocuitoare, la istoria de jertfe, dar și de realizări în decursul celor 50 de ani de existență prin elucidarea unor momente de seamă din istoria contemporană, domnia sa a subliniat aportul istoriografiei noi în explicarea acelor particularități ale națiunii noastre care dau pecetea trăsăturilor proprii ale dezvoltării istorice.

În comunicarea *Un drum glorios de luptă*, dr. Gh. I. Ioniță, lector univ., după ce a menționat condițiile economice și social-politice ale nașterii și dezvoltării proletariatului, a organizării sale politice proprii, a arătat că făurirea P.C.R. a ridicat pe o treaptă nouă organizarea

clasei muncitoare și influența sa. Partidul comunist avea organizații pe întreg teritoriul țării. El și-a afirmat punctul de vedere în toate problemele majore ale dezvoltării României; cu toată teroarea exercitată asupra sa, aceasta nu i-a înfrânt voința de luptă și jefită, maturizându-se politic și ideologic, învingînd greutățile și apărînd interesele clasei muncitoare, ale poporului. Linia tactică și strategia politică și-a determinat-o pornind de la realități, de la raporturile existente între clase și partide și, învingînd sectarismul, fracționismul, a inițiat noi mijloace și forme de acțiune pentru mobilizarea și coalizarea maselor populare în apărarea intereselor lor vitale.

Împletirea muncii legale cu cea ilegală în epoca de pînă la 1944, înfăptuirea alianței clasei muncitoare cu țărănimca, munca în rîndurile intelectualității, coalizarea forțelor de stînga, a unor personalități democratice, crearea F.U.M., în aprilie 1944, care a constituit coloana vertebrală a altor coaliții de forțe democratice, antifasciste, a B.N.D. în 1944, a F.N.D. în 1945, apoi a B.P.D. în 1946 ș.a., arată justetea tacticii P.C.R. în decursul anilor. P.C.R. a sprijinit lupta comunistilor și forțelor democratice din alte țări și a fost sprijinit de ele în activitatea sa revoluționară și democratică. Victoria insurecției din august 1944, care a deschis o nouă eră în istoria poporului nostru, a demonstrat că P.C.R. a avut un rol deosebit în viața politică a țării a fost și este vîstarul viguros al poporului român.

Relațiile Partidului Comunist Român cu celelalte partide politice în anii 1922—1928 a fost titlul comunicării ținută de Mihai Rusenescu, cercetător principal, și a constituit sinteza studiului publicat în nr. de față al revistei „Studii”.

Eufrosina Popescu, lector univ., a susținut comunicarea *Poziția Partidului Comunist Român față de problema constituțională în anii 1921—1923*, în care, după ce arată că dotarea țării cu o nouă lege fundamentală era cerută în mod obiectiv de ansamblul transformărilor economice sociale și politice intervenite în viața societății românești după primul război mondial, se oprește asupra condițiilor în care diversele forțe și partide politice și-au expus punctele de vedere asupra elaborării unei noi constituții. Expunînd poziția militanților partidului comunist — Lucrețiu Pătrășcanu, Al. Dobrogeanu-Gherea, P. Constantinescu-Iași, D. Fabian ș.a. — față de problema constituțională, autoarea a subliniat critica făcută de aceștia mai ales în presa socialistă și comunistă proiectului liberal și altor proiecte, evidențiind totodată unele principii înaintate din proiectul de constituție al Partidului Țărănesc. P.C.R. a demascat principiile ce urmau a fi înscrise în Constituție, principii prin care se urmărea consfințirea atotputerniciei claselor dominante.

Partidul Comunist Român și politica externă a României în anii 1935—1939 a fost titlul comunicării susținute de Ioan Chiper, cercetător principal, în care au fost definite liniile generale în domeniul politicii externe preconizate de P.C.R., care, pe baza unei profunde analize a realităților societății românești și a coordonatelor vieții internaționale, elaborase un program ce reflecta interesele naționale, imediate și de perspectivă, favorizînd o mai largă colaborare cu alte forțe politice democratice din țară. Înălăturînd o serie de aprecieri eronate din anii precedenți referitoare la sistemul de alianțe ale României și atrăgînd atenția asupra blocului fascist central european aflat sub hegemonia Germaniei naziste, care amenința independența și integritatea teritorială a țării noastre, P.C.R. a militat pentru apărarea intereselor naționale și a granițelor în caz de agresiune, pentru un sistem de securitate colectivă, aprofînd și sprijinind acțiunile diplomației românești promovate de Nicolae Titulescu menite să apere legea internațională.

Traian Udrea, cercetător principal, a expus comunicarea *Acțiuni ale Partidului Comunist Român pentru făurirea Frontului patriotic antifascist (1941—1944)*, ce constituie sinteza studiului apărut în numărul de față al revistei „Studii”.

Comunicarea *Caracteristici ale strategiei P.C.R. în primii ani de după eliberare (1944—1947)* prezentată de dr. Vasile Liveanu, șef de sector, este sinteza articolului publicat în numărul de față al revistei noastre.

Prof. univ. Gheorghe Mică a expus tema *Contribuții la explicarea genezei Frontului plugurilor*, cu un pronunțat caracter memorialistic, care în calitate de istoric, ca și de militant al acestei

organizații, ca fost secretar general al Frontului, citind din documente din arhiva personală, din cele două lucrări ale domniei sale, a adus lămuriri în elucidarea unor probleme privind rolul maselor populare, îndeosebi al țărănimii în făurirea propriei lor istorii, în problema rolului personalităților cu vederi înaintate. Evidențind aportul dr. Petru Groza la succesele înregistrate de organizație în încheierea unor acorduri de luptă comună cu alte organizații democratice și antifasciste, al altor membri marcanți ca Miron Belea, Romulus Zăroni ș.a., autorul comunicării a subliniat rolul Frontului plugarilor în viața politică a țării, dezvoltarea sa pe întreg teritoriul țării după 1944 și colaborarea cu P.C.R. în susținerea intereselor țărănimii muncitoare.

Ecoul întemeierii Partidului Comunist Român. Universitarii români și procesul din Dealul Spirii este titlul comunicării dr. Ioan Scurtu, asistent univ., în care, după evidențierea importanței istorice a creării P.C.R., arată ecoul acestui eveniment în rândurile clasei muncitoare, țărănimii și mai cu seamă asupra intelectualității. Împotriva procesului din Dealul Spirii, intentat de guvernul partidului de tip nou, s-au ridicat largi categorii și grupări politice între care universitari ca Nicolae Iorga, Virgil Madgearu, Traian Bratu, Paul Bujor, C.I. Parhon, C. Stere, care au protestat împotriva înscenării judiciare, a condițiilor în care erau deținuți comuniștii, militând pentru amnistie generală. Sub puternica presiune a apărării publice, inclusiv a unei părți a universitarilor, guvernul a fost nevoit să acorde amnistia în baza căreia majoritatea militanților comuniști au fost eliberați.

Ocupându-se de *Congresul Sindicatelor de la Cluj. Crearea sindicatelor unitare*, conf. univ. dr. Vasile Hurmuz relevă condițiile în care s-a ținut acest congres. În 1923 sindicatele — în rândurile cărora s-a produs o creștere vizibilă a spiritului revoluționar — numărau aproape 100 000 de membri. Pentru a salvarda unitatea sindicală, P.C.R. a propus să nu se discute la Cluj problema afilierei sindicatelor la nici una din cele două organizații sindicale mondiale — Federația Internațională a Sindicatelor cu sediul la Amsterdam și Sindicatele Roșii cu sediul la Moscova —, urmînd ca Congresul să se consacre problemelor profesionale vitale ale muncitorilor din România, dar care nu figurau pe ordinea de zi. În mod samavolnic comuniștii au fost invalidați, iar cei rămași, social-democrații de dreapta, au votat afilierea la Amsterdam, fapt vestejit de uniunile excluse și de alte sindicate ce nu admiteau asemenea practici. Ca urmare s-a creat în toamnă la București Consiliul Sindical Unitar care apăra interesele maselor muncitoare.

Comunicarea *Alegerea deputaților Blocului Muncitoresc-Țărănesc în Parlamentul din iunie 1931*, susținută de Venera Teodorescu, cercetător principal, a menționat că această acțiune a avut în vedere situația social-politică a țării, ansamblul raporturilor de clasă din societatea românească, precum și raportul de forțe între clasele dominante și forțele revoluționare. Prezentînd aspecte ale crizei economice prin care trecea România, atît din industrie, agricultură și alte sectoare ale economiei naționale, autoarea se oprește asupra tabloului vieții politice din timpul guvernării Iorga-Argetoianu, a cadrului general în care s-au desfășurat alegerile din vara anului 1931. Sînt înfățișate momente din desfășurarea campaniei electorale a partidului pentru reușita în alegeri a B.M.Ț., condițiile grele în care activa această organizație, unele confuzii manifestate în sinul P.C.R., în legătură cu conținutul etapei revoluționare în care se afla țara, alegerea lui L. Pătrășcanu, Imre Aladar și Ștefan Dan și a altor doi deputați din partea Blocului și invalidarea deputaților B.M.Ț. din Parlamentul burghez din 1931.

Unele aspecte ale luptei antifasciste a muncitorilor metalurgiști din România în anul 1935 a fost titlul comunicării ținută de dr. Ecaterina Cimponeriu, cercetător științific principal. După ce prezintă producția industrială a fabricilor și atelierelor metalurgice și ale C.F.R.-ului din țară în 1935, greutățile cu caracter economic, politic și social pe care le întâmpinau în lupta lor detașamentele acestei categorii de muncitori, autoarea se oprește asupra acțiunilor de clasă desfășurate de aceștia în perioada marelui avînt al acestui sector cheie din economia națională. Sînt înfățișate manifestațiile, acțiunile protestatare și grevele din acest sector în marile centre din țară, ca de exemplu : București, Reșița, Brașov, Sibiu, Galați ș.a., încercarea de creare a Frontului Unic Muncitoresc și Frontului Popular Antifascist, încheierea în decembrie 1935 a F.P.A. între

Blocul democratic, Partidul Socialist (Popovici), Frontul plugarilor și Madosz, care a avut ecou și în rindurile muncitorilor din metalurgie, siderurgie și industria de armament.

Asistent univ. Vasile Budrigă s-a ocupat de *Democratizarea aparatului de stat (primării, prefecturi) în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945*, în care, după ce relevă activitatea P.C.R. și a altor organizații politice și de masă pentru înlăturarea elementelor fasciste, reacționare, din fruntea organelor administrative, redă citeva momente din lupta desfășurată între forțele democratice și cele retrograde în cadrul guvernului privind aprobarea voinței maselor populare. Reprezentanții P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), ai P.S.D. (Lotar Rădăceanu), ai Frontului plugarilor (dr. Petru Groza) au luat o poziție fermă în guvernele cu preponderență burgheză în favoarea luptei maselor populare, demonstrând că acest proces de înlocuire a primarilor și prefectilor este opera populației locale cu un pronunțat caracter revoluționar democratic. Autorul redă apoi citeva episoade din luptele pentru înlăturarea prefectilor și primarilor reacționari și instalarea celor democrați în fostele județe Dorohoi, Galați, Constanța, Craiova, Brașov ș.a. conchizând că înlocuirea pe cale revoluționară a elementelor reacționare cu elemente democratice a contribuit la schimbarea raportului de forțe din România în favoarea democrației, creșterea condițiilor favorabile pentru instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului dr. Petru Groza, îmbogățind în felul acesta experiența luptei revoluționare a clasei muncitoare pentru lichidarea vechiului aparat de stat exploatare și crearea altuia nou pus în slujba celor ce muncesc.

În cuvîntul de închidere prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, președintele Secției de istorie și arheologie a Academiei de științe sociale și politice, a arătat că în comunicările ținute au fost marcate momentele deosebite ale creării P.C.R., ale strategiei și tacticii partidului în decursul celor cinci decenii, ale relațiilor cu celelalte partide politice, ale legăturii cu masele și apărarea intereselor acestora, în procesul revoluționar de transformare a societății. Toate comunicările au reflectat eforturile de a depăși schemele și teama de glîndire proprie, creatoare, sesiunea comună deschizînd speranțele de colaborare a frontului istoric în lămurirea cît mai deplină a marilor probleme de istorie națională și de istorie a mișcării muncitorești revoluționare. Între cercetare și Universitate să se creeze o mai mare sudură, în dublu sens, cercetătorii să pună la dispoziția promovării învățămîntului cele mai noi metode de investigație științifică, iar cadrele didactice să contribuie la dezvoltarea științei, alături de preocuparea lor statornică de pregătire a unor noi cadre.

Sărbătorirea semicentenarului P.C.R. constituie un fericit prilej de a trece în revistă realizările istoriografiei marxiste, de afirmare și punere în valoare a capacității de creație, a potențialului nostru științific, concomitent cu obligația de a face mai mult pentru îndeplinirea sarcinilor Congresului al X-lea în domeniul istoriei ceea ce reclamă un înalt simț de răspundere în creșterea activității de organizare a cercetării la nivelul actual al dezvoltării multilaterale a României socialiste.

I. A.

GH. I. IONIȚĂ, GH. ȚUȚUI, *Frontul plugarilor*, „Mica bibliotecă de istorie“, București, 1970, 300 p.

Apariția în „Mica bibliotecă de istorie” a acestui volum dedicat organizației democratice a Frontului plugarilor reprezintă, în preajma aniversării a 50 de ani de existență istorică a P. C. R. în viața poporului român, un eveniment editorial de interes și, fără îndoială, binevenit. Scopul pe care autorii lucrării și-l propun, anume de a face cunoscută maselor largi de cititori ai istoriei activitatea de două decenii a Frontului plugarilor, poate, într-adevăr, constitui în egală măsură o introspecție în istoria partidului comunist însuși.

Reconstituind și apreciind rolul istoric jucat de Frontul plugarilor în cele mai importante momente ale unei întinse perioade din istoria contemporană a României, se înlesnește cititorului formarea unei imagini utile, exemplificând una dintre modalitățile în care P.C.R. a reușit să aplice în practică principiul esențial al alianței muncitorești-tărănești în revoluție.

În atenția autorilor se află, evident, grija de a reînvia, în lumina evocatoare și obiectivă a documentelor, cursul evoluției politice a Frontului plugarilor în diferite etape ale existenței sale. Descoperim în acest efort rodul numeroaselor preocupări anterioare a celor doi autori, cunoscute deja dintr-o întreagă serie de studii pe această temă.

Firul continuu al problemei este repartizat în șapte mari capitole. Ele corespund unor etape care se reliefează pornind de la particularitățile existente în activitatea acestei organizații. Astfel, avînd ca punct de plecare cadrul istoric general, se vor distinge perioada anilor 1933—1938, a anilor dictaturii regale, apoi a dictaturii militare-fasciste.

Anii de mare prefacere urmînd insurecției antifasciste din august 1944 și pînă în decembrie 1947 vor fi acoperiți de capitolele care tratează participarea Frontului plugarilor la lupta pentru instaurarea regimului democratic și înfăptuirea reformei agrare, angajarea sa în opera de consolidare a regimului democratic și contribuția Frontului plugarilor la reușita măsurilor, pregătind trecerea la revoluția socialistă. Volumul se încheie cu un capitol care analizează încadrarea Frontului plugarilor în efortul general de construire a socialismului în primii ani, pînă la autodizolvarea acestei organizații în 1953.

Abordînd problema creării în februarie 1933 a Frontului plugarilor, autorii au în centrul atenției analiza cauzelor care, în timpul crizei prin care a trecut România între 1929 și 1933, au determinat apariția în rîndurile țărânimii a unei noi convingeri privind aliații și scopurile sale ca forță politică. Creată sub semnul dorinței de acțiune politică inde-

pendentă de partidele burgheze, această organizație reprezenta interesele maselor de țărani în lupta pentru reforme democratice și va evolua spre o continuă apropiere de proletariat, aliatul său firesc. Autorii vor stabili de altfel existența, încă de la primii pași ai noii organizații, a influenței ideilor și a sfaturilor P.C.R. Această influență, remarcată în repetate rânduri în lucrare, va deveni cu timpul o constantă care explică consecvența democratică, revoluționară, de care va da dovadă în activitatea sa Frontul plugarilor. După o perioadă consacrată organizării, asigurării forței și prestigiului necesar în rândul maselor țărănești, impunându-se ca organizație a țărănimii care acționează aproape întreaga suprafață a țării, Frontul plugarilor va cunoaște din 1935 ani de viguroasă afirmare politică. Stăruind asupra principalelor rezultate obținute de această organizație în evoluția sa pe linia sprijinirii ideilor de front popular, autorii vor scoate în relief semnificația deosebită a acordului de la Băcia cu Madosz-ul (septembrie 1935), ca și al legământului antifascist de la Tebea din 6 decembrie 1935. Participând, alături de Blocul democratic și de Partidul Socialist (Popovici) la această din urmă concentrare politică de forțe democratice, Frontul plugarilor, vor remarca autorii, contribuia substanțial la finalizarea neobositei munci duse de P.C.R. pentru ralierea pe o platformă comună a organizațiilor democratice și antifasciste. Evocând atmosfera de însuflețire în care semnatarii acordului de la Tebea au obținut victoria în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți în februarie 1936, paginile consacrate acestui moment aduc mărturie elocventă despre rolul major jucat de Frontul plugarilor în atragerea țărănimii. Politica de neconlucrare cu forțele democratice, adoptată de conducerile P.N.Ț. și P.S.D., au împiedicat însă lărgirea frontului popular la importanta confruntare electorală din decembrie 1937. Cu ocazia analizei făcute de autori acestor evenimente, aflăm interesante dovezi despre repetatele eforturi făcute de conducerea Frontului plugarilor pentru constituirea frontului popular antifascist.

Cu instaurarea dictaturii regale, condițiile politice modificându-se activitatea Frontului plugarilor va intra într-o nouă etapă. Prin mijloacele luptei ilegale, Frontul plugarilor va continua să acționeze, cu un caracter mai limitat în acțiunile sale, avînd drept scop menținerea pozițiilor de influență deja cîștigate în lumea satului. Îl vom afla prezent, de asemenea, alături de cele mai active forțe naționale în momentul exploziei de mînie și de protest produse de semnarea în august 1940 a dictatului de la Viena. Începînd de la 6 septembrie 1940 pînă în ziua insurecției naționale din august 1944, în anii dictaturii militare-fasciste, Frontul plugarilor va cunoaște, ca și celelalte organizații democratice, cea mai grea dintre perioadele existenței sale. Remarcînd noutatea sarcinilor care reveneau Frontului plugarilor în aceste condiții, autorii vor observa apropierea crescîndă de P.C.R. și sprijinirea tot mai frecventă a acțiunilor sale pe colaborarea cu proletariatul.

În paginile acestui capitol se află numeroase exemple ale unor inițiative îndrăznețe ale Frontului plugarilor din lupta sa pentru demascarea politicii demagogice a legionarilor, pentru mobilizarea țărănilor la acțiuni de împotrivire la politica de rechiziții pentru războiul antisovietic și pentru sprijinirea materială a mișcării de partizani.

Sînt înregistrate de asemenea noi apeluri ale conducerii Frontului plugarilor adresate conducerilor P.N.Ț. și P.N.L. În acești ani în scopul unor acțiuni comune, apeluri la fel de infructuoase însă ca și cele din anii 1936—1937. Contribuția cea mai de seamă a Frontului plugarilor pe tărîm politic în acești ani rămîne, firește, participarea sa la Frontul patriotic antihitlerist, încheiat sub conducerea P.C.R. în iunie 1943. Nu sînt însă mai puțin interesante contribuțiile Frontului plugarilor la pregătirea politică și materială a insurecției armate, organizată de P.C.R. În momentele memorabile ale acestui act vom afla Frontul plugarilor ca un participant activ la acțiuni comune sau prin inițiative proprii, aducîndu-și contribuția la curățirea teritoriului României de trupele hitleriste. O dată cu acest eveniment crucial, remarcă autorii, „membrii Frontului plugarilor vedeau deschise pers-

pectivele realizării năzuințelor pentru care, cu 11 ani în urmă, se înfrățiseră în luptă în cadrul acestei organizații”. P.C.R. va vedea, de asemenea, în această grupare politică forța „menită — se apreciază de către autori — a îndeplini rolul istoric de atragere a populației rurale alături de forțele democratice” în luptele care se anunțau.

Reorganizat ca grupare politică pe plan național la sfârșitul anului 1944 și aderând la 29 septembrie 1944 la platforma F.N.D., Frontul plugarilor va fi prezent în toate marile momente ale primei etape a revoluției populare în țara noastră. Evidențierea acestei prezențe va fixa aportul acestei organizații la lupta pentru cucerirea organelor puterii locale și la înfăptuirea reformei agrare pe cale revoluționară. Colaborarea Frontului plugarilor la lupta pentru putere condusă de P.C.R., începând cu primele luni ale anului 1945, este ilustrată prin interesante amănunte privind sprijinirea de către dr. Petru Groza, vicepreședinte în guvernul generalului Rădescu a poziției hotărâte a P.C.R. contra reacțiunii.

Victoria repurtată la 6 martie 1945 consacra recunoașterea contribuției Frontului plugarilor prin prezența în guvernul democratic a patru reprezentanți ai acestei organizații. Va fi un prilej nimerit pentru autori de a stăruia asupra personalității proeminente în istoria Frontului plugarilor și în istoria contemporană a României a dr. Petru Groza.

În noua situație creată prin legiferarea reformei agrare și prin efectele sociale ale acestei reforme, situație analizată atent în lucrare, autorii vor reține ca foarte importante în viața organizației Frontului plugarilor două evenimente cu consecințe deosebite: primul Congres general (24—27 iunie 1945) și plenary C.C. a Frontului plugarilor (noiembrie același an). Înnoirile aduse cu aceste ocazii în programul organizației și în metodele de acțiune oglindesc noua realitate socială existentă, o nouă etapă în alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, ca și sarcinile privind reconstrucția satului, desprinse din programul trasat de Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945. Se va sublinia rolul util al clarificărilor ce se făcuseră resimțite în rândul membrilor organizației pri-

vind obiectivele sale, politica sa de alianțe și caracterul participării în guvern a Frontului plugarilor. Cu prilejul alegerilor din noiembrie 1946, Frontul plugarilor își va dovedi în cadrul B.P.D. popularitatea de care se bucura la sate. În paginile care relatează atmosfera acestei hotărâtoare bătălii electorale și care prezintă varietatea mijloacelor prin care Frontul plugarilor a contrabalansat la sate influența în speciala forțelor P.N.Ț., autorii vor reliefa clar contribuția acestei organizații la victoria obținută. Se va aprecia în final că „Frontul plugarilor a reușit, sprijinit puternic și multilateral de P.C.R., să-și aducă o contribuție de mare preț la realizarea acestui obiectiv”. Capitolul al șaselea tratează problema contribuției Frontului plugarilor la acțiunea de trecere la revoluția socialistă, gama de măsuri politice și organizatorice aplicate de conducerea Frontului plugarilor, cu sprijinul P.C.R., în scopul lărgirii influenței sale în rîndul țărănimii. Cel din urmă capitol al lucrării tratează activitatea Frontului plugarilor după 1948, în primii ani ai construcției socialismului. Pentru a răspunde sarcinii unității politice și organizatorice a proletariatului, de a cărei realizare se preocupa P.C.R. la începutul anului 1948, Frontul plugarilor se va uni în ianuarie 1948 cu organizația Partidului Țărănesc (Anton Alexandrescu). Va fi apoi prezentată de autori contribuția activă a Frontului plugarilor la victoria F.D.P. în alegerile pentru Marea Adunare Națională din primăvara anului 1948 și sprijinirea efectivă de către această organizație a înfăptuirii actului revoluționar al naționalizării din iunie 1948. După acest an, prezentarea activității sale surprinde participarea la începuturile procesului de transformare socialistă a agriculturii, la procesul de ridicare a nivelului cultural al satelor și la lupta pentru pace. Analizându-se consistența tuturor acestor activități și exemplificându-le, autorii remarcă în același timp un complet de cauze care vor duce la autodizolvarea sa în februarie 1953. Îndeplinindu-și misiunea istorică pentru care fusese creat în 1933, Frontul plugarilor va trebui să lase locul unor forme mai noi, mai tinere și mai potrivite de organizare a energiei populare, forme care

apăruseră deja în acești primi ani ai construcției socialismului.

Lucrarea are, credem nimerit să precizăm, un bogat și interesant suport documentar, gândindu-ne în special la materialul de arhivă valorificat.

La calitățile pe care am încercat să le subliniem se mai pot adăuga deosebita claritate a prezentării, reușita unei evocări vii,

sprrijinită de numeroase aprecieri. Fără a mai fi o anticipare, putem afirma cu siguranță că lucrarea va trezi tot interesul meritat, corespunzător contribuției sale utile la cunoașterea unui aspect important al istoriei contemporane a României.

Ion Stanciu

**OLIMPIU MATICHESCU, ELENA GEORGESCU, *1 Mai în România*,
Edit. politică, București, 1970, 366 p.**

Istoria luptelor și izbânzilor muncitorimii din țara noastră are multe pagini demne de admirat. Una din aceste pagini se referă și la ziua de 1 Mai, sărbătoare a tuturor oamenilor muncii din întreaga lume. Acum 81 de ani, 5 000 de muncitori în straie de sărbătoare, cu cocarde roșii în piept, s-au adunat în fața Clubului muncitorilor din strada Academiei și au pornit, cîntînd *Internaționala*, și *Deșteaptă-te române*, spre grădina din dealul Filaretului, unde socialiștii le-au vorbit despre însemnătatea sărbătoririi zilei de 1 Mai. Muncitorimea din România a sărbătorit astfel 1 Mai din primul an al intrării acestei zile în istoria mișcării muncitorești internaționale, fiind astfel laolaltă și la unison cu muncitorii înaintași din multe țări ale lumii, care hotărâseră să marcheze, an de an, în ziua de mai ca zi a solidarității internaționale în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru eliberare socială și națională, pentru socialism.

Într-o serie de articole sau de lucrări se descria sau se amintea despre felul cum s-a sărbătorit ziua de 1 Mai în România într-un an sau altul. Olimpiu Matichescu și Elena Georgescu au avut ideea fericită de a închina acestei mărețe sărbători o lucrare, care este, după propria lor mărturisire, o adevărată istorie a mișcării muncitorești surprinsă în manifestările de 1 Mai.

Scrisă pe baza unui bogat material documentar edit și inedit, lucrarea cuprinde un cuvînt înainte, cîteva pagini asupra genezei sărbătoririi zilei de 1 Mai la diverse popoare și 10 capitole privind 1 Mai în România. De menționat de la bun început este faptul că autorii cuprind toate manifestațiile de pe întreg cuprinsul țării cunoscute din materialul informativ pe care l-au avut la dispoziție. În descrierea modului cum a fost sărbătorită ziua de 1 Mai, autorii au mers pe etapele principale de dezvoltare a mișcării muncitorești din țara noastră. Astfel, ei se opresc mai întâi asupra anilor 1890—1899 subliniind că crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în 1893 a constituit un reviriment pentru cadrul de organizare și desfășurare a întrunirilor și manifestărilor muncitorești de 1 Mai.

Mișcarea muncitorească, deși lovită și slăbită prin dezorganizarea vremelnică a P.S.D.M.R. în 1899, a continuat să ființeze. 1 Mai avea să fie sărbătorit an de an cu aceeași însuflețire. Se remarcă — după cum relevă autorii în ansamblul manifestărilor de 1 Mai pînă în 1910 — o tratare mai profundă a unor probleme ale revoluției, ale exploatării, formularea de revendicări economice și politice concrete.

În 1910, clasa muncitoare avea să sărbătorească 1 Mai în condițiile în care Partidul Socialist fusese refăcut. Imediat după congresul de refacere, Partidul Socialist a înscris între preocupările sale organizarea acțiunilor muncitorești de 1 Mai. Urmărind an de an toate manifestațiile și întrunirile de 1 Mai până în 1919, autorii constată o radicalizare continuă a mișcării socialiste din țara noastră, care s-a ridicat și a susținut hotărârile elaborate de congresele socialiste internaționale, aducând, în același timp, propria contribuție la dezvoltarea mișcării muncitorești. Sărbătorirea lui 1 Mai a arătat clasei muncitoare direcția de luptă spre care trebuia să pornească, forțele împotriva cărora să-și îndrepte ofensiva, modalitățile desfășurării luptei sale. În cadrul manifestărilor de 1 Mai s-au evidențiat revoluționari de seamă, care au adus o contribuție efectivă la procesul de creștere a mișcării muncitorești, la cristalizarea ideologică, factori importanți ce au dus la făurirea P.C.R.

Descriind manifestările de 1 Mai între anii 1919—1921, autorii relevă că acestea au o caracteristică aparte, deosebită de anii precedenți. Campaniile de pregătire și desfășurare a zilei de 1 Mai pot fi considerate puncte care permit urmărirea și aprecierea principalelor caracteristici ale avântului revoluționar muncitoresc și anume: situația economică și socială a maselor muncitoare, raporturile de clasă, obiectivele de luptă, gradul de organizare și de delimitare ideologică, în sfârșit, întreg ansamblul de fenomene sociale care aveau să ducă în mai 1921 la crearea P.C.R.

Manifestările muncitorești prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai în anii 1919—1921 au constituit o viguroasă afirmare a proletariatului român în viața politică a țării, în lupta pentru drepturi economice și libertăți democratice, pentru solidaritatea cu mișcarea muncitorească internațională. 1 Mai 1921 s-a desfășurat sub semnul pregătirii nemijlocite a congresului Partidului Socialist, congres care, peste câteva zile, avea să consemneze crearea P.C.R.

Autorii se opresc mai insistent asupra perioadei anilor 1922—1933 subliniind rolul

P.C.R. care chema pe muncitori să se unească într-un singur front, astfel încât 1 Mai să însemne unitatea de luptă înjghebată, exprimarea unei singure voințe muncitorești. Scos în afara legilor, în 1924, P.C.R. a continuat să mobilizeze masele muncitoare de la orașe și sate împotriva ofensivei burgheziei. Campania de 1 Mai a fost folosită de comuniști pentru realizarea frontului unic muncitoresc. Manifestațiile de 1 Mai din această perioadă mai ales în anii 1929—1933 se caracterizează printr-o mai mare combativitate, printr-un mai ascuțit spirit revoluționar, printr-un grad sporit de împotrivire față de regimul de exploatare impus de clasele dominante. Deși partidul și-a îndreptat atenția spre centrele mari muncitorești punând accent deosebit pe detașamentele de bază ale clasei muncitoare, ceferiștii, petroliștii, minerii, 1 Mai a unit sub năzuințe comune muncitorii din toate ramurile, țărani, funcționari și alte categorii sociale.

Întrunirile și demonstrațiile de 1 Mai în anii 1934—1937 s-au desfășurat sub semnul unității de acțiune a clasei muncitoare și a Frontului popular antifascist. Mase de zeci de mii de oameni ai muncii, comuniști, social-democrați sau fără de partid și-au unit glasul cu prilejul zilei de 1 Mai în apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva primejdiei fascismului și a hitlerismului, pentru apărarea independenței și suveranității țării noastre. Pretutindeni, rezultanta principală — după cum relevă autorii — care se desprinde din analiza întrunirilor muncitorești ocazionate de acest eveniment o constituie ideea Frontului unic muncitoresc și în directă legătură cu acest obiectiv, necesitatea solidarității internaționale împotriva pericolului fascist. Ca și în anii precedenți, P.C.R. a editat numeroase broșuri, manifeste și, în presă, articole cu caracter antifascist.

În pofida măsurilor represive excepționale luate de autorități împotriva mișcării muncitorești, P.C.R. a reușit să organizeze și să conducă în diferite orașe din țară, puternice manifestații de stradă ale oamenilor muncii în dreptate împotriva regimului de dictatură regală, a fascismului și a războiului dezlănțuit de hitleriști.

Analizând modul cum s-a sărbătorit 1 Mai în anii 1941—1944 autorii arată, pe bună dreptate, că, acesta s-a desfășurat sub o cruntă teroare dezlănțuită de regimul generalului I. Antonescu împotriva mișcării muncitorești. A fost introdusă pedeapsa cu moartea împotriva oricărei manifestări sau acțiuni politice cu caracter antifascist și antirăzboinic, țara a fost împlinzită cu închisori și lagăre de concentrare, o mare parte din cadrele partidului comunist au fost închise. A fost decretată interzicerea în întreaga țară a oricărei acțiuni muncitorești cu ocazia zilei de 1 Mai. În asemenea condiții, P.C.R. a desfășurat, în cadrul campaniei de 1 Mai, o muncă propagandistică de la om la om, a editat manifeste, fluturași, care erau difuzate în păturile largi ale poporului. O altă formă de sărbătorire a acestui eveniment au fost excursiile organizate în afară de orașe, unde li se vorbea muncitorilor despre politică antinațională și antipopulară a dictaturii antonesciene. În unele localități, muncitorii n-au vrut să intre la lucru în ziua de 1 Mai.

În lucrare i se acordă importanța cuvenită sărbătoririi zilei de 1 Mai în 1944 — preludiul insurecției antifasciste. Autorii descriu pe larg activitatea desfășurată de comuniști, care puneau un mare accent pe laturile organizatorică și propagandistică în rândul maselor pentru încadrarea lor în Frontul patriotic antihitlerist, pentru realizarea

Frontului unic muncitoresc. Realizarea unității de luptă a clasei muncitoare s-a concretizat în cadrul campaniei de 1 Mai prin crearea F.U.M. la începutul lunii aprilie 1944. F.U.M. a editat, cu ocazia zilei de 1 Mai, cunoscutul său manifest adresat poporului în care se cerea să se treacă imediat la răsturnarea guvernului Antonescu, la încheierea păcii, la formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antifasciste, izgonirea armatelor germane, sprijinirea forțelor aliate pentru zdrobirea definitivă a hitlerismului.

Autorii conchid că activitatea desfășurată de P.C.R. în cadrul campaniei politice de 1 Mai constituie o contribuție însemnată la lupta pentru înfăptuirea insurecției armate din august 1944.

În ultimul capitol, autorii se referă la sărbătorirea zilei de 1 Mai după anul 1945.

Desigur, loc în lucrare pentru înmulțirea datelor informative ar mai fi, dar nu aceasta este important. Important este faptul că autorii reușesc să creeze cititorului o imagine justă asupra felului cum clasa muncitoare din țara noastră și-a manifestat, în ciuda tuturor vicisitudinilor, cu prilejul zilei de 1 Mai hotărârea ei neclintită de a lupta împotriva exploatării și asupririi și pentru apărarea independenței naționale, pentru progres social.

M. Rusnescu

„ANALE DE ISTORIE“, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R., an. XVI, 1970, nr. 1—6, Edit. Știința, București, 1184 p.

Începînd cu nr. 4/1970, „Anale de istorie” publică o rubrică intitulată „În împlinirea aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român”, în care apar materiale privind aspecte inedite ale activității P.C.R. sau sinteze referitoare la perioade elucidate din punctul de vedere al cercetării istorice, care oferă noi posibilități de interpretare sau unghiuri ce lărgesc orizontul istoriografiei marxiste românești, de un real folos în alcătuirea istoriei P.C.R. și a mișcării revoluționare din România.

Dacă în nr. 4 apare *Hotărîrea cu privire la aniversarea semicentenarului Partidului Comunist Român*, în nr. 5 găsim o suită de studii care oferă cititorului o privire de ansamblu asupra tradițiilor mișcării democratice și revoluționare, a rădăcinilor sociale și naționale ale noului partid care se va crea în mai 1921. Într-un efort de concizie făcut la actualul nivel al cercetării științifice pe baza ultimelor investigații ale istoriografiei noastre, Titu Georgescu, în studiul *De la revoluționarii democrați la întiiul partid politic al clasei muncitoare — P.S.D.M.R.*, punctează principalele etape ale cerințelor și revendicărilor economice, politice și sociale pe care partea înaintată a clasei muncitoare le-a adoptat de la democrații revoluționari din 1848, acordîndu-le noi valențe conform etapei istorice în care

se aflau și ridicînd pe noi trepte lupta maselor populare din vechea Romînie. Sub titluri ca : „O clasă nouă în arena istoriei țării”, „Muncitorii și socialiștii”, „Primul partid politic al clasei muncitoare din România”, autorul tratează probleme majore ale originii țărănești a noii clase sociale, începuturile ei de organizare, acțiunea grevistă, unirea mișcării muncitorești cu socialismul științific, organele sale de presă, congresele P.S.D.M.R. și activitatea internațională a mișcării noastre muncitorești. Sînt relevate locul ocupat de noua clasă a producătorilor industriali în viața politică a țării, poziția ei în principalele domenii ale vieții interne și internaționale, aspecte văzute prin prisma însușirii aspirațiilor democratice de către clasa muncitoare a programului și revendicărilor din 1848 pînă în 1893, cînd, pe o nouă treaptă a dezvoltării sociale, începe un nou proces de clarificare politică în snul mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră.

Sînt tratate în continuare situația economică, socială și politică în articolul *Mișcarea muncitorească din România în cele două decenii premergătoare creării partidului comunist*, semnat de Mihail Cruceanu și Elena Ciobanu, subliniindu-se prin titluri distincte capitole din istoria mișcării muncitorești. „La începutul veacului al XX-lea” se intitulează

o primă secvență, unde se relevă dezvoltarea industriei, situația agriculturii și a rămășițelor feudale, continuarea mișcării prin cercurile și organul de presă „România muncitoare”, poziția mișcării socialiste de la noi pe plan european. În partea „Sub semnul marilor răscoale”, autorii se opresc asupra amplitudinii și influenței marii răscoale țărănești din 1907 asupra situației țării, a partidelor politice etc. Două capitole, „Vlăstar al rădăcinii socialiste” și „Internaționalismul mișcării socialiste”, se ocupă de : organizarea mișcării socialiste, crearea Uniunii Socialiste și a P.S.D.R. În 1910, problema raportului dintre partid și sindicate, activitatea internaționalistă a mișcării muncitorești de la noi pentru realizarea unor noi proiecte și programe. Despre influența Marelui Octombrie și participarea românilor pe fronturile războiului civil din Rusia sovietică, despre existența unui valnt revoluționar nemaiîntlnit, despre crearea statului unitar român și marile acțiuni greve din anii 1918—1920 se vorbește în ultimele două secvențe ale articolului.

Cauzele adânci ale bătăliilor de clasă din 1918, 1919 și 1920, care au constituit o culme a mișcării greve din țara noastră, sînt analizate de Constantin Mănescu și N.G. Munteanu în articolul *Greva generală din 1920 — moment însemnat în dezvoltarea mișcării noastre muncitorești*. Mergînd pe filonul celor mai înaintate tradiții ale pașoptiștilor, preluate de socialiști și ridicate pe noi trepte de comuniști, studiul relevă momentele mai semnificative care au dus la pregătirea și desfășurarea grevei din octombrie 1920.

În cadrul aceleiași rubrici din nr. 6, găsăm, de asemenea materiale interesante privind numeroase acțiuni ale activității Partidului Comunist Român în diferite perioade istorice. Astfel în „Consultații în ajutorul celor ce studiază istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România” se face o amplă trecere în revistă a începuturilor mișcării muncitorești, a procesului evolutiv de creștere și de maturizare a clasei muncitoare pînă la crearea partidului comunist, urmată de o bibliografie selectivă pentru cursanți și una suplimentară pentru propagandiști, material util învățămîntului ideologic.

Oprindu-se asupra unui episod memorabil din lupta eroică pe care P.C.R. a desfășurat-o de-a lungul celor 50 de ani de existență, Z. Sălăjan, în evocarea *Doftana — bastion al luptei revoluționare duse de militanții comuniști și antifasciști în anii ilegalității*, face un istoric al eforturilor depuse de cei întemnițați împotriva presiunilor și terorii, pentru respectarea regimului politic, pentru menținerea legăturilor între cei închiși ca și a acestora cu cei din afară, de la care primeau sprijin moral și material. Este evocat cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la prăbușirea Doftanei ajutorul acordat de partid, de forțele democratice și progresiste, de personalitățile culturale și științifice, de presă și de diferite organisme din țară și din străinătate (U.R.S.S., Franța, Anglia, S.U.A., Germania, Cehoslovacia etc.), ajutor care s-a manifestat prin proteste, scrisori și numeroase alte forme și mijloace. Conferința din februarie 1938, ținută la Doftana, a avut un mare rol în creșterea vigilenței, întărirea spiritului ofensiv al militanților revoluționari și în călirea politică a cadrelor.

Un capitol important în activitatea partidului comunist a fost solidaritatea sa cu lupta altor popoare pentru eliberare socială și națională. Constantin Botoran și Aurel Harșa, în articolul *Partidul Comunist Român în fruntea acțiunilor de solidaritate ale mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta de eliberare națională în perioada interbelică*, după un scurt istoric al solidarității mișcării muncitorești cu acțiunile clasei muncitoare internaționale și cu lupta de eliberare a popoarelor coloniale pînă în 1921, stăruie asupra mișcării de simpatie manifestate prin întruniri și demonstrații, campanii de presă, ajutoare în medicamente și bani de către forțele democratice din țara noastră cu lupta popoarelor coloniale între cele două războaie mondiale. Un capitol aparte este dedicat solidarității cu poporul chinez, cu lupta lui revoluționară începută în 1927, prin campanii de presă împotriva imperialismului japonez care în 1931 cotochisea Manciuria. Acțiuni de adeziune au fost și cu lupta popoarelor din Indocina, din India și din Coreea. Mișcarea

muncitorească din țara noastră s-a solidarizat cu lupta de eliberare desfășurată în Egipt între 1919 și 1923, a fost alături de poporul marocan, pentru mișcările din Bolivia, Paraguay și Chile din America Latină. Autorii se opresc asupra ajutorării morale și materiale a Etiopiei de forțele progresiste de la noi care erau împotriva agresiunii Italiei fasciste, trimițând voluntari, ajutoare și sprijin pe plan extern la Liga Națiunilor.

Referindu-se la o perioadă mai nouă a istoriei contemporane, care în ultimii ani a început să fie mai intens cercetată, Gh. Tuțui, în articolul *Dezvoltarea Partidului Comunist Român în anii 1944—1948*, pe baza unor documente de arhivă, se ocupă de întărirea organizatorică a partidului și creșterea rîndurilor sale în perioada primei etape a revoluției populare, cînd, de la 16 000 membri în februarie 1945, se ajunge la 800 000 în 1948. Totodată se analizează poziția socială, în care rolul precumpănitor îl avea elementul muncitoresc, urmat de țărănime și de intelectualitate etc. În partea a doua, autorul subliniază aspecte ale activității ideologice a P.C.R., care a depus o muncă imensă pentru traducerea, editarea, difuzarea și studierea operelor clasicilor marxism-leninismului, a organizat conferințe și dezbateri în presă și a contribuit la alcătuirea unor lucrări teoretice originale. În final sînt tratate relațiile P.C.R. cu celelalte partide comuniste și muncitorești, studierea experienței partidelor frățești din țările democrat-populare, participarea și sprijinirea altor organizații politice și obștești internaționale.

O importanță deosebită în relevarea drumului străbătut de forțele revoluționare și progresiste ale poporului român, evoluția și bătăliile purtate de clasa muncitoare sub conducerea partidului său împotriva exploatării și asupririi prezintă analizarea și înfățișarea veridică a mișcării greviste. Pornind de la ideea aprofundării acestei principale forme de luptă a proletariatului în scopul reliefării cu mai multă pregnanță a complexității și semnificației sale istorice, al elucidării unui capitol foarte important din istoria partidului și a patriei, „Anale de istorie” a inițiat o masă rotundă privind procesul grevist în România,

în care cercetători competenți, istorici care s-au ocupat cu aceste manifestări ale clasei muncitoare, și-au expus opiniile, punctele de vedere, uneori critice, referitor la ceea ce s-a realizat pînă acum în acest domeniu. Fiind o discuție foarte amplă și acoperind un spațiu apreciabil, dezbaterile a fost publicată în două numere, 5 și 6. În prima parte s-au trecut în revistă începuturile mișcării greviste din România, cauzele și însemnătatea lor, trăsăturile generale, comune, întîlnite în alte țări, cît și cele particulare, specifice țării noastre, emițîndu-se puncte de vedere critice asupra modului în care au fost scrise unele studii privind mișcarea grevistă, făcîndu-se totodată și recomandări în ce privește noi modalități de a se alcătui o istorie a acestor acțiuni în țara noastră. Pentru a permite înțelegerea mai completă a procesului grevist, discuțiile s-au axat asupra documentației oficiale și officioase de care dispun cercetătorii, reliefind rolul presei în creionarea mai precisă a acțiunilor revendicative, aspectele lor politice, legătura dintre greve, sindicate și cercurile socialiste, periodizarea și laturile specifice ale mișcării de la o epocă la alta. Este demnă de relevat încercarea de a se face un bilanț privind numărul participanților la greve și rezultatele obținute pînă la primul război mondial și de a fixa locul lor în istoria socială a țării, de a urmări implicațiile economice, sociale și deseori politice pe care le-au avut.

Declarîndu-se în principiu de acord că, după crearea P.C.R., mișcarea grevistă a luat o amploare deosebită, că există un conducător care avea să organizeze și să coordoneze numeroase acțiuni revendicative, participanții la discuție, ale căror intervenții au apărut în nr. 6/1970, au insistat asupra analizării în prealabil și realizării unor sinteze privind cadrul general și sfera înăuntrul căroră s-a produs — diferit de la epocă la epocă, de la o ramură sau localitate la alta — procesul grevist, de încadrarea lui mai organizat în istoria patriei. Luîndu-se în discuție locul P.C.R., al organizațiilor sale în pregătirea, organizarea și conducerea grevelor, caracterul lor mai pronunțat politic, rolul tineretului în aceste mișcări, legislația muncii, manifestări ale in-

ternaționalismului proletar, definirea unor trăsături distincte din analiza diferitelor epoci, încercarea de a prezenta mai viii, mai plastic și într-un stil ales aceste mișcări, participanții — pornind de la aprecierea critică a celor patru volume privind istoria mișcării greviste a proletariatului român, a monografiilor diferitelor uzine și fabrici care reflectau această luptă, a studiilor și articolelor din revistele de specialitate și a lucrărilor pe această temă — au conchis că un nou studiu de sinteză, menit să surprindă trăsăturile principale ale fenomenului grevist în România, care se află în lucru, va contribui la o mai bună cunoaștere de către cititori și specialiști a acestor bătălii revoluționare în istoria modernă și contemporană a României.

Aducîndu-și contribuția la popularizarea, la evidențierea legăturii dintre faptele trecutului și cele ale prezentului în scopul prospectării viitorului, cu prilejul unor aniversări subliniind valoarea și semnificația unor momente deosebite în marea epopee a luptei maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți democratice sau pentru construirea noii societăți, a unor personalități care s-au înscris în istoria patriei sau a mișcării comuniste mondiale, revista „Anale de istorie” face, pe lângă o operă științifică, și una educativ-patriotică. Astfel, în numerele din 1970 au fost sintetizate perioade sau momente cu caracter simbolic, ca instaurarea guvernului dr. Petru Groza, Conferința națională a P.C.R. din 1915, greva generală din 1920, victoria asupra fascismului, personalități marcante ca Lenin, Engels, Gherea etc.

Aron Petric publică în nr. 1 articolul *6 Martie — eveniment memorabil în istoria poporului român*, în care subliniază importanța organizării și luptei maselor de la orașe și sate, a creării comitetelor de întreprindere și a comitetelor țărănești, mobilizarea tineretului și a femeilor pentru răsturnarea guvernelor cu majoritate reacționară, inițierea Frontului național democrat și a forțelor care compuneau noul organism. Se insistă asupra victoriei maselor populare asupra colaborării P. C. R. cu P. S. D. în cadrul F. U. M. și al F. N. D., asupra marilor demonstrații din februarie 1945 din capitală și provincie și insta-

urarea guvernului dr. Petru Groza, primul guvern democratic din istoria țării.

C. Bărbulescu, în *Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945, eveniment important în dezvoltarea partidului și a țării* (nr.5/1970), relevă creșterea rolului P.C.R., a ponderii organizațiilor sale și a altor organizații democratice, prezentînd, de asemenea, succint principalele idei și teze ale conferinței, prima manifestare a P.C.R. după 15 ani de la Congresul al V-lea din 1931. Sînt evidențiate liniile directoare ale dezvoltării țării în ultimul sfert de secol, industrializarea, cooperativizarea, rolul crescînd al științei, culturii și învățămîntului, ca și evoluția statului, a politicii externe și a relațiilor internaționale.

În legătură cu aniversarea a 50 de ani de la greva generală, revista Institutului de studii istorice a mai publicat, în afara studiului amintit mai sus din nr. 5, încă două materiale în același număr. Florea Dragne se ocupă de cronologia grevei generale, împărțită pe etape; pregătirea, greva ceferiștilor — preludiu al grevei generale — și desfășurarea ei, marcînd pe zile momentele deosebite care au înscris în istoria patriei această mare mișcare socială cu adînci repercusiuni. Olimpiu Matichescu înfățișează pregătirea, desfășurarea și sentințele aplicate celor implicați în procesul grevei generale din 12—25 noiembrie 1920 de la București.

În articolul *60 de ani de la reconstituirea P.S.D.R.*, publicat în nr. 1, Ion Mamina și C. Căzănișteanu s-au ocupat de rolul și de importanța activității partidului pînă la izbucnirea războiului, de programele enunțate în cele cinci congrese ale P.S.D. ținute între 1910 și 1915. Autorii au trecut în revistă principalele probleme care au confruntat mișcarea muncitorească și sindicală : industrializarea ca bază a dezvoltării economice a țării, programul agrar adoptat și evoluția lui de la congres la congres, votul universal etc. Este subliniat faptul că lupta pentru schimbarea orînduirii capitaliste a situat P.S.D. deasupra celorlalte partide, că el era singurul partid care apăra interesele clasei muncitoare, a celor exploatați și asupriți din România.

În numărul 3, Olimpiu Matichescu și Elena Georgescu au publicat articolul aniversativ 80

de ani de la prima sărbătorire a zilei de 1 Mai (1890—1970), în care se refereau pe scurt la condițiile în care 1 Mai a devenit zi de luptă pentru 8 ore în S.U.A. și zi de solidaritate internațională, cum a fost sărbătorită ea la început în marile țări capitaliste. Autorii se ocupă de aniversarea acestei sărbători din 1890 până la primul război mondial în România, în perioada interbelică și după 1945, cind 1 Mai a devenit o strălucită demonstrație a unității de luptă a poporului muncitor, o mărturie a voinței sale de a duce societatea românească sub conducerea P.C.R. pe noi culmi ale civilizației și progresului.

Cu prilejul comemorării a 50 de ani de la moartea lui C. Dobrogeanu-Gherea și a împlinirii a 115 ani de la naștere, „Anale de istorie” a oferit un spațiu mai mare materialelor privind opera și personalitatea mentorului gândirii socialiste. În nr. 2, Damian Hurezeanu face o serie de considerații asupra gândirii lui C. Dobrogeanu-Gherea în *Neoibăgia*. Subliniind rădăcinile ideilor sale și limitele manifestate în opera acestuia, autorul relevă valoarea deosebită a acestei lucrări din domeniul sociologiei agrare. În același sens, Nora Munteanu publică o parte din corespondența primită de Gherea de la unii români din străinătate sau scrisori ale unor militanți socialiști, cum sînt K. Kautski și Rosa Luxemburg, ceea ce atestă respectul, stima și prețuirea de care se bucură Gherea în mișcarea muncitorească de la noi și din străinătate.

În nr. 3 Ștefan Voicu relevă întreaga activitate a lui C. Dobrogeanu-Gherea, condițiile economice și social-politice în care a lucrat și a trăit acest gânditor marxist, pleiada de gânditori români înaintași care au constituit mediul unde s-au dezvoltat ideile sale. Relevînd aportul operei sale la dezvoltarea gândirii social-politice românești prin lucrări remarcabile de popularizare și de răspîndire a marxismului, autorul arată că Gherea se detașa ca o puternică personalitate pe plan intern și în mișcarea muncitorească internațională, apreciat de cunoscuți militanți ai socialismului european. Sînt evidențiate ideile sale înaintate privind industrializarea, organizarea clasei muncitoare într-un partid politic pro-

priu, formarea statului național unitar, contribuția sa la critica literară și vasta operă de reconsiderare a moștenirii lui Dobrogeanu-Gherea, preconizată de Congresul al IX-lea al P.C.R. În nr. 4 al revistei se publică capitolul VII al *Neoibăgiei*.

Un moment remarcabil în 1970 a fost aniversarea centenarului nașterii lui V.I. Lenin, organizator și conducător al Revoluției Socialiste din Octombrie, creatorul primului stat socialist din lume, sărbătorit și omagiat de mișcarea comunistă internațională și de întreaga omenire progresistă. În nr. 1, la rubrica „În întimpinarea centenarului nașterii lui V.I. Lenin”, acad. I.I. Minț (U.R.S.S.) publică *V.I. Lenin și problema insurecției armate din Octombrie*, în care, intrînd în detaliile desfășurării insurecției, autorul demonstrează că Lenin, cu mult înainte de 1917, s-a ocupat de problema insurecției, de buna ei organizare, de pregătirea ei cu minuțiozitate sub toate aspectele și de mobilizarea maselor populare pentru lupta revoluționară. Analizînd desfășurarea evenimentelor din octombrie 1917, autorul arată că Lenin a pregătit planul organizator al insurecției în articole și scrisori, în discuții directe cu conducătorii C.M.R., în instrucțiunile speciale date diferiților activiști. Sînt subliniate multe fapte și date care atestă faptul că Lenin a pregătit teoretic, dar și practic revoluția, că el este marele strateg și că învățătura lui a fost însușită de întregul partid.

Ioan Bojan, la aceeași rubrică, ocupîndu-se de tezele lui *V.I. Lenin despre revoluția socialistă*, prezintă condițiile în care Lenin a elaborat teoria revoluției politice și viabilitatea ei pentru contemporaneitate. Autorul se referă la problemele transformării revoluției burghezo-democratice în revoluția socialistă, îndeosebi pe baza experienței ruse, problemele situației revoluționare, ale crizei politice și crizei naționale generale, conchizînd că Lenin a accentuat că tezel general-valabile trebuie să-și găsească o aplicare creatoare de la țară la țară cu metode și mijloace proprii, conform specificului și dezvoltării concret istorice. Sistemul celor 14 țări socialiste dovedește azi valabilitatea concepției leniniste. P.C.R. a folosit just acum un sfert de secol

tezele leniniste privind insurecția din august 1944, chemând masele muncitoare la revoluție.

În nr. 2/1970, la rubrica „100 de ani de la nașterea lui V.I.Lenin”, revista publică trei studii. Făcând o trecere sintetică în revistă a ultimului sfert de veac în articolul *Victoria socialismului în România, confirmarea viabilității marxism-leninismului, a spiritului său novator*, Ion Popescu-Puțuri relevă că P.C.R. s-a călăuzit de tezele leniniste în lupta pentru eliberare națională și socială. După 1944 partidul comunist a trecut la industrializare, la transformarea socialistă a agriculturii în lumina planului leninist și conform condițiilor specifice din țara noastră. De asemenea crearea culturii socialiste, rolul conducător al P.C.R., dezvoltarea democrației și trecerea după Congresul al X-lea la construirea multilateral dezvoltată a societății socialiste s-au realizat în spiritul și viziunea leninistă.

Relevând meritele lui Lenin în elaborarea bazelor ideologice, organizatorice, politice și teoretice ale partidului de tip nou, importanța lucrărilor de început în această privință și rolul acestuia în pregătirea și înfăptuirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și edificarea socialismului în U.R.S.S., Titu Georgescu se oprește asupra condițiilor creării P.C.R. în studiul *Concepția lui V.I. Lenin despre partidul de tip nou. Crearea P.C.R., Intruchipare a leninismului*. Autorul enumeră faptele care au punctat acest moment hotărâtor, tradițiile mișcării noastre muncitorești, tezele și lucrările lui Lenin în lumina cărora, ca o cerință obiectivă, s-a creat partidul comunist, care edifică acum socialismul în România.

După ce relevă rolul de conducător în organizarea și mobilizarea maselor populare la lupta pentru eliberare socială, Nicolae Goldberger și Gheorghe Surpat, în articolul *V.I. Lenin despre rolul de hegemon al clasei muncitoare în revoluția și construcția socialistă*, se opresc asupra istoriei lucrătorilor industriali, care și-au creat în 1893 un partid politic propriu, iar după făurirea P.C.R. în 1921 au militat, pe baza ideilor leniniste pentru industrializarea țării, pentru rezolvarea problemelor agrare, pentru eliberare socială și națională. În epoca construcției socialiste, după ce a

aplicat la condițiile României indicațiile lui Lenin în ce privește cucerirea puterii politice și organizarea noii orânduiri, în condițiile actuale, după Congresul al X-lea rolul partidului crește, constituind forța conducătoare în munca pentru realizarea programului de dezvoltare multilaterală a socialismului.

Prilejuită tot de aniversarea nașterii lui V. I. Lenin, revista publică în nr. 2/1970 recenzia unor lucrări apărute în U.R.S.S. pînă la acea dată și bibliografia lucrărilor lui Lenin traduse și editate în România de la începutul secolului al XX-lea pînă în zilele noastre, material de larg interes public și științific.

Un alt titan al gândirii socialismului științific, de la a cărui naștere s-au împlinit anul trecut 150 de ani, Friedrich Engels, prilejuește revistei „Anale de istorie” publicarea în nr. 5 a două materiale. *Friedrich Engels și mișcarea muncitorească din România*, în care Augustin Deac, după ce prezintă personalitatea și opera științifică, ideologică și politică a acestuia, se referă la îndrumarea de către Engels a mișcării muncitorești din România (dovadă corespondența purtată de militanții socialiști români ca Ioan Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Ion Panaiteșcu, Panaț Mușoiu și George Diamandy, în care solicitați lui Engels sfaturi și îndrumări sau solicitându-l să colaboreze la revistele în limba română). În comunicare găsim referiri la felul în care a fost omagiată în România moartea sa. Autorul insistă asupra lucrărilor lui Engels apărute în țara noastră și asupra felului în care P.C.R. aplică marxism-leninismul la condițiile specifice din România, asupra felului în care Engels vedea raportul dintre mișcarea muncitorească națională și socialismul internațional.

Aneta Busuioc, în comunicarea sa *Engels ca istoric și teoretician al statului*, relevă faptul că Engels, ocupându-se de natura și de funcțiile statului, s-a referit la dispariția statului în sensul dispariției aspectului de instrument de aspirare și nu ca funcție politică coordonatoare, care se poate menține în socialism și comunism.

Împlinindu-se în 1970 un sfert de veac de la înfrîngerea fascismului, Virgil Smircea

publică în nr. 2 articolul *Marea victorie asupra Germaniei hitleriste*, care constituie o trecere în revistă a cauzelor și a începutului războiului, mișcarea fronturilor, contribuția României la victoria finală și omagiul adus de poporul român aliaților, tuturor patrioților antifasciști care și-au jertfit viața pentru eliberarea Europei.

În cursul anului 1970, în cele șase numere, „Anale de istorie” a publicat numeroase alte note și comunicări de valoare științifică, în care se aduc contribuții la elucidarea unor probleme mai puțin tratate. Retipărirea lucrării *Un veac de frământări sociale 1821 — 1907* a lui Lucrețiu Pătrășcanu a oferit lui Augustin Deac posibilitatea ca în nr. 1 să facă o incursiune mai amplă în istoria României secolului al XIX-lea, prezentând această operă de istorie și sociologie marxistă.

Gheorghe Dobre, în lumina unor noi fonduri de arhivă cercetate, aduce în nr. 6 citeva elemente inedite în legătură cu activitatea școlară a lui Eugen Lupu, îndeosebi perioada studenției de la Facultatea de drept din Iași și București, ca și crîmpeie din activitatea lui la Tribunalul din Vaslui și ca judecător la Tribunalul de ocol din Sulina. În nr. 2 Gh. Matei prezintă date noi privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și la dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914 — 1916, evidențind inițiativa P.S.D.R. pentru convocarea unei conferințe a țărilor neutre, poziția delegației române la Zimmerwald, precum și munca P.S.D.R. în cadrul Biroului socialist interbalcanic.

În ce privește momentul făuririi partidului de tip nou, M.C. Stănescu se referă în nr. 3 la ecoul intern și internațional al arestării comuniștilor participanți la Congresul de creare a P.C.R. În același număr, I. Saizu și L. Eșanu redau momente din istoria regimului electoral din perioada stabilizării capitalismului, iar Clara Cușnir-Mihailovici face unele considerații asupra unității mișcării din țara noastră din aceeași etapă.

Gh. Matei se oprește în nr. 4 la mișcarea internațională antirăzboinică din anii crizei economice mondiale, prezentîndu-ne ampla mișcare pentru pace și dezarmare care cuprin-

sesă Europa, activitatea și congresele internaționale, campania pentru „dezarmarea morală”, apelurile și manifestele adresate de eminente personalități ale culturii, științei și vieții social-politice mondiale popoarelor pentru apărarea păcii.

Acordînd o atenție sporită istoriei contemporane a minorităților naționale, revista publică unele documente inedite privind poziția pe care minoritatea maghiară din Transilvania trebuia s-o adopte în condițiile amenințării frontierelor României. În nr. 4 apare documentul din 1939 *Nu capitulare! Rezistență!* evocare a chemării antifasciste adresate Uniunii populare maghiare de secretarul teritorial al P.C.R. din Ardeal și Banat, iar în nr. 5 studiul *Madosz-ul în perioada dictaturii regale*, de Ladislau Bányai. Militant de frunte al Uniunii oamenilor muncii maghiari din România, L. Bányai tratează citeva episoade mai semnificative din activitatea acestei organizații în anii 1938 — 1940, unele inițiative, ca memoriul adresat guvernului român în 1938 prin care se scoate în evidență lupta comună a poporului român și a minorității maghiare democratice, rolul ziarului „Cuvîntul maghiar ardelean”, care militau pentru pace și prietenie între poporul român și minoritatea maghiară împotriva pericolului hitlerist, a horthismului și fascismului.

Despre rolul nefast al mișcării legionare în România, despre activitatea ei drept coloană a V-a hitleristă în țara noastră și pagină de tristă amintire pe care a lăsat-o în istoria țării în perioada guvernării ei, a scris Ștefan Mușat (nr. 6). La rîndul său, Gh. Ioniță, într-un amplu material privind demascarea fascismului în scrierile social-politice ale lui Lucrețiu Pătrășcanu, vestejește acțiunile Gărzii de fier, conducătorii ei politici și profilul lor moral, lozincile demagogice cu care urmau să atragă clientela politică.

Din perioada mai nouă a patriei, în nr. 1, general-colonel în rezervă Mircea Haupt, comandant al Diviziei de panduri „Tudor Vladimirescu”, prezintă momente ale participării armatei române la eliberarea poporului cehoslovac de sub cîmpirele fascistă.

Ion Șerbănescu se ocupă în nr. 3 de vasta activitate ideologică a partidului comunist

În rîndurile intelectualității în primii ani ai revoluției populare și de rolul deosebit al lucrărilor lui L. Pătrășcanu publicate atunci și al altor conducători ai P.C.R. privind rolul intelectualului în sistemul democrației populare. Sînt evidențiate pozițiile înaintate ale lui Gh. Călinescu, Tudor Vianu, Mihai Ralea ș.a. la publicațiile pe care le conduceau, rolul organizațiilor de partid în universități și facultăți, importanța dezbaterilor teoretice în științele sociale, editarea operelor clasice ale marxism-leninismului, încercarea unor universitari de a-și ține cursurile pe baza materialismului dialectic și istoric.

În cursul anului 1970, „Anale de istorie” a început să publice și unele articole privind istoria locală, ca, de exemplu, *Din activitatea Regionalei Dobrogea a P.C.R. în timpul celui de-al doilea război mondial* de Victor Dușa, participant la mișcarea de rezistență din Constanța, și altul privind istoria mișcării muncitorești în județul Argeș de I. Hurdubețiu.

Ca material metodologic sînt demne de relevat opiniile lui Nicolae Rauș privind corelarea documentației de arhivă și a informației de presă în cercetarea istorică modernă și contemporană.

Apreciem în mod deosebit eforturile Comitetului de redacție al revistei pentru obținerea de materiale ale unor colaboratori străini, cunoscuți istorici ai țărilor socialiste sau militanți comuniști din Occident care se ocupă cu istoria mișcării de rezistență din țările lor. Dacă unii ne informează asupra dezvoltării istoriografiei naționale în ultimul sfert de secol, alții tratează aspecte majore ale istoriei europene contemporane. Astfel, în nr. 1,

Marian Zgórniak (R.P. Polonă) ne prezintă problemele deosebite ale istoriografiei poloneze în ultimul sfert de veac, A. Mamu (R.P. Mongolă), în nr. 2, se referă la activitatea științifică a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al Partidului Popular Revoluționar Mongol, iar Vass Henrik (R. P. Ungară), în nr. 3, la problemele istoriei mișcării muncitorești revoluționare ungare.

Cunoscutul istoric polonez Henryk Batowski tratează în nr. 4 despre expansiunea germană în Europa centrală între cele două războaie mondiale, iar Filippo Frassati, participant la evenimente și istoric al rezistenței italiene, despre antifascismul în Italia, referindu-se în special la Republica de la Ossola.

În ce privește celelalte rubrici ale revistei „Anale de istorie”: „Evocări”, „Viața științifică”, „Recenzii”, „Note bibliografice”, ele informează pe cititor cu manifestările și lucrările științifice apărute în țară și peste hotare, cu bogata activitate desfășurată de membrii Institutului de științe istorice cu ocazia colocviilor, sesiunilor și conferințelor ținute în țară sau străinătate, cu prezentarea activității unor militanți ai mișcării muncitorești, cu ampla muncă editorială pe care o desfășoară și pe care își propun s-o amplifice în perspectivă.

Un folositor instrument de lucru nu numai pentru specialiști, ci și pentru publicul larg cititor îl constituie suplimentul bibliografic al revistei „Anale de istorie” din nr. 1/1970, care însumează tot ce s-a publicat în cuprinsul ei în decursul celor cincisprezece ani.

Ion Apostol

* * * *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, București, Edit. politică, 1970, 579 p.

Partidul Comunist Român, încă de la înființarea sa, a intrat în complexul vieții politice a țării, abordând și luptând pentru rezolvarea problemelor majore ale poporului. În condițiile grele ale terorii guvernanților și claselor dominante, ale ilegalizării sale, P.C.R. s-a văzut nevoit să creeze numeroase organizații legale și ilegale pentru apărarea materială și morală a luptătorilor săi, pentru înfăptuirea alianței muncitorești-țărănești, pentru menținerea, întărirea și lărgirea legăturilor sale cu masele largi populare.

Acestor organizații, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. le-a dedicat un prim volum, oprindu-se asupra unui număr de 18 organizații care au activat în perioada 1921 — 1944.

Lucrarea, elaborată sub îngrijirea unui colectiv format din I. Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Florea Dragne și Olimpiu Matichescu, subliniază cu pregnanță rolul P.C.R. în organizarea și conducerea luptei maselor împotriva regimului burghezo-moșieresc pentru drepturi și libertăți democratice.

Orânduite cronologic după data înființării lor, micromonografiile acestor organizații create și conduse de partidul comunist creează o imagine asupra procesului dezvoltării mișcării muncitorești dintre 1921 și 1933. Studiile consacrate Blocului muncitoresc-țărănesc (Florea Dragne) și Frontului plugarilor

(Gh. I. Ioniță, M. Valea, Gh. Țuțui și Gh. Tudor) scot în evidență activitatea P.C.R. pentru întărirea influenței sale în rândurile proletariatului și ale țărănimii în scopul înfăptuirii alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, forță hotărâtoare în victoria asupra orânduirii capitaliste. Prin B.M.Ț. și Frontul plugarilor, partidul comunist a statornicit legături largi cu satele, a atras mase însemnate de țărani la luptă organizată împotriva regimului burghez. Blocul muncitoresc-țărănesc, prin activitatea desfășurată, a reușit în anii crizei economice să aibă organizații în marea majoritate a județelor țării, ceea ce a determinat succesul electoral din vara anului 1931, când cinci deputați comuniști au putut pătrunde în parlament.

Înființat în 1933, după cum subliniază autorii, Frontul plugarilor a desfășurat o susținută activitate propagandistică, ducând cuvântul de ordine al partidului comunist în mijlocul țărănimii. Succesul forțelor democratice, în care intra și Frontul plugarilor, obținut în alegerile din 1936 în județele Hunedoara și Mehedinți a dovedit justetea punctului de vedere al P.C.R. că împrejurările obiective din România permiteau încheierea unui larg front popular care să stăvilească ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste. Deși Frontul popular n-a fost realizat, pe scara întregii țări, vîrfurile burgheziei și moșierimii s-au văzut silite să țină seama de ostilitatea maselor față de organizațiile fasciste, ostilitate cultivată de către comuniști, și să nu poată instaura dictatura fascistă decît în 1940.

Organizația „Liga muncii”, înființată în 1933, este prezentată de T. Georgescu ca una dintre formele organizatorice prin care partidul comunist a reușit să strângă într-un front comun de acțiune, pe un timp limitat și țeluri imediate, comuniști, social-democrați, unitariști, sindicalisti etc. Deși „Liga muncii” nu a cuprins mase largi de muncitori, ea a creat terenul de întâlnire pentru acțiuni comune pe platforme unice a reprezentanților muncitorimii.

Militând activ pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului, pentru apărarea libertății, independenței și suveranității țării împotriva fascismului și împletind munca ilegală cu cea legală, P.C.R. a reușit să polarizeze un puternic curent antifascist și antirăzboinic, la care au aderat mulți intelectuali de valoare, personalități cu prestigiu în domeniul științei, artei și culturii. Acest lucru se degajează din studiile lui Titu Georgescu despre organizațiile „Comitetul național antirăzboinic” și „Comitetul național antifascist”.

Prin activitatea acestor organizații, P.C.R. a reușit să creeze în rândurile maselor largi o opinie potrivnică ofensivei fascismului în România și să trezească la realitate o parte a păturilor sociale vizate direct de demagogia fascistă. Înfruntând condiții destul de vitrege, P.C.R. a avut un rol important în propaganda ideilor păcii împotriva războiului. Datorită activității sale prodigioase, „Comitetul național antirăzboinic” a fost pus în februarie 1933 în afara legilor.

În lucrare sînt tratate și organizațiile „Crucea roșie socialistă”, „Comitetul central de ajutorare de pe lângă Comisia Generală a Sindicatelor din România”, „Comitetul central de ajutorare al partidului comunist”, „Ajutorul roșu” (Olimpiu Matichescu), „Liga drepturilor omului”, „Comitetele pentru apărarea și ajutorarea ceferiștilor” (Florea Dragne), „Comitetele de ajutorare de pe lângă Sindicatul unitare” (Nicolae Petrovici), „Comitetul pentru amnistie” (Marin C. Stănescu), „Prietenii presei proletare” (Ștefan Lache) și „Ajutorul muncitoresc român” (Suzana Homenco).

Activitatea acestor organizații conduse de P.C.R. releva solidaritatea muncitorească cu cei oprimați și supuși prigoanei și persecuțiilor din partea cercurilor guvernante. Autorii înfățișează acțiunile întreprinse în cadrul acestor organizații și le analizează greutățile și neajunsurile manifestate în diferite perioade.

În lucrare sînt incluse încă alte două studii privind organizațiile „Cercurile femeilor muncitoare” (Olimpiu Matichescu și Lya Benjamin) și „Prietenii naturii” (N. G. Munteanu și S. Grosman).

Lucrarea, așa cum ni se prezintă, constituie un tablou al perioadei istorice interbelice. Păcat însă că nu toate studiile sînt elaborate la același nivel. De aceea ni se pare îndreptățită afirmația lui C. Tănase, directorul Institutului de filozofie din București, cînd spune că „unele au un caracter dominant descriptiv și factologic, fără preocuparea de a surprinde semnificații teoretice mai generale” („Știința” din 29 decembrie 1970). Sigur este însă că lucrarea pune în circuitul științific numeroase date care atestă rolul conducător al partidului comunist nu numai în marile bătălii de clasă ale proletariatului, ci și în numeroasele acțiuni ale celorlalte pături sociale. În lucrare se dovedește că Partidul Comunist Român are rădăcini adînc împlintate în viața poporului și în realitățile țării.

M. Rusenescu

STELIAN NEAGOE, *Nicolae Codreanu*, Edit. politică, București, 1970, 184 p.

Revista „Studii” a salutat la timpul său* apariția sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a colecției „Evocări”, menită să illustreze într-o serie de micromonografii figurile unor

* Vezi „Studii”, 1970, nr. 2 și 4, p. 4/6 și, respectiv, 851.

reprezentanți de frunte ai mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră. Printre primele lucrări apărute în această colecție se numără și aceea a lui Stelian Neagoe închinată evocării vieții și activității lui Nicolae Codreanu, unul dintre pionierii remarcabili ai socialismului român.

Asemănătoare celorlalte lucrări din colecția „Evocări”, lucrarea lui Stelian Neagoe este structurată în două părți. În prima parte, intitulată „Scurta viață a unei inimi fierbinți”, autorul analizează viața și activitatea revoluționară a lui Nicolae Codreanu în contextul istoriei începuturilor răspîndirii ideilor socialiste marxiste în țara noastră.

Folosind aproape toate izvoarele referitoare la Nicolae Codreanu: presa timpului, arhivele centrale și speciale, amintirile celor care l-au cunoscut etc. autorul a încadrat în mod organic pe Nicolae Codreanu în cadrul perioadei de la sfîrșitul deceniului al optulea al secolului al XIX-lea, în care a activat. Este perioada unor acțiuni cu caracter propagandistic socialist ale unor tineri intelectuali și de apariție a primelor cercuri socialiste, cînd se fac de asemenea încercări de editare a unor ziare destinate propovăduirii ideilor socialiste și chiar de înființare a unui partid socialist, cu statut și program propriu.

Nicolae Codreanu, ca și C. Dobrogeanu-Gherea, face parte din revoluționarii siliți să părăsească Rusia din cauza prigoanei țariste, care, refugiindu-se în România, s-au încadrat organic în mișcarea socialistă de la noi, aflată deja la primii pași în organizare. Autorul a reușit să contureze cu pregnanță aspectele esențiale ale vieții acestei figuri luminoase de militant socialist, mort atît de tînăr și a cărui întreagă activitate în România se întinde doar pe parcursul a patru ani: 1875—1878.

Viața și activitatea lui Nicolae Codreanu, așa cum este înfățișată în lucrare, este tipică pentru situația existentă în acea epocă, cînd mișcarea socialistă de la noi era reprezentată de unii intelectuali tineri și se desfășura paralel cu mișcarea muncitorească.

Autorul împletește armonios descrierea vieții și activității militantului revoluționar cu analiza ideilor și a concepțiilor sale. El relevă

nu numai meritele acestuia de propagator al unor idei înaintate, încrederea sa neclintită în posibilitatea răspîndirii socialismului în țara noastră, ci și limitele concepțiilor sale materialiste, socialiste, explicabile în acel moment istoric de început teoretic al socialismului. Așa cum arată autorul, Nicolae Codreanu a cunoscut unele lucrări ale clasicii marxismului, și-a însușit unele dintre ideile acestora, apropiindu-se mult de marxism, dar nu a ajuns (murind prea tînăr, în vîrstă de numai 26 de ani) la cunoașterea profundă a ideilor socialismului științific. Concepțiile sale social-politice cunosc de aceea unele limite inerente. Răspîndind idei înaintate pentru vremea sa, care au avut o puternică înflurire mai ales asupra generației sale de intelectuali tineri, Nicolae Codreanu a contribuit substanțial, împreună cu alți tovarăși de idei și de activitate, la pregătirea terenului pentru propagarea sistematică în anii următori a marxismului în România.

N. Codreanu nu a fost numai un răspînditor al literaturii socialiste la noi, ci a încercat să explice de pe poziții revoluționare diferite fenomene ale vieții sociale care preocupau societatea vremii sale. El face astfel parte din generația de pionieri care au precedat crearea P.S.D.M.R.

A doua parte a lucrării este o antologie selectivă a scrierilor lui Nicolae Codreanu: articole de analiză a unor realități social-politice românești publicate în diferite ziare străine, „scrisori-broșuri” menite să circule din mînă în mînă și relevante pentru ideile socialiste profesate de autorul lor, scrisori propriuzise etc. Ele completează în mod armonios portretul schițat în biografie. Stelian Neagoe face cu această ocazie îndreptările și reevaluările necesare.

Lucrarea se încheie cu un post-scriptum, care cuprinde cîteva documente privitoare la incidentul petrecut la înmormîntarea lui Nicolae Codreanu și ecoul acestuia în societatea românească a timpului, documente care pun și mai mult în evidență prețuirea de care se bucura acesta în ochii contemporanilor și golul lăsat de dispariția lui în mișcarea socialistă a vremii. Lucrarea constituie astfel nu numai un omagiu adus memoriei

acestui înaintaş al socialismului român, avînd în acest sens un important rol educativ, ci oferă totodată şi unele date şi concluzii noi referitoare la viaţa şi la activitatea militantului socialist.

Valeriu Stan

VASILE GH. IONESCU, *Alexandru Ionescu. Studiu şi antologie*, Bucureşti, Edit. politică, 1970, 254 p.

Colecţia „Evocări” continuă editarea monografiilor privind figuri de militanţi de frunte ai mişcării muncitoreşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

După monografiile care analizează viaţa şi activitatea lui M. Gh. Bujor, Gh. M. Vasilescu-Vasia, Alexandru Constantinescu şi I.C. Frimu, o nouă monografie valoroasă completează numărul lucrărilor de acest gen. Este vorba de monografia care evocă personalitatea lui Alexandru Ionescu, unul dintre propagandiştii de frunte ai vechii noastre mişcări muncitoreşti, care a contribuit la constituirea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, la răspîndirea învăţăturii marxiste în rîndurile proletariatului şi la organizarea profesională de clasă a acestuia.

Lucrarea reuşeşte să reliefeze principalele momente ale vieţii şi luptei revoluţionare a lui Alexandru Ionescu, precum şi declinul activităţii lui, în capitolele sugestive ca: I, „Ucenicie”; II, „Cel dintîi muncitor convertit la socialism”; III, „Se ridică un partid nou”; IV, „Să asigurăm corpului tipografic o stare mai bună”; V, „Sîntem şi rămînem”; VI, „Amurg”. În afara studiului, lucrarea are o importantă antologie, în care sînt selectate un număr de 196 de articole culese din presa vremii, care completează în mod fericit portretul lui Alexandru Ionescu.

Autorul prezintă în prima parte a monografiei sale viaţa lui Alexandru Ionescu în

contextul epocii în care acesta a trăit, relevînd faptul că acesta s-a încadrat de tînr în mişcarea muncitorească şi s-a aflat printre fruntaşii socialişti care au înţeles de timpuriu viaţa grea a muncitorilor, condamnaţi în societatea capitalistă la exploatare, şi frămîntările acestora pentru un trai omenesc. Muncitor tipograf înaintat, Alexandru Ionescu s-a situat în rîndurile fruntaşilor socialişti care au pus bazele şi au condus primul partid de clasă al muncitorilor din România. Încă de la sfîrşitul deceniului al nouălea al secolului al XIX-lea, el a întreprins o susţinută activitate de luminare a muncitorilor şi de organizare a lor mai întîi în asociaţii economice, iar mai apoi în organizaţii politice. Înzestrat cu reale calităţi oratorice şi de o comunicativitate puţin obişnuită, el a fost unul dintre propagandiştii care au activat pentru ridicarea conştiinţei politice a proletariatului. Organizator propagandist şi ziarist de mare talent, el a desfăşurat o multiplă activitate ideologică şi propagandistică, demascînd în coloanele presei socialiste şi democratice viaţa grea a muncitorilor, exploatarea la care erau supuşi de burghezie, falsul democratism şi abuzurile aparatului administrativ, aflat în slujba claselor dominante. Maturitatea politică şi ideologică, precum şi bogata sa experienţă l-au situat pe Alexandru Ionescu în primele rînduri ale propagandiştilor mişcării socialiste şi muncitoreşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Timp de aproape două decenii, în gazetele muncitoreşti sau cu orientare democratică au apărut sub semnătura sa numeroase articole cu caracter social-politic, care privesc probleme de mare însemnătate pentru clasa muncitoare şi mişcarea socialistă din România, ca necesitatea organizării profesionale şi politice a proletariatului, rolul politic al clasei muncitoare în conducerea luptei împotriva exploatării capitaliste, raporturile de ordin politic dintre clasa muncitoare şi alte categorii sociale etc. Autorul monografiei stăruie pe bună dreptate mai mult asupra activităţii lui Alexandru Ionescu în perioada existenţei P.S.D.M.R. prezentîndu-l ca coautor al manifestului în care era schiţat programul primului partid al clasei muncitoare şi remarcînd totodată faptul că, în acţiunea de creare a partidului,

Alexandru Ionescu — împreună cu alți militanți de seamă ai muncitorimii — a înfruntat cu curaj „nu numai opoziția claselor exploatare, prigoana autorităților, dar și unele concepții înapoiate, propagate de acestea, după care de activitatea politică trebuia să se ocupe cei ce aveau timp și bani, adică reprezentanții claselor dominante” (34).

Membru al Consiliului general al P.S.D.M.R., Alexandru Ionescu a luat poziție împotriva acelor care contestau viabilitatea teoriei marxiste. În articolul *Unde duce socialismul?* el a expus esența învățăturii marxiste, mărturisind „credința nestrămutată în victoria socialismului, fiind printre primii care s-au ridicat deschis împotriva „generoșilor”. În momentul trecerii acestora în Partidul Național Liberal, el a scris: „Noi nu putem să renunțăm la partidul și la idealul nostru. Noi sintem și rămânem soldați credincioși ai steagului roșu al proletariatului internațional și, în această direcție, vom lupta pentru ca elementelor care împing pe căi nesănătoase muncitorimea să le arătăm fie naivitatea lor politică, fie reaua lor credință” (p. 192).

Această profesiune de credință constituie, de altfel, apogeul maturizării politice a lui Alexandru Ionescu, căci după 1900 aveau să iasă la iveală limitele activității lui, limite datorate, printre altele, și faptului că el luase contact indirect cu operele lui Marx și Engels, prin intermediul lucrărilor de popularizare. În mod eronat, Alexandru Ionescu vedea în corporații — organizații patronale, instituite prin „legea Missir” din 1902 — o formă organizatorică prin intermediul căreia proletariatul ar fi putut lupta pentru apărarea drepturilor sale, îndemnând pe muncitori să le sprijine, deși mai târziu avea să se convingă de contrar. Autorul face distincție între activitatea lui Alexandru Ionescu până în 1900 și activitatea de după 1900, cînd manifestă șovăială care îl îndepărtează de clasa muncitoare în perioada anilor 1908 — 1917. În anii 1918 — 1919, el își reia activitatea revoluționară, redactînd și publicînd un manifest-program care conținea prevederi asemănătoare cu revendicările formulate în acel timp de Partidul Socialist. Pentru scurt timp, el a editat gazeta „Social-democra-

ția”. Activitatea nu a mai atins însă apogeul din anii 1899 — 1900. Oricum, Alexandru Ionescu, conchide în mod just autorul, „a fost un om cu calități, dar și cu defecte, cu o viață în care, alături de anii rodnicii de eferescență revoluționară, se întîlnesc perioade de limită, șovăială, manifestate alt în concepțiile, alt și în activitatea sa” (p. 79). El rămîne în istoria poporului nostru ca un remarcabil luptător pentru idealurile clasei muncitoare, ca un deschizător al luptei organizate a clasei muncitoare. Studiul este îmbogățit de unele fotografii de familie și facsimile ale unor articole.

Cit privește antologia, aceasta este alcătuită cu grijă din aproximativ 196 articole, culese din gazetele „Munca”, „Lumea nouă” și „România muncitoare”, care evidențiază talentul de ziarist și forța demascatoare și mobilizatoare a ideilor lui Alexandru Ionescu. Articolele sînt ordonate cronologic (cu excepția *Amintirilor*), astfel că cititorul are posibilitatea să sesizeze evoluția concepției politice a autorului și existența unor limite în abordarea teoretică a unor probleme politice.

La sfîrșitul culegerii, o amplă bibliografie oferă cititorului o imagine de ansamblu asupra activității publicistice desfășurate de Alexandru Ionescu.

Lucrarea se impune atenției publicului cititor nu numai prin contribuția pe care o aduce la popularizarea unui fruntaș al vechii noastre mișcări socialiste, ci și prin rolul educativ-patriotic care se degajează din lectura ei.

M. Iosa

N. GOGONEAȚĂ și A. GĂLĂȚEANU,
Panait Mușoiu. Antologie, Edit. politică, București, 1970, 215 p.

Militant socialist, publicist și editor popular, P. Mușoiu (1867 — 1944) își pune întreaga activitate și viață în slujba idealului de liber-

tate și progres social, de emancipare materială și spirituală a maselor. Aceasta este imaginea ce se desprinde din citirea monografiei lui N. Gogoneață și A. Gălățeanu. Pentru a se completa imaginea acestuia, autorii ne-au pus la dispoziție și citeva din lucrările lui P. Mușoiu: poezie, fragmente de articole și articole. Pentru cei doi autori, activitatea lui P. Mușoiu se împarte în două perioade: pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din 1900 pînă la moarte. Prima perioadă se caracterizează prin înrolarea lui în rîndurile militanților socialiști, unde desfășoară și o activitate practică. În deceniul al nouălea al secolului al XIX-lea, cînd ideile socialiste cunosc o răspîndire tot mai largă, apar primele organizații politice ale proletariatului: cercurile muncitorești. Atras de ideile socialiste, tînărul P. Mușoiu are în 1885 inițiativa creării unui cerc de studii sociale la Roman. Dar aceasta este doar începutul, deoarece după terminarea serviciului militar și după o scurtă revenire la Roman el va pleca la Iași, dornic de a se integra mai activ în mișcarea socialistă. Aici se va documenta mai mult asupra marxismului, studiind diverse lucrări cu caracter teoretic; tot aici îi apar și primele articole, în care zugrăvește viața grea a celor săraci și oprimați. Văzînd în el un entuziast militant pentru ideile socialiste, conducătorii Cercului socialist din Iași îl trimit în regiunea Botoșani-Dorohoi cu însărcinarea de a îndruma pe muncitorii și țărani de aici și de a pregăti compania electorală din 1888 în favoarea candidatului socialist. În condițiile epocii, această din urmă sarcină comporta multe riscuri și pentru candidat, și pentru cei ce-l sprijineau. În același timp însă, P. Mușoiu face adevărate anchete sociale asupra condițiilor de viață și de muncă ale muncitorilor din aceste părți ale țării, dezvăluind prin articole publicate în gazetele muncitorești „Drepturile omului”, „Muncitorul” etc. condițiile mizerabile de viață și de muncă, abuzurile patronilor și ale autorităților. Revenit pentru puțin timp la Iași în 1889, cu ocazia congresului Internaționalei a II-a, va face o călătorie în Franța, avînd ocazia să cunoască una din mișcărilor socialiste bine organizate și să-și lărgească orizontul cultural și politic. Reîntors în țară,

va înființa împreună cu Th. Mănescu, la Brăila, gazeta „România viitoare”, care își propunea să facă o inițiere a maselor în ideile socialiste, să propage cultura. Dar publicația își va înceta apariția destul de rapid; Mușoiu va veni la București, unde va desfășura o vie activitate legată de constituirea Clubului socialist de aici și de apariția ziarului „Munca”, eveniment marcant în procesul de maturizare al mișcării noastre muncitorești. În „Munca”, Mușoiu va publica lucrări întregi sau capitole din lucrările lui Marx și Engels. În 1891 va traduce și va publica pentru prima oară la noi lucrarea lui Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, după versiunea franceză a lui P. Lafargue. Se pune problema organizării primului partid al muncitorilor. Asupra scopului și tacticii acestui partid se înfruntau două concepții: cea prin care partidul ce urma să se creeze trebuia să acorde atenție doar luptei legaliste, electorale, pentru cîștigarea unui număr cît mai mare de deputați în parlamentul țării, și cea care considera că acel partid urma să fie un partid al muncitorilor, care să apere interesele lor și a cărui activitate să slujească acestor interese. Autorii subliniază faptul, argumentînd, desigur, după cum se vede mai jos, că P. Mușoiu va fi de partea celei de-a doua concepții, deși nu respingea complet nici lupta legală. Astfel, în lucrarea sa *Propaganda și mișcarea socială*, el sublinia necesitatea organizării maselor în vederea răsturnării orînduirii capitaliste și a instaurării dictaturii proletariatului, în acest scop propaganda ideologică fiind un mijloc eficient de grăbire a procesului revoluționar. În 1892 el va realiza traducerea *Manifestul Partidului Comunist*, eveniment de mare importanță pentru mișcarea noastră socialistă. Dar el nu va întîrzia să intre în conflict cu unul dintre promotorii tendinței legaliste din mișcarea socialistă, I. Nădejde. Ca urmare, P. Mușoiu e îndepărtat din Clubul socialist din București și chiar de la redacția ziarului „Munca”, unde, de altfel, îndeplinea toate sarcinile: corector, administrator, și redactor. În anii care vor urma pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, P. Mușoiu își va continua activitatea publicistică și de

popularizare a ideilor socialiste; în 1892 îi apare *Determinismul social*, apoi *Metoda experimentală în politică, Ceva despre socialismul belgian*, realizează traducerea romanului *Ce-i de făcut?* de Cernîșevski și scoate revista „Mișcarea socialistă”, unde publică și autori cu alte orientări, nu numai socialiste: V. Conta, H. Spencer etc.

A doua perioadă a activității sale, autorii o văd ca începând cu anul 1900, când apare primul număr din „Revista ideii”, apariție care concretiza o idee mult îndrăgită de Mușoiu: aceea de a scoate o publicație durabilă, cu un plan bine întocmit și de perspectivă, care să aibă un caracter enciclopedic și în care să fie publicate lucrări de mici dimensiuni, dar alese cu discernământ și având un caracter progresist. Începând cu această dată, P. Mușoiu se va ocupa numai de probleme publicistice-editoriale și autorii subliniază acest lucru; ideile înaintate socialiste, sau, în general, progresiste vor domina această activitate. Astfel, Panait Mușoiu este în continuare apărător și propagator al ideilor socialiste, apărător al cauzei celor mulți și oprimați (el arată în articolele sale că nu trebuie să existe decît un singur partid al clasei muncitoare, deosebit de oricare partid burghez sau „democratic”). El închină o serie de articole revoluției din 1905 din Rusia sau analizează atitudinea guvernului român față de marinarii ruși potemkiniști. Revista sa era și o tribună a celor asupriți, căci în paginile sale își găsesc găzduire articole ale unor funcționari și muncitori prin care se dezvăluie viața de mizerie a celor exploatați sau abuzurile și neregulile din diverse întreprinderi sau instituții. În timpul răscoalei din 1907 va denunța adevărata cauză a răscoalei: mizeria țărănimii, subliniind necesitatea organizării țărănimii. Propagarea ideilor socialiste o face prin publicarea de articole și de studii ale teoreticienilor socialiști străini și români, și chiar a întemeietorului „anarhismului comunist”, P. Kropotkin, căci el considera că orice critică adusă orînduirii burgheze nu poate decît să servească clasei muncitoare, partidului muncitoresc.

Deși în 1915 „Revista ideii” își încetează apariția, P. Mușoiu continuă activitatea sa

publicistică, editînd „Biblioteca Revistei ideii”. Aici el va tipări lucrări social-istorice: traduceri din Marx și Engels, P. Lafargue, G. Deville, Cernîșevski, K. Zetkin etc., lucrări de beletristică (Platon, Xenofon, M. Maeterlink, S. Pelico, B. Russel, O. Mirbeau etc.), literatură științifică de popularizare, broșuri scrise de el sau de alții, în care se aduceau critici aspre regimului burghez, se milita pentru o viață mai bună a celor asupriți etc.

În 1927 P.C.R. îi va încredința spre tipărire lucrarea lui Stalin *Bazele leninismului*, iar în 1932 va tipări din aceeași inițiativă *U.R.S.S. după 15 ani*, pentru care va fi arestat și lucrarea confiscată.

Dar autorii nu s-au mulțumit numai cu simpla prezentare a acestei figuri interesante, ci au reliefat și limitele activității și gândirii lui P. Mușoiu. Astfel Mușoiu, adept al unui socialism integral, admitea existența mai multor nuanțe de socialism, fără a respinge decî curentele mic-burghize. De aceea el nu a mai activat practic nici în P.S.D. (1910), nici în P.C.R., ci a desfășurat o activitate, după cum am văzut mai ales după 1910, doar pe plan editorial. Totuși a continuat să fie membru al unor organizații legale ale P.C.R., ca, de exemplu, „Comitetul de acțiune contra războiului”, și a avut contact cu fruntași ai P.C.R., pe unii dintre aceștia, urmăriți de siguranță, i-a adăpostit (C. Ivănuș).

Ca om, P. Mușoiu era o figură originală, foarte activ, trăind doar pentru activitatea sa. La moartea sa în 1944, „Știința” publica un necrolog semnificativ: „Îl incinerează astăzi pe P. Mușoiu. Într-o urnă a crematoriului va încăpea, așadar, un întreg așezământ”.

În concluzie, putem spune că, punînd la dispoziția cititorilor această monografie evocatoare, cei doi autori au scos la iveală o personalitate controversată, e drept, dar care reprezintă prin activitatea sa neobosită în slujba poporului, a ridicării lui morale și culturale cu adevărat un om.

Ion Radu Vasile

AUGUSTIN DEAC, *Engels și România*, București, Edit. politică, 1970, 286 p.

Recenta lucrare a lui Augustin Deac, *Engels și România*, scrisă într-un stil viu, îmbinând evocarea evenimentelor vremii cu rigurozitatea științifică, constituie un studiu reușit și util consacrat legăturilor dintre mișcarea muncitorească din țara noastră și strălucitul teoretician, organizator și conducător al proletariatului internațional. Arhitectura cărții, alcătuită prin gruparea materialului în capitole și paragrafe, îmbinând prezentarea cronologică-istorică a datelor, faptelor, aprecierilor și concluziilor, cu cea tematică, sugerează interesante direcții de cercetare științifică viitoare. Volumul are la bază o bogată documentare, în bună parte inedită, fiind însoțit de numeroase ilustrații, selectate cu grijă de autor.

În „Introducere” se relevă că însușirea ideologiei marxiste în țara noastră a avut loc pe fundalul dezvoltării și afirmării mișcării muncitorești și socialiste în condițiile înțelțirii luptelor sociale, în care revendicările social-economice se împleteau cu cele de ordin politic și național. „De remarcat arată autorul — că aderența la ideologia marxistă a fost facilitată nu numai de tradițiile revoluționare existente în România, de puternicele mișcări revoluționare-democratice care s-au desfășurat pe teritoriul țării noastre în întreg secolul trecut, ci și de existența unor scrieri ale marilor noștri democrați și revoluționari, ca Nicolae Bălcescu, Simion Bărnuțiu, Mihail Kogălniceanu, George Barițiu, C.A. Rosetti ș.a., în ale căror lucrări ideile de dreptate socială, de emancipare politică și națională erau promovate cu ardoare ” (p. 14).

Este cunoscut faptul că Engels a urmărit cu interes și cu simpatie lupta pentru emancipare socială și națională a poporului român. Primul capitol al lucrării evidențiază aprecierile lui F. Engels cu privire la unele momente de seamă ale istoriei poporului nostru. Din aceste aprecieri reiese că Engels s-a referit în

repetate rânduri la istoria generală a țării noastre, la lupta revoluționară a maselor populare ale Europei. El a acordat o înaltă prețuire războiului țărănesc de sub conducerea lui Gheorghe Doja (1514), revoluției de la 1848 din țările române, luptei pentru realizarea statului național unitar (1859), războiului pentru cucerirea independenței naționale (1877) etc.

Augustin Deac acordă un spațiu amplu răspîndirii pe care au cunoscut-o operele lui Engels în țara noastră încă în timpul vieții acestuia, prezenței personalității sale în presa muncitorească și socialistă. „Cunoașterea și aprofundarea marxismului — subliniază autorul — a fost nemijlocit legată de pătrunderea și răspîndirea lucrărilor întemeietorilor socialismului științific pe teritoriul patriei noastre, mai întâi în original, apoi prin intermediul traducerilor inserate în presa muncitorească și, ulterior, prin activitatea de traducere și editare proprie” (p. 36). Ziarele mișcării socialiste din România au popularizat pe larg activitatea neobosită depusă de Engels în interesul întăririi mișcării muncitorești internaționale și al sprijinirii partidelor socialiste din diferite țări, intransigența revoluționară față de curentele sau manifestările străine marxismului și aprecierile lui privind necesitatea stabilirii unor relații internaționaliste între partidele frățești. Documente ale mișcării socialiste din țara noastră și extrase din articolele publicate în presa vremii atestă că lucrările lui Engels au avut un deosebit răsunet în rândurile proletariatului român, contribuind la dezvoltarea conștiinței sale politice, grăbindu-i procesul de organizare. Fruntașii mișcării socialiste din România au nutrit în permanență sentimente de înaltă stimă și prețuire față de marele gânditor și luptător revoluționar. Engels a exprimat mulțumiri călduroase socialiștilor români pentru osteneala dovedită cu prilejul traducerii și răspîndirii lucrărilor sale în țara noastră.

F. Engels a cunoscut îndecaproape și a întreținut legături strînse cu mișcarea muncitorească și socialistă din România, care se manifesta tot mai puternic pe arena vieții social-politice a țării încă de la sfîrșitul secolului trecut. În lucrare este rezervat un capi-

tol special legăturilor directe, corespondenței și întâlnirilor pe care le-a avut Engels cu militanți remarcabili ai mișcării socialiste din această parte a continentului nostru. Autorul menționează că F. Engels a fost preocupat de studierea limbii române cu scopul de a urmări mai ușor răspîndirea socialismului științific pe pămîntul românesc. El a dat o apreciere deosebită dezvoltării mișcării muncitorești din România, salutînd faptul că ea se maturiza pe baza învățăturii marxiste, că s-a încadrat de la începuturile sale nu numai teoretic, ci și practic în frontul mare al mișcării muncitorești internaționale, cu experiența și cu problemele ei specifice.

Reconstituind cu fidelitate adevărul istoric, autorul analizează pe larg răspîndirea lucrărilor lui Engels în țara noastră după încetarea sa din viață și în zilele noastre. Pentru a ilustra mîhnirea socialiştilor români la aflarea veștii privind moartea lui Engels, sînt reproduse cuvintele apărute în ziarul „Lumea nouă” din 8 august 1895: „Milioane de oameni au fost mișcați de moartea lui Engels, dar aceste milioane vor lupta mereu pentru idealul lui și al lor, pînă-l vor atinge și vor pune capăt oricăror nevoi pe lume. Cîtă vreme va lupta proletariatul și după ce va cîștiga izbînda, numele lui Engels va trăi în inima fiecărui muncitor” (p. 151).

În volum se scoate în relief stăruința cu care a urmărit traducerea și propagarea operelor lui F. Engels Partidul Comunist Român, în pofida grelelor condiții ale ilegalității. După eliberarea patriei de sub jugul fascism, lucrările lui s-au tradus și s-au difuzat în România în tiraje de masă. Pînă în prezent s-a ajuns la volumul al 30-lea cu tipărirea în românește a lucrărilor lui K. Marx și F. Engels.

Ultimul capitol, intitulat sugestiv „Fidelitate și spirit creator în politica marxist-leninistă a Partidului Comunist Român”, se

ocupă de succesele uriașe obținute de oamenii muncii de la orașe și sate, sub conducerea înțeleaptă a P.C.R., pe drumul construirii României noi, socialiste. Chipul țării de azi reprezintă o dovadă grăitoare a justeței politicii marxist-leniniste a partidului nostru, care, călăuzindu-se neabătut de-a lungul întregii sale existențe de ideile atotbiruitoare ale socialismului științific, le-a aplicat în mod creator la condițiile specifice ale României. „Cel mai bun omagiu pe care oamenii muncii din Republica Socialistă România îl aduc memoriei lui Engels — scrie autorul —, clasicilor marxism-leninismului este mobilizarea eforturilor lor creatoare pentru dezvoltarea social-economică a patriei noastre socialiste, pentru ridicarea nivelului de civilizație materială și spirituală a poporului, este dezvoltarea continuă a prieteniei și solidarității internaționale cu celelalte țări socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu toate forțele revoluționare, antiimperialiste și democratice ale epocii noastre, în interesul cauzei socialismului și păcii în lume” (p. 285).

În preajma aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român, apariția acestei lucrări este binevenită, contribuind la îmbogățirea literaturii istorice cu privire la mișcarea muncitorească din țara noastră. Această carte va constitui, fără îndoială, un îndemn pentru elaborarea în viitor a unor noi lucrări care să înfățișeze pe larg legăturile internaționaliste ale mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească din întreaga lume de la origini și pînă în zilele noastre. Lucrările de acest gen ar avea de cîștigat dară ar fi însoțite de indici de nume, geografici și de publicații, ca și de scurte rezumate în limbi străine de mare circulație în domeniul științei istorice.

Ion Babici

„Studii”. Revistă de istorie publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei de — informare științifică — sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Discuții, Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici dactilografiate la două rînduri, în patru exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI
RÉPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- STUDII — REVISTĂ DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHÉ
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE — CLUJ
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE — IAȘI,
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU — MUZICĂ — CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
- STUDII CLASICE

**LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

- * * * Izvoarele istoriei Românelor, vol. II, sub red. H. Mihăescu ș.a., 1970, 769 p., 43 lei.
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul” pînă la Mihai
Viteazul, „Istorie și civilizație I”, 1970, 176 p., 15 lei.
RADU POPA, Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, 1970, 305 p., 25 lei.
GRECEANU RADU, Logofătul, Istoria domniei lui Constantin Basarab Brincoveanu Volevod
(1688—1714), studiu introductiv și ediție critică întocmită de Aurora Ilieș, 1970, 280 p.,
19,50 lei.
- * * * Urbariile Țării Făgărașului, vol. I, 1601—1650, editate de D. Prodan cu Liviu Ursu-
țiu și Maria Ursuțiu, 1970, 998 p. + 1 hartă, 42 lei.
N. GRIGORAȘ, Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec.
al XVIII-lea, 1971, 475 p., 28 lei.
EUGEN PAVLESCU, Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII—XIX),
„Biblioteca istorică XXVI”, 1970, 576 p., 34 lei.
DICULESCU VLADIMIR, IANCOVICI SAVA, PAPACOSTEA DANIELOPOLU COR-
NELIA, POP MIRCEA V., Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Peninsula Bal-
canică (1829—1858), „Biblioteca istorică XXII”, 1970, 308 p., 11,50 lei.
GHEORGHE MATEI, La Roumanie et les problèmes du désarmement (1919—1934), „Biblio-
theca Historica Romaniae 32”, 1970, 180 p., 8 lei.
MIRON CONSTANTINESCU, Études d'histoire transylvaine, „Bibliotheca Historica Roma-
niae 24”, 1970, 186 p., 7,25 lei.
- * * * Situația internațională din primele două decenii ale secolului al XX-lea în lumina tezelor
lui Vladimir Ilieș Lenin — Culegere de studii, 1970, 179 p., 7 lei.
- * * * Bibliografia istorică a României, I, 1944—1969, 1970, 388 p., 52 lei.

